

KASTAMONU SARAY HAMAMI
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar F. Hande KANBAY

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Mayıs 1996

Tezin Savunulduğu Tarih : 18 Haziran 1996

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ahmet ERSEN *A. Ersen*

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY *Zeynep Ahunbay*

Yrd. Doç. Yegan KAHYA *M. Kahya*

HAZİRAN 1996

ÖNSÖZ

Saray Hamamı, Osmanlı dönemi 17. yy. sonu 18. yy. başlarına tarihlenen, Kastamonu mimari yaşamında mimari uslubu, yapım teknikleri, geçirdiği çeşitli dönem etkileri ile belli bir değere sahip olan ve bu değeri kaybetmekte olduğu günümüz Kastamonu kentsel yaşamına katılması için gereken önlemlerin hızlı bir süreç içerisinde saptanmasının gerektiği özel bir yapıdır.

Konak veya saraylara bağlı özel hamam tipolojisinin örneklerinde rastlanan plan şeması, tam olarak tarihlenememekle birlikte sonraki dönemlerde bu şemaya eklenen hamamcı konutu ve mimari boyutu Kastamonu' daki diğer hamamlar arasında Saray Hamamının farklı konumda olmasına sebep olmuştur.

Yapının gelecek dönemlere tüm mimari özellikleriyle yansıtılması ve Kastamonu mimari yaşamına, yapısına ve konumuna uygun bir fonksiyon elde ederek katılmasının gerçekleştirilebilmesi için gerekenlerin belirlenmesi bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, yakın ilgi ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Ersen' e, ilk rölöve çalışmalarında katkılarını unutamayacağım Dr. Kutgün Eyüpgiller ve Araş. Gör. Yıldız Salman' a, rölöve çizimlerini gerçekleştiren 1994-95 girişli yüksek lisans öğrencisi arkadaşlarıma, Kastamonu İl Kültür Müdür Yardımcısı Zühtü Yaman' a, Kastamonu yolculuğum ve zor çalışma şartlarında yardımlarıyla beni yalnız bırakmayan sevgili arkadaşım Y. Mimar Demet Erdoğan , Mimar Birsan Parlar ve Mimar Oktay Topçu' ya, gerek yolculuk gerekse yazım aşamalarında her tür ilgi ve yardımı gösteren sevgili arkadaşım Bilgisayar Mühendisi Yavuz Özel' e, bütün hayatımı borçlu olduğum sevgili annem, ailem ve varlığını hep yanımda hissedeceğim babama teşekkürü bir borç bilirim.

F. Hande Kanbay

Haziran 1996

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAF LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	XIV
ÇİZİM LİSTESİ.....	XVI
ÖZET.....	XVIII
SUMMARY.....	XIX
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN TANIMLANMASI	3
2.1. Plan.....	3
2.2. Kesit	3
2.3. Cephe.....	4
BÖLÜM 3. YAPININ TÜRK HAMAM VE KONUT MİMARİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	5
3.1. Türk Hamamı	5
3.1.1. Tanım, Tarihçe	7
3.1.2. Bölüm ve İşlevleri	10
3.1.3. Kastamonu Hamamlarına Genel Bakış	15
3.1.4. Saray Hamamının Türk Hamamları İçindeki Yeri	20
3.2. Kastamonu Konut Mimarisi	21
3.2.1. Tanım	21
3.2.2. Bölüm ve İşlevleri	22
3.2.3. Yapıdaki Konut Bölümünün Kastamonu Konut Mimarisi İçindeki Yeri.....	24
BÖLÜM 4. KASTAMONU SARAY HAMAMI VE ÇEVRESİNİN TARİHÇESİ.....	25
4.1. Kentin Tarihi ve Fiziksel Gelişimi.....	25
4.2. Yapının Tarihçesi	32

BÖLÜM 5. YAPININ TANIMLANMASI	33
5.1. Çevre Ölçeğinde Tanımlama.....	33
5.2. Yapı Ölçeğinde Tanımlama	34
5.2.1. İşlevsel Tanımlama	34
5.2.1.1. Konut Bölümü	34
5.2.1.1.1. Z01 (Hamam Girişi).....	35
5.2.1.1.2. Z02 (Taşlık).....	36
5.2.1.1.3. Z03 (Oda)	38
5.2.1.1.4. Z04 (Ahır)	39
5.2.1.1.5. 101 (Oda - 3)	39
5.2.1.1.6. 102 (Sofa).....	41
5.2.1.1.7. 103 (Oda - 2)	43
5.2.1.1.8. 104 (Oda - 1).....	43
5.2.1.1.9. 105 (Helâ).....	45
5.2.1.1.10. 106 (Mutfak)	45
5.2.1.2. Hamam Bölümü	46
5.2.1.2.1. HZ01 (Soyunmalık).....	47
5.2.1.2.2. HZ02 (Giriş Holü)	48
5.2.1.2.3. HZ03 (Helâ)	49
5.2.1.2.4. HZ04 (Ilıklık)	49
5.2.1.2.5. HZ05 (Sıcaklık)	50
5.2.1.2.6. HZ06 (Halvet - 1).....	51
5.2.1.2.7. HZ07 (Halvet - 2).....	52
5.2.1.2.8. HZ08 (Halvet - 3).....	52
5.2.1.2.9. HZ09 (Sıcak Su Deposu).....	53
5.2.1.2.10. HZ10 (Külhan)	54
5.2.2. Yapının Strüktürel Özelliklerinin Tanımlanması.....	54
5.2.2.1. Konut Bölümü	54
5.2.2.1.1. Temeller	55
5.2.2.1.2. Döşemeler	55
5.2.2.1.3. Düşey Taşıyıcılar.....	56
5.2.2.1.4. Çatı	56
5.2.2.2. Hamam Bölümü	57
5.2.2.2.1. Temeller	57
5.2.2.2.2. Döşemeler	57
5.2.2.2.3. Duvarlar.....	58
5.2.2.2.4. Kemerler.....	58
5.2.2.2.5. Geçiş Elemanları ve Örtü Sistemleri.....	58

5.2.3. Yapıdaki Yapım Teknikleri ve Malzeme Özellikleri.....	59
5.2.3.1. Konut Bölümü.....	59
5.2.3.1.1. Temeller	59
5.2.3.1.2. Düşey Taşıyıcılar.....	59
5.2.3.1.3. Duvarlar.....	60
5.2.3.1.4. Döşemeler	61
5.2.3.1.5. Çatı	62
5.2.3.2. Hamam Bölümü	62
5.2.3.2.1. Temeller	62
5.2.3.2.2. Duvarlar.....	62
5.2.3.2.3. Döşemeler	63
5.2.3.2.4. Geçiş Elemanları ve Örtü Sistemleri.....	64
5.2.4. Yapı Bileşenleri.....	66
5.2.4.1. Konut Bölümü.....	66
5.2.4.1.1. Pencereleler	66
5.2.4.1.2. Kapılar	67
5.2.4.1.3. Dolaplar.....	68
5.2.4.1.4. Ocaklar	68
5.2.4.2. Hamam Bölümü	69
5.2.4.2.1. Pencereleler	69
5.2.4.2.2. Kapılar.....	69
5.2.4.2.3. Kurnalar.....	70
5.2.5. Tesisat	70
5.2.5.1. Isıtma Tesisatı	70
5.2.5.2. Su Tesisatı	71
5.2.6. Cepheler	71
BÖLÜM 6. YAPIDAKİ BOZULMALAR	75
6.1. Konut Bölümü.....	75
6.1.1. İç Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar.....	75
6.1.1.1. Strüktürel Bozulmalar	75
6.1.1.2. Yapısal Bozulmalar	76
6.1.1.3. Malzeme Bozulmaları	77
6.1.2. Dış Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar	77
6.1.2.1. Çevresel Etkenlere Bağlı Bozulmalar	77
6.1.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar	78

6.1.2.1.2. Yapısal Bozulmalar	78
6.1.2.1.3. Malzeme Bozulmaları	78
6.1.2.2. Kullanımdan Kaynaklanan Bozulmalar	79
6.1.2.2.1. Strüktürel Bozulmalar	79
6.1.2.2.2. Yapısal Bozulmalar	79
6.1.2.2.3. Malzeme Bozulmaları	80
6.2. Hamam Bölümü	80
6.2.1. İç Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar	80
6.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar	81
6.2.1.2. Yapısal Bozulmalar	82
6.2.1.3. Malzeme Bozulmaları	82
6.2.2. Dış Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar	82
6.2.2.1. Çevresel Etkenlere Bağlı Bozulmalar	82
6.2.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar	83
6.2.2.1.2. Yapısal Bozulmalar	83
6.2.2.1.3. Malzeme Bozulmaları	83
6.2.2.2. Kullanımdan Kaynaklanan Bozulmalar	83
6.2.2.2.1. Strüktürel Bozulmalar	84
6.2.2.2.2. Yapısal Bozulmalar	84
6.2.2.2.3. Malzeme Bozulmaları	85
BÖLÜM 7. RESTİTÜSYON.....	86
7.1. Yapıdan Elde Edilen Fiziksel Veriler.....	86
7.1.1. İşlevsel Özellikler.....	87
7.1.2. Yapısal Özellikler.....	89
7.2. Yapı Dışındaki Kaynaklardan Elde Edilen Veriler	91
7.2.1. Yazılı Kaynaklar	91
7.2.2. Analogik Yaklaşımlar	91
BÖLÜM 8. RESTORASYON.....	92
8.1. Yeni İşlev Gerekçeleri.....	92
8.2. Yeni İşlev Programı	93
8.2.1.Yeni İşlevin Yapının Volümetrik Kapasitesine Uygunluğu Açısından Bir Değerlendirme	94
8.2.2.Yeni İşlevin Yapının Teknik Kapasitesine Uygunluğu Açısından Bir Değerlendirme	95
8.3. Onarıma İlişkin Öneriler	96
8.3.1. Endirekt Koruma (Koruyucu Bakım).....	96
8.3.1.1. Zemin Sularının Drenajı.....	96
8.3.1.2. Malzemeye Yerde Müdahale	96
8.3.2. Temizleme.....	97

8.3.3. Sağlamlaştırma	97
8.3.4. Bütünleme	97
8.3.5. Yeniden Yapma.....	100
8.3.6. Çağdaş Ek.....	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKLAR.....	103
FOTOĞRAFLAR.....	105
ŞEKİLLER.....	223
ÖZGEÇMİŞ.....	260

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1. Vakıf Hamamı - Taş duvarlı soyunmalık mekânının alaturka kiremit kaplı, ortası fenerli ahşap çatısı	(04/1995)	s.105
Foto 2. Vakıf Hamamı - Soyunmalık mekânının üzerindeki ahşap çatı fenerinin içten görünüşü	(04/1995)	s.105
Foto 3. Vakıf Hamamı - Soyunmalık mekânı	(04/1995)	s.106
Foto 4. Vakıf Hamamı - Soyunmalık mekânı - Şirvan ve hamamcı köşkü	(04/1995)	s.106
Foto 5. Vakıf Hamamı - Odunluk ve külhan girişi	(04/1995)	s.107
Foto 6. Vakıf Hamamı - Külhan bacası ve odunluk	(04/1995)	s.107
Foto 7. Vakıf Hamamı - Külhan	(04/1995)	s.108
Foto 8. Vakıf Hamamı - Kurna	(04/1995)	s.109
Foto 9. Vakıf Hamamı - Kurna	(04/1995)	s.109
Foto 10. Vakıf Hamamı - Su deposu	(04/1995)	s.110
Foto 11. Vakıf Hamamı - Su deposu, Kazan	(04/1995)	s.110
Foto 12. Bey Hamamı - Yapının soyunmalık mekânının önündeki ahşap yapı	(04/1996)	s.111
Foto 13. Bey Hamamı	(04/1996)	s.111
Foto 14. Bey Hamamı - Yapının restore edilen sıcaklık kubbesi ve kasnağı	(04/1996)	s.112
Foto 15. Bey hamamı - Onarım gören hamamın üst örtüsü	(04/1996)	s.112
Foto 16. Bey Hamamı - Soyunmalık mekânı, şirvan ve fenere ait pencereler	(04/1996)	s.113
Foto 17. İsmail Bey hamamı - Hamamın üzerinde yer alan ahşap yapı	(04/1996)	s.114
Foto 18. İsmail Bey Hamamı	(04/1996)	s.114
Foto 19. Soyunmalığa ait kesme taş söveli kapı	(04/1995)	s.115
Foto 20. İsmail Bey Hamamı - Hamamın önünde yer alan yapının iç mekânı	(04/1995)	s.115
Foto 21. İsmail Bey Hamamı	(04/1995)	s.116
Foto 22. Dede Hamamı - Basık kemerli soyunmalık giriş kapısı	(04/1995)	s.117
Foto 23. Dede Hamamı	(04/1995)	s.117
Foto 24. Dede Hamamı - Kargir duvarlı, ahşap çatılı soyunmalık ve kargir hamam cephesi	(04/1995)	s.118
Foto 25. Dede Hamamı - Kargir hamam bölümü	(04/1995)	s.118
Foto 26. Dede Hamamı - Soyunmalık mekânı	(04/1995)	s.119
Foto 27. Dede Hamamı - Soyunmalık mekânının tavanı	(04/1995)	s.119
Foto 28. Kale Hamamı - Ahşap soyunmalık cephesi	(04/1995)	s.120
Foto 29. Kale Hamamı - Ahşap soyunmalığa ait dış kapı	(04/1995)	s.120
Foto 30. Kale Hamamı - Soyunmalık mekânı, hamamcı köşkü	(04/1995)	s.121
Foto 31. Kale Hamamı - Soyunmalık mekânının tavanındaki soyunmalık feneri	(04/1995)	s.121

Foto 32. Kale Hamamı - Giriş holü	(04/1995)	s.122
Foto 33. Kale Hamamı - Helâ taşı	(04/1995)	s.122
Foto 34. Kale Hamamı - Sıcak su deposu	(04/1995)	s.123
Foto 35. 19. yy. sonlarında Kastamonu Saray Hamamı (Kaynak : İl Kültür Müdürlüğü Arşivi)	(04/1995)	s.124
Foto 36. Kastamonu Saray Hamamı - Güneybatıdan bakış	(04/1995)	s.125
Foto 37. Ahşap karkas konut bölümü - Batıdan bakış	(04/1996)	s.125
Foto 38. Ahşap karkas konut bölümü ve hamamı çevreleyen kabayonu moloztaş duvar (güneybatı cephesi)	(04/1996)	s.126
Foto 39. Kuzeydoğu cephesi - Soyunmalık duvarı	(04/1996)	s.126
Foto 40. Konut bölümü - Güneybatı yönünden bakış	(04/1995)	s.127
Foto 41. K2 nolu kapı	(04/1996)	s.128
Foto 42. K3 nolu kapı		
Foto 43. K1 nolu kapı	(04/1996)	s.129
Foto 44. Z01 nolu mekân kuzeybatı duvarı - K3 nolu kapı P8 nolu mazgal pencere	(04/1996)	s.130
Foto 45. Z01 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - K4 nolu kapı	(04/1996)	s.130
Foto 46. Z01 nolu mekân ile soyunmalık mekânının birleşimine ait ara kesit	(04/1996)	s.131
Foto 47. Z01 nolu mekân güneybatı duvarı - K5 nolu kapı	(04/1996)	s.131
Foto 48. Z01 nolu mekân güneybatı duvarı - K6 nolu kapı	(04/1996)	s.132
Foto 49. Z01 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P8 nolu pencere	(04/1996)	s.132
Foto 50. Z01 nolu mekân - Tavan döşemesi	(04/1995)	s.133
Foto 51. Z01 nolu mekân - Tavan döşemesi	(04/1995)	s.133
Foto 52. Z01 nolu mekân - Tavanda mantar bozulmaları	(04/1995)	s.134
Foto 53. Z01 nolu mekân - Tavan kirişlerindeki burkulma	(04/1995)	s.134
Foto 54. Z02 nolu mekân kuzeybatı duvarı - K2 nolu kapı	(04/1996)	s.135
Foto 55. Z02 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - K6 nolu kapı	(04/1996)	s.135
Foto 56. Z02 nolu mekân - Ahşap merdiven	(04/1996)	s.136
Foto 57. Z02 nolu mekân - Hamam duvarıyla konutun ahşap iskeletinin birleşimi	(04/1996)	s.137
Foto 58. Z02 nolu mekân - Külhan yönünde bakış	(04/1996)	s.138
Foto 59. Z02 nolu mekân - Hamam duvarı ile mutfak mekânının döşeme kirişlerinin ara kesiti	(04/1996)	s.138
Foto 60. Z02 nolu mekân - K8 nolu kapı	(04/1996)	s.139
Foto 61. Z02 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P7 nolu mazgal pencere	(04/1996)	s.140
Foto 62. Z02 nolu mekân - P5 ve P6 nolu mazgal pencereler	(04/1996)	s.140
Foto 63. Z03 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P3 ve P4 nolu pencereler	(04/1996)	s.141
Foto 64. Kuzeybatı duvarının güneybatı duvarıyla kesiştiği köşede bulunan ahşap dikme	(04/1996)	s.142
Foto 65. Kuzeybatı cephesinde Z03 nolu mekâna ait ahşap dikme ve bu dikmenin oturduğu taş sömel	(04/1996)	s.143
Foto 66. Z04 nolu mekân - P1 ve P2 nolu pencereler K1 nolu kapı	(04/1996)	s.144
Foto 67. 101 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - K14 nolu kapı	(04/1996)	s.145

Foto 68. 101 nolu mekân güneybatı duvarı - P9 ve P10 nolu pencereler	(04/1996)	s.146
Foto 69. 101 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P11, P12 ve P13 nolu pencereler	(04/1995)	s.146
Foto 70. 101 nolu mekân kuzeydoğu duvarı ve yıkılan çatıya ait ahşap kalkan duvar ve çatı girişleri	(04/1995)	s.147
Foto 71. 101 nolu mekân güneydoğu duvarı - Yıkılan ocak ve dolap izi	(04/1995)	s.148
Foto 72. 101 nolu mekân - Döşeme kaplaması	(04/1995)	s.149
Foto 73. 101 nolu mekân - Tahta tavan kaplaması ve ahşap girişler	(04/1995)	s.150
Foto 74. 101 nolu mekân - Yıkılan çatı bölümü	(04/1995)	s.150
Foto 75. 102 nolu mekân kuzeydoğu duvarı	(04/1996)	s.151
Foto 76. 102 nolu mekân güneydoğu yönüne bakış	(04/1996)	s.151
Foto 77. 102 nolu mekân güneydoğu duvarı - Dolap izi	(04/1996)	s.152
Foto 78. 103 nolu mekân - Döşeme	(04/1995)	s.153
Foto 79. 103 nolu mekân - P17, P18 ve P19 nolu pencereler	(04/1996)	s.154
Foto 80. 103 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - Ahşap dolap, ocak ve yüklük	(04/1995)	s.154
Foto 81. 103 nolu mekân - Ocağın ateş yerine ait detay	(04/1995)	s.155
Foto 82. 103 nolu mekân - Baca	(04/1995)	s.155
Foto 83. 104 nolu mekân - Batı yönünde bakış	(04/1996)	s.156
Foto 84. 104 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P20 ve P21 nolu pencereler	(04/1996)	s.157
Foto 85. 104 nolu mekân - Batı yönünde bakış	(04/1996)	s.157
Foto 86. 104 nolu mekân güneybatı duvarı	(04/1996)	s.158
Foto 87. 104 nolu mekân güneydoğu duvarı	(04/1996)	s.158
Foto 88. Koridor - K10 nolu kapı	(04/1996)	s.159
Foto 89. 104 nolu mekân güneybatı duvarı - K10 nolu kapı	(04/1996)	s.159
Foto 90. 105 nolu mekân	(04/1996)	s.160
Foto 91. 105 nolu mekânın yıkılan abdesthane bölümüne ait tavan izi	(04/1996)	s.161
Foto 92. 105 nolu mekânın yıkılan abdesthane bölümüne ait döşeme izi	(04/1996)	s.161
Foto 93. 105 nolu mekânın döşemesindeki yarığın Z02 nolu mekânın tavanından görünüşü	(04/1995)	s.162
Foto 94. 106 nolu mekân - Su teknesi	(04/1996)	s.163
Foto 95. 106 nolu mekân kuzeybatı duvarı - Su teknesi	(04/1995)	s.163
Foto 96. 106 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - Evye	(04/1996)	s.164
Foto 97. 106 nolu mekân güneydoğu duvarı - Ocağa ait tuğla kemer izi	(04/1996)	s.165
Foto 98. 106 nolu mekâna ait güneydoğu duvarının külhan boşluğundan görünüşü	(04/1995)	s.165
Foto 99. 106 nolu mekân - Döşeme	(04/1995)	s.166
Foto 100. 106 nolu mekân - Döşeme girişleri	(04/1995)	s.166
Foto 101. Konut bölümüne ait yıkılan çatı bölümü	(04/1995)	s.167
Foto 102. HZ01 nolu mekân - Çatı izleri - Güneydoğu yönünde bakış	(04/1995)	s.168

Foto 103. HZ01 nolu mekân - Kuzeybatı yönüne bakış	(04/1995)	s.168
Foto 104. HZ01 nolu mekân kuzeybatı duvarı - K ₅ nolu kapı	(04/1995)	s.169
Foto 105. HZ01 nolu mekân kuzeybatı duvarı	(04/1995)	s.169
Foto 106. HZ01 nolu mekân	(04/1995)	s.170
Foto 107. HZ01 nolu mekân güneybatı duvarı	(04/1996)	s.171
Foto 108. HZ01 nolu mekân güneybatı duvarı HP ₅ nolu pencere	(04/1996)	s.171
Foto 109. HZ01 nolu mekân kuzeybatı duvarı - 104 nolu mekânla bağlantı	(04/1995)	s.172
Foto 110. HZ01 nolu mekânın kuzeybatı duvarına yaslanan konut bölümüne ait koridorun duvarı ile kapanan HP ₁ nolu pencere	(04/1995)	s.172
Foto 111. HZ01 nolu mekân - Havuz	(04/1995)	s.173
Foto 112. Havuzun metal kenetleri	(04/1995)	s.173
Foto 113. HZ01 nolu mekâna ait tavan kaplaması	(04/1995)	s.174
Foto 114. HZ02 nolu mekân - Güneydoğu yönüne bakış HK ₁ ve HK ₃ nolu kapı ve aydınlık feneri	(04/1995)	s.175
Foto 115. HZ02 nolu mekân - Aydınlık feneri	(04/1995)	s.175
Foto 116. HZ02 nolu mekân kuzeybatı duvarı - HK ₂ nolu kapı	(04/1995)	s.176
Foto 117. HZ02 nolu mekân güneybatı duvarı - Taş su haznesi	(04/1995)	s.176
Foto 118. HZ03 nolu mekân - HP ₆ nolu pencere	(04/1995)	s.177
Foto 119. HZ03 nolu mekân - Özgün helâ taşı	(04/1995)	s.177
Foto 120. HZ04 nolu mekân kuzeybatı duvarı - HK ₃ nolu kapı	(04/1995)	s.178
Foto 121. HZ04 nolu mekân - Aynalı tonoz örtüsü	(04/1995)	s.178
Foto 122. HZ04 nolu mekân - Güneydoğu yönüne bakış Oturma sekisi	(04/1995)	s.179
Foto 123. HZ04 nolu mekân - Mekânın doğu köşesinde bulunan tüteklik izi	(04/1996)	s.179
Foto 124. HZ05 nolu mekân - Kuzeydoğu duvarı - HK ₄ nolu kapı	(04/1996)	s.180
Foto 125. HZ05 nolu mekân - Güneybatı duvarı - HK ₅ nolu kapı	(04/1995)	s.181
Foto 126. HZ05 nolu mekân - Kubbe ve aydınlatma gözleri	(04/1995)	s.182
Foto 127. HZ05 nolu mekân - Pandantifli kubbe	(04/1995)	s.182
Foto 128. HZ05 nolu mekân - Güneydoğu yönüne bakış Taş parapet	(04/1995)	s.183
Foto 129. HZ05 nolu mekân - Kuzeybatı yönüne bakış Taş parapet	(04/1995)	s.183
Foto 130. HZ05 nolu mekân - Güneydoğu yönüne bakış Kurna ve döşemedeki delik	(04/1996)	s.184
Foto 131. HZ05 nolu mekân - Kurna	(04/1995)	s.185
Foto 132. HZ05 nolu mekân - Kurna	(04/1995)	s.185
Foto 133. HZ05 nolu mekân - Taş su haznesi ve çeşmesi	(04/1995)	s.186
Foto 134. HZ05 nolu mekân kuzeybatı duvarı - HP ₇ nolu buhar penceresi	(04/1995)	s.187
Foto 135. HZ05 nolu mekân kuzeybatı duvarı - Kandillik	(04/1995)	s.187
Foto 136. HZ06 nolu mekân kuzeybatı duvarı - HK ₆ nolu kapı	(04/1995)	s.188
Foto 137. HZ06 nolu mekân - Pandantifli kubbe	(04/1995)	s.188

Foto 138. HZ06 nolu mekân kuzeydoğu duvarı önündeki kurna	(04/1995)	s.189
Foto 139. HZ07 nolu mekân - Kubbe ve fil gözleri	(04/1995)	s.190
Foto 140. HZ07 nolu mekân - Pandantif	(04/1995)	s.190
Foto 141. HZ07 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - Kurna	(04/1995)	s.191
Foto 142. HZ07 nolu mekân - Kuzey yönüne bakış Ahşap gergi	(04/1995)	s.191
Foto 143. HZ08 nolu mekân güneydoğu duvarı - HK7 nolu kapı	(04/1995)	s.192
Foto 144. HZ08 nolu mekânı örten tromp geçişli kubbe	(04/1995)	s.193
Foto 145. HZ08 nolu mekân - Tromp	(04/1995)	s.193
Foto 146. HZ08 nolu mekân - Kubbe içindeki küçük kubbe ve fil gözleri	(04/1995)	s.194
Foto 147. HZ08 nolu mekân güneybatı duvarı - Kandillik	(04/1995)	s.194
Foto 148. HZ09 nolu mekân - Güneydoğu yönüne bakış HP7 nolu pencere	(04/1995)	s.195
Foto 149. HZ09 nolu mekân kuzeybatı duvarı	(04/1995)	s.195
Foto 150. HZ09 nolu mekân - Kazan	(04/1995)	s.196
Foto 151. HZ09 nolu mekân - Beşik tonoz üzerindeki duman kanalı	(04/1995)	s.196
Foto 152. HZ10 nolu mekân - Külhan - Baca	(04/1995)	s.197
Foto 153. Z02 nolu mekân - Ahşap dikme ve üzerine oturduğu tekil taş sömel	(04/1995)	s.197
Foto 154. 102 nolu mekân - Merdiven	(04/1995)	s.198
Foto 155. Z02 nolu mekân - Ahşap karkas sistem	(04/1996)	s.199
Foto 156. Z03 nolu mekân - Güneydoğu duvarının ahşap iskeleti	(04/1996)	s.199
Foto 157. 101 nolu mekân güneybatı duvarının ahşap iskeleti	(04/1995)	s.200
Foto 158. 102 nolu mekân güneybatı duvarının ahşap iskeleti	(04/1995)	s.200
Foto 159. Z01 nolu mekânın kuzeybatı duvarı - Moloz dolgu	(04/1996)	s.201
Foto 160. 101 nolu mekân kuzeydoğu duvarı	(04/1995)	s.202
Foto 161. Çatı - Güneydoğusundaki kalkan duvar	(04/1995)	s.203
Foto 162. Çatı - Güneydoğusunda kalkan duvarın bitimi ve çatı arası	(04/1995)	s.203
Foto 163. Çatının ahşap kalkan duvarına ait taşıyıcı dikmeler ve aşık	(04/1996)	s.204
Foto 164. Çatının taşıyıcı sistemi	(04/1996)	s.204
Foto 165. HZ01 nolu mekân güneybatı duvarı	(04/1996)	s.205
Foto 166. HZ01 nolu mekân güneybatı duvarı	(04/1996)	s.205
Foto 167. HZ05 nolu mekânın kubbesi	(04/1995)	s.206
Foto 168. HZ05 nolu mekânın kubbesi	(04/1995)	s.206
Foto 169. HZ05 nolu mekânın kubbesi ve hamamı çevreleyen üzeri harpuştalı kabayonu moloztaş duvar	(04/1995)	s.207
Foto 170. Kuzeybatı cephesi - P ₁ ve P ₂ nolu pencereler K ₁ nolu kapı	(04/1995)	s.208
Foto 171. Kuzeybatı cephesi - P ₃ ve P ₄ nolu pencereler	(04/1996)	s.208
Foto 172. Kuzeybatı cephesi - P ₅ nolu pencere	(04/1996)	s.209
Foto 173. Kuzeybatı cephesi - P ₅ ve P ₆ nolu pencereler	(04/1996)	s.209

Foto 174. Kuzeybatı cephesi - P ₆ ve P ₇ nolu pencereler K ₂ nolu kapı	(04/1996)	s.210
Foto 175. 102 nolu mekân kuzeybatı duvarı - P ₁₄ , P ₁₅ ve P ₁₆ nolu pencereler	(04/1996)	s.211
Foto 176. Kuzeybatı cephesi - P ₁₁ , P ₁₂ ve P ₁₃ nolu pencereler	(04/1996)	s.212
Foto 177. Kuzeybatı duvarı - P ₁₄ , P ₁₅ ve P ₁₆ nolu pencereler	(04/1996)	s.212
Foto 178. Kuzeybatı duvarı - P ₁₇ , P ₁₈ ve P ₁₉ nolu pencereler	(04/1996)	s.213
Foto 179. Kuzeydoğu duvarı - K ₄ nolu kapı	(04/1996)	s.214
Foto 180. HZ01 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - HP ₁ nolu pencere	(04/1996)	s.215
Foto 181. Kuzeydoğu cephesi - HP ₄ nolu pencere	(04/1996)	s.216
Foto 182. HZ01 nolu mekân kuzeydoğu duvarı - HP ₂ , HP ₃ ve HP ₄ nolu pencereler	(04/1996)	s.216
Foto 183. HZ04 nolu mekânın kuzeybatı duvarı dış yüzeyinde bulunan su tesisatına ait niş ve pişmiş toprak boru	(04/1996)	s.217
Foto 184. Kuzeybatı cephesi	(04/1995)	s.218
Foto 185. Kuzeybatı cephesi - Saçak altı kaplaması	(04/1995)	s.219
Foto 186. Kuzeybatı cephesi - Saçak altı detayı	(04/1996)	s.219
Foto 187. Kuzeydoğu cephesi	(04/1996)	s.220
Foto 188. Güneydoğu cephesi	(04/1996)	s.221
Foto 189. Güneydoğu cephesi - Hamamı çevreleyen üzeri harpuştalı kaboyonu moloztaş duvar	(04/1996)	s.221
Foto 190. Güneydoğu Cephesi	(04/1995)	s.222

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Caracalla Hamamı, Roma - Plan (Fletcher, B., A History of Architecture on the Comparative Method, s. 203)	s.223
Şekil 2. Roma Hamamı şeması (Aru, K.A., Türk Hamamları Etüdü, s. 17)	s.224
Şekil 3. Osmanlı hamamlarında sıcaklık ve halvetlere bağlı gruplandırma (Eyice, S., İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Cilt 2, Sayı 15, s. 120)	s.225
Şekil 4. Çifte Hamam, Yenişehir - Plan (Aru, K.A., Türk Hamamları Etüdü, s. 138)	s.226
Şekil 5. Haseki Hürrem Sultan (Ayasofya) Hamamı - Plan ve kesit (Müller-Wiener, W. Bildlexion Zur Topographie İstanbuls, s. 329)	s.227
Şekil 6. Sinan Bey Hamamı, İnegöl - Plan (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 36)	s.228
Şekil 7. Haseki Hürrem Sultan Hamamı - Plan (İslam Ansiklopedisi, Hamam maddesi, Cilt 5 / 1)	s.228
Şekil 8. Büyükhamam, İznik - Plan (Eyice, S., "İznik'te Büyükhamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", Tarih Dergisi, Cilt 2, Sayı 15, s. 119)	s.229
Şekil 9. İsmail Bey Hamamı, İznik - Kubbe Planı (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 44)	s.230
Şekil 10. İsmail Bey Hamamı, İznik - Kesit (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 42)	s.230
Şekil 11. İsmail Bey Hamamı, İznik - Plan (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 142)	s.231
Şekil 12. İsmail Bey Hamamı, İznik - Kesit (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 140)	s.232
Şekil 13. Fil gözleri (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 20)	s.233
Şekil 14. Soyunma sediri (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 9)	s.234
Şekil 15. Kurna ve seki (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 42)	s.234
Şekil 16. Isıtma Düzeni (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 37)	s.235
Şekil 17. Roma' da bir ev hamamı (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 14)	s.236
Şekil 18. Welwyn Roma Hamamı - Kullanım şeması (Rook, T., Welwyn Roman Baths, s. 4)	s.236
Şekil 19. Eşrefi Rumi Cami'si yakınında özel hamam - Plan (Ottodorn, K., Das Islamische İznik, s. 101)	s.237
Şekil 20. Yenişehir Kapısı yakınında özel hamam - Plan (Ottodorn, K., Das Islamische İznik, s. 101)	s.237
Şekil 21. Bir saray hamamı (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 33)	s.238
Şekil 22. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi ; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi. 1995, Şekil A2)	s.239

Şekil 23. Firençşah Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B7)	s.240
Şekil 24. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A5)	s.241
Şekil 25. Vakıf Hamamı (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B8)	s.242
Şekil 26. İsfendiyyar Bey Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B16)	s.243
Şekil 27. Honsalar Hamamı - Plan (Kastamonu Arkeoloji Müzesi) (Aynen alınmıştır.)	s.244
Şekil 28. Honsalar Hamamı - Kesit (Kastamonu Arkeoloji Müzesi)	s.245
Şekil 29. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A2)	s.246
Şekil 30. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A4)	s.247
Şekil 31. Arabapazarı Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B30)	s.248
Şekil 32. Dede Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B31)	s.249
Şekil 33. Hüseyin Konyalıoğlu Evi - Üst kat planı, Ölçek : 1/100 (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-17)	s.250
Şekil 34. Ahşap iskelet (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-23)	s.251
Şekil 35. Temel tipleri (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-19)	s.252
Şekil 36. Ahşap konut - Zemin kat planı (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-22)	s.253
Şekil 37. Ahşap kırma çatı - Plan ve kesit (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-33)	s.254
Şekil 38. Saçak Detayı (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-37)	s.255
Şekil 39. Türk evinde oda - Plan (Küçükerman, Ö., Türk Evi, s.176)	s.256
Şekil 40. Türk evinde sedirin konumu (Küçükerman, Ö., Türk Evi, s.156)	s.257
Şekil 41. Türk evinde ocağın kuruluşu (Küçükerman, Ö., Türk Evi, s.183)	s.258
Şekil 42. Kurna detayı - Plan ve görünüş	s.259

ÇİZİM LİSTESİ

Rölöve

- Pafta No 1. Vaziyet Planı
- Pafta No 2. Zemin Kat Ölçü Planı
- Pafta No 3. Birinci Kat Ölçü Planı
- Pafta No 4. Zemin Kat Planı
- Pafta No 5. Birinci Kat Planı
- Pafta No 6. Zemin Kat Tavan Kiriş Planı
- Pafta No 7. Birinci Kat Tavan Kiriş Planı
- Pafta No 8. A-A / C-C Kesitleri
- Pafta No 9. B-B / E-E Kesitleri
- Pafta No 10. D-D Kesiti
- Pafta No 11. F-F / G-G Kesitleri
- Pafta No 12. H-H / I-I Kesitleri
- Pafta No 13. Kuzeybatı / Güneydoğu Cepheleri
- Pafta No 14. Güneybatı / Kuzeydoğu Cepheleri
- Pafta No 15. Detay
- Pafta No 16. Detay

Detay

- Pafta No 17. Sistem Detayı
- Pafta No 18. Sistem Detayı

Restitüsyon

- Pafta No 19. Kronolojik Analiz
- Pafta No 20. Kronolojik Analiz
- Pafta No 21. Zemin Kat Planı
- Pafta No 22. Birinci Kat Planı
- Pafta No 23. Çatı Planı
- Pafta No 24. A-A / C-C Kesitleri
- Pafta No 25. B-B / E-E Kesitleri
- Pafta No 26. D-D Kesiti
- Pafta No 27. F-F / G-G Kesitleri
- Pafta No 28. H-H / I-I Kesitleri
- Pafta No 29. Kuzeybatı / Güneydoğu Cepheleri
- Pafta No 30. Güneybatı / Kuzeydoğu Cepheleri

Restorasyon

- Pafta No 31. Vaziyet Planı
- Pafta No 32. Zemin Kat Planı
- Pafta No 33. Birinci Kat Planı
- Pafta No 34. Zemin Kat Tavan Kiriş Planı
- Pafta No 35. Birinci Kat Tavan Kiriş Planı
- Pafta No 36. A-A / C-C Kesitleri

Pafta No 37. B-B / E-E Kesitleri
Pafta No 38. D-D Kesiti
Pafta No 39. F-F / G-G Kesitleri
Pafta No 40. H-H / I-I Kesitleri
Pafta No 41. Kuzeybatı / Güneydoğu Cepheleri
Pafta No 42. Güneybatı / Kuzeydoğu Cepheleri

ÖZET

Kastamonu Kuzeybatı Anadolu' da, Ilgaz Dağları' nın kuzeyinde, Kastamonu Çayı' nın açtığı derin bir vadi kenarında kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Antik çağlardan günümüze kadar çeşitli devletlerin egemenliğine giren kent Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi izleri taşımaktadır.

Bizans' dan gelen tipik kale-kent olma özelliğini Türk çağlarının erken dönemlerinde de kaybetmeyen Kastamonu, 14. yy.' ın sonlarına doğru; Candaroğulları Beyliği döneminden itibaren sınırlarını genişleterek önemli bir ticari ve kültürel merkez durumuna gelmiştir. 15. yy. ortalarında Osmanlı hakimiyetine giren kent önemli bir siyasi ve ticari konuma sahip olmuş, mimari yapılanma da bu konumun gerektirdiği şekilde gelişmiştir.

18. yy. sonuna kadar hemen hemen geleneksel bir çizgi gösteren mimari yapı aynı zamanda kent tarihini de özetler. Kastamonu, merkezinde çarşısı, şehir içi ve dışındaki büyük külliyesi, han, hamam, mescit, medrese ve türbe gibi anıtları, bu anıtların aralarına serpiştirilmiş konutları ve tarihi çekirdeğin hakim bir noktasında konumlanan iç kalesiyle karakteristik bir Türk şehridir. Bu mimari doku, 19. yy.' ın ikinci yarısındaki idari reformlar döneminde ve 20. yy. başında şehrin görüntüsüne yeni bir anlayış kazandıran bir yapı üslubuyla beraber yeni mimari unsurlarla günümüze bağlanmıştır.

Kastamonu kültürel bir sürekliliğe sahip ve kentsel tarihin evriminin gözlemlenebileceği yerleşimlerden biridir. Ancak bugün önlem alınmazsa bu kültürel sürekliliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Sıradanlaşma sürecinin başladığı kentlerden biri olan ve özgün özellikler yüklü Kastamonu'da yapılan yeni yollar ve bu yolların çevresinde yoğunlaşan sanayi ve göçlerle ne doğa ne de kültürel miras varlığını daha fazla sürdürebilecektir. Kastamonu'daki bu özgün yapıyı korumaya yönelik örgütlerin eksikliği söz konusudur.

Bu tezde amaç, günümüzde kentsel kimliğini kaybetmekte olan Kastamonu' nun sahip olduğu kültür mirasından biri olan Kastamonu Saray Hamamı' nı, yapılan bilimsel çalışmaların ışığında yeniden kent yaşamına katmak konusunda bir örnek oluşturmaktır.

Kastamonu Saray Hamamı, Kastamonu' daki diğer hamamlarla hem plan şeması hem de mimari boyutu açısından oldukça farklılıklar gösteren, adından da anlaşılacağı üzere, Kastamonu' daki diğer hamamlar gibi halk hamamı değil bugün herhangi bir izine rastlanılamayan bir saraya ait olabileceği düşünülen 17 yy. sonu, 18.yy. başı Osmanlı dönemine ait özel bir hamamdır.

Sunulan çalışma bu yapı üzerinde monografik bir etüd; yapıyı, tarihi, tipolojik, işlevsel, yapısal ve bezeme özellikleriyle tanımlamayı, yorumlamayı ve yapının Kastamonu kent yaşamındaki yerini almasına katkıda bulunmayı amaçlayan bir çalışmadır.

THE RESTORATION PROJECT FOR SARAY BATH IN KASTAMONU

SUMMARY

Kastamonu is an old city located in Northwest Anatolia to the north of Mount Ilgaz, nearby a deep valley created by Kastamonu Brook. Founded in ancient times and lived under the sovereignty of many states throughout, it bears the traces of the Byzantines, Seljuks and Ottomans.

Not losing its characteristic of being a typical Byzantine fortified town until the early Turkish era, Kastamonu began to expand its borders as from the Candarogullari Principality era in the late 14th century, and became an important commercial and cultural center. After having been taken by the Ottomans in the mid-15th century it gradually became an important political and commercial city, and its physical environment developed accordingly.

Developing until the end of 18th century in an almost traditional manner, its physical development also reflects the city's history. Kastamonu is a typical Turkish city thanks to such urban monuments as its downtown marketplace, big mosques and related premises, inns, public baths, theological schools, domed tombs, houses spread between the said monuments, and its the historic core of the city is within the inner fortress. This architectural heritage was enriched with the new architectural styles appeared during the administrative reforms carried out in the second half of the 19th century and modern styles appearing in the early 20th century.

Kastamonu is a city preserving its cultural heritage where its urban evolution can be observed from the monuments which are historical landmarks. However, now it faces the risk of losing its cultural heritage unless urgent measures are taken. New roads, industrial sites built around them and intense migration are about to turn it into an ordinary modern city, as a result of which it will not be able to preserve its natural or cultural heritage. There are no non-governmental organizations in Kastamonu aiming to protect its original structure.

Private Saray bath is one of the cultural landmarks of Kastamonu which is gradually losing its urban character. Being different from the other local baths in terms of its plan scheme and architectural dimensions, Saray Bath is a private bath belonging to the late 17th - early 18th century Ottoman era.

This thesis is a monographic study on the above mentioned building aiming to define and interpret it from historical, typological, functional, constructional and decorative viewpoints and to underline its importance in terms of the urban life in Kastamonu.

Chapter One points out that this thesis aims to determine how can the private bath in question be revitalized in accordance with its cultural and architectural

identity, and how can it be re-used by respecting that integrity. It is an introduction containing a summary of the subjects explained in this thesis.

Chapter Two explains the method employed during the measurement stage, and consists of three headings: plan, sections and façades. Conventional methods have been applied for the architectural survey. All horizontal dimensions were measured with reference to a horizontal datum line, while the roof and dome dimensions were reflected on the plan by the projecting plumb lines from different points upon the horizontal datum line.

The way the vertical dimensions were measured is explained under the headings “Section and Façade”. A zero datum line was applied to all spaces of the building and vertical dimensions were measured in regard to this reference by employing conventional methods. At the end of chapter two, it is explained how were material-oriented sections belonging to different construction phases and the bath’s significant equipments were measured, photographed and videotaped.

Chapter three evaluates the building in terms of the traditional Turkish bath style and vernacular housing architecture. This chapter consists of two sections titled “Turkish Baths” and “Kastamonu Vernacular Architecture”, the former consists of four sub-sections titled “Definitions and History”, “Divisions and Functions”, “Kastamonu Baths”, and “The Significance of Saray Bath”.

The sub-section titled “Definition and History” explains people have been building structures for their body care and cleaning since ancient times in parallel with their traditions and religious rules and underlines the relevant spatial layout, typological development, functional structure and planned grouping factors.

The sub-section titled “Divisions and Functions” evaluates the spatial layout characteristics and functions of the Ottoman baths. Turkish baths have been reviewed in functional and spatial layout terms in three categories : public baths, private baths and spas.

The sub-section titled “Kastamonu Baths” focuses on the architectural structure of Kastamonu and which materials were used in the structures of the baths and aims to collect data from the plans and historic records for reconstitution works.

The last sub-section, titled “Definition and History”, concludes that Saray Bath is a private (or palace) bath, and its plan and architectural features indicate that it was built in the late 17th - early 18th century and it is a very plain example resembling the early Turkish bath style.

The second part, titled “Kastamonu Vernacular Architecture”, focuses on the subject in three sub-sections titled “Definition”, “Divisions and Functions”, “Significance in Terms of Kastamonu Housing Architecture”.

The sub-section definition reviews the materials, building systems, structural properties, decorative properties and spatial layout of the houses in Kastamonu and West Black Sea region.

The sub-section “Divisions and Functions” reviews the houses in terms of their rooms, halls and service spaces, analyzes the relationships between their materials, construction techniques, structures and spaces and concludes that the housing premises of “Saray Hamam” were built by employing the local construction techniques in a very plain and simple manner.

Chapter Four focuses on the history of Kastamonu “Saray Hamamı” and its surroundings. It consists of two parts titled “Historic and Physical Development of the City” and “History of the Building”. The first part tells the civilizations that lived in the city over the ages since the Byzantine era, and reviews the monuments left by them, while the second part asserts that Saray Bath is a private bath built in the late 17th-early 18th century bearing the main characteristics of the Ottoman architecture.

Chapter five defines the building in terms of all of its properties. It consists of two parts titled “Environmental Description” and “Structural Description”, the former lists the streets, roads and important structures located within the administrative and cultural center of Kastamonu. The second part consists of six sub-sections titled “Functional Description”, “Structural Description”, “Construction Techniques and Materials”, “Structural Components”, “Installations” and “Façades”.

The sub-section “Functional Description” explains the functions of the housing premises and bath premises. The housing premises consist of ZO1 (entrance), ZO2 (paved court), ZO3 (room), ZO4 (stable), 101 (room 3), 192 (hall), 103 (room 2), 104 (room 1), 105 (toilet) and 106 (kitchen); while the bath premises consist of HZ01 (apodyterium), HZ02 (entrance hall), HZ03 (toilet), HZ04 (tepidarium), HZ05 (caldarium), HZ06 (private room 1), HZ07 (private room 2), HZ08 (private room 3), HZ09 (hot water tank) and HZ10 (caldarium).

The sub-section “Structural Description” explains that “Saray Hamam” was built of stone in the first construction phase, HZ01 (apodyterium) was built of stone with rubble stone walls containing wood supports in the second construction phase, the housing premises were built of rubble stone filling a timber frame in the third construction phase, and all portions have timber roof.

The sub-section “Construction Techniques and Materials” reviews the construction techniques and the types of materials used. A monumental structural system and such strong construction materials as stone and brick walls and khorasan plaster were used in the first period, while local construction techniques and materials were used in the second and third periods in the building’s historical development.

The sub-section “Structural Components” is divided into two headings titled “Housing Premises” and “Bath Premises”, and the former heading is divided into four sub-headings titled “Windows”, “Doors”, “Cupboards and Stoves”, while the

second heading is divided into three sub-headings titled “Windows”, “Doors and Marble Basins”. This sub-section reviews the typology, details and materials of the structural components.

The sub-section “Installations” contains technical information about the bath and is divided into two parts titled “Heating” and “Water”. The first part explains how the bath was heated. The second part explains from where water is distributed to the premises, how it is distributed to the tanks and marble basins, and how waste water is disposed.

The sub-section “Façades” reviews the details of Saray Bath’s northeast, northwest, southwest and southeast façades.

Chapter Six reviews the deteriorations of the building. It is divided into two headings titled “Housing Premises” and “Bath Premises”. Each heading is divided into two sub-headings titled “Intrinsic Causes of Decay” and “Extrinsic Causes of Decay”. The sub-heading “Intrinsic Causes of Decay” explains the damages arising from the intrinsic problems of the building and adverse geo-topographic conditions, while the sub-heading “Extrinsic Causes of Decay” reviews the effects of the environmental factors (i.e. climate, foundation soil, etc.) and human provoked deteriorations” of the structural system and materials.

Chapter Seven explains why and how reconstitution studies were made; as a result of which the bath premises, dressing premises and housing premises were built in the first, second and third periods respectively. This chapter consists of two parts titled “Physical Evidence Derived From The Object” and “Extrinsic Evidence”. The first part reviews the plannimetry, materials and structural systems of the building, and is divided into two sub-sections titled “Functional Properties” and “Structural Properties”. The second part examines data collected from extrinsic sources, and is divided into two sub-sections titled “Literature and Analogical Approach”. These sub-sections examine how the data collected from certain documents (records and photographs) and from other baths in and around Kastamonu and other Ottoman baths can be used for reconstitution studies.

Chapter Eight explains the restoration proposals for the building. It is divided into three parts titled “Reasons for the Re-Use”, “Proposals of Interventions” and “The Re-Use Proposal”. The first part asserts that the building should be protected not only by means of repairs, but also by assigning a suitable function to the building in order to enable it to be a part of public life, and that such a new function might be a museum or a cultural center. This part consists of two sub-sections titled “Evaluation in terms of Volumetric Capacity”, and “Evaluation in terms of Technical Capacity”, and the said sub-sections examine the suitability of the new function with the building’s architectural dimensions and technical properties, and the necessary new remedies.

The part “Proposals for the Interventions” focuses on repair methods to be employed for restoration, and is divided into five sub-sections titled “Indirect Conservation” (preservation of the existing state), “Cleaning”, “Consolidation”, “Re-

Integration” and “Reconstruction”. The first sub-section explains what precautions should be taken in order to conserve the building’s materials and structure, how should ground water be drained, and how should the materials be repaired in situ. The sub-section “Cleaning” suggests soil and debris in the building should be removed and deteriorations on the plaster surface of the bath should be cleaned. The sub-section “Consolidation” explains how should the building’s structure and materials be consolidated. The sub-section “Re-Integration” suggests that the missing parts of the building should be completed with reference to the data collected for the reconstitution studies. The sub-section “Reconstruction” reviews how should the collapsed roof of the building be reconstructed.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

İnsanların yaşamının en gerekli unsurlarından biri olan vücut bakımı ve vücut temizliği, antik çağlardan beri gerek dinsel gerekse geleneksel yaptırımlar sonucu gerçekleştirilen eylemlerdir. Bu eylemin gerçekleştirildiği yapılar da, o toplumun kültürel yapısına bağlı olarak biçimlenmiştir.

Türkler de yerleştikleri bölgelerde vücut bakımı ve dinin emrettiği temizlik ve geleneklere uygun olarak basit ihtiyaç binaları gerçekleştirmişler ya da var olan hamamları kendi kullanım şekillerine göre değiştirmişler, Osmanlı döneminde 15. yy.' dan itibaren de büyük boyutlu anıtsal hamam yapıları ve çeşitli hamam tipleri geliştirmişlerdir.

Kastamonu Saray Hamamı, Osmanlı dönemi 17. yy. sonu, 18. yy. başı yapısı olup Muharrem Efendi tarafından yaptırılmış, günümüzde izlerine rastlanamayan bir saraya ait olduğu düşünülen özel bir hamamdır.

Kastamonu' da bulunan diğer hamamlardan mimari boyutları, plan şeması ve aynı zamanda halk hamamı değil saray hamamı olması açısından farklılık göstermektedir. Hamam, tam olarak tarihlenememekle birlikte sonradan eklenen ahşap konut bölümüyle de, İsmail Bey hamamı ve araştırmalar sonucunda önünde ahşap konut kısmı olduğunu öğrendiğimiz, yıkılmış olan Honsalar Hamamı dışında Kastamonu' daki diğer hamamlar ile farklılık göstermektedir.

Yapılan araştırmalara göre son elli yıla kadar halk hamamı olarak ait olduğu şahıs tarafından işletilen hamam, bu dönemden itibaren bakımsız ve harap bir şekilde yokalmaya terk edilmiştir.

Bu tezin amacı, Kastamonu Saray Hamamının, belirlenen kültürel ve mimari kimliği ve bu kimliğe uygun olarak kazandırılacak işleviyle birlikte kent mimari yaşamına katılması ve geleceğe aktarılmasını sağlamaktır.

BÖLÜM 2. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN TANIMLANMASI

Son elli yıldır kaderine terkedilen bina hiçbir bakım ve onarım görmemiş ve gereken müdahalelere biran önce başlanmazsa tamamen yokolma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ekim' 1994' te başlanan ölçü alma işlemi bir hafta gibi kısıtlı bir süre içerisinde İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Restorasyon Ana Bilim Dalı' ndan iki asistan ve altı yüksek lisans öğrencisi tarafından tamamlanmaya çalışılmış; 1994-95 öğretim yılı kış yarıyılı proje dersi çerçevesi içinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri yapılmıştır. Bu tezde amaç belirli bir noktaya getirilmiş olan bu çalışmaları genişletmek; varolan rölöve projesine ek olarak yeni araştırmaların ışığında restitüsyon projesini geliştirmek ve buna bağlı olarak yeni ve uygulamaya dönük bir restorasyon projesi oluşturmaktır.

2. 1. Plan

Ölçü alma çalışmaları sırasında nivo hariç tamamiyle geleneksel yöntemler kullanılmıştır. Yatay ölçülerin tümünü aynı kot üzerinden almak için nivoyla belirlenen sabit bir kota bağlı olarak bütün binaya ip çekilmiş ve bu ipler üzerinden yatay ölçüler alınmıştır. Ahşap hamamcı konutu bölümünün çatısı üzerine çıkılmak suretiyle, hamamın soyunmalık mekânının üzerindeki büyük bölümü yok olan ahşap çatı ve diğer mekânların üzerlerindeki örtüler çekül ve mira yardımıyla yatay iplerdeki izdüşümleri ölçülerek plana aktarılabilmektedir.

2. 2. Kesit

Düşey ölçülerin alınması sırasında da yatay ölçülerin alınmasında olduğu gibi sabit bir kot olan eksen kotunu belirlemede kullanılan nivo dışında geleneksel yöntemler kullanılmıştır. Binanın bütün mekânlarından geçirilen ip 0 eksenini kabul

edilerek bütün düşey ölçüler bu kota bağlı olarak belirlenmiştir. Miranın yetişmediği durumlarda, hamam binasının örtüsü üzerinde dolaşılabiliyor olunması sonucu aydınlık fenerlerinden sarkıtılan çekül yardımıyla bütün düşey ölçüler alınabilmektedir. Ayrıca bütün doluluk ve boşluklar mira yardımıyla ölçülmüştür.

2. 3. Cephe

Yapının yatay ve düşey ölçülerinin alınması için çekilen ip, yapının cephesinden de geçirilmek suretiyle cephelerin de yatay ve düşey ölçüleri alınmıştır. Yapının alınabilen her ölçüsü belirlenmiş, bazı duvarlarda çok önemli taş sıraları ölçülendirilmiş, bunun dışındakiler çok hassas bir şekilde fotoğraflandırılmıştır.

Bütün bu ölçü alma çalışmalarına ek olarak, tez çalışmaları kapsamı içerisinde malzemeye yönelik örnekler, farklı dönemlere ait arakesitler, hamama ait önemli donatılar ölçülendirilmiş, fotoğraflandırılmış ve video bandına kaydedilmiştir. Özellikle hamam bölümünün aydınlatılmasındaki problemler ve mekânların boşaltılması ve hatta gerekli yerlerde zeminin kazılarak esas zeminin bulunması ile ilgili sorunlar, yapılan çalışmaların arzu edilen nitelikte olmasını zorlaştırmış, yine de tüm imkanlar değerlendirilerek detaylı bir araştırma oluşturulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 3. YAPININ TÜRK HAMAM VE KONUT MİMARİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türk Hamamı

İnsanlık tarihi kadar eski olan hamam, eski çağlarda dini inançların, gelenek ve göreneklerin etkisi altında doğmuş bir yapı türüdür. İlkel toplumlarda, hayatın her alanında olduğu gibi yıkanma işlevi de önceleri dini bir görev olarak benimsenmiş ve dine ait kurallara göre şekillenmiştir. Sağlık için vücut temizliği ve bakımının gerekliliği sonucu oluşan yıkanma düşüncesi ise insanlığın ulaştığı belirli bir uygarlık seviyesine bağlı olarak geliştirilmiştir.

Önceleri dini emirlere bağlı olarak gelişen yıkanma alışkanlığı ve hamam yapıları, zamanla insanların günlük yaşamlarında büyük önem kazanmıştır. Roma döneminde hamam, zengin sınıfın yıkanmaktan çok eğlendiği, dinlendiği, insanlarla iletişim kurduğu, spor aktiviteleri ve çeşitli eğlencelerle uzun zaman geçirdiği bir yapı durumuna gelmiş, sosyal yönü ve mimari özellikleri çok gelişmiştir. İmparatorluk döneminde büyük anıtsal hamamlar inşa edilmiştir. Bunların başlıcaları Caracalla (Şekil 1), Titus, Diocletianus ve Constantinus hamamlarıdır (Şekil 2) [3, s. 174]. Bizans döneminde de hamam, bu özelliklerini kaybetmemiştir. İstanbul' da ünlü Constantinus, Arkadius ve Zeuxippus hamamları gibi büyük yapılar bu döneme aittir. [3, s. 175]

İslam dünyasında, dinin emrettiği temizlik ile ilgili hamamların önemi artmıştır. Orta Asya' dan Anadolu' ya gelen Türkler de yerleştikleri bölgelerde vücut bakımı ve dinin emrettiği temizlik ve geleneklere uygun olarak basit ihtiyaç binaları gerçekleştirmişlerdir. Bizanslılardan ele geçirdikleri topraklarda bulunan hamamları bazı değişikliklerle kullanan Türkler, Osmanlı döneminde 15. yy. ortalarından itibaren büyük, anıtsal hamam yapıları ve farklı plan tipleri geliştirmişlerdir. [1, s. 30]

Türk hamamlarının oluşumunda, İslam dininin büyük ölçüde etkisi olmuştur. Dolayısıyla Türk hamamları, Roma ve Bizans hamamlarından sosyal yönü ve mimari özellikleri açısından farklıdır. Öncelikle Türk hamam geleneğinde Roma ve Bizans hamam yapılarında görülen spor etkinlikleri bulunmamaktadır. Bu yönüyle hamamın sosyal anlamı ve işlevi değişmiş, mimari özellikleri ve işlevleri farklı bir yapı türü oluşmuştur. İslam dininde akmayan suyla temizlik yapılmaması gerekliliği sonucu, Türk hamamlarında yıkanma havuzları ve banyo tekneleri düşünülmemiştir. Böylelikle daha küçük, kapalı ve içe dönük bir konsept ve işlev programı Türk hamam mimarisinin geleneğini belirlemiştir. Türkler, Bizanslılardan devraldıkları hamamları bu sebeple olduğu gibi kullanamamışlardır. Roma ve Bizans mimarisinde görülen büyük havuzlu yapıları ise kaplıca olarak çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanmışlardır. Bu yapıların kurulmasında amaç temizlikten çok sağlıktır.

Türk mimarisinde, halk hamamı (çarşı hamamı), özel hamam (saray hamamı) ve kaplıca olmak üzere üç tip hamam yapısı görülmektedir. Halk hamamları, süs ve lüksten uzak, halkın temizlik ihtiyacını karşılayan yapılardır. Hamam, çift ise kadın ve erkekler için aynı, tek ise farklı zamanlarda kullanılan bu yapılar genellikle hükümdar ya da hayır sahipleri tarafından cami, medrese ve imaret gibi külliyele ait yapılar arasında da yer alabilen serbest yapılardır. Özel hamamlar, ev, konak ya da saraylarda, halk hamamlarının küçük bir örneği şeklinde inşa edilen yapılardır. Ev hamamları bir veya birkaç mekândan kuruludur. Konak ya da saray hamamları ise daha gösterişli, süslü hamamlardır. Kaplıcalar, temizlikten çok şifalı suların yararlanmak amacıyla yapılmıştır. Roma ve Bizans hamamlarında görülen büyük havuzlar, Türk hamamları içinde sadece kaplıcalarda kullanılmıştır. Kaplıcalar, halk hamamlarının kuruluş amacından farklı olarak sağlık ve çeşitli hastalıklar için kullanıldığından mimari özellikleri daha farklıdır. Hamamlarda görülen kurnalı yıkanma mekânları yanında Roma hamamlarında görülen büyük havuzlar bulunmakta ve bu havuzlardaki sudan tedavi amacıyla yararlanılmaktadır.[1, s. 29,30]

3.1.1. Tanım, Tarihçe

Türk hamamlarının oluşumunda İslam dininin büyük etkisi olmuştur. Anadolu'ya yerleşen Türkler, yerleştikleri bölgelerde dinin emrettiği kurallara ve geleneklere bağlı olarak hem yalın hamam yapıları gerçekleştirmişler, hem de Bizanslılardan devraldıkları hamamları bazı değişikliklerle kullanmışlardır. Bizans ve Roma hamam yapılarındaki mekânsal kurgu ve yapım sistemlerini kullanarak sosyal yönü daha farklı olan, spor ve eğlenceden çok dini kurallarla şekillendirilmiş, büyük havuzların bulunmadığı hamam yapıları oluşturmuşlardır. Osmanlı döneminde ise 15.yy.'dan itibaren daha büyük boyutta anıtsal hamamlar yapılmış ve çeşitli plan tipleri geliştirilmiştir.

Osmanlı dönemi Anadolu Türk hamamlarında genellikle Osmanlı öncesi Anadolu Türk Mimarisi etkisi görülür. Bu dönemde Roma ve Bizans yapı tarzına dayanan, bundan dolayı da sıcaklık kısımları yıldız biçimi açılma gösteren az sayıda hamam yanında, Konya, Kayseri ve Keban Barajı göl sahalarında gene az sayıda Selçuklu hamamına rastlanmaktadır. Bunlar haçvari, dört eyvanlı sıcaklık kısmı şemalarıyla dikkat çeker. “Alaaddin Keykubat’ın Köşk hamamı (Alanya)” bu tarzın başlıca örneğidir. Bu 13. yy. hamamlarından daha önce, Anadolu’nun güneyinde sayıları birkaçı geçmeyen Artuklu hamamı da vardır. 13. yy.’ın ikinci yarısından kalan ve Anadolu’nun ilk Türk hamamlarından sayılan bu yapıların da sıcaklık bölümleri haçvari açılmalı, dört eyvanlı, ortası ve dört köşesi kubbelerle kaplıdır. 13. yy.’ın başındaki bir örnekte ise üç eyvanlı bir soyunmalığın yer alması, bu plan şemasının Kuzey Suriye evlerinin yapı mimarisinden gelişmiş olabileceğini gösterir. Bu mimari tipi Abbasilerin Türklerle ilişki kurmasından sonra yayılmış olabileceği ve Türk mimarisinde, bu plan şemasının sıcaklık mekânlarında ilk devirden beri kullanılması dolayısıyla, bu mimari tipin Anadolu’ya giriş yolunun Güneydoğu Anadolu olduğu sanılmaktadır. [2, s. 568]

Osmanlı-Türk mimarisinin ilk hamam yapılarından biri olan İzmit’teki Orhan Gazi Hamamı 14. ve 15. yy. ’ların ilk camilerinde olduğu gibi basit bir plana sahiptir. Ahşap çatılı bir soyunma yeri bulunmaktadır. Bursa, Edirne ve İstanbul’ un fethinin ardından yapılan hamamlarda iki halvetli sıcaklık bölümleri, iki halvet ve üç eyvana

doğru bir değişim gösterir. Klasik dönemde ise dört eyvanlı ve dört halvetli son durumunu almıştır. [3, s. 177]

Osmanlı dönemi hamam yapıları plan tipleri açısından gruplandırılabilir. Semavi Eyice, Osmanlı hamamlarını sıcaklık ve halvet plan şemaları açısından altı değişik tipte gruplandırmıştır. [4, s. 108] (Şekil 3)

Haçvari, dört eyvanlı ve köşe hücreli tip :

En çok rastlanılan plan tipidir. Az ya da çok bölümlü soğukluktan ortası kubbeli sıcaklık mekânına geçilir. Dört yana eyvanlarla açılan bu sıcaklık hemen hemen bir haç şeklinde olup, haçın kolları arasında dört halvet hücresi yer alır. Sadece iki halvet hücreli veya bir, iki veya üç eyvanlı olan türleri de bulunmaktadır. Bu tipin başlıca örnekleri; Konya' da Sahip Ata (13. yy. Selçuklu) , Bursa' da Orhan Bey Hamamı' nın erkekler bölümü (15. yy.), İstanbul' da Beyazıt Hamamı (16. Yy.) gösterilebilir. Osmanlı mimarisinde çok kullanılan bu plan tipi kaplıca hamamları mimariisiyle birleştirilerek Süleymaniye Hamamında olduğu gibi içi sütunlu farklı bir tip meydana getirmiş, sonraları bu şekil daha da geliştirilerek Cağaloğlu (I. Mahmut dönemi) ve Çemberlitaş hamamlarındaki plan şemasına kadar varmıştır [4, s. 110]. Kastamonu' da, Frenkşah Hamamı (Şekil 23), İsfendiyyar Bey Hamamı (Şekil 26) ve Yakupağa Hamamı bu tiptedir.

Yıldızvari sıcaklıklı tip :

Bu grup hamamlarda ortadaki sıcaklık mekânının plan şeması çok köşelidir ve bu mekânın etrafında nişler sıralanmaktadır. Bu tip hamamların başlıca örnekleri, Yenişehir' de Çifte Hamam erkekler bölümü, İzmit' te Mehmet Bey Hamamı, Bursa' da Eski Kaplıca, Yeni Kaplıca, İncirli Hamamı, İstanbul' da Çukur Hamam erkekler bölümü olarak sayılabilir. Bu tipin en bilinen örneği Ayasofya Hamamı adı ile bilinen Mimar Sinan' ın Haseki Hürrem Sultan Hamamı' dır (16. yy.) (Şekil 4,5) [4, s. 110,111]. Kastamonu' da, Vakıf Hamam (Şekil 25) ve Ferhat Paşa Hamamı bu tiptedir.

Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip :

Önceki iki tipe nazaran daha sade ve arkaik olan bu tipte basit bir sıcaklık mekânına bir, iki veya üç kenarı boyunca sıralanan halvet hücreleri açılmaktadır. Bursa' da belki ilk temsilcisi Girçık Hamamı olan bu tipte diğer örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz; Bursa' da Ulu Cami Hamamı (16. yy. öncesi), Yeşil Hamam (15. yy.), Rodos' ta Sünbül Hamamı, İstanbul' da Tahtakale Hamamı kadınlar bölümü, İnegöl' de Sinan Bey Hamamı. (Şekil 6)

Çok kubbeli sıcaklıklı tip :

Bu tipte sıcaklık mekânı kemerler yoluyla eş bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerin herbirinin üzeri eş kubbelerle örtülmüştür. Örneğine az rastlanan bu tipin İstanbul' da bilinen tek anıtsal örneği Yeni Cami - Haseki Hamam' dır (Şekil 7) [4, s. 112]. Ayrıca Kastamonu' da bulunan Yenihamam da bu tipin diğer bir temsilcisidir.

Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı çifte halvetli tip :

Bu tipin özelliği, enine uzanan ortası kubbeli ve iki kemerle ayrılan yan bölümleri tonozlu sıcaklık mekânı ile bu mekâna birer kapı ile açılan bir çift halvet hücrelidir. Ayrıca bu tip hamamlarda hemen hemen iki halvet hücreli kapısı arasında kalan duvarda mihrap biçiminde birer niş bulunmaktadır. Bu tipin temsilcileri olarak şu hamamlar gösterilebilir ; Ankara Karacabey Hamamı kadınlar bölümü (1440), Yenişehir' de Çifte Hamam kadınlar bölümü ve İznik Büyük Hamamı (Şekil 4,8) [4, s. 112-114]. Kastamonu' da İsmail Bey Hamamı, Kale Hamamı, Araba Pazarı Hamamı (Şekil 31) ve Dede Hamamı (Şekil 32) bu tiptedir.

Soğukluk - sıcaklık ve halvet bölümleri eş odalar halinde olan tip :

Daha çok özel hamamlarda rastlanan bu tipte bütün mekânlar hemen hemen aynı büyüklükte kubbeli odalar halinde olup, bunların hepsi birbirleriyle bağlantılıdır [4, s. 115]. İznik İsmail Bey Hamamı en bilinen örneğidir (Şekil 9-12). Tez konusu olan Kastamonu Saray Hamamı da bu grup içinde yer almaktadır.

Anadolu'nun antik hamam ve kaplıca mimarisinden esinlenilerek yaratıldığı düşünülen yıldızvari sıcaklıklı tip eski bir köke bağlanmaktadır. Tamamen eski Türk

mimarisi geleneğine bağlanan ve temeli dört eyvanlı avlulu binalar olan haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip ise hamam mimarisinde eski olmakla beraber yıldızvari sıcaklıklı tip karşısına adeta ulusal bir reaksiyon olarak çıkmıştır. Soğukluk, sıcaklık ve halvet mekânları eş odalar halinde olan tip en sade ve basit şekil olarak en erken Türk hamamı örneğidir. Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip ve ortası kubbeli, enine sıcaklıklı çifte halvetli tip ise belki de haçvari dört eyvanlı köşe eyvanlı tipin daha sadeleştirilmesi ve eyvanların kaldırılması sonucu ortaya çıkmış tiplerdir. Çok kubbeli sıcaklıklı tip ise hemen hemen geç devrin bir yeniliğidir. [4, s. 115]

Türk hamamlarının çoğunun dış görünüşü sade ve yalın olduğu için diğer anıtsal yapılar gibi dikkat çekmemişlerdir. Çünkü hamam yapılarında dış etkiden çok, iç mekândaki gereklilikler göz önünde tutulmuştur. Yalnız büyük hamamların kubbeleri kurşunla kaplanmış, daha basit hamamlarda ucuz olduğu için taş, kiremit, çok defa da sıva ile örtülmüştür [3, s. 177]. Türk hamamlarında duvarlar, çoğunlukla taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır. Duvar yüzeyleri üzerinde hücre, pencere ve kapı boşlukları vardır. Pencerele soyunma mekânında genellikle bir veya iki sıra olarak yerleştirilmiştir. Dış kapılar ana cephededir ve yapının önemli bir bölümünü oluşturur. Ara bölmelere geçişi sağlayan iç kapılarda kasa yoktur ve üzerleri genellikle sivri veya yuvarlak kemerlidir. Türk hamamlarında birçok kemer şekline rastlanır. Ancak en çok sivri kemer kullanılmıştır. Mekân üzerleri genellikle kubbe ile örtülür. Dışta ve içte genellikle kubbe küre şeklindedir. Soyunmalık kısımlarında bazen kubbenin ortasında bir fenere rastlanır. Kubbeler genellikle fil gözleriyle kaplıdır (Şekil 13). Hamamların ışıklandırma sisteminde pencereler, iç yüzeylerde koyu gölgelerle etki yapar. Binanın içinde ışık ve gölge daha önemlidir. Renkli süsleme ve çinilere daha çok iç mimaride rastlanır. [2, s. 569]

3.1.2. Bölüm ve İşlevleri

Türk hamamları işlevsel açıdan, halk hamamı, (çarşı hamamı), özel hamam ve kaplıcalar olmak üzere üç ayrı bölümde incelenebilir. Halk hamamı ve özel hamamlar sonradan ısıtılan ve temizlik amacı ile, kaplıca ve ılıcalar ise ısıtılmayan ve şifalı olduğuna inanılan sıcak suların tedavi amacıyla kullanıldığı yapılardır.

• Halk Hamamları

Genellikle bulundukları şehrin kalabalık ve işlek yerlerinde bulunan bu hamamlar zengin evleri dışında evlerde hamam olmadığı için her çeşit insanın kullandığı, önemli ve gerekli bir işlev yüklenmiştir.

Halk hamamlarında kullanım şekline bağlı olarak tek hamam ve çifte hamam olmak üzere iki ayrı tip görülmektedir. Tek hamamlar, aynı hamamın belirli günlerde erkeklere ve kadınlara ayrılarak kullanıldığı yapılardır. Çifte hamamlar ise aynı ısıtma merkezinden yararlanılarak hem kadın, hem de erkekler için ayrı bölümlerden kurulu yapılardır.

Çifte hamamlarda binanın erkeklere ait bölümünün anıtsal girişi ana caddeye bakar, kadınlara ait bölümün kapısı ise ya daha sakin olan arka tarafta ya da hamama giren çıkanların görülmeyeceği bir şekilde düzenlenirdi. Halk hamamlarının kapıları çoğunlukla kapalı dururdu. Hamama gelen kişiler bir rüzgarlıktan geçerek önce soyunmalık mekânına geçerlerdi. Bu mekânda soyunduktan sonra vücudu sıcağa alıştırmak için ılıklik mekânına ve daha sonra da yıkanmak için sıcaklık ve halvet mekânlarına geçilirdi.

Soyunmalık :

Eski Roma hamamlarında "apodyterium" denilen bölümdür. Türkler bu bölümü "camekân", Araplar "maslah", Acemler "bine" olarak adlandırmışlardır [1, s. 32]. Hamamda kapıdan girildiğinde çoğunlukla ilk karşılaşılan mekândır. Bu mekâna soğukluk, soyunmalık ve son yüzyılda camekânlar ile bölünerek özel soyunma kabinleri oluşturulduğu için camekân denilir [3, s. 175].

Bu mekânın duvar kenarları, yaklaşık 1-1.20 m yükseklikte, birkaç basamakla çıkılan taş ya da ahşap sedirlerle çevrilmiştir. Üzerlerine halı, kilim ya da hasır serilen bu sedirlerde insanlar soyunur, giyinir ya da dinlenirdi. Bu sedirlerin altında ayakkabı ve nalın koymak için küçük nişler bulunur. Girişin hemen yanında hamamı idare eden kişiye ait bir mekân ile müşterilerin bıraktıkları emanetlerin ve giysilerin saklandığı dolaplar bulunur. Geç dönem hamamlarında çoğunlukla yine soyunmaya ait "şirvan" denilen bir galeri katı bulunur. Mekânda genellikle fiskiyeli mermer bir

havuz olur. Soyunmalık mekânı genellikle ısıtılmayan bir bölümdür. Bazı hamamlarda ise giriş holünün uygun bir yerinde mekânı belli bir dereceye kadar ısıtan ve daha çok havluları kurutmak için kullanılan yere gömülü ocaklar bulunur. [2, s. 569] (Şekil 14,15)

Ilıklık (Soğukluk) :

Roma hamamlarında "tepidarium" denilen ılık mekândır [1, s. 35]. İç hamama girmeden önce vücudu sıcağa alıştırmak için kullanılan bu bölüm aynı zamanda dini temizlik ve sıcağa dayanamayanların da yıkanma yeridir. Bu mekânda dinlenmek ve kurulanmak için mermer ya da taştan setler bulunur. Helâ ve temizlik hücrelerinin de bu mekâna ait olduğu düşünülmektedir [3, s. 176]. Kış döneminde soyunmalık olarak da kullanılan mekân, külhandan çıkarak iç hamama geçen kanalların mekânın döşeme ve duvarlarında dolaşması sonucu ısıtılır.

Sıcaklık :

İç hamamı oluşturan bu bölüm eski Roma hamamlarında "caldarium" denilen bölümdür [1, s. 35]. İç hamam iki kısma ayrılabilir: birinci kısım tekil yıkanma hücreleridir ve bunlar genellikle mekânın köşelerinde bulunur. Bunların kapısı yoktur. Çoğunlukla havlu ile örtülüdür. İkinci kısım ise bu hücreler arasında yer alan genel yıkanma bölümüdür. Hücrelerin sıcaklığı, duvarlarda bırakılan buhar menfezleri ile daha da yükseltilir. Bu yıkanma nişleri veya hücrelerinin duvar kenarları yerden yaklaşık 20 cm. kadar yüksek ve yaklaşık 70-100 cm. genişliğinde mermer sekilerle çevrilmiş ve bunların üzerlerine sıcak ve soğuk su tesisatı bulunan mermer kurnalar yerleştirilmiştir. Sekiler boyunca, kenarlardaki üzeri açık derelerle kirli sular hafif bir eğimle soğukluktan geçip tualete gider.

Hamamın önemli duvarlarında izolasyon sebebiyle özel sıva katmanları bulunmaktadır. Hamamların ortasında dinlenme, terleme ve masaj için 40 cm. kadar yükseklikte ve genellikle mekânın plan formuna uygun biçimde bir göbek taşı bulunur. Bu mekân, kubbeler üzerindeki küçük pencere gözleri ile aydınlatılır, bunlara fil gözü denmektedir.

Isıtma Tesisatı ve Su Depoları:

Türk hamamında, ısıtma tesisatı Roma dönemi hamamlarındaki çözümlerin bir tekrarıdır. Su tesisatı ise sıcak ve soğuk su depolarından kurnalara kadar suyun iletildiği bir sistemdir.

Isıtma Tesisatı; Türk hamamlarında genellikle ısıtma düzeni yapının arka tarafında yer alır. Külhan adı verilen ateşin yandığı mekân, hamamın döşeme kotundan daha alt bir kotta yer alır. Bu mekân 1.80 - 3.50 m. çapında, daire formudur. Bu mekânın tavanında bir kazan bulunur. Bu kazanın tabanının ateşle temasını arttırmak için kubbelendirildiği düşünülmektedir [3, s. 177]. Külhanda yer alan odunlardan çıkan alev ve dumanlar, Roma hamamlarında olduğu gibi hamamın ılıklik, sıcaklık ve halvet mekânlarının altında bulunan cehennemlik katında dolaşarak döşeme taşlarını ısıtır. Hamam döşeme taşları 70 - 150 cm. yükseklikte ve 0.40 - 0.50 m² yüzeyde ayaklar üzerine oturtulur [1, s. 39]. Döşemeyi oluşturan mermer ya da taş levhalar bu ayaklar üzerine oturan kemerlere dayanır. Cehennemlik katında dolaşan sıcak gaz ve dumanlar, bu katta toplanarak sıva altına yerleştirilen pişmiş toprak künklerle oluşturulmuş tüteklik adı verilen duman kanallarıyla dışarı atılır. Bu tüteklikler yolu ile de yapı, duvardan ısıtılır. Külhan mekânı yapının sıcak su deposunun altında yer alır. Bu mekânın tavanında bulunan dökme bakır kazan külhanda yer alan ateşle ısınır ve bu ısıyı depodaki suya iletir. Kaynayan sudan çıkan su buharının, genelde sıcaklık mekânına bakan buhar penceresinden hamamın mekânlarına iletilmesi sonucu yapı ısıtılır. Külhanın, ocak kapısı açıldığında geri tepecek olan dumanları emmek üzere dışta bir bacası bulunur. (Şekil 16)

Su tesisatı; akan suyla temizlik yapılması gerekliliği ile oluşturulan Türk hamamlarında, sıcak ve soğuk su depolarından kurnalara kadar su iletilir. Bu işlem için pişmiş topraktan künkler ve kurşun borular kullanılır. Külhanda yanan ateş öncelikle kazan ve depodaki suyu ısıtır. Külhanın tavanını oluşturan sıcak su deposunun döşemesine yerleştirilmiş dökme bakır kazanın etrafına alçak bir duvar çevrilir ve bu duvarın üzerine menfezler bırakılır. Sıcak su dağıtımı iki türlü olur; Isınan su ya doğrudan hamam içindeki musluklara gider ya da odunluğun üzerinde bir depoya götürülerek oradan dağıtılır. Bu dağıtım duvarların alt bölümüne uygun

bir meyille yerleştirilen toprak borular içinden geçirilir ve buradan kurnalara verilir. Sıcak su deposu ile hamamın mekânlarının doğrudan ilişkisi yoktur, ancak sıcaklık mekânıyla arasında bulunan duvardaki gözetleme ve buhar penceresiyle sağlanır. Böylelikle hem kontrol ve onarım işlemleri yapılır, hemde kaynayan suyun buharı sıcaklık ve halvet mekânlarına yayılarak yapının ısıtılmasına katkı sağlanır. [3, s. 176, 177], [1, s. 36-40]

• Özel Hamamlar

Türk hamamları üzerine yapılan çalışmalar daha çok halk hamamlarında yoğunlaşmış olduğu için özel hamamlara ait tipolojik özellikler yeterince belirlenememiştir. Dolayısıyla özel hamamların plan şemalarına ait veriler halk hamamlarının plan şemalarından yararlanılarak oluşturulabilir.

Ev, konak ve saraylarda yer alan bu hamamlar, halk hamamlarının küçük bir örneği olarak nitelendirilebilir. Halk hamamları ile karşılaştırıldıklarında daha küçük boyutlu yapılardır. Halk hamamlarında görülen mekân birimlerinin soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve halvet dizisi özel hamamlarda da değişmemekte ancak bu mekânların boyutlarında farklılıklar görülmektedir (Şekil 17,18). Özel hamamların sıcaklık ve halvetleri tek birime indirilmiştir. Yüksek gelir sahipleri ve yöneticilerin yaptırdığı ev, konak ve saraylara ait özel hamamların çok azı günümüze ulaşmıştır. K.Otto Dorn İznik' te iki küçük örnek saptamıştır. Biri Eşrefi Rumi Cami' si yakınında bulunan tek mekânlı, 4 x 4 m. boyutunda, diğeri Yenişehir Kapısı yakınında birbiri içinden geçilen 6.00 x 3.00 m. boyutunda iki mekânlı hamamdır (Şekil 19,20). A. S. Ülgen özel hamamlarda genellikle soyunmalık ve ılıklik mekânlarının bulunmadığını söylemektedir [3, s. 175]. Saray hamamları özel hamamlar içinde farklı bir konumdadır (Şekil 21). Bu hamamlar çok daha gösterişlidir [1, s. 31]. Gümüş-altın musluklar, ince aynalarla süslü mermer kurnalar, altın-gümüş kakmalı sedirler vardır. Ortada hünkar mahfili ve kenarlarda gözdelerin hücreleri bulunur.

• Kaplıcalar

Kaplıcaların kuruluş amacı hamam yapılarından farklıdır. Dolayısıyla mimari karakterlerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Temizlenmek için değil sağlık amacıyla kullanılan yapılardır. Kaplıca ve Ilıcılarda, hamamlarda bulunan göbek taşının yerini aslan ağızlarından akan şifalı suların doldurduğu havuzlar almıştır. Kenarları kademeli olan bu havuzlara vücut alıştırılarak girilir. Kaplıcalarda su ısıtma sistemi yoktur [3, s. 176]. Şifalı olduğuna inanılan sıcak su kaynaklarının bulunduğu yerlerde kurulan bu yapılarda su doğrudan kullanılır. Bazı hastalıkların tedavisinde yararlı olduğuna inanılan bu yapıların iç bölümlerinde birçok küçük havuz bulunur. Bu havuzlara girebilmek için daha önce yıkanma yerlerinde vücut temizlenir.

3.1.3. Kastamonu Hamamlarına Genel Bakış

Kastamonu mimarisinde hamam yapıları, özellikle Osmanlılar döneminde olmak üzere oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kastamonu hamamlarında yaygın olarak haçvari dört eyvanlı ve köşe halvetli sıcaklıklı plan şeması uygulanmıştır [5, s. 105]. Firençşah (1262), İsfendiyar Bey (15. yy.) , Yakup Ağa (1547), Arabapazarı (1506) (erkekler bölümü) bu grup içerisinde yer almaktadır [7, fiş no: 53,34,129,37]. Yaygın olarak kullanılan başka bir plan şeması ise, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli plan şemalı hamamlar olmuştur. Kale (1460), İsmail Bey (1460), Arabapazarı (1506), Çifte Hamam (1514) ve Dede hamamları (1510) ise bu grup içersindedir [7, fiş no: 29,37,20,68]. Altıgen sıcaklıklı Vakıf Hamamı ve soğukluk, sıcaklık ve halvetleri eş odalar halinde olan Saray Hamamı sahip oldukları plan şemasının Kastamonu' daki tek örnekleridir.

Firençşah Hamamı (661 H. -1262 M.) :

688 H. tarihli vakfiyesine göre 661 H. yılında Firençşah Cemalettin tarafından yaptırılmıştır [6, s. 363]. Kastamonu çarşısı içinde, İsmail Bey Hanı'nın doğusunda, Nasrullah Camisi önündeki meydanın kuzeybatı köşesinde yer alır (Şekil 22). Çobanoğulları döneminde yapılan hamam bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır. Dokuz dükkanla beraber cami ve türbesi ile vakfedilmiştir [6, s. 363]. Yapının günümüze, köşelerinde halvet odalarının bulunduğu, üç kenarında eyvanın

yerleştirildiği ve diğer kenarından ılıkliğa geçilen kare planlı sıcaklık mekânı ulaşabilmiştir [7, fiş no: 53].Yapı, 18. yy. başında ve ortalarında iki büyük yangın geçirmiş, 20. yy. başlarından itibaren kullanılmamıştır. 1935 yılında etrafındaki yol kotunun yükselmesi nedeniyle kuzey ve batısı çarşı yüzeyinden 10 m. kadar gömülü duruma gelmiştir.1950 yılında kapı ve kubbe boşlukları doldurularak arsa haline getirilen hamam, 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir [6, s. 363]. Anadolu hamamlarının en eskilerinden olan yapı bir çifte hamamdır. S.Eyice' nin sınıflandırmasına göre "haçvari, dört eyvanlı ve köşe halvetli tip" olarak nitelendirilir (Şekil 23).

Vakıf Hamam (Tarihi bilinmemekte) :

Muzaffereddin Yavlak Arslan tarafından yaptırılan hamamın tam olarak tarihi bilinmemekle beraber Atabey Vakfından olduğu belirlenmiş [6, s. 363], dolayısıyla Çobanoğulları dönemi yapısı olduğu düşünülmektedir. Hamam, Kastamonu İbnineccar mahallesinin Eligüzel Yolu üzerindedir (Şekil 24). Kuzeybatı köşesi İbnineccar Camisi' ne bitişiktir. Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 9]. Bina moloztaştan yapılmıştır. Üstü kubbeli giriş mekânı, kare planlı ılıklik ve arka tarafında bir, yanlarda iki olmak üzere üç halvetli sıcaklık mekânlarından oluşmaktadır. Sıcaklık mekânının ortasında bir göbek taşı vardır. Altıgen planlı bu mekânın kenarları yarım daire nişlerle genişletilmiştir. Üzeri kubbelidir. Soyunma mekânının duvarları taş, çatısı ahşap kırma çatı ve alaturka kiremitlidir. İki katlı olan soyunmalık mekânına ahşap direkler üzerinde taşınan galeri katından girilmektedir. Çatının ortasında büyük bir fener bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının, mimari yapısı 13. yy. izi taşımadığı ve 15-17 yy. arasında bugünkü görünümünü aldığı ileri sürülmektedir [5, s. 45]. Semavi Eyice'nin sınıflandırmasına göre "yıldızvari sıcaklıklı tip" olarak nitelendirilmektedir. (Foto 1-10) (Şekil 25)

Bey Hamamı (Tarihi bilinmemekte) :

Candaroğullarından İsfendiyar Bey tarafından yaptırılmış ve İsfendiyar Camisi' nin vakıflarındandır [6, s. 364]. İsfendiyar Bey 1439 yılında öldüğüne [5, s. 55] göre, yapının 15. yy.' a tarihlendiği söylenebilir. Kastamonu Cebail mahallesi Saray Camisi Sokak üzerinde ve Askerlik şubesinin kuzeyindedir (Şekil 22). Vakıflar

Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 60]. Bina moloztaştandır. Soyunmalık mekânının duvarları taş, çatısı ahşaptır. Bu bölümün güney giriş cephesine ahşap konut yapıları eklenmiştir. Soyunmalık mekânından küçük bir giriş holü ile traşlık ve ılıklik mekânına ve bu mekândan da sıcaklığa geçilir. Köşeleri pahlı kare planlı sıcaklık mekânı dört kenarında yer alan eyvanlarla haçvari bir plan şemasına sahiptir. Eyvanlar arasında bulunan pahlı köşelerde kare planlı dört adet halvet bulunmaktadır. Bu mekânın ortasında elips formunda bir göbek taşı bulunur. Hamam 1111-1160 (H.) tarihleri arasında ve 1946 yılında onarım görmüştür. Günümüzde hamam olarak kullanılmaktadır. S.Eyice' nin sıcaklık mekânlarının plan şemalarına bağlı olarak yaptığı sınıflandırmaya göre yapı, "haçvari, dört eyvanlı ve köşe hücreli tip" olarak nitelendirilmektedir (Şekil 26) (Foto 12-16).

Honsalar Hamamı (Tarihi bilinmemekte) :

Honsalar Mahallesi, Gökdere Caddesi üzerinde, Honsalar Camisi' nin kuzeybatısında olduğu bilinmektedir [7, fiş no: 34]. Yapının 16. yy. da mevcut olduğu ve 1920 'li yılların sonlarında yıktırıldığı söylenmektedir [5, s. 56]. A. Gökoğlu' nun hazırladığı 1952 tarihli anıt fişine göre ise yapının toprak altında olduğu öne sürülmektedir [7, fiş no: 34]. 1980' li yıllarda yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan hamam ait bölümlerin, İl Kültür Müdürlüğü teknik bürosu tarafından rölövesi çizilmiştir (Şekil 27,28). Ancak bu çalışmalardan hamamın plan şeması tam olarak belirlenememektedir. Günümüzde ise bulunması gereken yerde hamama ait hiçbir iz görülememektedir.

İsmail Bey Hamamı (865 H. - 1460 M.) :

Hamam 865 (H.) tarihli vakfiyesine göre Candaroğullarından İsmail Bey tarafından yaptırılarak cami ve imaretine vakfedilmiştir [6, s. 364,365]. Kastamonu, İsmail Bey mahallesinin Aşağı İmaret Yolu üzerinde, İsmail Bey Külliyesi' nin batısında yer almaktadır (Şekil 29). Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 49/E]. Bina moloztaştandır. Ahşap, ortası fenerli bir çatısı olan soyunmalık mekânının önünde günümüzde kullanılmayan ve dış görünümünden dolayı konut olduğu düşünülen ahşap bir yapı bulunmaktadır. Hamamın girişi bu yapıdan sağlanır. Ahşap yapının taşlık benzeri bir mekânından basık kemerli bir kapı ile soyunmalık

mekânına geçilir. Bu mekândan da ortası kubbeli ılıklik ve iki halvetli sıcaklik mekânlarına geçilmektedir. 1990-91 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü' nce onarımına başlanmış ve 1993 yılında tamamlanmıştır [5, s. 56]. S.Eyice'nin sınıflandırmasına göre hamam, "ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip" olarak nitelendirilmektedir. (Foto 17-21)

Kale Hamamı (Tarihi bilinmemekte) :

Arşiv vesikalarına göre hamam ilk olarak Candaroğulları hükümdarlarından İsmail Bey tarafından yaptırılmış ve geliri Atabey Camisi' nin hitabet ve cüzdanlık işlerine vakfedilmiştir [6, s. 368,369]. Akmescit Mahallesi, Kale Hamam Sokağı üzerindedir (Şekil 30). Özel mülkiyettir [7, fiş no: 29]. Yapının hamam bölümü moloztaştan, soyunmalık bölümü ise ahşap karkas ve ahşap kırma çatılıdır. Çatının ortasından bir fener bulunmaktadır. Kubbeli bir ılıklik ve iki halvetli kubbeli bir sıcaklik mekânından oluşmaktadır. Günümüze ulaşınca kadar pek çok kez onarım görmüştür [7, fiş no: 29]. Günümüzde bakımsız ve harap bir durumdadır ve ait olduğu kişinin deposu olarak kullanılmaktadır. Hamam, S. Eyice'nin sınıflandırmasına göre "ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip" olarak nitelendirilmektedir. (Foto 28-34)

Araba Pazarı Hamamı (912 H. - 1506 M.) :

Nasrullah Kadı tarafından yaptırılmıştır ve Nasrullah Camisi' ne vakfedilmiştir [6, s. 366]. Akmescit Mahallesi' nde, Araba Pazarı Caddesi' nde, bugünkü belediye binasının karşısındadır (Şekil 30). Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 37]. Çifte hamam olan yapı moloztaş, kesme taştan yapılmıştır. Erkekler bölümü, yaklaşık kare planlı soyunmalık mekânı ile haçvari planlı iki halvetli sıcaklik mekânından, kadınlar bölümü ise üstü kubbeli soyunmalık, dikdörtgen planlı aynalı tonozlu ılıklik ve ortası kubbeli, iki halvetli sıcaklik mekânından oluşmaktadır. Günümüzde hamam olarak kullanılmaktadır. S. Eyice'nin sınıflandırmasına göre, hamamın erkekler bölümü Anadolu-Türk mimarisinde örneklerine en sık rastlanan plan şeması olan "haçvari dört eyvanlı köşe hücreli tip", kadınlar bölümü ise "ortası kubbeli, enine sıcaklıklı çifte halvetli tip" olarak nitelendirilmektedir. (Şekil 31)

Çifte Hamam (920 H. - 1514 M.) :

Halim Çelebi tarafından yaptırılmıştır [6, s. 365]. Kastamonu Hepkebirler Mahallesi Hamam Sokağı üzerindedir (Şekil 30). Hamamın kapısı kesme taş sövelidir ve kapının kemerinin altında bir kitabesi bulunmaktadır. Özel mülkiyettedir [7, fiş no: 20]. Yapı bir çifte hamamdır. Günümüze yalnızca kârgir duvarlı kubbe örtülü soyunmalık bölümü ulaşmıştır. Kadınlar ve erkekler bölümü aynı plan şemasına sahiptir. Üzeri kubbeli soyunmalık bölümü, yine üzeri kubbeli ılıklik bölümü ve iki halvetli üzeri kubbeli sıcaklik bölümü vardır. Hamam 1955' te onarım görmüştür [6, s. 366] ve günümüzde kullanılmamaktadır.

Dede Hamamı (920 H., 1514 M.) :

Dede Sultan tarafından yaptırılarak yanındaki mevlevihane ve zaviyelerine vakfedilmiştir [6, s. 366]. İsfendiyar Mahallesi, Atatürk Caddesi üzerindedir (Şekil 24). Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, s. 68]. Bina moloztaştan yapılmıştır. Üzeri ahşap kırma çatılı ve fenerli kârgir soyunmalık, üç kubbe ile örtülü iki bölümlü ılıklik, ortası kubbeli ve yanları tonoz örtülü, arkasında iki halveti bulunan kubbeli sıcaklik mekânlarından oluşmaktadır. 1086 (H.) yılındaki depremde büyük zarar gören yapı 1180 (H.) ve 1948 yıllarında onarım görmüştür [6, s. 367]. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilerek işletilmektedir. Hamam, S. Eyice'nin sınıflandırmasına göre, Arabapazarı Hamamı ve Çifte Hamam' da olduğu gibi "ortası kubbeli, enine sıcaklikli, çifte halvetli tip" olarak nitelendirilmektedir. (Şekil 32) (Foto 22-27)

Yakupağa Hamamı (Hisarardı Hamamı) (954 H. - 1547 M.) :

Yakup Ağa tarafından yaptırılmış ve aynı adlı camiye vakfolunmuştur [6, s. 369]. Günümüze ulaşamayan yapının, Hisarardı Mahallesi, Hisarardı Hamam Sokağı üzerinde olduğu bilinmektedir [7, fiş no: 129]. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından şahsa satılan hamam, bu kişi tarafından yıktırılmış ve sadece hamamın küçük bir giriş yeriyle halvetinin kalmış olduğu ve moloztaştan yapılan hamamın, üzeri ahşap çatılı soyunmalık, çok bölmeli kubbe örtülü ılıklik ve Türk üçgenli kubbeli üç halvetli sıcaklik mekânlarından oluştuğu 1952 tarihli anıt fişinden öğrenilmektedir [6, s. 369]. Yapı, 1990 yılında tamamen yıkılmıştır. Yıkılmadan önce K. Bilici tarafından

rölövesi alınmış ve yapının "haçvari, dört eyvanlı köşe halvetli" tipe uygun olduğu belirtilmiştir [5, s. 96].

Ferhat Paşa Hamamı (967 H., 1559 M.):

Ferhat Paşa tarafından yaptırılmış olup, yine Kastamonu'da bulunan camisine vakfedilmiştir [6, s. 367]. Kastamonu Akteke Mahallesi Çengeller Sokağı üzerindedir (Şekil 29). Vakıfların Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 67]. Moloztaştan yapılan hamam ahşap çatılı soyunmalık, üstü kubbeli ılıklik ve yıldız biçimi plan şemalı sıcaklık mekânlarından oluşmaktadır. Sıcaklık bölümünün ortasında altı köşeli bir göbek taşı ve bunun etrafında üzerleri tonozlu beş adet yıkanma hücresi bulunmaktadır. Hamamın, 1156 H./1743 M. yılında kazan ve külhanı, 1208 H./1793 M. yılında soyunmalığı, kubbeleri ve su deposu onarılmıştır [6, s. 367]. Günümüzde hamam olarak işletilmektedir. S. Eyice' nin sınıflandırmasına göre "yıldızvari sıcaklıklı tip" olarak nitelendirilmektedir.

Yeni Hamam (Tarihi bilinmemekte) :

Hamamın Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı Vakıflar İdaresindeki kayıtlardan anlaşılmıştır [7, fiş no: 40]. Kara Mustafa Paşa' nın bu yörede yaptırdığı eserler 1077-1099 H. tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir [6, s. 367,368]. Dolayısıyla kesin bir tarih verilememekle birlikte, Yeni Hamamı' nda 17. yy.' ın ortalarında yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Kastamonu Topçuoğlu Mahallesi Yeni Hamam Sokağındadır (Şekil 22). Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır [7, fiş no: 40]. Bina kesmetaş ve moloztaştan yapılmıştır. Üzeri kubbeli soyunmalık, üç kubbeli ılıklik ve altı kubbeli iki halvetli sıcaklık mekânlarından oluşmaktadır. Günümüzde çevresi dükkanlarla çevrili olduğu için giriş mekânı bile görülemez durumdadır. S. Eyice' nin sınıflandırmasına göre "çok kubbeli sıcaklıklı tip" olarak nitelendirilmektedir.

3. 1. 4. Saray Hamamının Türk Hamamları İçindeki Yeri

Kastamonu Saray hamamı, mimari boyutu, plan şeması, ve yapısal bütünlüğü ile farklı konumdadır. Üç mimari dönem içeren yapı, hem anıtsal mimari, hem de yöresel yapım tekniklerinin ve malzemelerinin görüldüğü bir yapıdır.

İlk döneme ait ılıkılık, sıcaklık ve halvet mekânlarından oluşan kârgir hamam bölümü 17. yy. sonu, 18. yy. başı Osmanlı dönemi yapısıdır. Semavi Eyice' nin sıcaklık şemasına bağlı olarak yapmış olduğu sınıflandırmaya göre daha çok özel hamamlarda rastlanılan "ılıkılık, sıcaklık ve halvetleri eş odalar halinde olan tip" olarak nitelendirilen yapı, hem bu plan şeması, hem de mekânsal boyutları ile özel hamam olarak kabul edilmektedir. Kastamonu'da bulunan diğer hamamlar içinde Saray Hamamı plan şeması ve mekânsal boyutları açısından tek örnektir. Oldukça sade ve yalın olan yapının hangi saray ya da konağa ait olduğu, ya da ilk dönemde nasıl bir yapı bütünlüğünde olduğu bilinmemektedir. İlk dönem hamam yapısına 19. yy. sonu, 20. yy. başlarında soyunmalık bölümü ve daha sonra konut bölümü eklenmiştir.

Yapı, geçirdiği dönem etkilerinden sonra halk hamamı olarak son elli yıla kadar kullanılmıştır. Ancak diğer halk hamamlarından farklı, küçük bir hamam durumundadır. Saray Hamamı, Türk hamamları içinde en basit ve sade şekil olarak erken Türk hamamı örneklerinde rastlanan plan şemasına sahip bir yapıdır.

3. 2. Kastamonu Konut Mimarisi

Anadolu' nun doğal yapısı, engebeleri, iklim bölgeleri ve yapı gelenekleri sonucu olarak çok sayıda mimari tip oluşmuştur. Bu doğal veriler, yapının biçimini, uygulamalarını doğrudan doğruya etkilemektedir. Dolayısıyla Anadolu' da çok sayıda değişik sonuç oluşmuştur [8, s. 32]. Kastamonu konut mimarisi de bu bölgeler arasında Kuzey Anadolu Bölgesi ahşap mimarisi içinde yer almaktadır. Kastamonu, geleneksel konutları açısından oldukça zengin bir konumdadır. 1993 yılında yapılan çalışmalarda Kastamonu' da 797 adet tarihi nitelikte konut tesbit edilmiştir [5, s. 140]. Dolayısıyla bu mimari potansiyel niteliksel ve niceliksel açıdan Kastamonunun Anadolu konut mimarisinde önemli bir yer kazanmasını sağlamıştır.

3. 2. 1. Tanım

Kastamonu konutları, Doğan Kuban tarafından, "Anadolu' nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan ve Sivas dolaylarından batıya ve İç Ege'

den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde ve Balkanlarda görülen hımsı yapı tekniği" nde inşa edilmiş konutlar olarak tanımlanan grup içerisinde ele alınmış ve bu tür yapıların "Türk çağının Anadolu' da geliştirdiği konut kültürünün gerçek temsilcileri" olduğu eklenmiştir. [16, s. 197]

Kastamonu' da belirgin konut tipi ahşap karkastır [12, s. 42]. Taş işçiliğinin hemen hemen olmadığı bu bölgede [12, s. 60], genellikle alt katlarda görülen taş duvarlar yük taşımayan, ahşap dikmeler arasında dolgu görevi yapan duvarlardır (Şekil 33,34). Daha çok eski yapılarda gözlenen bu sistemde ev, tamamen ahşap karkas olarak inşa edilerek bütün yük ahşap dikmeler ve bu dikmelerin oturduğu yüzeyi işlenmemiş, büyük boyutlu tekil taş sömellerle toprağa verilir (Şekil 35,36) [12, s. 60]. Bu çok derin olmayan temeller toprak yüzeyinden 25-30 cm. kadar bir çıkıntı oluşturur [12, s. 42]. Büyük kasaba konutlarında ise kârgir duvarlı evler görülmektedir [12, s. 70]. Kârgir duvarlar bu bölgede iki türlü kullanılmıştır. Yerden bir miktar yükseltilmiş bir kârgir duvar üzerine bir veya iki katlı karkas yapılabildiği gibi binanın zemin katının tamamen kârgir, üzerinin bir kat ahşap karkas yapıldığı konutlar da bulunmaktadır [12, s. 70]. Genellikle iki ya da üç katlı olan konutlar kırma veya beşik çatılıdır ve alaturka kiremit kaplıdır [5, s. 166] (Şekil 37, 38).

Kastamonu konutlarında plan şeması açısından iki tip görülmektedir. Bunlardan birincisi açık sofa ve hayat boyunca sıralanan odalardan oluşan "açık sofalı" konutlar, diğeri ise kapalı bir sofa etrafında çevrelenmiş odalardan oluşan "kapalı sofalı" konutlardır [12, s. 104]. Şehirde açık sofalı tipte konutlara daha çok rastlanılmaktadır [12, s. 126]. Genellikle Kastamonu konutlarında zemin kat ahır ve depo gibi servis mekânlarına ayrılmıştır. Yaşama alanları (odalar, sofa) ise üst katlarda yer alır. Böylelikle zemin rutubetinden korunmaya çalışılmıştır [12, s. 126].

3.2.2. Bölüm ve İşlevleri

Konutun oluşumunda, iki temel unsur ön plandadır. Bunlar, "oda"lar ve odalar arası ortak alan olan "sofa"dır [8, s. 53].

Sofa :

Odalar arası ilişkinin sağlandığı ortak alandır. Bu alan ev içinde dolaşımı sağladığı gibi aynı zamanda bir toplanma alanıdır. Bu bölüm evlerin biçimlenmesinde çok etkili olmaktadır [8, s. 53]. Kastamonu konutlarında sofa, dış hava koşullarına açık ya da kapalı olmasına göre "çardak" veya "sofa" adını almaktadır [5, s. 141].

Çardak, genellikle konutun arka bölümünde, bahçeye bakan ve kırsal yaşama ait özelliklere bağlı olarak ortaya çıkmış, bir kısım ev içi üretim ve günlük yaşama ait işlerin gerçekleştirildiği bir mekândır. Sofa ise genellikle en iyi ışık ve manzaraya yönlendirilen, odalar arası geçiş alanı olmaktan çok, ev içinde ortak yaşamın gerçekleştirildiği başlı başına bir yaşama birimi olarak görülmektedir [5, s. 141].

Oda :

Konut içinde tekil olarak belirli eylemleri karşılayan birimlerdir. Oturma, yemek yeme, çalışma ve uyuma gibi eylemlerin gerçekleştirildiği bir mekân olan oda, bu eylemler için gerekli çevre parçalarının biraraya gelmesiyle biçimlendirilmiştir [8, s. 63].

Kastamonu konutlarında en azından bir odada yüklük, ocak ve gusulhane bulunmakta, ancak çoğunlukla her odada bir yüklük ve ocağa rastlanmaktadır. Genellikle kareye yakın ya da dörtgen planlı mekânlardır [5, s. 142] (Şekil 39).

Odanın biçimlenişi, toplum yaşantısındaki genel kavramların biçimlenmesine bağlı olarak oluşmuştur. Her odanın çevresinde sofa ve servis mekânlarından oluşan bir hizmet alanı bulunmaktadır [8, s. 63-67]. Kastamonu konutlarında odalar arasında genellikle işlev ya da nitelik açısından bir ayrım olmamakla birlikte, yine de konutun en güzel bölümünde konumlanan ve en özenli mekân olan başodalar görülmektedir [5, s. 142].

3.2.3. Yapıdaki Konut Bölümünün Kastamonu Konut Mimarisi İçindeki Yeri

Yapının, 19. yy. sonu, 20. yy. başı üçüncü dönem eki olan konut bölümü Kastamonu ve çevresinde uygulanan yapım teknikleri ve malzemelerinin kullanıldığı oldukça yalın, yöresel bir yapıdır (Foto 35-40). Ahşap iskeletli yapı iki katlıdır. Zemin katta ahşap dikmelerin arası kabayonu moloztaş, birinci katta ise kerpiç dolguludur. (Foto 44-47,49,55,61,64,65,67-69,83-86)

Konut yapının kuzeybatı cephesine eklenmiştir. Dolayısıyla diğer konutlar gibi bağımsız olarak inşa edilememiştir. Çatısı, soyunmalık bölümünün çatısına eklendiği için geniş yüzeyli ve az eğimlidir. Ağır ahşap kalkan duvarlar bulunmaktadır (Foto 70,74,161-164). Güneydoğu cephesi yapının kuzeybatı cephesine dayandırılmış olduğu için tümüyle sağırdır. (Foto 190)

Plan ve mekân özellikleri açısından Kastamonu konutları içinde kapalı sofalı evler gurubuna dahildir. Kastamonu konut mimarisini, malzeme ve yapım sistemi açısından yansıtan yapı, sonradan eklendiği hamam yapısının işlevine, araziye ve ekonomik şartlara bağlı olarak Kastamonu' daki diğer konutlardan işlevsel ve mekânsal açıdan farklıdır.

BÖLÜM 4. KASTAMONU SARAY HAMAMI VE ÇEVRESİNİN TARİHÇESİ

4.1. Kentin Tarihi ve Fiziksel Gelişimi

Kastamonu, Kuzey Batı Anadolu'nun tarihi ulaşım yollarının dışında kalmış bir bölgesi olan, Ilgaz Dağlarının Kuzeyinde, Kastamonu Çayı'nın açtığı Karaçomak vadisinde kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir.

Kastamonu'nun antik ve Bizans devri geçmişi hakkında kesin bir belge veya kayıt olmamakla beraber bölgenin yerleşim tarihi, yakın çevredeki mağara ve kaya mezarlarıyla buralarda bulunan eşyalardan da anlaşılabileceği üzere tarih öncesi çağlara kadar inmektedir. Bugüne kadar Kastamonu ve çevresinde yapılan çeşitli arkeolojik kazılar ve araştırmalar sonucunda bu bölgede Hitit, Frig, Roma ve Bizans çağına ait eserler ortaya çıkmıştır. Bugünkü şehir alanının içinde bulunan Erkek Sanat Okulunun altındaki kaya mezarı, İsmail Bey Külliyesinin yerleştiği ve Şehinşah kayası denilen kayalıktaki bazı mezarlar da, şehirde M.Ö. 7. yy.'a kadar inen bir yerleşim olabileceğini göstermektedir [11, s. 5]. Şehir merkezindeki kaya mezarı ve kale ile Taşköprü'deki Pompeipolis ve Devrekani İlçesi Kınık Köyünde halen devam eden arkeolojik kazılardan elde edilen bilgiler adı geçen kavimlerin Kastamonu ve çevresinde yaşamış olduklarını ortaya koymaktadır [9, s. 9].

Şehrin adı, Arap kaynaklarında Kastamuniya veya Kastamuni olarak, Bizans kaynaklarında ise Civitas Constamnes, Castema, Chastarminia, Casstimana ve Castemal olarak geçmektedir. 19. yy başlarındaki kaynaklarda ise Castembul veya Costamani olarak yazılmıştır. Kuzey Anadolu'da Hititlerden önce Gasrey veya Gaska adında bir kavmin yaşadığından söz edilerek, Kastamonu adının bunlarla da bağlantılı olabileceği ileri sürülmüştür. [15, s. 400]

Anadolu' nun büyük bir bölümünde olduğu gibi Kastamonu ve çevresi de Malazgirt savaşı (1071) sonra Türklerin egemenliğine girmeye başlamıştır. Kastamonunun Türklerin eline ilk olarak geçişi Anadolu Selçuklularının ilk sultanı Süleyman Şah zamanında olmuştur. 1075 yılında Çankırı, Kastamonu ve Sinop Bizanslılardan alınmış Selçuklulara bağlanmıştır [15, s. 400]. 1096 yılında Haçlı seferleri başlayınca Selçuklular iç bölgelere çekilmeye başlamış ve bunun üzerine Kastamonu ve çevresi yeniden Bizanslıların eline geçmiştir. 1143 tarihine kadar Danişmentliler ile Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren şehir bu tarihten itibaren Selçuklu Sultanı İzzettin Mesut' a geçmiş ve onun 1155' te ölümü üzerine oğullarından Şahinşah, Ankara, Çankırı ve Kastamonu havalisinin meliki olmuştur. [9, s. 9]

Kastamonu, 1213 yılında Alaaddin Keykubat zamanında bir uç merkezi haline getirilmiştir. Hüsamettin Çoban kendisine tımar olarak verilen Kastamonu'da bir beylik kurmuştur. Çobanoğulları Beyliği 14. yy.'ın başlarına kadar egemenliğini sürdürmüş, Anadolu Selçuklularının dağılmasından sonra, Eflani bölgesinde hüküm süren Candaroğullarından Şemsettin Candar 1309 yılında şehri ele geçirmiştir. [15, s. 400,401]

Candaroğulları Beyliğinin tam olarak Osmanlılara katılması 1461 yılında olmuş, o dönemde beyliğin başında olan İsmail Bey Fatih Sultan Mehmet' e hiç karşı koymamıştır [9, s. 10]. Osmanlı İmparatorluğu dönemi kurtuluş savaşına kadar sürmüş, tam 460 yıl Kastamonu Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Bu yönetimin ilk yıllarında Kastamonu, merkezi Kütahya olan Büyük Anadolu Beylerbeyliğinin sancaklarından biri olmuş, Tanzimattan sonra ise vilayet (eyalet) merkezi olan Kastamonu'ya Bolu, Çankırı ve Sinop bağlanmıştır. [15, s. 401]

Antik çağlardan günümüze kadar gelen pek çok devletin kuruluş ve çöküşüne sahne olan Kastamonu'nun sınırları içinde sayısız arkeolojik kazı yapılmış ve buralarda Hitit, Frig, Roma ve Bizans çağına ait eserler ortaya çıkmıştır. [9, s. 9].

Kastamonu'da Bizans dönemine ait kaynaklar oldukça sınırlıdır. “Kastr Komnenon” (Komnenos Kalesi) adının köken olarak önerilişi de kesinlik taşımamaktadır. Kastamonu vadisinden 112 m. yükseklikteki Kastamonu Kalesi'nin yapımı daha önceki tarihi bilinmediği için Bizans imparatoru Komnenos' a ait görülmektedir [10, s.52]. Bir ortaçağ yapısıdır. Ancak, kentin surlarının Bizans yapısı olabileceği öne sürülmektedir ki, içkaleenin önemli bir kesimi açısından bu doğru kabul edilebilir. Kalenin aşağı bölümünde kenti çevreleyen surlara ait olabilecek bir duvar parçası Atabey Sokağının güneydeki başlangıcında görülmekte olup, yapım teknikleri açısından Bizans yapısı olabileceği düşünülmektedir. Kuzeyde ise hiçbir kalıntıya rastlanamamakta ve sur çizgisi kabaca saptanabilmektedir. Sınırları kesin olarak belirlenemeyen bu sur dışında kentte hiç bir Bizans yapısı yoktur. Tüm belirsizliklere rağmen, Kastamonu 13. yy.'da sur dışına taşamamış gibi görülmektedir. Bu açıdan Türk çağıının erken dönemlerinde önemli bir değişiklik geçirmemiş nadir kentlerden biri olduğu söylenebilir. Uç bölgesinin iç bölgelere göre daha az gelişmiş olması Kastamonu'nun büyümesini engellediği söylenebilir. Bu nedenle 13. ve 14. yy.'da tüm yapılar sur içinde yapılmıştır. Dolayısıyla Türklerin bu bölgeye getirdiği cami, mescit vb. bazı yeni yapı öğelerinden ibaret kalmıştır. [10, s. 52]

Bilinen en eski yapı 661/1262 yılında vakfedildiği bilinen Firenşah hamamıdır. Yapı, Emir Cemalletin Firenşah tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüze ulaşana kadar geçirdiği çeşitli onarımlar sonucu ana kuruluş özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir [11, s. 6]. Bir çifte hamamdır.

13. yy.'ın ikinci yarısından kalan diğer bir eser ise 671/1272 yılında inşa edilen ve Yılanlı Darüşşifa olarak bilinen yapıdır [15, s. 452]. Bu yapıdan günümüze sadece kuzey cephesindeki portal ile portalin batısındaki cephe duvarı ulaşabilmektedir. Kayserili bir mimar tarafından, ünlü Selçuklu veziri Pervane Muinüddin' in oğlu Ali'nin emri ile yapılan ilk yapının muhtemelen açık avlulu, iki veya dört eyvanlı, revaklı ve tek katlı bir kuruluş olduğu söylenebilir. [11, s. 6]

Çobanoğulları döneminde 672/1273 yılında kale altındaki yerleşmede Atabey Camisi inşa edilmiştir. Bu yapı daha sonraları Osmanlı döneminde pekçok onarım görmüş ve ana kuruluş özelliklerini kaybetmiştir [11, s. 6]. Günümüzde halk arasında "Kırk direkli " diye de anılan cami Atabey Mahallesi Kefeli Sokağındadır. Bina kesme taş ve moloz taştan yapılmıştır. Ahşap çatısı, üzeri önceleri kurşunlu iken sonradan kiremit döşenmiştir. Döşemesi ve tavanı ahşap olmakla birlikte bu döşemenin altında taş döşeme bulunmaktadır. Bir kitabesi vardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün malıdır. Kuzyaka, Göl, Akkaya ve Taşköprü' de vakıf arazileri bulunduğu gibi Kastamonu merkezinde de vakıf hamamı ve bir kısım dükkanlar vardır. Üzerindeki tarihlerden 1800 ve 1871 yıllarında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. [6, s. 193-195]

13. yy.'dan Karanlık Evliya Türbesi, sekizgen prizmal gövdesi, içten çift cidarlı kubbe ve dıştan sekizgen piramidal külâhı ile çağdaşı olan diğer örneklerle benzerken büyük olasılıkla yine aynı dönemden kalma ve günümüzde İsa Dede diye anılan türbe de, Anadolu'daki eyvan türbe geleneğinin şehirdeki tek temsilcisi olarak dikkati çeker. Bazı araştırmacılar tarafından yine bir eyvan türbe olarak nitelendirilebilen ve bugün eyvan türbe olan Aşıklı Sultan Türbesi' nin sonradan türbeye çevrilmiş olması olasıdır. [11, s. 6]

Türkiye'nin en az yıkıma uğramış kentlerinden biri oluşundan ötürü, varlığı bilinen 13. yy. yapılarının azlığı, yapım etkinliğinin küçük boyutlu olduğuna bir kanıt sayılmakta, dolayısıyla gerek Bizans, gerekse de 13. yy. Kastamonu'su üç kapılı bir surla çevrili küçük bir yerleşim olarak düşünülmektedir. Oysa Kastamonu'da böyle bir gelişme olmamış, Bizans'tan devralınan kale-kent olma özelliğini 13. ve 14. yy. boyunca sürdürmüştür. [10, s. 53]

14. yy. Candaroğulları dönemine ait diğer bir anıt, halk arasında Eligüzel Camisi olarak bilinen İbn-i Neccar Camisidir. 1353 yılında (İbn-i Neccar) Hacı Nusret bin Murat tarafından yaptırılmıştır [15, s. 402]. Yapı bugünkü durumuna 18. yy.' da yapılan onarımlar sonucu ulaşmıştır. İlk yapıdan kitabe ve bir çift ahşap kapı kanadı kalmıştır [11, s. 6].

1392 yılından itibaren kısa süreli bir Osmanlı hakimiyeti geçiren Kastamonu 1402 Ankara savaşından sonra Candaroğulları Beyliğinin idaresine girmiş ve bu sırada şehirde önemli imar faaliyetleri görülmüştür. Bu devirde şehir surlar dışında büyük ölçüde genişlemiş; doğu, batı ve kuzeyde inşa edilen zaviye, külliye ve camiler çevresinde gelişen yeni mahallelerle daha da büyümüştür [11, s. 6]. Bunlar arasında, özellikle, şehrin kuzeyinde ve bugün bile Şehinşah Kayası olarak anılan bir tepenin üzerinde, arazi profiline uygun bir konumda oturtulmuş İsmail Bey Külliyesi yüzyılın en önemli yapı topluluğu olarak öne çıkmıştır. İmaret, medrese, türbe, han, sübyan mektebi ve hamam gibi yapılardan meydana gelen bu külliye, hem bu bölgedeki yeni yerleşmeyi teşvik etmiş, hem de ticaret yolunun ucunda, Candaroğulları Beyliğinin son görkemli ve gösterişli bina topluluğu olarak önemli bir tarihi görev de üstlenmiştir. Külliyenin camisi 1454 yılında tamamlanmıştır. Cami 1899 yılında onarılmıştır [11, s. 6]. Caminin önünde beş kubbeli son cemaat yeri, iki yanında tabhane odaları bulunur.

Külliye yapıtıran İsmail Bey, 1443-1460 yılları arasında, şehrin merkezindeki Attarlar Çarşısında (İsmail Bey Hanı) Kurşunlu Han'ı inşa ettirmiştir [11, s. 7]. Binanın dış duvarları moloz taşından harçla, iç tarafları da kesme taştan yapılmıştır. Hanın kitabesi yoktur. 1460 tarihli vakfiyesine göre Candaroğullarından İsmail Bey yaptırmış ve Kurşunlu Han adı verilmiştir. Vakıfların malıdır. Vakfiyesine göre İsmail Bey'in Kastamonuda bulunan cami, medrese ve imaretine vakfolunmuştur. [6, s. 352]. Avlulu ve iki katlı olan yapının alt katı ahırlara üst katı ise tüccarlara ayrılmıştır.

Osmanlı döneminde, 15. yy.' a ait iki bina dikkat çekmektedir [11, s. 7]. Bunlardan Karanlık Bedesten' i, Sultan Cem Kastamonu' da sancak beyi olarak bulunduğu sırada inşa ettirmiştir [15, s. 402]. Yapı, içte serbest ve masif iki ayak ve kemerler yoluyla kare planlı dokuz eş bölüme ayrılmış ve bunların üzerleri de dokuz adet kubbeyle örtülmüştür. Moloztaşından yapılmış olan duvarlarında tuğla kuşaklar bulunmaktadır. Günümüzde bedesteni kuşatan dükkanların bir bölümü ortadan

kalkmıştır [6, 360,361]. Kastamonu çarşısında bulunan binanın kitabesi yoktur. 1951 yılında onarılarak meyva ve sebze pazarı haline getirilmiştir [15, s. 402].

Şehrin ticaret hayatındaki gelişmelere yüzyılın sonlarına doğru katılan diğer bir yapı ise Balkapanı Hanı' dır. II. Beyazıt tarafından yaptırılan yapı, önceleri İsmail Bey Hanı' na bitişik olarak ve bedestenin de hemen karşısına inşa edilmiştir [11, s. 7]. Böylelikle şehrin ticaret merkezi büyük ölçüde bu üç yapının çevresinde gelişmiştir. Fakat bu handan günümüzde yalnızca kuzey kanadı ulaşabilmiştir.

16. yy.' ın hemen başlarında, 1506 yılında inşa edilen Nasrullah Camisi büyük bir ihtimalle daha önce burada bulunan Selçuklu dönemine ait bir ulu caminin yerine yapılmış olabilir. Şehrin ulucamisi olarak işlevlenen ve bu niteliğini günümüzde de sürdüren bu cami, cemaat sığmadığı için 18. yy.' da iki büyük onarım geçirerek ibadet mekânının örtüsü dokuz kubbeye çıkartılmış ve batı kanadı da tekne tonozlarla örtülerek genişletilmiş; son cemaat yeri ise bugünkü şeklini 19. yy.' da kazanmıştır [11, s. 7]. Camiyi yaptıran Kadı Nasrullah, sözkonusu caminin kuzeyinde bir şadırvan (Nasrullah Şadırvanı) inşa ettirmiş, kendi adıyla anılan bir köprü ile Araba Pazarındaki Çifte Hamamı da yaptırdığı camiye vakfetmiştir [6, s. 203-207]. Bu yapılar bugün de işlevlerini sürdürmektedir.

16. yy.' ın ortalarında, yine Osmanlı dönemine ait [6, s. 209] Yakup Ağa Külliyesi, yüzyılın en önemli yapı topluluğu olarak dikkati çeker. Külliye, cami, medrese, imaret ve sübyan mektebinden oluşmaktadır.

Yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilen Sinan Bey Camisi yine aynı yüzyıldan Topçuoğlu Camisi, Hasan Efendi Camisi (Karanlık Cami), Ferhat Paşa Camisi ve Şeyh Şaban-ı Veli Dergah-Camisi gibi yapılar 16. yy.' ın ilgi çekici diğer mimarlık eserleridir [11, s. 7]. Ancak bu yapılar da sonraki dönemlerde büyük fiziki müdahaleler geçirmiştir.

16. yy.' ın ortalarında başlayıp giderek bozulan ülke ekonomisi, büyük ölçüde ticarete dayanan şehir hayatını önemli ölçüde etkilemiş; çeşitli olayların ve

ayaklanmaların çıkmasına sebep olmuş ve sonuçta gerek bu olaylar gerekse 1675 yılında meydana gelen deprem sonucu şehirdeki birçok yapı yok olmuştur. Bu sebeple 17. yy.' a ait yapıların sayıları azdır. 18. yy.' daki ekonomik canlılık sonucu, yüz yıllık bir ihmalden sonra şehir yeniden kendini toparlamış ve harap yapılar büyük ölçüde onarılmıştır [11, s. 8]. 1748 yılında inşa edilen az sayıdaki yapılardan biri bugün Urgan Han ya da çoğunlukla Aşir Efendi Hanı diye bilinen Reis'ül Küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı' dır [6, s. 352]. Adı geçen kişi, bu handan başka, Kastamonu' da pekçok imar faaliyetinde bulunmuş, Nasrullah Camisi' ni onartmış, caminin hemen güneyinde anıtsal bir medrese ve bahçesinde de bir kütüphane inşa ettirmiştir. Hanın 1748 tarihli vakfiyesine göre Turşucu Hanı da bu kişi yaptırmıştır [11, s. 8]. 17. yy. sonu, 18. yy başlarına tarihlenebilecek [6, s. 354-360] Yanık Han da şehrin ticaret hayatı açısından ilgi çekici bir diğer yapıdır.

18. yy. sonuna kadar hemen hemen geleneksel bir çizgi gösteren mimarlık örnekleri aynı zamanda kent tarihini de özetlemektedir. Merkezinde çarşısı, şehir içi ve dışındaki büyük külliyeleeri, han, hamam, mescit, medrese ve türbe gibi kentsel simge niteliği taşıyan anıtları, topografyaya uygun sıralanarak ön taraflarında bahçeler ve arkada yollar bulunan diziler oluşturmak üzere anıtların aralarına serpiştirilmiş konutları ve tarihi çekirdeğin hakim bir noktasında konumlanan iç kalesiyle karakteristik bir Türk şehri oluşmuştur. Bu dokuya, 19. yy.' da, yüzyılın ikinci yarısındaki idari reformlar zamanında ve 20. yy.' ın başında şehre yeni bir görünüm kazandıran bir yapı üslubunun temsilcileri olarak başka unsurlar da katılmıştır. Uzun zaman dilimi içindeki bu gelişmelerin 19. yy. sonlarında değişmeye uğradığının işareti ise, mimar Vedat Tek' in yaptığı hükümet konağı ve çevresinde yer alan yapıların bulunduğu yeni bir anlayışı simgeleyen meydandır [11, s. 8]. Bu yeni anlayışın sonuçları günümüze kadar varlığını korumuş, Cumhuriyet döneminden itibaren hızlı yapılaşma ve gelişme adı altında kentin mimari kimliği bozulmaya başlamıştır. Günümüzde de sürekli olarak devam eden bu bozulmaya karşı önlemler alınması gerekmektedir.

4.2. Yapının Tarihçesi

Hamamın tarihi hakkında kesin bir belge bulunamamakla birlikte Muharrem Efendi Camisinin Vakfı olması sebebiyle bu caminin banisi Muharrem Efendi tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir [7, fiş no: 70]. Daha eski vesikalarda Muharrem Efendi Mescidi olarak da adlandırılan cami 1170 H. tarihli şeriye sicillerinde Saray Camisi olarak geçmektedir. 1115 H. tarihinde Hacı Mustafa Efendi tarafından tamir ettirilmiş ve bugünkü minberi konularak cami haline getirilmiştir. Ancak caminin 1115 H. tarihinden önce yapılmış olduğu belirtilmektedir [7, fiş no: 59]. Dolayısıyla Saray Hamamının da Muharrem Efendi tarafından yaptırıldığı düşünülecek olursa kesin bir tarih verilemese de Muharrem Efendi' nin yaşadığı döneme dayanılarak yapının 17. yy. 'ın sonu ve 18. yy. 'ın başlarında yaptırılmış olduğu söylenebilir.

Yapının bugünkü durumuna hangi tarihlerde ulaştığına dair herhangi bir belge bulunamamıştır. Ancak ilk yapıldığı dönemden itibaren 19. yy. sonu, 20. yy. başlarında yakın aralarla ikinci dönemde soyunmalık bölümünün, daha sonraki üçüncü bir dönemde ise konut bölümünün yapıya eklendiği düşünülmektedir. (Foto 35)

BÖLÜM 5. YAPININ TANIMLANMASI

5.1. Çevre Ölçeğinde Tanımlama

Kastamonu Saray Hamamı, Cebrazil Mahallesi İkinci Hükümet Caddesi üzerinde, caddeye bakan kuzeybatı ön cephesinde ahşap hamamcı konutu, arkasında kârgir hamam bölümünün bulunduğu, çeşitli dönem etkileri geçirmiş, 17. yy. sonu, 18. yy. başlarına tarihlenen bir Osmanlı yapısıdır. Plan şeması açısından bir saraya ya da konağa ait özel hamam olarak nitelendirilen yapı halk hamamı olarak ait olduğu şahıs tarafından son elli yıla kadar işletilmiştir. Yapı bu dönemden beri son derece bakımsız ve harap bir durumdadır. (Foto 36)

Yapının ana girişi caddeye paralel ve ahşap hamamcı konutunun yer aldığı kuzeybatı cephesindendir. Binanın kuzeydoğusunda Kastamonu İl Kültür Müdürlüğü binası vardır. Ön cephesi olan kuzeybatı cephesine bakıldığında öndeki harap durumda bulunan ahşap hamamcı konutu görüldüğünden binanın bir hamam yapısı olduğunu anlamak oldukça zordur. (Foto 37)

Kastamonu' nun tek meydanı olan Hükümet Meydanı' nı boydan boya kesen cadde üzerinde yer alan yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Arazi binanın kuzeybatı cephesinden güneydoğu cephesine doğru 3 m. yükselmektedir (Foto 38-39). Binanın arkasında yer alan hamam bölümü arazi kotunun yükselmesinden dolayı toprak altındadır ve bütünüyle üzeri harpuştalı kabayonu moloztaş duvarlarla arazi boyunca çevrilmiştir. Hamamın üst örtüsü açıkta ve üzerinde gezilebilir durumdadır.

Elli yıldır kaderine terk edilen yapı, bu dönemden itibaren çocuklar için tehlikeli bir oyun yeri ve evsizlerin ve alkoliklerin konutu halini almış, dolayısıyla çevre sakinleri açısından sahiplenilmesi oldukça zorlaşmıştır. Bina ayrıca iyi bir yakacak kaynağı olarak da kullanılmaktadır.

5.2. Yapı Ölçeğinde Tanımlama

Binanın ön tarafında yer alan konut bölümü ilk yapıldığı dönemden daha sonra yapılmış olmasına rağmen büyük ölçüde harap durumdadır. Çatısı, üst kat güneydoğu duvarı tamamen yıkılmıştır. Birinci kat döşeme ve duvarlarında kullanılan malzeme ve bakımsızlıktan dolayı büyük hasar vardır. Zemin katı birinci kata bağlayan merdivenin büyük bir bölümü yıkılmış, birinci katta konumlanan mutfak döşemesi ise çökmüştür. İlk döneme ait olduğu düşünülen kârgir hamam binası ise konut bölümü kadar ağır hasar görmemiştir. Kubbelerin kaplaması yok olmuş, iç bölümlerde bazı çatlaklar ve rutubet sorunları oluşmuştur. İkinci dönem mimari ek olarak düşünülen soyunmalık bölümü ise büyük ölçüde harap durumdadır (Foto 39). Kalan çatı parçalarından ahşap kırlangıç taşırtma tavanlı olduğu anlaşılan soyunmalık mekânında çatı tamamen yok olmuş, çatının üzerine oturduğu kenarları kesmetaştan ahşap hatıllı kabayonu moloztaş duvar kısmen yıkılmış ve pencere formları kaybolmuştur.

5.2.1. İşlevsel Tanımlama

5.2.1.1. Konut Bölümü

Saray Hamamı'nın hamam bölümünün kuzeybatı cephesine yaslanan ahşap hamamcı konutunun yapının üçüncü dönemine ait olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu bölümün son mimari durumuna ne zaman ulaştığı tam olarak belirlenememiştir.

Arazinin en düşük olduğu kotta yer alan konut bölümünün güneydoğu cephesi hamam ve soyunmalık hacimlerinin duvarlarına dayandığı için bu bölümün mekânları diğer üç cephesinden ışık almakta ve sokağa açılmaktadır.

Saray Hamamının ilk yapıldığı dönemden sonra, üçüncü dönem mimari ek olarak kabul edilen ahşap hamamcı konutu iki katlıdır. Zemin katta Z04 nolu (ahır) mekânın bulunduğu bir ara kot daha vardır. Zemin kat, Z01 (hamam girişi), Z02 (taşlık), Z03 (oda) ve Z04 (ahır), birinci kat ise 101 (oda 3), 102 (sofa), 103 (oda 2), 104 (oda 1), 105 (helâ) ve 106 (mutfak) nolu mekânlardan oluşmaktadır.

Konut bölümünün üst örtüsü oturtma sistemli kırma çatıdır ve alaturka kiremitle kaplıdır. 19. yy. sonu, 20. yy. başlarına tarihlenen fotoğraftan görüldüğü kadarıyla konut bölümünün çatısı ikinci dönemde eklenen soyunmalık mekânının çatısı ile birleştirilmiştir. (Foto 35)

Konut bölümünün zemin katı çok büyük hasar görmemiştir. Ancak birinci katta özellikle strüktürel açıdan büyük boyutta bozulmalar görülmektedir. Tümüyle ahşap iskeletli olan konut bölümünün birinci katının daha çok hasar görmesinde en önemli etken ahşap ve kerpiç malzemenin rutubet ortamında birbiriyle uyuşmaması, zemin kattakine oranla ahşap malzemede daha ince kesitlerin kullanılması ve çatının yıkılması sonucu bu katın iklimsel bozulmalara daha fazla açık olmasıdır (Foto 40). Bunun yanısıra binanın kullanılmaması ya da kötü kullanılması sonucu bakımsız kalmasının da etkisi büyüktür.

Kuzeybatı ön cephesinde Z01 (taşlık) ve Z02 (hamam girişi) nolu mekânlara geçişi sağlayan K₂ ve K₃ nolu kapılar ve Z04 nolu (ahır) mekâna geçişi sağlayan K₁ nolu kapı bulunmaktadır. (Foto 41-43)

Zemin kat, kuzeybatı duvarında bulunan Z03 nolu (oda) mekândaki iki düşey kanatlı (giyotin) pencere dışında dört mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Ayrıca K₁ nolu kapı dışında bütün kapıların üstünde bulunan üst pencerelerden de ışık almaktadır. Birinci kat ise 104 nolu (oda 1) mekândaki pencereler dışında tümüyle düşey kanatlı (giyotin) pencerelerle aydınlatılmaktadır.

5.2.1.1.1. Z01 (Hamam Girişi)

Zemin katta, kuzeybatı ve kuzeydoğu olmak üzere iki dış duvarı olan, kareye yakın 4.35 x 4.65 m. boyutunda 2.35 m. yükseklikte köşe bir mekândır. Hamam yapısını sokağa, konut yapısını hamama ve sokağa bağlayan bir geçiş mekânıdır. Kuzeybatı cephesinde 1.15 / 2.20 m. boyutunda üzerinde 1.15 / 0.75 m. boyutunda üst penceresi olan K₃ nolu kapı, kuzeydoğu cephesinde ise 1.20 / 2.05 m. boyutunda üzerinde 1.20 / 0.60 m. boyutunda üst penceresi bulunan K₄ nolu kapı bulunmaktadır. (Foto 44-45)

Konut yapısının güneybatı cephesi hamam yapısının kuzeybatı cephesine bitleştirilmiş olduğu için, ikinci dönem mimari ek olarak kabul edilen HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın ön cephesini oluşturan köşeleri kesme taşlı ahşap hatıllı kabayonu moloztaş duvar bir iç duvar, üzerinde bulunan kesme taş söveli 0.95 / 2.30 m. boyutunda basık kemerli K5 nolu dış kapı da HZ01 nolu (soyunmalık) mekân ile Z01 nolu(hamam girişi) mekânları birbirine bağlayan bir iç kapı durumuna gelmiştir (Foto 46,47). Diğer iç kapı ise Z01 (hamam girişi) ile Z02 (taşlık) nolu mekânlar arasındaki duvar üzerinde bulunan 1.03 / 2.05 m. boyutunda, üzerinde 1.03 / 0.50 m. boyutunda üst penceresi bulunan K6 nolu kapıdır (Foto 48). Dolayısıyla hamam ile konut arasında ve dışarıyla bağlantıyı sağlayan bu geçiş mekânının her duvarında bir kapısı bulunmaktadır.

Mekânın kuzeybatı duvarında 0.20 / 0.80 m. boyutlarında ve duvar kalınlığı boyunca duvarın iç yüzeyinde 1.30 m. genişliğe ulaşacak şekilde bir açılma gösteren P8 nolu mazgal pencere aydınlatma ve havalandırmayı sağlamaktadır (Foto 49). Mekânı aynı zamanda boyutları yukarıda verilen K3 ve K4 nolu kapıların üst pencereleri de aydınlatmaktadır.

Mekân -0.85 kotundadır ve kuzeybatıdan güneybatıya doğru gidildikçe yaklaşık 30 cm. yükselmektedir. Orjinal kotu ve döşeme kaplaması kazı ve temizleme yapılamadağı için bilinmemektedir. Tavan döşemesi ahşap kirişli ve çift tabanlıdır (Foto 50,51). Bu mekânın üst katında bulunan 104 nolu mekâna ait çatı tamamen yıkılmış olduğu için oluşan iklimsel bozulmalardan dolayı tavan kaplamasında mantarlar görülmektedir (Foto 52,53).

5.2.1.1.2. Z02 (Taşlık)

Konut bölümünün zemin katında bulunan ve binanın kuzeybatı duvarındaki K2 nolu kapıyla konutu sokağa, K6 nolu kapıyla Z01 nolu (hamam girişi) mekâna ve dolayısıyla hamama bağlayan mekândır (Foto 54,55). Döşeme kotu -1.35 olan bu mekândan merdivenlerle birinci kata, -0.15 kotundaki Z03 nolu (oda) mekâna ve -2.37 kotunda bu mekânın altında bulunan Z04 nolu (ahır) mekâna da geçiş

sağlanmaktadır (Foto 56). Hamam bölümünün helâ penceresinin baktığı ve külhanının bulunduğu bu mekân daha çok diğer mekânlar arasında kalan geniş bir depolama ve geçiş alanı olarak değerlendirilebilir.

Z01 (hamam girişi), HZ01 (soyunmalık), Z03 (oda) nolu mekânlar, hamamın helâsı, külhan ve konutun dış duvarları arasında kalan mekân belirgin bir formla adlandırılmamaktadır. Mekân, kuzeybatı duvarıyla soyunmalık kuzeybatı duvarı ve Z03 nolu mekânın kuzeydoğu duvarları arasında kalan 4.30 x 8.30 m. boyutundaki dörtgen, Z03 nolu mekânın güneydoğu duvarı ile hamam duvarı arasında kalan 4.76 x 2.52 m. boyutundaki dörtgen, HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın güneybatı duvarıyla su deposunun kuzeydoğu duvarı arasında kalan 4.80 x 4.50 m. boyutundaki dörtgen ve hamamın güneybatı helâ duvarı ile külhan arasında kalan 2.50 x 1.30 m. boyutundaki dörtgenden oluşmaktadır (Foto 57-59).

Mekânın Z01 nolu (hamam girişi) mekânla arasında bulunan ahşap iskeletli arası kabayonu taş duvar üzerinde 1.03 / 2.05 m. boyutunda üzerinde 1.03 / 0.50 m. boyutunda üst penceresi bulunan K₆ nolu kapı bulunmaktadır. Kuzeybatı duvarında ise sokakla bağlantıyı sağlayan 1.55 / 2.15 m. boyutunda üst penceresi 1.55 / 0.80 m. boyutunda olan K₂ nolu kapı vardır.

Mekânda zemin kat ile birinci kat arasında bağlantı bulunmaktadır. Bu bağlantı mekânın kuzeybatı duvarıyla Z03 nolu (oda) mekânın kuzeydoğu duvarına yaslanan L biçimi iki kollu sahanlığından Z03 nolu mekâna geçişin bulunduğu ahşap bir merdivenle yapılmaktadır (Foto 56). Merdiven kollarından mekânın - 1.05 kotunu sahanlığın - 0.35 kotuna bağlayan kol tamamen yıkılmış, sadece duvarda izi kalmıştır. Diğer kol 1.09 m.genişlikte ve 24 cm. genişlik ve 15 cm. rıht yüksekliğinde 8 basamaktan oluşmaktadır. Z03 nolu mekânın ahşap iskeletli kerpiç dolgulu kuzeydoğu duvarında sahalık kotu olan -0.35 kotundan iki mekân arasında geçişin sağlandığı 0.85 / 1.97 m. boyutunda K₇ nolu kapı bulunmaktadır. Sahanlığın altından ise -2.37 kotunda bulunan Z04 nolu (ahır) mekâna geçişi sağlayan 0.90 / 1.98 m. boyutunda K₈ nolu kapı bulunmaktadır. (Foto 60)

Mekân, kuzeybatı duvarında bulunan 0.35 / 0.50 m. boyutunda P₅, 0.25 / 0.40 m. boyutunda duvarın iç yüzeyinde 77cm.' e kadar genişleyen P₆ ve 0.47 / 0.48 m. boyutunda duvarın iç yüzeyinde 90 cm.' e kadar genişleyen P₇ nolu mazgal pencerelerle aydınlatılmaktadır. (Foto 61,62)

5.2.1.1.3. Z03 (Oda)

Güneybatı ve kuzeybatı olmak üzere iki dış duvarı olan 3.00 x 4.67 m. boyutunda 2.00 m. yüksekliğinde, zemin katın batısında yer alan bir köşe mekândır. Konut bölümünün kış odası olarak da nitelendirilebilir. Mekânın kuzeydoğu duvarına Z02 nolu (taşlık) mekân tarafına dayandırılan 1.09 m. genişliğinde 8 adet 22 cm. genişliğinde basamakları ve 1.20 x 1.00 m. boyutlarında sahanlığı günümüze kadar ulaşabilmiş olan merdivenin -0.35 kotundaki sahanlığından 0.85 / 1.97 m. boyutundaki K₇ nolu kapıyla giriş sağlanmaktadır.

Mekân iki iç iki de dış duvarla çevrilidir. güneydoğu ve kuzeydoğu duvarları hımmış duvar tekniğinde ahşap iskelet ve arası kerpiç dolguludur. kuzeybatı ve güneybatı duvarları ise ahşap iskelet arası kabayonu taş dolguludur. kuzeydoğu ve güneydoğu duvarlarının kerpiç dolgusu tamamen dökülmüş olduğu için ahşap iskeletleri tamamen ortaya çıkmıştır. Bu iki duvarın kesiştiği köşede döşemede 1.30 x 1.40 m. boyutunda ahşap dolap izi bulunmaktadır. Güneybatı duvarında döşemeye yakın bölümlerde sıva dökülmeleri görülmektedir. Ocak bulunmayan odada sonraki dönemlerde ısınma amacıyla açılmış bir baca deliği de görülmektedir. Mekân, kuzeybatı duvarında bulunan 71 / 135 cm. boyutunda P₃ ve 74 / 136 cm. boyutundaki P₄ nolu pencerelerle aydınlatılmaktadır (Foto 63). Pencerelerde kasa ve düşey sürme kanatlar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu duvarda pencere üstlerindeki sıva dökülmeleri dışında fazla bir bozulma yoktur.

Mekân döşeme tahtalarıyla kaplanmıştır. Güneybatı duvarının dibinde yaklaşık 60 x 30 cm. boyutunda alt katta bulunan Z04 nolu (ahır) mekânda yakılan ateş sonucunda bir yarık oluşmuştur. Tavan döşemesi çift tabanlı ahşap kaplamadır. Ahşap kirişler yaklaşık 20 / 25 cm. boyutunda büyük kesitli olduğu için önemli bir

bozulma yoktur, ancak tavan kaplamasında, ahşapta çalışma ve dönme görülmektedir.

5.2.1.1.4. Z04 (Ahır)

Z03 nolu (oda) mekânın altında -2.37 kotunda yer alan bu mekâna Z02 nolu (taşlık) mekândan döşemedeki eğim ve iki rıhtla inilerek kasası ve kanadı günümüze ulaşamamış 0.90 / 1.98 m. boyutundaki K₈ nolu kapıdan ulaşılabilirdiği gibi mekânın kuzeybatı duvarında bulunan 0.90 / 1.72 m. boyutunda K₁ nolu kapıyla sokaktan direkt bağlantı da bulunmaktadır. 4.67 x 3.00 m. boyutunda, 1.63 m. yüksekliğe sahip olan mekân -2.37 kotundadır. Mekânın ahşap iskeletli kerpiç dolgulu kuzeydoğu duvarında bulunan K₈ nolu kapının kasa ya da kanadı günümüze ulaşamamıştır, sadece kapının iki yanında 9 / 11 cm. kesitinde ahşap dikmeler bulunmaktadır. Mekânın diğer duvarları kaba yonu taş duvardır ve iç köşelerde 20 / 20 cm. kesitli ahşap dikmeler kullanılarak çift tabanlı ahşap giriş sistemi taşınmaktadır. Güneydoğu duvarı toprağa dayanmaktadır. Mekânın kuzeybatı duvarında, kuzeybatı ve güneybatı duvarlarının kesiştiği köşede ve bu köşeden yaklaşık 2.00 m. uzaklıktaki mekânın bitiminde bulunan ahşap dikmeler Z04 nolu mekânın döşeme seviyesinde tekil büyük boyutlu taş sömellere oturmakta ve bu seviyeden sonra duvar kabayonu taş duvar olarak devam etmektedir (Foto 43,64,65). Mekân kuzeybatı duvarında bulunan K₁ nolu kapının her iki yanında yer alan delik biçiminde 20 / 20 cm. boyutunda P₁ ve P₂ nolu pencerelerden ışık almaktadır. 85 cm. genişliğindeki duvar derinliği boyunca devam eden bu pencerelerin içteki bütün yüzeyleri tahta kaplıdır (Foto 66). Mekânın döşemesi küçük boyutta taşlarla kaplıdır ve tavanı ahşap çift tabanlıdır. Döşemede yakılan ateş sonucu tavanda güneybatı duvarının dibinde 60 x 30 cm. boyutunda bir yarı oluşmuştur. Mekânın hiç bir duvarı sıvalı değildir.

5.2.1.1.5. 101 (Oda - 3)

Konut bölümünün 6.92 x 5.35 m. boyutunda ve 2.60 m. yüksekliğe sahip en büyük odası olan bu mekânın belirlenebilen döşeme kotu ise + 2.45' tir. Mekân konut bölümünün kuzeybatı - güneybatı köşesinde yer almaktadır.

103 nolu (sofa) mekândan 0.82 / 1.98 m. boyutunda K₁₄ nolu kapıyla girilen mekân, güneybatı duvarındaki yaklaşık 0.80 / 1.40 m. boyutlarındaki P₉, P₁₀ ve kuzeybatı duvarındaki yine yaklaşık aynı boyutlardaki P₁₁, P₁₂, P₁₃ nolu pencerelerle aydınlanmaktadır. (Foto 67-69)

Mekânın kuzeybatı ve güneybatı dış ve kuzeydoğu iç duvarları ahşap iskeletli kerpiç dolgulu hımiş duvarlardır. Mekânın güneydoğu duvarı günümüze ulaşamamıştır ve bu yönde mekân, hamamı çevreleyen kabayonu taş duvara yaslanmaktadır.

102 nolu (sofa) mekânla arasında bulunan kuzeydoğu duvarı, döşemeden bir iki sıra yükselen ve bu duvardaki K₁₄ nolu kapının üzerinde üst başlığa kadar devam eden kerpiç dolgu dışında bütün dolgu malzemesi dökülmüş, yalnızca ahşap iskeleti günümüze ulaşabilmiştir (Foto 70). Kuzeybatı duvarının pencere altlarında özellikle P₁₁ ve P₁₂ nolu pencerelerin altında sıva ve P₁₂ nolu pencerenin altındaki ahşap dikmelerin arasında bulunan kerpiç dolgu tamamen dökülmüştür. Aynı duvarda P₁₃ nolu pencere ile mekânın kuzeydoğu duvarı arasında kalan bölümde bu duvardaki diğer pencerelerle aynı boyutta içi doldurulmuş bir dördüncü pencere izi görülmektedir (Foto 69). Mekânın güneybatı duvarı ise çok daha fazla hasar görmüş, P₉ ve P₁₀ pencereleri arasındaki payandadan tavana kadar olan bölüm ve bu iki pencerenin üstü dışında tümüyle kerpiç dolgu ve sıva dökülmüştür. Mekânın güneydoğu hımiş duvarından hemen hiç iz kalmamış, sadece güneybatı duvarı ile kesiştiği köşede yer alan 1.10 / 1.15 m. boyutunda döşemede izi kalan dolabın arkasındaki 9 / 11 kesitli dikmeler günümüze ulaşabilmiştir. Yine aynı duvarda masif kerpiçten ocağın ateş yerinin duvar kalıntısı görülmektedir, bacası yıkılmıştır (Foto 71). Bu duvardan 1.40 m. uzaklıkta duvara paralel kuzeydoğu duvarından 1.00 m., ocak kalıntısından 1.15 m. uzaklıkta 1.67 m. uzunlukta ahşap bağdadi bir bölme duvarı bulunmaktadır. Bu duvarın ayırdığı mekâna ait herhangi bir fiziksel veri yoktur.

Mekânın döşemesi ahşap kaplamadır. Kaplama tahtaları kuzeybatı-güneydoğu yönünde yaklaşık 40 cm. genişliğinde döşenmiş ancak çoğu günümüze

ulaşamamıştır. 10 / 15 cm. kesitindeki ahşap kirişler döşeme kaplama tahtalarının arasından görülmektedir (Foto 72). Kuzeybatı duvarının önünde döşemede sedir izi vardır.

Mekânın tavan kaplaması, tavan kirişleri ve çatısı oldukça büyük hasar görmüştür. Çatının mahyadan güneydoğu duvarına kadar olan bölümü ve onun altındaki tavan kirişleri tamamen yıkılmıştır. Mahyadan kuzeybatı duvarına kadar olan bölümde çatı sağlam olmakla birlikte yer yer yaklaşık 35 cm. genişliğinde ve 2.5-3 cm. kalınlığında kuzeybatı-güneydoğu yönünde atılan kaplama tahtaları mantarlaşmış ya da yok olmuştur, bu aralıklardan tavan kirişleri ve çatı strüktürü görülmektedir. (Foto 73,74)

5.2.1.1.6. 102 (Sofa)

Birinci katta odalar ve servis mekânları arasında bir geçiş alanı olan mekân kapalı sofa özelliğindedir. 5.00 x 4.17 m. boyutunda, yaklaşık 2.60 m. yüksekliğinde ve +2.45 kotundadır. Mekân, 101 (oda 3), 103 (oda 2), 105 (helâ) ve 106 (mutfak) nolu mekânlar ve koridor ile çevrelenmiştir. (Foto 75,76)

Odalar ve katlar arası ilişkiler koridor bağlantısı sayılmazsa bu mekândan sağlanmaktadır. Bu mekânları daha önceden tanımlanan merdiven ile zemin kata bağlayan önemli bir dağılım mekânı olan sofadan aynı zamanda koridorla bağlantısı sonucu 104 nolu (oda 1) mekânına ve HZ01 nolu (soyunmalık) mekânına da geçilmektedir.

Mekânın bütün duvarları ahşap iskeletli kerpiç dolgulu hımiş duvardır. Kuzeybatı duvarı dışındaki bütün duvarlar bölme duvarlardır. Güneybatı duvarına daha önceden tanımlanan boyut ve formdaki ahşap merdiven dayanmaktadır. Bu mekândan güneybatı duvarındaki 0.82 / 1.98 m. boyutunda K₁₄ nolu kapıyla 101 nolu (oda 3), kuzeydoğu duvarındaki 0.81 / 2.00 m. boyutundaki K₁₅ nolu kapıyla 103 nolu (oda 2) ve 0.68 / 2.00 boyutundaki K₁₁ nolu kapıyla koridora, güneydoğusundaki 0.80 / 2.05 m. boyutundaki K₁₂ nolu kapıyla 105 nolu (helâ) ve

0.85 x 2.00 m. boyutundaki K₁₃ nolu kapıyla da 106 nolu (mutfak) mekânlara geçiş yapılmaktadır.

Mekânın güneybatı ve kuzeydoğu duvarlarının kerpiç dolgusu tamamen dökülmüş, ahşap iskeletleri ortaya çıkmıştır. Sadece kuzeydoğu duvarında K₁₅ ve K₁₁ kapılarının üstünde bir miktar sıva ve dolgu kalmıştır. Güneydoğu tarafında 105 nolu (helâ) mekân ile önündeki mekânı ve 106 nolu (mutfak) mekân girişinin bulunduğu hımış duvarlar görünmektedir. Bu duvarlar oldukça kötü durumdadır. Koridorun soyunmalık duvarıyla bitişik olan güneydoğu duvarının devam etmesiyle 105 nolu (helâ) mekân ve bu mekânın ikinci bölümü olan ve şu an tam olarak ne olduğu bilinmeyen mekânı sınırlayan duvar tamamen yok olmuştur. Yalnızca tavanda ve tabanda döşeme izlerinden duvarın sınırı belirlenebilmektedir. 105 nolu mekâna girişi sağlayan K₁₂ nolu kapının bulunduğu duvar ve mutfak duvarının kesiştiği köşede, döşemede 0.40 / 1.50 m. boyutunda bir yarık bulunmaktadır. K₁₃ nolu kapının bulunduğu duvar ise bu tam belirlenemeyen mekândan itibaren kapı açıklığını belirleyen 7 / 10 cm. kesitli ahşap dikmelere kadar yıkılmıştır. Kapının sadece kasası günümüze ulaşabilmiştir. K₁₃ nolu kapı ile mekânın güneybatı duvarı arasında kalan kısımda bir ahşap dolap izi görülmektedir (Foto 77). Mekânın tek ışık aldığı kuzeybatı duvarı ise sıvalıdır, P₁₅ ile P₁₆ nolu pencereler arasındaki sıva ve kerpiç dolgunun dökülmüş olması dışında oldukça iyi durumdadır.

Mekân, sadece kuzeybatı duvarındaki yaklaşık 0.80 / 1.40 m. boyutlarındaki P₁₄, P₁₅, P₁₆ nolu pencerelerle aydınlanmaktadır. Pencerelerin düşey sürmeli kanatları tamamen yok olmuş parmaklık izleri kalmıştır.

Döşeme, diğer mekânlarda çift tabanlı iken bu mekânda merdivenden dolayı tek tabanlıdır. 40 cm. eninde 2.50 - 3.00 cm. kalınlığındaki kuzeybatı-güneydoğu yönünde kaplanmış döşeme tahtaları bozulmamıştır, fakat altındaki kirişler tek tabanlı olduğu için günümüzde oldukça zayıf görünmektedir. Yaklaşık 40 cm. genişlikteki ahşap tavan kaplaması kuzeybatı duvarından K₁₄ kapısı hizasına kadar yok olmuş ve bu aralıktan tavan kirişleri ve çatı strüktürü görülmektedir.

5.2.1.1.7. 103 (Oda - 2)

4.83 x 4.35 m. boyutundadır. Mekânın tavanında, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru gidildikçe aşağıya doğru 15 cm. lik bir sarkma görülmektedir. Güneybatı duvarındaki maksimum yükseklik 2.60 m. , kuzeydoğu duvarındaki minimum yükseklik ise 2.45 m. dir. Mekânın döşemesi +2.45 kotundadır ve 40 cm. genişliğinde 2.5-3 cm. kalınlığında döşeme tahtalarıyla kuzeydoğu - güneybatı yönünde kaplanmıştır. Bazı döşeme tahtaları zamanla yok olmuştur. Döşemede kuzeybatı duvarı boyunca bu duvara yaklaşık 60 cm. uzaklıkta bugün tamamıyla yıkılmış seki izi bulunmaktadır (Foto 78). Mekâna güneybatı duvarında bulunan 0.81 / 2.00 m. boyutlarındaki K₁₅ nolu kapıdan girilmektedir (Foto 75). Bu duvar ve güneybatı duvarının ahşap iskeleti ortaya çıkmış, bütün kerpiç dolgu ve sıvası dökülmüştür. Mekân kuzeybatı duvarında bulunan 0.70 / 1.41 m. boyutunda P₁₇, 0.78 / 1.36 m. boyutunda P₁₈ ve 0.75 / 1.37 m. boyutunda P₁₉ nolu pencerelerle aydınlatılmaktadır (Foto 79). Pencerelerin bulunduğu bu duvar oldukça iyi durumda olup sıvalıdır. Bu duvarın dibine kadar döşeme devam etmemektedir. Mekânın kuzeydoğu duvarında ahşap dolap, ahşap yüklük ve bunların arasında masif kerpiç duvarlı ocak bulunmaktadır. Bu ocak yalın ve basit Türk evinde görülen ocaklarda olduğu gibi ateş yeri ve bacadan oluşmaktadır. Ocağın, oda içerisinde çıkıntı yapmaksızın ortasında bulunduğu yüklük ve dolapla aynı yüzeyde olduğu düşünülmektedir. Ön duvarı yıkılmış olan ocağın bacası ise oldukça sağlamdır. Ocağın ateş yerinin duvarları taş bloklarla kaplanmıştır (Foto 80-82). Tavan 40 cm. genişliğinde 2.5-3 cm. kalınlığında kuzeydoğu-güneybatı yönünde tahtalarla kaplanmıştır. Kuzeybatı duvarından 1.50 m. ve güneydoğu duvarından da 1.20 m. genişlikte olan tavan kaplamasının ortasındaki bölüm yıkılmıştır ve bu aradan kaplamaya dik yönde 10 / 15 cm. kesitinde tavan kirişleri görülmektedir.

5.2.1.1.8. 104 (Oda - 1)

Mekân, kuzeybatı ve kuzeydoğu duvarlarının kesiştiği 5.10 x 5.30 m. boyutunda, +2.35 kotunda bir köşe mekânıdır. Odanın kuzeydoğu duvarı, kuzeybatı duvarıyla kesişen köşesindeki sıvalı üçgen biçimli duvar parçası dışında soğukluğun ahşap hatıllı köşeleri kesme taşlı kabayonu taş duvarına kadar tamamen yıkılmıştır (Foto 83). Yüksekliği 2.45 m. olan kuzeybatı duvarının P₂₀ ve P₂₁ nolu pencerelerinin

kenarlarında ve P20 nolu penceresinin döşemeye kadar olan alt bölümünde sıva dökülmüştür (Foto 84-85). Güneybatı duvarı yaklaşık 2.40 m. yükseklikte ahşap iskeletli, arası kerpiç dolguludur ve lifli kerpiç sıva ve üzeri alçı perdah sıvası hemen hemen tümüyle dökülmüştür. Mekânın güneydoğu duvarı ahşap iskeletli ve kerpiç dolgulu olan diğer duvarlarından daha farklıdır. Bu duvar soğukluk duvarıdır ve üçüncü dönem eki olan ahşap hamamcı konutu bu duvara oturtulmuştur. Yaklaşık 90 cm. kalınlığındaki bu duvarın kuzeydoğu duvarından 1.50 m. sonrası +2.35 kotunda yıkılmış ve hemen bu duvarın yanından itibaren 20 / 20 kesitli dört ahşap dikme ve alt ve üst başlığından oluşan bir çerçeve oturtulmuştur. Kalın duvarın üzerine yerleştirilen ilk dikme hemen duvara yapıştırılmış, 1.40 m. sonra ikinci dikme, 90 cm. sonra üçüncü dikme (K9 nolu kapıyı oluşturur) ve 1.40 m. sonra duvara dayanmaktadır. Bu dikmelerin karşısında alttaki duvar genişliğinde birer dikme vardır. K9 nolu kapı (kapı olduğu merdivenlerin karşısında olmasından anlaşılmıştır) 0.90 / 2.30 m. boyutlarında olup hiçbir kasa ya da kanat izi kalmamıştır (Foto 86-87). Döşeme ahşap çift tabanlıdır ve döşeme tahtaları oldukça iyi durumdadır. Kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı duvarları boyunca bu duvarlardan 1.00 m. genişlikte ve 11 cm. yükseklikte sekiler bulunmaktadır. Mekânda ocak izine rastlanmamıştır. Mekân kuzeybatı duvarındaki 1.65 / 1.43 m. boyutunda P20 ve 1.70 / 1.45 m. boyutunda P21 nolu pencerelerle aydınlatılmaktadır. Bu pencerelerin kasa ve kanatları günümüze ulaşamamıştır, ancak diğer pencereler gibi düşey sürme kanatlı (giyotin) değildir. Kuzeydoğu duvarının yıkılmış olması nedeniyle bu duvardaki pencere düzenine ait bir ize rastlanamamıştır. Mekânın güneybatı duvarındaki 0.68 / 2.06 m. boyutunda K10 nolu kapı ile koridora oradan 0.68 / 2.00 m. boyutundaki K11 nolu kapı ile sofa ve oradan da evin diğer mekânlarına geçilmektedir. Bu bağlantıyı sağlayan koridor yaklaşık 70 cm. genişliğinde ve 5.05 m. uzunluğunda olup daha sonra 103 nolu (oda 2) mekânın sınırları içinden alınarak yapıldığı düşünülmektedir (Foto 88,89). Dolayısıyla 104 nolu (oda 1) mekânının ve alt katındaki Z01 nolu (hamam girişi) mekânın üçüncü dönem ahşap konut yapımından daha sonraki bir dönemde yapıldığı düşünülmektedir.

Mekânın üzerinde tavan kaplaması, kiriş sistemi ya da çatıyla ilgili hiçbir parça kalmamıştır.

5.2.1.1.9. 105 (Helâ)

1.31 x 1.35 m. boyutunda +2.45 kotunda kare planlı mekâna güneybatı duvarında bulunan 0.80 / 2.05 m. boyutunda, kanat ve ahşap kaplamaları yok olmuş K12 nolu kapıyla girilmektedir. Mekânın ahşap tavan kaplaması ve tavan kirişleri yıkılmış, üzerindeki çatı görülmektedir. Mekânın kuzeydoğu duvarını, HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın güneybatı duvarı oluşturmaktadır. Bu duvarda 3.5 - 4 cm. kalınlıkta kireç sıvası ve üzerinde kireç badana bulunmaktadır. Mekânın kuzeybatı duvarı HZ01 nolu mekâna 11 cm. mesafeye kadar yaklaşmış olan ahşap iskeletli kerpiç dolgulu duvarın devamıdır. Bu duvarın bütün kerpiç dolgusu dökülmüş, ahşap iskeleti ortaya çıkmıştır. Mekânın güneydoğu duvarı 106 nolu (mutfak) mekân ile aralarında bulunan yine ahşap iskeletli kerpiç dolgulu ve kerpiç sıvalı kireç badanalı bir duvardır. (Foto 76-90)

Mekânın güneybatısında tavan ve döşemedeki izlerden yaklaşık 1.30 x 1.30 m. boyutunda belirlenen bir mekân bulunmaktadır (Foto 91,92). Bu mekânın güneybatı duvarı tamamen yıkılmıştır. Kuzeybatı duvarının ahşap iskeleti kalmıştır ve mutfak ile aralarında bulunan güneydoğu duvarının sıvası ve kerpiç dolgusu bir miktar dökülmüştür. Bu mekâna girişi sağlayan kapı izi büyük olasılıkla tamamen yıkılan güneybatı duvarında yer aldığı için görülememektedir. Bu mekânın helâ işlevi ile yakın bir işlevde olduğu 105 nolu (helâ) mekâna girişi sağlayan K12 nolu kapının bu mekânın içinde olmasından anlaşılmaktadır ve mekânın abdesthane olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Mekânın güneydoğu duvarının önünde döşemede 0.40 x 1.30 m. boyutunda bir yarık bulunmaktadır. (Foto 93)

5.2.1.1.10. 106 (Mutfak)

Duvarları, döşemesi ve çatısı çok büyük tahribata uğramıştır. 103 nolu (sofa) mekândan 0.85 / 2.00 m. boyutundaki K13 nolu kapıyla girilen mekân, 3.48 x 4.36 m. boyutundadır. Mekânın döşemesinin, kuzeybatı duvarındaki kapıdan girişte, 70 cm. tekne genişliği boyunca olan kotu +2.30, geri kalan bölümün kotu ise +2.15 'tir. 0.70 x 3.29 m. boyutlarında olan bu tekne kuzeybatı duvarı boyunca devam etmektedir. Kabayonu taş duvar olan kuzeydoğu duvarı soğukluk duvarıdır ve bu taş duvar güneydoğu duvarında da kuzeydoğu duvarından 1.98 m. uzaklığa kadar devam

etmektedir. Bu duvarın geri kalan kısmı ise ahşap iskeletli kerpiç dolgulu hımış duvardır. Taş duvarların yüzeyi sıvalıdır. Mekânın güneybatı duvarı ise yine hamama ait su deposu duvarıdır ve önündeki hımış duvar yok olmuştur. Döşemenin kuzeydoğu duvarından 2.20 m.'ye kadar olan bölümü çökmüştür. Çatı ise tamamen yok olmuştur. (Foto 76,94-101)

5.2.1.2. Hamam Bölümü

HZ01 (soyunmalık), HZ02 (giriş holü), HZ03 (helâ), HZ04 (ılıkılık), HZ05 (sıcaklık), HZ06 (halvet 1), HZ07 (halvet 2), HZ08 (halvet 3), HZ09 (sıcak su deposu), HZ10 (külhan) nolu mekânlardan oluşan hamam bölümünün iki ayrı dönemden oluştuğu düşünülmektedir. İlk yapıldığı dönemde HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın olmadığı, daha sonraki bir dönemde ilk yapıma ait olan hamam bölümünün kuzeydoğusuna eklenmiş olduğu kabul edilmektedir. Ilıklık, giriş hacmi, helâ, sıcaklık ve halvet mekânları birbiri içinden geçilen eş odalar halinde olan plan şemasıyla bir saray ya da özel hamam tipolojisi gösteren bu yapı grubu ilk dönem yapısını oluşturmaktadır.

HZ01 nolu (soyunmalık) mekân hamam yapısının kuzeydoğusunda yer almaktadır. Birinci dönem yapı grubu tamamen toprağın altındadır, sadece mekânların kubbe örtüleri toprağın üzerinde görülmektedir ve temizlik yapılamadığı için bütün mekânların üst örtüleri tam olarak belirlenememiştir. Hamamın çevresi, üzeri harpuştalı ahşap hatıllı kabayonu moloztaş duvarla çevrilidir. Hamamın üst örtüsü üzerinde gezilebilmektedir. İkinci dönem yapısı olan HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın ise çatısı tamamen yok olmuştur. Bu mekânın güneybatı duvarının bir bölümü ilk dönem hamam yapısının duvarıdır. Bu duvar dışında ahşap hatıllı kabayonu moloztaş duvarlarla örülmüş dörtgen planlı bir mekândır. HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın güneydoğu ve kuzeydoğu duvarlarının üst seviyeleri yıkılmıştır. Kuzeydoğu duvarında alt ve üstünde ahşap hatılları bulunan HP2, HP3, HP4 nolu pencereler görülmekte, HP2 nolu pencereden itibaren bu pencerelerin alt ahşap hatıl seviyesine kadar duvarın üst bölümü tamamen yıkılmıştır. (Foto 36, 39, 102, 103)

5.2.1.2.1. HZ01 (Soyunmalık)

Yapının ikinci dönem mimari eki olduğu düşünülen bu mekân, hamam yapısının kuzeydoğu duvarına yaslanarak ve kenarları kesme taşlı ahşap hatıllı kabayonu taş duvarlarla çevrelenerek oluşturulmuştur. Birinci dönem hamam yapısının kuzeydoğu duvarının 2.00 m. lik bir çıkıntı yapması dolayısıyla net bir dörtgen forma sahip olmayan mekân içiçe geçmiş iki dörtgenden oluşmaktadır. Bu dörtgenlerden biri mekânın güneydoğusunda, ılıklik mekânının kuzeydoğu duvarıyla bu mekânın kuzeydoğu duvarı arasında kalan 5.90 x 4.25 m. boyutunda, diğeri ise 8.05 x 7.59 m. boyutundadır. Büyük alana sahip olan dörtgenin üzerinde, kalan makas izlerinden ve eski bir fotoğraftan anlaşıldığı kadarıyla ahşap kirişli kırlangıç taşıtmalı ve ortası fenerli bir çatı olduğu düşünülmektedir (Foto 102,103). Mekânın güneydoğu ve kuzeydoğu duvarları cephe duvarıdır. Ancak bu mekâna sokaktan giriş yoktur. Kuzeybatı duvarının, üçüncü mimari ek olduğu düşünülen ahşap hamamcı konutunun bu duvara dayanması sonucu bir iç duvar ve bu duvar üzerinde bulunan kesme taş söveli 0.95 / 2.30 m. boyutundaki basık kemerli K₅ nolu kapının da bir iç kapı haline geldiği düşünülmektedir. Bu kapıyla mekân, konut bölümündeki Z01 nolu (hamam girişi) mekâna bağlanmaktadır (Foto 104,105). Mekânın güneybatı duvarındaki sivri kemerli 0.87 / 2.05 boyutunda HK₁ nolu kapıdan ilk dönem hamam yapısının giriş bölümüne geçilmektedir. Ayrıca küçük dörtgen planlı bölümde hamamcı köşküne ait ahşap dikmeler, duvar ve döşeme izleri bulunmaktadır. Mekânın güneydoğu ve kuzeydoğu duvarında ise tüm duvar boyunca bir galeri katı olabileceğini düşündüren döşeme izi görülmektedir (Foto 106). Kuzeydoğu duvarının en yüksek olduğu kot güneydoğu duvarıyla kesiştiği köşeden 1.10 m. genişliğe kadar devam eden + 4.80 kotu, en düşük kot ise bu duvarda bulunan pencerelerin altındaki ahşap hatıl seviyesi olan +3.15 kotudur. Mekân bu duvardaki 0.65 / 0.93 m. boyutlarındaki HP₂, HP₃ ve HP₄ nolu pencerelerden aydınlatılmaktadır. Bu pencerelerin alt ve üst seviyelerinden duvar boyunca ahşap hatıl atılmıştır. Aslında duvar boyunca pencerelerin devam ettiği düşünülmektedir. Fakat HP₂ nolu pencereden sonra duvar bu pencerelerin alt bölümlerindeki ahşap hatıl seviyesine kadar (+3.15 kotu) yıkıldığı için izler çok belirsizdir (Foto 39). Mekânın güneybatı duvarında, HZ04 nolu (ılıklik) mekânın kuzeybatı duvarının bittiği kottan çatı altı kotu olan +4.80 kotuna kadar farklı dönem yapısında ve tekniğinde yapılmış bir duvar ve ortasında HP₅ nolu ahşap lentolu bütün

yüzeyleri sıvalı bir pencere bulunmaktadır (Foto 107,108). Mekânın kuzeybatı duvarı, üçüncü dönem mimari eki olarak kabul edilen konut bölümünün yapımı sırasında birinci kat döşeme kotundan itibaren yıkılmış ve yerine ortada bu mekânla 104 nolu (oda 1) mekân arasında geçişi sağlayan kapı boşluğu ve iki yanında daha geniş, şirvana geçiş için bırakıldığı düşünülen boşlukların bulunduğu boyutları 104 nolu (oda 1) mekânın tanımı sırasında verilen ahşap bir çerçeve bulunmaktadır (Foto 84,109). - 0.21 kotundaki soyunmalık mekânından + 2.35 kotundaki 104 nolu (oda 1) mekâna ulaşabilmek için ise 0.90 / 2.30 boyutunda K9 nolu kapının önünde bulunan 80 cm. genişliğinde 22 cm yüksekliğinde 11 rıhtlı ahşap bir merdiven kullanılmaktadır. Aynı duvarda + 2.85 kotunda başlayan 0.75 / 1.20 boyutunda arkasına konut yapısı dayanması sonucu kapatılmış olduğu için işlevsiz bir durumda bulunan HP1 nolu pencere görülmektedir (Foto 105,110). Mekânın güneybatı duvarı, ilk dönem hamam yapısının duvarı ile bu duvarın ikinci dönem yapısı olan bu mekânın yapımı sırasında farklı teknikte olarak devam ettirilmesi sonucu iki ayrı duvar yapım tekniğine sahiptir.

Döşeme kotu kuzeybatı girişinden -0.55 olup mekânın güneydoğu tarafına gidildikçe -0.21 kotuna kadar yükselmektedir. Özgün döşemesi ve döşeme kaplaması belirlenemeyen mekânın güneydoğusundaki 5.90 x 5.20 m. boyutundaki küçük dörtgen bölümün tüm döşemesinde, kuzeydoğu ve güneydoğu duvarından 1.80 m. genişlikte 15 cm. yükseklikte ahşap seki izleri bulunmaktadır. Ayrıca küçük dörtgen bölümde hamamcı köşküne ait ahşap dikme, duvar ve döşeme izleri bulunmaktadır. Mekânın güneydoğu ve kuzeydoğu duvarında ise tüm duvar boyunca bir galeri katı olabileceğini düşündüren döşeme izi görülmektedir. Mekânın ortasında bir kenarı 85 cm. olan taştan metal kenetli bir havuz bulunmaktadır. (Foto 111,112)

Mekânın üst örtüsü yokolmuş, sadece birkaç çatı makası ve kiriş ve aşık bulunmakta, mekân tümüyle dış etkilere açık durumdadır. (Foto 102,103,113)

5.2.1.2.2. HZ02 (giriş holü)

HZ01 nolu (soyunmalık) mekândan sivri kemerli 0.87 / 2.05 m. boyutunda HK1 nolu kapıyla geçilen mekân 1.44 x 2.52 m. boyutunda dikdörtgen formu bir

mekândır. Mekânın üzeri, +1.52 kotunda başlayan, ışıklıklı manastır tonozuyla örtülüdür. Bu ışıklık mekânın güneydoğu tarafında +2.22 kotu alt kotu olan, 0.95 m. çapında, 1.56 m. yükseklikte ve üstteki tavan çapı 0.45 m. olan konik bir forma sahiptir ve tavanda bulunan 20 cm. çapta üç adet fil gözünden ışık almaktadır. Örtünün dış kotuna ulaşılamamış, içteki en üst kotu ise + 2.51 olarak belirlenmiştir. Mekânın kuzeybatı duvarında bulunan 0.65 / 2.02 m. boyutunda HK₂ nolu kapıyla HZ02 nolu (helâ) mekâna, güneydoğu duvarında bulunan 0.80 / 1.99 m. boyutunda HK₃ nolu kapıyla da HZ04 nolu (ılıklik) mekâna geçilmektedir. Güneybatı duvarında, duvar boyunca devam eden 30 cm. genişliğinde, 39 cm. yüksekliğinde taş bir tezgah bulunmaktadır. Mekânın döşemesi - 0.32 kotundadır. HK₂ kapısının önünde döşeme taşı kırılmıştır. Mekânın tümü sıvalıdır. (Foto 114-117)

5.2.1.2.3. HZ03 (helâ)

HZ02 nolu mekândan güneydoğu duvarındaki 0.65 / 2.02 m. boyutunda sivri kemerli HK₂ nolu kapıyla ulaşılan mekân 0.88 x 1.43 m. boyutunda 2.15 m. yükseklikte. Güneydoğu duvarıyla güneybatı duvarının kesiştiği köşe 40 cm. genişlikte pahlıdır. Güneybatı duvarında bulunan +1.37 kotunda 70 / 60 cm. boyutunda HP₁ nolu pencereden aydınlatılmaktadır. -0.28 kotundaki döşemede özgün helâ taşı bulunmaktadır. Mekânın tavanı taş plaktır ve üzeri toprak ve bitki örtüsü ile kaplı olduğu ve temizleme yapılamadığı için üst örtüsü belirlenememiştir. (Foto 118,119)

5.2.1.2.4. HZ04 (ılıklik)

3.02 x 3.80 m. boyutunda dikdörtgen formlu mekânın güneydoğu duvarının, kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarıyla kesiştiği her iki köşesinde yaklaşık 30 cm. genişliğinde pahlar bulunmaktadır. Bu pahların içinde cehennemlik katından gelen buhar bacaları (tüteklik) bulunduğu pahların kırılan kısımlarından görülmektedir. HZ02 nolu (giriş holü) mekândan kuzeybatı duvarında bulunan sivri kemerli 0.80 / 1.99 m. boyutunda HK₃ nolu kapıdan girilen mekânın güneybatı duvarında bulunan sivri kemerli 0.75 / 2.05 m. boyutunda HK₄ nolu kapı ile de hamamın en sıcak mekânı olan HZ05 nolu (sıcaklık) mekânına geçilmektedir.

Mekân aynalı tonoz ile örtülüdür. Tonozun üzerinde altı adet yaklaşık 20 cm. çapında derinliği belirlenemeyen fil gözü bulunmaktadır, ancak üzeri toprakla örtülü olduğu için bu deliklerden gün ışığı girememekte ve mekân sadece kuzeybatı duvarındaki HK3 nolu kapıdan gelen ışıkla loş bir şekilde aydınlatılmaktadır. Tonozun üzerini kaplayan toprak ve bitki örtüsü temizleme yapılamadığı için kaldırılamamış, dolayısıyla örtü hakkında detaylı bilgi elde edilememiştir. Döşemesi -0.12 kotunda olan mekânın temiz yüksekliği yaklaşık 3.42 m.' dir. Tonoz üzengi kotu +1.94 ve tonozun içte en üst kotu +3.30' dur. Mekân -0.12 kotundadır. Kapılar arasındaki geçiş alanı dışında kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları boyunca bu duvarlardan 1.80 m. genişlikte ve 51 cm. yükseklikte seki bulunmaktadır. Duvarlar sıvalıdır ve sıva çatlağı ve rutubet sorunları dışında büyük çapta bozulma görülmemektedir. (Foto 120-123)

5.2.1.2.5. HZ05 (sıcaklık)

4.28 x 4.32 m. boyutunda yaklaşık kare formunda, hamam yapısının en büyük mekânıdır. Kuzeydoğu duvarında sivri kemerli 0.75 / 2.04 m. boyutunda HK4 nolu ve güneybatı duvarında da 0.72 / 2.01 m. boyutunda HK5 nolu karşılıklı iki kapı bulunmaktadır. (Foto 124,125)

Mekânın üzeri kubbe ile örtülüdür ve kubbeye geçiş elemanı pandantiftir. Kubbenin üzerinde yaklaşık 20 cm. çapında oniki adet fil gözü bulunmaktadır. Kubbe ve fil gözleri açıkta kaldığı için loş olmakla birlikte mekânda doğal aydınlatma sağlanabilmektedir. Pandantif kemeri üzengi kotu +2.13, kubbe eteği kotu +4.45, kubbe kilit taşı kotu dıştan +7.42 olarak belirlenmiştir. (Foto 126,127)

Mekânda üç ayrı döşeme kotu bulunmaktadır. Kapılar arasında kalan mekânın kuzeybatı tarafındaki geçiş alanı kotu - 0.07, her iki kapının da yanında bulunan taş parapetlerle sınırlandırılan, güneydoğu duvarından 72 cm., güneybatı duvarından 67 cm. ve kuzeydoğu duvarından 1.80 m. uzaklıkta bulunan, üzerinde güneydoğu ve güneybatı duvarlarına dayalı birer kurnanın yer aldığı sekinin kotu + 0.27 ve bu bölümlerin arasında kalan göbekaşının kotu + 0.15 olarak belirlenmiştir. Güneydoğu

duvarına dayanan kurnanın dibinde yaklaşık 65 x 83 cm. boyutunda hypocaust sisteminin görülebildiği bir delik bulunmaktadır. (Foto 128-132)

Kuzeybatı duvarıyla kuzeydoğu duvarının kesiştiği köşede üçgen formu bir taş su haznesi ve üzerinde taş kurna bulunmaktadır. Kuzeybatı duvarında yerden 1.84 m. yükseklikte, 70 / 90 cm. boyutlarında HP7 nolu su deposuna bakan gözetleme ve buhar çıkışı için kullanılan bir buhar penceresi ve bir de kandillik bulunmaktadır. (Foto 133-135)

5.2.1.2.6. HZ06 (halvet 1)

3.04 x3.00 m. boyutunda kareye yakın planlı mekânın kuzeydoğu duvarında HZ05 nolu (sıcaklık) mekândan geçişi sağlayan 0.72 / 2.00 m. boyutunda sivri kemerli HK5 nolu kapı, kuzeybatı duvarında ise HZ07 nolu (halvet 2) mekâna geçişi sağlayan 0.70 / 2.03 boyutunda sivri kemerli HK6 nolu kapı bulunmaktadır. (Foto 136)

Mekânın üstü kubbe ile örtülüdür ve kubbe geçiş elemanı pendentiftir. Pendentif kemerinin üzeni kotu +1.83, kubbe eteği kotu +3.73 ve kubbe kilit taşının iç kotu +5.27, dış kotu ise +5.76 olarak belirlenmiştir. Kubbenin üstü dışarıdan toprak ve çeşitli bitki örtüsü ile kaplı ve üzerinde yürünebilmektedir. Kubbe üzerinde yaklaşık 20 cm. çapında yedi adet fil gözü bulunmaktadır. Bu aydınlatma elemanlarının üstleri günümüzde belediye tarafından üzerinde yüründüğünde tehlikeli olduğu için 30 / 30 cm. boyutlu beton parçalarla kapatılmıştır. Dolayısıyla mekân doğal olarak aydınlatılamamaktadır (Foto 137).

Mekânda üç ayrı döşeme seviyesi bulunmaktadır. Mekânın kuzeybatı duvarından 85 cm. genişlikte bulunan kapılar arasındaki geçiş alanı + 0.05, güneydoğu duvarından 63 cm. genişlikte ve ortasında mermer kurnanın bulunduğu seki + 0.35 ve bu iki bölüm arasında kalan alan ise + 0.19 kotundadır. (Foto 138)

Mekânın kuzeydoğu ve güneybatı duvarları arasında güneydoğu duvarına 72 cm. uzaklıkta ve döşemedeki en üst kottan 1.99 m. yükseklikte 10cm. çapında daire kesitli ahşap gergi atılmıştır.

5.2.1.2.7. HZ07 (halvet 2)

2.60 x 2.63 m. boyutunda kareye yakın planlı mekânın güneydoğu duvarında HZ06 nolu (halvet 1) mekândan geçişi sağlayan 0.70 / 2.00 m. boyutunda sivri kemerli HK6, kuzeydoğu duvarında ise HZ08 nolu (halvet 3) mekânla bağlantıyı sağlayan 0.71 / 2.05 boyutunda sivri kemerli HK7 nolu kapılar bulunmaktadır.

Mekânın üstü kubbe ile örtülüdür ve geçiş elemanı pendentiftir. Pendentif kemerinin üzengi kotu +1.78, kubbe eteği +3.20 ve kubbe kilit taşı içte +4.31, dışta + 4.82 kotundadır. Kubbenin üstü toprak ve bitki örtüsü ile kaplı ve üzerinde yürünebilmektedir. Mekân kubbe üzerinde bulunan 20 cm. çapında altı adet fil gözü ile aydınlatılmaktadır, fakat diğer mekânda olduğu gibi bunlar da beton parçalarla kapatılmıştır, dolayısıyla mekân tamamen karanlıktır. (Foto 139,140)

Döşemede iki ayrı seviye bulunmaktadır. Karşılıklı HK6 ve HK7 nolu kapılar arasında kalan geçiş alanı + 0.12 ve kuzeydoğu duvarı boyunca devam eden, 92 cm. genişliğinde ortasında mermer kurna bulunan seki ise + 0.26 kotundadır. (Foto 141)

Mekânda, güneydoğu kuzeybatı duvarları arasında kuzeydoğu duvarından 49 cm. uzaklıkta 10 cm. çapında ahşap gergi atılmıştır. Güneybatı duvarında, HK6 nolu kapıdan 1.32 m. uzaklıkta ve + 1.96 kotunda bir kandillik bulunmaktadır. Mekânda rutubet ve karanlık sebebiyle duvarlarda kararma ve sıva dökülmesi dışında önemli bir bozulma görülmemektedir. (Foto 142)

5.2.1.2.8. HZ08 (halvet 3)

2.60 x 2.70 m. boyutunda kareye yakın planlı mekân hamamın diğer mekânlarından farklı olarak tek kapılı bir hücre niteliğindedir. Mekâna güneydoğu duvarında bulunan 0.71 / 2.05 boyutunda sivri kemerli HK7 nolu kapıyla HZ07 nolu (halvet 2) mekândan girilmektedir. (Foto 143)

Mekânın üstü kubbe ile örtülüdür ve geçiş elemanı tromptur. Trompların üzengi kotu +1.55, kubbe eteğinin kotu +2.66, bu kubbenin içinde yer alan küçük kubbenin kasnak alt kotu + 3.60, kasnak kalınlığı 27 cm., küçük kubbeye ait kubbe kilit taşının iç kotu +4.35, dış kotu +4.70 olarak belirlenmiştir. İçteki kubbenin çapı 1.22 m.' dir ve üzerinde 20 cm. çapında dört adet fil gözü bulunmaktadır. Bunların da üstü diğer halvet mekânlarında olduğu gibi kapatılmıştır, dolayısıyla mekân tamamen karanlıktır. (Foto 144-146)

Mekânda iki ayrı döşeme seviyesi bulunmaktadır. Döşemede L biçiminde bir seki oluşturulmuştur. Kuzeybatı duvarı önünde 94 cm. ve kuzeydoğu duvarı önünde 40 cm. genişliğinde olan bu seki + 0.47, seki dışında kalan döşeme kotu ise + 0.25 olarak belirlenmiştir. Döşemede seki kotu üzerinde ve kuzeydoğu duvarının ortasında mermer bir kurna bulunmaktadır. Güneybatı duvarında ise bir kandillik bulunmaktadır. (Foto 147)

Kuzedoğu - kuzeybatı yönünde, kuzeydoğu duvarına 58 cm. uzaklıkta 10cm. çapında ahşap gergi atılmıştır. Mekânda rutubet nedeniyle sıva dökülmesi ve kararmalar dışında büyük boyutta bozulma ya da strüktürel problem yoktur.

5.2.1.2.9. HZ09 (sıcak su deposu)

Yaklaşık 1.80 x 6.00 m.boyutunda dikdörtgen biçimli mekân ile kuzeydoğu - güneydoğu köşesinde yaklaşık 0.50 x 2.70 m. boyutunda kuzeydoğu yönünde devam eden bir havuzdan oluşmaktadır. Depoya suyun bu havuzdan verildiği ya da hamama su dağıtımının buradan yapıldığı düşünülmektedir. Mekâna güneydoğu duvarında bulunan 0.70 / 1.98 m. boyutunda +1.77 kotundaki HP3 nolu gözetleme ve buhar çıkışı amaçlı pencereden ulaşılmaktadır.

Mekânın üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Tonozun tuğla örgüsü, +2.15 kotunun üstündeki yüzeyler sıvalı olmadığı için görülmektedir. Tonozun en üst noktasının kotu içte +3.15 olarak belirlenmiş fakat tonozun üzerindeki toprak ve bitki örtüsü kaldırmadığı için üst örtü tam olarak belirlenememiştir. Tonozun en üst kotunda,

güneydoğu - kuzeybatı yönünde yaklaşık 20 cm. çaplı üç adet delik bulunmaktadır. Bu deliklerin mekânın güneydoğu duvarından itibaren akstan aksa sırayla 2.00, 1.40, 1.65 ve 1.10 m. mesafelerde olduğu belirlenmiştir.

Külhan üzerinde bulunan mekân + 0.88 kotundadır. Döşemesi toprak dolgu olarak görülen mekânın kuzeydoğu duvarının dibinde, döşeme yüzeyinde 1.52 m., iç yüzeyinde 0.70m. çapında ve yaklaşık 35 cm. derinliğinde, içinden alttaki külhan hacminin tavanını oluşturan küresel üst yüzeyinin görüldüğü konik formda bir yarık bulunmaktadır. (Foto 148-151)

5.2.1.2.10. HZ10 (külhan)

HZ09 nolu (sıcak su deposu) mekânın altında bulunan hamamın ısıtma merkezidir. - 0.31 kotunda ve 1.38 m. çapında daire formundaki odun yakılan çukur mekândan, iki tanesinin yerinin belirlendiği 25 / 40 cm. boyutunda dikdörtgen ağızlarla açılan kanallar, odunun yanmasıyla oluşan sıcak hava, duman ve gazları cehennemliğe iletir. Bu kanallar dairesel olan mekânın etrafında eşit aralıklarla ışınsal olarak konumlandırılmıştır. Cehennemlik katına tam olarak girilemediği için kanallar da tam olarak belirlenip, boyutlandırılıp, aralarındaki ilişkiler kurulamamıştır. (Foto 58,59,152)

5.2.2. Yapının Strüktürel Özelliklerinin Tanımlanması

Yapı strüktürel açıdan konut bölümü ve hamam bölümü olmak üzere iki ana bölümde incelenmiştir. Konut bölümü Kastamonu yöresinde en yaygın olarak rastlanılan ahşap iskeletli taşıyıcı sisteme, hamam bölümü ise 17. yy. sonu, 18. yy. başı Osmanlı dönemine ait kârgir sisteme sahiptir.

5.2.2.1. Konut Bölümü

Konut yapısı, yörede bulunan diğer örnekler ele alındığında daha sade ve yalın bir yapı görünümündedir. Ahşap iskeletli olan yapı iki katlıdır. Zemin katta, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında, ahşap dikmelerinin arası dış yüzeyleri kabayonu taş duvar, içte yuvarlak köşeli silisli taşlar ve kerpiç harçlı moloztaş dolguludur. Bu duvarlara ait dikmeler yatayda iki sıra ahşap hatilla birbirine

bağlanmaktadır. Dikmelerin arasındaki taş duvarlar taşıyıcı değildir, sadece binayı taşıyan 20 / 20 cm. boyutunda büyük kesitli ahşap dikmeler arasında dolgu görevi görmektedir. Birinci kattaki 10 /15 cm. boyutunda taşıyıcı ahşap dikmeler, zemin katta bulunan dikmelerle karşılaştırıldığında daha küçük kesilidir. Tüm iç ve dış duvarlarda ahşap iskeletin arası kerpiç bloklarla doldurularak oluşturulmuştur. Çatı ahşap oturtma sistemlidir. (Foto 37,38,40,101)

5.2.2.1.1. Temeller

Konut bölümünde bu yörede genelde sık rastlanılan temel sistemi kullanılmıştır. Konut bölümünün zemin katının yüklü bir işlevi olmadığı ve bodrum gereksinimini karşılayabildiği için bina toprağa gömülmemiş ve temeller için büyük hafriyat yapılmamıştır. Yapıda hafif malzeme kullanıldığından temel derinliği azdır. Yapının temeli tekil taş sömellerden oluşmaktadır. Bütün yapıdan gelen yükler 20 / 20 cm. boyutunda büyük kesitli ahşap dikmelerin oturduğu büyük boyutlu, yüzeyi işlenmemiş taşlara oradan da toprağa verilmektedir. Bu taşlar toprağın içine yaklaşık 15-20 cm. kadar gömülü ve toprak seviyesinden 25-30 cm. yüksekliktedir. (Foto 153)

5.2.2.1.2. Döşemeler

Yapının, toprağa oturan zemin kat döşemesi dışında birinci kat döşemesi ve tavanı ahşaptır. Zemin kat döşemesinde Z01 (hamam girişi) ve Z02 (taşlık) nolu mekânlarda taş döşeme izlerine rastlanmaktadır. Bu taşlar yüzeyleri işlenmiş yaklaşık 40 / 60 cm. boyutunda taşlardır. Ancak bu katta döşeme malzemesi genelde yokolmuş, binanın oturduğu toprak zemin ortaya çıkmıştır. Zemin kat tavanını ve birinci kat döşemesini oluşturan döşeme ahşap kirişlidir. Bu kat döşemesi, merdivenin bulunduğu, 102 (sofa) nolu mekânın bütün döşemesi ya da bu bölümün altında bulunan Z02 (taşlık) nolu mekânın tavanın bir bölümü dışında ahşap çift tabanlıdır. Sadece bu bölüm merdivenden dolayı tek tabanlı yapılmıştır. Kat döşemesinde, tavanı oluşturan kirişler 20 / 25 cm. boyutunda büyük kesitlidir. Bu kirişlerin üzerine tahta kaplama, onun üzerinde altta bulunan kiriş yönüne ters yönde yine yaklaşık 20 / 25 cm. boyutunda büyük kesitli kirişler atılmış, bu kirişlerin üzerinde 10 / 15 cm. kesitli ters yönde kirişler oturmaktadır. Bu kiriş sisteminin üzerinde birinci kat döşemesini oluşturan döşeme tahtaları bulunmaktadır. Birinci kat

döşemesinin alt kotu +1.80, üst kotu ise +2.45 olarak belirlenmiştir. Tek tabanlı döşeme ise 40 / 2.5 cm. boyutunda kaplama tahtası ve onun altında bulunan 10 / 15 cm. kesitli kirişlerden oluşmaktadır. Bu tek tabanlı döşemenin üst kotu +2.45, alt kotu ise +2.25 olarak belirlenmiştir. +1.80 kotuna kadar inen diğer iki kiriş düzlemi yoktur. (Foto 50,51,57-60,72,78,154)

5.2.2.1.3. Düşey Taşıyıcılar

Ana yapı ahşap iskeletlidir. Zemin katta, 20 / 20 cm. boyutunda ahşap dikmeler bulunmaktadır. Bu dikmeler, yapının yükünü tekil sömel olarak nitelendirilen yüzeyi işlenmemiş büyük taşlar aracılığıyla toprağa iletmektedir. Birinci katta ise 10 / 15 cm. boyutunda ve zemin katla karşılaştırıldığında daha küçük kesitli olan ahşap dikmeler bulunmaktadır. Bu dikmeler ahşap tavan ve oturtma ahşap kırma çatıdan gelen yükleri kat döşemesini oluşturan kirişlere iletmektedir. (Foto 57,58,64,65,153,155-158)

Zemin katta ahşap dikmelerin arasındaki taş duvarın içi ve dışı kabayonu yüzölçü, ortası moloztaş dolguludur. Bu dolgu için çevreden toplama olduğu düşünülen, yaklaşık boyutları 10-15 cm. arasında taşlar ve kerpiç harcı kullanılmıştır (Foto 44-46,62,159). Zemin katın, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı dış duvarlarını oluşturan yaklaşık 80 cm. genişliğindeki bu moloz çekirdekli taş duvarlar yük almamaktadırlar. Birinci katta, 10 / 15 cm. kesitli ana dikmeler duvarların birleşim yerlerine konmuştur. 10 / 15 cm. kesitli bu dikmeler, alt ve üst başlıklarla yatayda birbirlerine bağlanmaktadır. Bu bağlantı payandalarla kuvvetlendirilmektedir. Ana dikmelerin arası yaklaşık 7 / 10 cm. kesitli ara dikmelerle bölünerek ahşap iskeletli duvar oluşturulmaktadır. Bunların arası yaklaşık 8 / 9 / 25 cm. boyutunda kerpiç blok dolguludur. (Foto 104,160)

5.2.2.1.4. Çatı

Yapıda oturtma sistemli kırma çatı kullanılmıştır. Bu sistemde asma makas yoktur, çatı yükleri doğrudan dikmeleri aracılığı ile birinci kat tavan kirişleri üzerine oradan da duvarlara verilmektedir. (Foto 70,74,101,161-164)

5.2.2.2. Hamam Bölümü

17. yy. sonu, 18. yy. başı Osmanlı dönemi kârgir bir yapıdır. Birbiri içinden geçilen eş odalar şeklinde düzenlenmiş olan HZ02 (giriş holu), HZ03 (helâ), HZ04 (ılıkılık), HZ05 (sıcaklık), HZ06(halvet-1), HZ07 (halvet-2), HZ08 (halvet-3), HZ09 (su deposu), HZ10 (külhan) nolu mekânlardan oluşan ilk dönem yapısı kârgirdir. Sıvaların bozulduğu yerlerden anlaşıldığı kadarıyla tuğla hatıllı taş duvarlıdır. Yapıda her mekânın üzeri tekil kubbe veya tonozla örtülmüştür. Bu örtüler yaklaşık 4 / 22 / 29 cm. boyutunda tuğlalar ile örülmüştür. HZ01 (soyunmalık) nolu hamamın ikinci dönem yapısı olduğu kabul edilen mekân ise yine yığma sistemde ancak ahşap hatıllı köşelerde kesme taşlı kabayonu moloztaş duvarlıdır (Foto 39). Bu mekânın üzerinin ahşap kırma çatı ile örtülü olduğu mekânın duvarları üzerinde kalan mertek ve tavan kirişlerinden anlaşılmaktadır. Üçüncü dönemde yapıya eklenen ahşap hamamcı konutu bölümünün çatısı bu çatıyla birleştirilmiş, dolayısıyla ilk dönem yapısı kuzeydoğu ve kuzeybatısı olmak üzere iki tarafından L biçimi bir çatı ile çevrelenmiştir.

5.2.2.2.1. Temeller

Yapı sağlam durumda olduğu ve kazı çalışması yapılamadığı için temeller ile ilgili bir bilgi elde edilememiştir.

5.2.2.2.2. Döşemeler

İlk dönem yapısı olan hamam bölümünün döşemesi, bu mekânların altında dolaşan cehennemlik katına ait taş ayaklar ve bu ayaklara mesnetlenen basık kemerlere oturmaktadır. Döşeme, kireç taşından bloklarla oluşturulmuştur. Her mekânda döşemeden 15 ile 25 cm. arasında değişen yüksekliklerde sekiler bulunmaktadır (Foto 130). Sadece HZ03 (ılıkılık) nolu mekânda bulunan seki döşeme kotundan 50 cm. yükseklikte ve taş - tuğla karışımı olmak üzere farklı malzemeden yapılmıştır ve üzeri sıvalıdır (Foto 122). İkinci dönem yapısı olarak kabul edilen HZ04 nolu (soyunmalık) mekânın döşemesi ise toprağa oturmaktadır. Döşemenin üzeri moloz dolgu ile örtülü olduğu ve gerekli kazı işlemleri gerçekleştirilemediği için döşeme malzemesi belirlenememiştir. Mekânda, 5.2.1.2.1 bölümünde

boyutlarının verildiği -0.05 kotunda üzeri moloz dolu ahşap ve taş sekiler bulunmaktadır. (Foto 103,106)

5.2.2.2.3. Duvarlar

Mekânın bütün duvarları düşey taşıyıcıdır. Hamamın ilk dönem yapısına ait bölümünde duvar kalınlığı, HZ07 (halvet-2) ve HZ08 (halvet-3) nolu mekânlar arasında kalan 57 cm. genişliğindeki duvar dışında 80 cm. olarak belirlenmiştir. Dökülen sıvalardan görülebildiği kadarıyla duvarın taş ve tuğla ile örüldüğü düşünülmektedir. İkinci dönem HZ01 (soyunmalık) nolu mekânın duvarları da, bu mekânın kuzeybatı, kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı duvarının HZ02 (helâ) nolu mekândan sonraki bölümünde ahşap hatıllı, köşelerde kesme taşlı kabayonu moloztaşlı duvar bulunmaktadır. Bu duvarların kalınlığı ise 90 cm. olarak belirlenmiştir. Bu mekânın güneybatı duvarı zemine değil ilk dönem yapısına ait hamam bölümünün HZ04 nolu (ılıkılık) mekânının kuzeydoğu duvarının üzerine oturmaktadır ve çatı altı seviyesi olan +4.80 kotuna kadar ikinci döneme ait ahşap hatıllı köşelerde kesme taşlı kabayonu moloztaş duvar tekniğinde örülmüştür (Foto 107,108). Üzeri sıvalı olduğu için bu duvarın hangi kotta başladığı belirlenememiştir.

5.2.2.2.4. Kemerler

Yapıda genellikle iki merkezli sivri kemer kullanılmış, sadece külhan ağzında ve soyunmalığa girişi sağlayan K₅ kapısında basık yuvarlak kemer kullanılmıştır (Foto 104). İki merkezli sivri kemerler birinci dönem yapısına ait bölümde pandantif kemerlerinde ve bütün iç ve dış kapılarda bulunmaktadır. Kapılarda kemer açıklığı yaklaşık 70 cm., derinliği ise duvar kalınlığı olan yaklaşık 80 cm. olarak belirlenmiştir. Kubbe kemerlerinde ise en büyük açıklık HZ05 (sıcaklık) nolu mekânda yaklaşık 4.30 m. olarak, diğer açıklıklar ise HZ06 (halvet-1) nolu mekânda yaklaşık 3.00 m. ve HZ07 (halvet-2) ve HZ08 (halvet-3) nolu mekânlarda 2.60 m. olarak belirlenmiştir.

5.2.2.2.5. Geçiş Elemanları ve Örtü Sistemleri

İlk dönem hamam yapısını oluşturan mekânların herbiri tekil eğrisel örtülüdür. HZ02 (giriş holü) nolu mekân ve HZ03 (ılıkılık) nolu mekânlar aynalı tonoz ile, HZ09

(sıcak su deposu) mekân beşik tonoz ile ve diğer mekânlar ise kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş elemanları HZ05 (sıcaklık), HZ06 (halvet-1) ve HZ07 (halvet-2) nolu mekânlarda pendentif, HZ08 (halvet-8) nolu mekânda da tromptur. Bütün bu örtüler tuğla ile örülmüştür ve üzerleri sıvalıdır. Örtülerin kaplama malzemeleri üstleri toprakla dolu olduğu için belirlenememiştir ve örtülerin birbirleriyle ilişkileri ve kubbe kasnakları gözlemlenemediğinden tam olarak tanımlanamamıştır. (Foto 36,114,121,126,127,137,139,140,144,146,148)

5.2.3. Yapıdaki Yapım Teknikleri ve Malzeme Özellikleri

5.2.3.1. Konut Bölümü

Yapı tümüyle ahşap karkas sistemlidir. Zemin kat ahşap dikmelerin arası dış ve iç yüzleri kabayonu, ortası moloztaş dolgulu, birinci katta ise kerpiç dolguludur. Zemin katta ahşap iskeletli kerpiç dolgulu duvarlarla çevrili Z03 nolu (oda) mekân da bulunmaktadır. Ara kotta bulunan bu mekânın altında tümüyle taş duvarlı Z04 nolu (ahır) mekân bulunmaktadır. Ara kat döşemesi ve birinci kat tavanı ahşap kirişlidir. Oturtma sistemli kırma çatıdır. Çatı alaturka kiremit kaplıdır. (Foto 37,38,40,101)

5.2.3.1.1. Temeller

Yapıda temeller için büyük hafriyat yapılmamıştır. Hafif malzeme kullanıldığı için temel derinliği azdır. Taşıyıcı ahşap dikmelerin tekil taş sömellere oturtulduğu, bu yörede çok sık rastlanılan bir temel sistemi uygulanmıştır. Yüzeyi işlenmemiş, yaklaşık 50 / 50 cm. boyutunda büyük boyutlu taşlar toprağın içine yaklaşık 15-20 cm. kadar gömülmüştür ve toprak seviyesinden 25-30 cm. yüksekliktedir. (Foto 153)

5.2.3.1.2. Düşey Taşıyıcılar

Yapı ahşap iskeletli sistemle inşa edilmiş, düşey taşıyıcı olarak ahşap dikmeler kullanılmıştır. Bu dikmeler, zemin katta 20 / 20 cm. kesitlidir ve bütün binanın çatı yükünü üst kattaki 10 / 10 cm. boyutundaki dikmeler ve tabanlar ve döşemeler yolu ile üzerine oturduğu tekil taş sömellere oradan da toprağa iletmektedir. Zemin katın kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatısında bulunan dikmelerin arası kabayonu moloztaş dolgulu ve birinci katta bulunan bütün ana ve ara dikmelerin arası ise

kerpiç dolguludur. Ancak birinci katın kerpiç dolgusunun büyük bir bölümü dökülmüştür. (Foto 57,58,64,65,153,155-158)

5.2.3.1.3. Duvarlar

Yapının zemin kat ve birinci kat duvarlarında farklı dolgu malzemeleri kullanılmıştır. Zemin katta dikmelerin arası 80-85 cm. genişlikte kalın bir yığma duvar görünümünde taş ve toprak harçla doldurulmuştur. Duvarın dış ve iç yüzleri daha büyük boyutlu düzgün kabayonu taş sıralardan oluşur, bu yüzeylerin ortası ise çevreden toplanan 10-15 cm.'lik taşlar ve kerpiç harçla doldurulmuştur. Ahşap dikmeler, yatayda 10 / 10 cm. kesitli ahşap hatıllar ile birbirlerine bağlanmaktadır. Zemin katın kuzeybatı duvarında mazgal pencerelerin alt seviyeleri olan +0.83 kotundan sonra duvar kerpiç dolgu olarak devam etmektedir. Bu durum Z01 nolu (hamam girişi) mekândaki P8 penceresinde ve Z02 nolu (taşlık) mekândaki P7 nolu pencerelerin bulunduğu duvarda sıva dökülmüş olduğu için gözlenebilmektedir (Foto 44,45,49,61,62). Ahşap dikmelerin arasında bulunan kabayonu moloztaş duvarlar taşıyıcı değildir, dolgu vazifesi görür, ara kat döşemesine kadar devam etmemektedir. Zemin katın kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı duvarları bu özelliktedir. Ancak zemin katta Z01 nolu (hamam girişi) mekân ile Z02 nolu (taşlık) mekân arasında bulunan bölme duvarı ile Z03 nolu (oda) mekânın kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları farklı özelliktedir. Z01 - Z02 nolu mekânlar arasındaki duvarın daha önceleri bir dış duvar olduğu, zamanla bu mekânın kuzeydoğusuna Z01 nolu (hamam girişi) mekânın gelmesiyle ara bir duvar halini aldığı ve belki de bu nedenle daha ince, kerpiç ve taş olmak üzere karışık dolgulu ahşap iskeletli üzeri sıvalı bir duvar halini aldığı düşünülmektedir (Foto 55). Belki bu sebeple derinliği küçültmek istenmiştir. Z03 nolu (oda) mekân kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları ise birinci kattaki duvarlar gibi ahşap iskeletli kerpiç dolguludur. Bu ahşap iskelet, duvarın taşınmasını sağlar. Bu duvarlar, tavandaki kirişlere ve zeminde toprağa oturan alt ve üst başlık, bunların arasında bulunan 10/10 cm. boyutunda ince kesitli ara dikmeler ve payandalardan oluşan bir iskelet ve bunların arasını dolduran kerpiç dolgulu bir sistemle inşa edilmiştir. Taşıyıcı değil, bölme duvarlardır (Foto 156). Bu katta 20 / 20 cm. boyutunda daha büyük kesitli dikmeler taşıyıcı olarak kullanılmaktadır. Duvarların tümünün sıvalı olduğu fakat zamanla sıvaların döküldüğü

düşünülmektedir. Sıva olarak keten lifli kerpiç sıva, üzerinde ise ince bir kireç sıvası bulunmaktadır. Kerpiç harç ve kerpiç sıva kullanılmıştır. Bu sıva dövülmüş buğday sapı katkısıyla lifli hale getirilmiş (rötre çatlaklığını sınırlamak amacıyla) kerpiç sıvasıdır. Üzerinde 3 mm. kalınlıkta bir alçı sıva bulunmaktadır ve kireç badanalıdır. Ancak günümüzde Z01 nolu (hamam girişi) mekânın kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarlarında ve Z02 nolu (taşlık) mekânın kuzeybatı duvarının bir bölümünde (K2 kapısından itibaren K6 kapısının dikmesine kadar) hiç sıva izi kalmamıştır. Z02 nolu mekânın kuzeydoğu duvarının Z01 nolu mekâna bakan yüzü tamamen sıvalı (çok az dökülmüş) Z02 nolu mekâna bakan yüzü ise tamamen sıvasızdır.

Zemin katın güneydoğusunda bulunan duvarlar ikinci döneme ait HZ01 nolu (soyunmalık) mekân ve birinci döneme ait hamam bölümünün duvarları olduğu için 5.2.3.2.2. bölümünde bilgi verilmiştir.

Birinci kat duvarları tümüyle ahşap iskeletli kerpiç dolgulu duvarlardır. Bu duvarları oluşturan ana dikmeler aynı zamanda çatı yüklerini zemin kattaki ahşap dikmelere iletmektedir. Ana dikmeler köşelere ve uygun düşmüşse pencere kenarlarına yerleştirilmiş ve araları dikmelerle bölünmüştür. Bu dikmeler 10 / 10 cm. boyutunda küçük kesitli ahşap alt ve üst başlıklara oturmaktadır. Payandalar bu duvarın iskeletini oluşturan en önemli elemanlardır. Bütün bağlantılar çiviyle yapılmıştır. Kerpiç dolgulu ahşap iskeletli bu duvarlar, içte keten lifli, kerpiç harçlı, kerpiç sıvalı, üzeri tekrar 3 mm. kalınlıkta alçı sıvalı ve kireç badanalı dış yüzeyde ise kerpiç dolgu tutması için önce bağdadi 3-4 cm. genişlikte ahşapla kaplanmış, üzeri keten lifli kerpiç sıvalı onun da üzeri kireç sıvalı ve boyalıdır. Fakat günümüzde sıva, ahşap üzerine kerpiç iyi tutmadığı ve periyodik olarak bakım yapılmadığı için dış duvarlarda dökülmüştür ve kerpiç dolgu tümüyle görünmektedir. İç duvarlar ise bütün sıva ve dolgularını kaybetmiş, ahşap iskeletleri ortaya çıkmıştır. (Foto 67-71,83-86,89,90)

5.2.3.1.4. Döşemeler

Zemin kat döşemesinin büyük taşlardan oluştuğu düşünülmektedir. Ancak bugün zemin topraktır. Birinci kat döşemesi ahşap kaplamadır. Bu kaplama, ahşap döşeme

kirişlerine oturmaktadır. Kaplama tahtalarının çoğu kullanılmak üzere sökülüştür. Birinci katta mutfak döşemesi 10 cm. kalınlığında taş bloklarla kaplıdır ve döşemenin büyük bir bölümü taş kaplama ağır geldiği ve ahşap iskelet sulu hacimde çürüdüğü için yıkılmıştır. (bkz. 5.2.1.1.10) (Foto 72,78,99,100,153,154)

5.2.3.1.5. Çatı

Oturtma sistemli kırma çatıdır. Asma makas yoktur. Çatıyı taşıyan dikmeler doğrudan ahşap tavan kirişlerinin üzerine oturmaktadır. Çatı yükleri doğrudan dikmelerle birinci kat tavan kirişleri üzerine oturtulan esas kirişlere ve oradan da duvarlara verilir. Bu taşıyıcı bölümün üzerinde çatı örtüsünün oturacağı kaplama, ve bu kaplamayı taşıyan ve yükleri esas taşıyıcı kirişlere ileten aşık ve mertekler bulunmaktadır. Merteklerin üzerine ise kaplama tahtaları yerleştirilmiştir. Bu kaplama tahtaları merteğin üzerinde dik yönde atılan 5 / 5 cm. boyutunda küçük kesitli ahşap kardanlara oturtulmuştur. (Foto 70,73,74,101)

5.2.3.2. Hamam Bölümü

İki döneme ait olduğu kabul edilen hamam bölümünün ilk yapısı olan bölüm kesme taş ve tuğla örgülü, ikinci dönem eki olduğu düşünülen HZ01 nolu (soyunmalık) mekân ise ahşap hatıllı, köşelerde kesme taşlı kabayonu moloztaş duvarlı, yığma sistemlidir. Birinci dönem yapısına ait bölümüm mekânlarının üstü tekil eğrisel örtülüdür ve tuğla ile örülmüştür. İkinci dönem yapısı olarak kabul edilen HZ01 nolu mekânın büyük dörtgen bölümünün üzeri ahşap kirişli kırılgaç taşıtmalı ortası fenerli, ahşap tavanlı ve kırma çatıdır. Çatı alaturka kiremit örtülüdür.

5.2.3.2.1. Temeller

Bina sağlam durumda olduğu ve kazı yapılmadığı için temellerle ilgili kesin bir bilgi bulunamamıştır.

5.2.3.2.2. Duvarlar

Duvarlar sürekli düşey taşıyıcılardır. Üzerleri sıvalı olduğu için malzemeleri tam belirlenememiştir. Dökülen sıvalardan duvarda tuğla sıraları görülebilmektedir.

Bunların yatay yüklere karşı örülen tuğla hatıl sıraları olduğu düşünülebilir. Duvarda, tuğla tozu, kireç, dere kumu ve keten lifli katkılı horasan sıvası bulunmaktadır. Tuğla tozunun inceleri yoğundur ve yer yer kireç yumuları gözlenmektedir. Kum oranı düşük, tuğla agregası yüksektir. Orta dayanıklılıkta olduğu görülmektedir. HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın duvarları, hamam yapısının duvarlarına oranla daha zayıftır. Mekânın kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları ahşap hatıllı (10 / 10 cm.), köşelerinde kesme taşlı, kabayonu moloztaş duvar tekniğindedir. Güneybatı duvarında ise ilk dönem yapısına ait bölümün HZ03 nolu (helâ) mekânının kuzeydoğu duvarından itibaren aynı duvar tekniğine rastlanmaktadır. Ayrıca bu duvarda, HZ04 nolu (ılıkılık) mekânın kuzeydoğu duvarının bittiği kottan çatı kirişlerinin oturduğu +4.80 kotuna kadar yine aynı teknikte bir duvar bulunmaktadır. Ahşap hatılların arası 1.00 m.'dir. Bu hatıllar, mekânın kuzeydoğu duvarında bulunan HP2, HP3 ve HP4 nolu pencerelerin üst ve alt seviyelerinden geçmektedir.

Bu duvarların harcı dövülmüş buğday sapı katkılı lifli kerpiç harcı olarak belirlenmiştir. Duvar yüzeylerinde keten lifli kerpiç sıvası ve üzerinde alçı perdah (3 mm.) bulunmaktadır. Genelde sıvalar dökülmüştür. Kuzeydoğu duvarı HP2 nolu pencereden itibaren (+4.15 kotu) yıkılmıştır. Çatı merteklerinin oturduğu bu duvarda kısmi yıkılmalar görülmektedir. Mekânın kuzeybatı duvarı sıvalı bir yüzey, üstü ise +2.45 kotundan itibaren yıkılmıştır. Güneybatı duvarında da sıva az miktarda dökülmüştür ve ahşap hatıllar ortaya çıkmıştır. Bu duvarların tümü aynı tür sıvayla sıvanmıştır.

Sıva katmanlar halindedir. En alt seviyede buğday sapı katkısıyla lifli hale getirilmiş kerpiç sıva, üzerinde 4-5 mm. kalınlığında kireç sıvası bulunmaktadır. Kireç badanalıdır. Kuzeybatı duvarında K5 nolu kapının yanında tek tabakalı kalın bir sıva gözlenmiştir. Bu sıva, 2.5 - 3 cm. kalınlığında, daha iri agregalı, içinde kireç yumularına rastlanılan, dere kumunun kullanıldığı bir kireç sıvasıdır.

5.2.3.2.3. Döşemeler

Hamamın bilinen döşemesi taştır ve alttaki cehennemlik katının ayakları ve kemerleri üzerinde taşınmaktadır. Taş plak döşeme gibi çalışan bu taş bloklar 7-10

cm. kalınlıktadır. Taşın cinsi kireç taşıdır. HZ01 nolu mekânda ise zeminin özgün döşeme malzemesi belirlenememiştir. Sekiler ahşap ve taş malzemelerden yapılmıştır.

5.2.3.2.4. Geçiş Elemanları ve Örtü

İlk dönem hamam yapısının her mekânı üzerinde HZ03 nolu (helâ) mekân üzerinde bulunan monolitik tavan dışında eğrisel örtüler bulunmaktadır. HZ02 (giriş holü), HZ03 (ılıklik) nolu mekânların üzeri aynalı tonozlu, HZ09 (sıcak su deposu) nolu mekân beşik tonozludur. HZ05, HZ06, HZ07 ve HZ08 nolu mekânlar ise kubbe ile örtülüdür.

HZ05 nolu (sıcaklık) mekânı örten kubbenin geçiş elemanı pandantiftir. Pandantif kemerinin üzengi kotu +2.13, kubbe eteği kotu +4.45, kubbe kilit taşının dış kotu +7.42 olarak belirlenmiştir. Kubbenin geçtiği açıklık 4.30 m. dir. Kubbe, iç yüzeyi sıvalı olduğu için görülmemekle birlikte dış yüzeyden görüldüğü üzere tuğla örgülüdür. Tuğla boyutları yaklaşık 4 / 22 / 29 cm. olarak belirlenmiştir. Kubbe kasnağı temizlik yapılamadığı için tam olarak çıkarılamamıştır. Kasnak kabayonu moloztaş örgülüdür ve özellikle kubbenin kuzeybatı tarafında büyük hasar görmüştür. Kaplama malzemesinin kubbe üzerlerinde görülen kiremit kırıklarından dolayı alaturka kiremit olduğu düşünülmektedir. (Foto 167-169)

HZ06 nolu (halvet 1) mekânı örten kubbenin geçiş elemanı pandantiftir. Açıklık 3.00 m., pandantif kemerinin üzengi kotu +1.83, kubbe eteği kotu +3.73 ve kubbe kilit taşının kotu +5.76 olarak belirlenmiştir. Kubbe tuğladan yapılmıştır. Toprak altında kaldığı için kasnak izine rastlanmamıştır. Kaplama malzemesine ait bir veri bulunamamıştır.

HZ07 nolu (halvet 2) mekânı örten kubbenin geçiş elemanı pandantiftir. Geçtiği açıklık 2.60 m., pandantif kemerinin üzengi kotu +1.78, kubbe eteği kotu +3.20 ve kubbe kilit taşı kotu +4.82 olarak belirlenmiştir. Tuğla örgülüdür. Kasnağa ulaşılamamıştır. Kaplama malzemesi yok olmuştur. Ancak kiremit kaplı olabileceği, kubbe üzerinde görülen alaturka kiremit kırıklarından dolayı düşünülmektedir.

HZ08 nolu (halvet 3) mekânı örten kubbeye geçiş elemanı tromptur. Geçtiği açıklık yaklaşık 2.70 m., trompların üzengi kotu +1.35, kubbe eteğinin kotu +2.66, kubbenin içinde yer alan küçük kubbenin trompunun üzengi kotu +3.60, kasnak kalınlığı 27 cm., küçük kubbeye ait kubbe kilit taşının kotu +4.70 ve küçük kubbenin geçtiği açıklık 1.22 m. olarak belirlenmiştir. Tüm kubbeler 4 / 22 / 29 cm. boyutundaki tuğladan örülmüştür. Ancak kiremit kaplı olabileceği, kubbe üzerinde görülen alaturka kiremit kırıklarından dolayı düşünülmektedir.

HZ02 nolu (giriş holü) mekân aynalı tonozla örtülüdür. Bir yönde açıklık 1.44 m. diğer yönde 2.52 m., tonoz üzengi kotu +1.32, iç yüzeyde tonozun en yüksek kotu +2.22 olarak belirlenmiştir. Tonozun üzerinde bir aydınlatma feneri bulunmaktadır. Bu aydınlatma feneri, derinliği 1.36 m., tonoz yüzeyindeki çapı 0.95 m., tavan çapı 0.45 m.boyutunda konik formudur. Tavandaki üç adet fil gözü ile HZ02 nolu (giriş holü) mekân aydınlanmaktadır. Bu örtünün dıştan kaplama malzemesi ve kotu üzerindeki sarmaşık ve toprak dolgusundan dolayı belirlenememiştir.

HZ03 nolu (ılıkılık) mekân 3.00 x 3.80 m. açıklıkla geçen aynalı tonozla örtülüdür. Tonoz üzengi kotu +1.94 ve tonozun karnının en yüksek noktasının kotu +3.30 olarak belirlenmiştir. Tüm örtüler gibi tuğla ile örüldüğü düşünülmektedir. Üst örtü kaplama malzemesi ve kotu temizlik yapılamadığı için belirlenememiştir.

HZ09 nolu (sıcak su deposu) mekân tuğla beşik tonozludur. Geçtiği açıklık 1.80 m., tonozun üzengi kotu +2.15, iç yüzeyde tonoz kilit taşı kotu +3.15 olarak belirlenmiştir. Tonozun üst örtüsü, kotu ve kaplama malzemesi üzeri toprakla kaplı olduğu için belirlenememiştir.

Hamam bölümüne ait HZ01 nolu (soyunmalık) mekân ise ahşap çatılıdır. İç içe iki dörtgenden oluşan mekânda 8.05 x 7.89 m. boyutlarındaki büyük dörtgen planlı mekânın üzerinde ahşap kirişli kırlangıç taşıtmalı ortası fenerli bir tavan bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Çatının mahya kotu +7.20, çatının merteklerinin oturduğu duvar kotu +4.80 olarak belirlenmiştir. Saçak altlarında tahta kaplama

olmadığı 19. yy. sonlarına tarihlenen fotoğraftan anlaşılmaktadır. Çatı tamamen yok olmuş, günümüze sadece kırilangıç kubbeli tavan ve çatı makaslarına ait bir kaç iz ulaşabilmiştir. Çatı üzeri alaturka kiremit örtülüdür.

5.2.4. Yapı Bileşenleri

5.2.4.1. Konut Bölümü

5.2.4.1.1. Pencereleler

Zemin katta P₃ ve P₄ nolu giyotin pencereleler dışında, bu kattaki bütün pencereleler kasasız, kanatsız, mazgal pencerelelerdir. Birinci kat ise yoğun yaşama mekânlarından oluştuğu için güneydoğu duvarı hariç bütün dış duvarlarından aydınlanmaktadır.

Zemin kattaki P₃ ve P₄ pencereleleri, birbirine 25 cm. uzaklıkta giyotin pencerelelerdir. Kasa ve kanatları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Pencerelelerin her ikisinde dış bölümünde demir parmaklık bulunmaktadır. Z02 nolu (taşlık) mekânda bulunan P₅, P₆, P₇ nolu ve Z01 nolu (hamam girişı) mekânda bulunan P₈ nolu pencereleler ise mazgal pencerelelerdir. İç yüzeyde nasıl bir detaya sahip oldukları bilinmemektedir. Z04 nolu (ahır) mekânda ise P₁ ve P₂ nolu kare, bütün iç yüzeyleri tahta kaplı duvar derinliği boyunca devam eden pencereleler (delikler) bulunmaktadır. Adı geöen bütün bu pencereleler zemin katın kuzeybatı duvarında yer almaktadır. Ayrıca yine bu duvarda bulunan K₂ ve K₃ nolu kapılarla, kuzeydoğu duvarında bulunan K₄ nolu kapının üzerlerinde de üst pencereleler bulunmaktadır. Pencereleler kapıların üst ahşap atkılarının üzerlerine oturtulmuş ahşap kasalı, yatayda bir ve düşeyde yedi adet ahşap kayıt bulunan sabit kanatlı pencerelelerdir. Önlerinde demir bir parmaklık bulunmaktadır. (Foto 49,61-63,170-174)

Birinci kat, güneydoğu duvarı dışında bütün duvarlarından aydınlanmaktadır. 101 nolu mekân güneybatı duvarında P₉, P₁₀, kuzeybatı duvarında ise P₁₁, P₁₂, P₁₃ nolu, düşey kanatlı (giyotin) pencereleler bulunmaktadır. Bu pencerelelerin kasaları bulunmakta, düşey hareketli kanatları ise yok olmuş durumdadır. P₁₀ ve P₁₁ nolu pencerelelerin dış taraflarında iki yatay metal parmaklık parçası kalmıştır. İki yüzeyde de pencerelelerin pervazı sıvayla hem yüzdür. Çok basit detaylı pencereleler olarak nitelendirilebilirler. Bu mekânda yine kuzeybatı duvarında kuzeydoğu duvarı ile P₁₃

penceresi arasında kapatılmış bir pencere izi bulunmaktadır. Bu katta 102 nolu (sofa) ve 103 nolu (oda 2) mekânlarda ise sadece kuzeybatı duvarında P₁₄, P₁₅, P₁₆, P₁₇, P₁₈ ve P₁₉ nolu pencereler bulunmaktadır. 104 nolu (oda 1) mekânda kuzeybatı duvarında bulunan P₂₀ ve P₂₁ nolu pencereler ise oldukça farklı tip ve boyuttadır. Çift kanatlı ahşap kasalı ve kanatlı olan bu pencereler tüm detaylarını kaybetmişlerdir. Bu mekânın kuzeydoğu duvarında da pencere olduğu ancak duvar yıkıldığı için hiç bir iz kalmadığı düşünülmektedir. (Foto 68,69,79,84,175)

Adı geçen bütün pencere boyutları Bölüm 5.2.1.' de verilmiştir.

5.2.4.2.1. Kapılar

Zemin kat, K₁, K₂, K₃ K₄ nolu kapılarla dışarıya, K₅ nolu kapıyla HZ01 nolu (soyunmalık) hamama ait mekâna bağlanmaktadır. Ayrıca K₆ nolu kapı Z01 nolu (hamam girişi) mekânı, Z02 nolu (taşlık) mekâna, K₇ nolu kapı Z02 nolu mekânla Z03 nolu (oda) mekâna, K₈ nolu kapı yine Z01 nolu mekânla Z04 nolu mekânları birbirine bağlayan iç kapılardır. Bu kapılar K₅ nolu kapı dışında ahşap strüktürlü kapılardır. Kapı açıklığında karşılıklı yaklaşık 15 / 15 cm. kesitli iki ahşap dikme ve bunların üzerlerinin ahşap kaplanması ile oluşturulmuşlardır. Bütün dış kapıların ve önceleri dış kapı olabileceği düşünülen K₆ nolu kapının üstlerinde üst pencereler bulunmaktadır. K₅ nolu kapının ise yapının ikinci dönemine ait bir dış kapı olduğu düşünülmektedir. Kesme taş söveli, basık kemerli bir kapıdır. (Foto 41,48,54,55,60,66-68,87-90)

Mekânın birinci katında HZ01 nolu (soyunmalık) mekânla 104 nolu (oda 4) mekânı birbirine bağlayan K₉ nolu kapı dışında bütün kapılar iç kapıdır. 102 nolu (sofa) mekândan evin bütün mekânlarına ulaşılabilir. Bu mekânın güneybatı duvarındaki kasalı, kanatsız, pervazları yok olmuş sadece ahşap iskelet halinde bulunan K₁₄ nolu kapıyla 101 nolu (oda 3) mekâna, kuzeydoğu duvarında bulunan kasa ve kanatları durmakla birlikte ahşap kaplamaları sökülmüştür. K₁₅ nolu kapı ile 103 nolu (oda 2) mekâna, yine bu duvarda bulunan kasalı, kanatsız, pervazları ahşap kaplama tahtaları sökülmüş K₁₁ nolu kapı ile koridora, güneydoğu duvarındaki kasasız, kanatsız, sadece ahşap dikmeleri kalmış K₁₃ nolu kapı ile 106 nolu (mutfak)

aynı durumdaki K₁₂ nolu kapı ile 105 nolu (helâ) ve kasa, kanat, pervaz ve ahşap kaplaması yok olmuş K₁₀ ve K₁₁ nolu kapılarla koridora ve 104 nolu (oda 1) mekâna geçiş sağlanmaktadır.

Bu kapıların boyutları Bölüm 5.2.1.' de verilmiştir.

5.2.4.1.3. Dolaplar

Birinci katta 101 (oda 3) ve 103 (oda 2) nolu mekânlarda ahşap dolaplar bulunmaktadır. Son derece sade kapak ve açık kullanım alanları olan bu dolaplar oldukça kötü durumdadırlar. Kapakları yok olmuş, üzerlerindeki ahşap kaplamalarını kaybetmişlerdir.

101 nolu mekânda, güneydoğu duvarına dayalı 1.00 m. derinlikte ve yine yaklaşık 1.00 m. genişlikte; 25 cm. genişliği açık ve 75 cm. genişliği ise iki kapaklı kapalı bölümden oluşan dolap bulunmaktadır. Günümüzde hemen hemen yok olmuş, sadece izi kalmıştır. 103 nolu (oda 2) mekânda ise kuzeydoğu duvarında ocak ile pencere arasında aynı boyutlarda ve daha sağlam bir dolap bulunmaktadır. Ocağın diğer yanında ise sadece iskeleti kalmış, yüklük olarak kullanıldığı düşünülen bir dolap daha bulunmaktadır.

5.2.4.1.4. Ocaklar

Yapının birinci katında, 101 (oda 3), 103 (oda 2) ve 106 (mutfak) nolu mekânlarda olmak üzere üç adet ocak izine rastlanmıştır. Bir ateş yakma yeri ve bacadan oluşan basit kuruluşlu bu ocaklar kerpiç yığma duvarlıdır.

106 nolu (mutfak) mekânın güneydoğu duvarında bulunan ocak izi oldukça belirsizdir. Kerpiç baca ocağın içine çökerek tamamen doldurduğu için sadece ateş yakma yerinin tuğla kemer izinden farkedilmektedir. Ayrıca 19. yy. sonlarına tarihlenen çatıya ait fotoğraftan görülen baca da bu mekânda bir ocak olduğunu göstermektedir. 101 nolu (oda 3) mekânın güneydoğu duvarında da yine bir ocak izine rastlanmaktadır. Ocağın tümü kerpiç yığmadır. Günümüze sadece ateş yakma yeri ulaşabilmiştir. 103 nolu (oda 2) mekânın kuzeydoğu duvarında bulunan ocak ise

oldukça sağlam durumdadır. Baca ve ateş yakma yerinden oluşan ocağın sadece mekâna bakan ön duvarı yıkılmıştır.

5.2.4.2. Hamam Bölümü

5.2.4.2.1. Pencereleler

I. dönem yapısı olan kârgir hamam bölümünde sadece HZ03 nolu (helâ) mekânın güneybatı duvarında HP6 nolu pencere bulunmaktadır. Günümüzde bu pencere II. dönem mimari ek olarak kabul edilen konut bölümünün Z02 nolu (taşlık) mekânına bakmaktadır. Bu pencere dışında hamam bölümünde cephede pencere bulunmamaktadır. Ancak HZ05 nolu (sıcaklık) mekânın kuzeybatı duvarında su deposundaki buharın hamamın mekânlarına yayılmasını sağlayacak HP7 nolu buhar penceresi bulunmaktadır. Bu iki pencerenin de bütün yüzeyleri sıvalıdır ve kasa ve kanatları yoktur.

II. dönem mimari ek olarak kabul edilen HZ01 nolu (soyunmalık) mekânının kuzeybatı duvarında, günümüzde arkadan III. dönem konut yapısı dayanmış olduğu için kapanmış olan HP1 nolu, kuzeydoğu duvarında HP2, HP3 ve HP4 nolu ve kuzeybatı duvarında HP5 nolu pencereler bulunmaktadır. Bu pencerelerin duvar genişliği boyunca bütün yüzeyleri tahta kaplamalıdır. HP2, HP3 ve HP4 nolu pencerelerin dış yüzeyindeki izlerden bu pencerelerin önlerinde demir parmaklık olduğu düşünülmektedir. Pencerelerin iç yüzeylerinde ise herhangi bir doğrama ya da kapak izine rastlanmamıştır. (Foto 180-182)

Adı geçen bütün pencerelerin boyutları Bölüm 5.2.1.' de verilmiştir.

5.2.4.2.2. Kapılar

I. döneme ait kârgir hamam bölümünün bütün kapıları sivri kemerlidir. Kapıların kenarlarında 10 cm. genişlikte pahlı bir çerçeve bulunmaktadır. Kapıların kemer genişlikleri duvar kalınlıklarıyla aynı, yaklaşık 80 cm. dir. Hamam bölümüne girişin sağlandığı HZ02 nolu (giriş holü) mekânın kuzeydoğu duvarında yer alan HK1, yine bu mekânın kuzeybatı duvarında yer alan, HZ03 nolu (helâ) mekâna geçişin sağlandığı HK2, bu mekânın güneydoğu duvarında yer alan, HZ04 nolu mekâna

geçişin sağlandığı HK₃, bu mekânın güneybatı duvarında bulunan, HZ05 nolu (sıcaklık) mekâna geçişin sağlandığı HK₄, HZ05 nolu mekânın güneybatı duvarında yer alan, HZ06 nolu (halvet 1) mekâna geçişin sağlandığı HK₅, bu mekânın kuzeybatı duvarında yer alan, HZ07 nolu (halvet 2) mekâna geçişin sağlandığı HK₆ ve bu mekânın kuzeybatı duvarında yer alan, HZ08 nolu (halvet 3) mekâna geçişin sağlandığı HK₇ nolu kapıların tümü hemen hemen aynı boyuttur.

Kapılara ait boyutların tümü Bölüm 5.2.1.' de verilmiştir.

5.4.2.3. Kurnalar

I. döneme ait kârgir hamam bölümünde yıkanılan bütün hacimlerde kurna bulunmaktadır. Hamamda, HZ05 nolu (sıcaklık) mekânda güneydoğu ve güneybatı duvarlarına dayalı +0.27 kotundaki sekilerin ortalarında iki, HZ06 nolu (halvet 1) mekânda güneydoğu duvarına dayalı +0.35 kotundaki sekinin ortasında bir, HZ07 nolu (halvet 2) mekânın kuzeydoğu duvarına dayalı +0.26 kotundaki sekinin ortasında bir ve HZ08 nolu (halvet 3) mekânın yine kuzeydoğu duvarında +0.47 kotundaki sekinin ortasında bir adet olmak üzere toplam beş adet mermer, sade ve klasik kurna bulunmaktadır. Duvarlardaki arkalıkları yine mermerdir ve çoğunun bezemesi aşınmıştır. Kurnalar seki üzerinde itibaren 32 cm. yüksekliktedir. Duvara dayalı mermer arkalıkları ise kurnanın üst kotundan itibaren 56 cm. yüksekliktedir. Bu arkalık üzerinde düşeyde akstan aksa açıklığı 13.5 cm. olan sıcak ve soğuk su musluklarına ait üstüste iki boru çıkışı bulunmaktadır. (Şekil 42)

5.2.5. Tesisat

5.2.5.1. Isıtma Tesisatı

Hamamın döşeme ve duvarları alttan ısıtma tekniği ile ısıtılmaktadır. Döşemesi - 0.31 kotunda olan, 1.40 m. çapında daire formundaki odun yakılan çukur HZ10 nolu (külhan) mekândan 25 / 40 cm. boyutunda sadece ikisinin bilindiği dikdörtgen ağızlarla açılan kanallar, odunun yanmasıyla oluşan sıcak hava, duman ve gazları cehennemliğe iletir. Bu katta dolaşan sıcak hava ve gazlar taş plak döşemeyi ve duvarları ısıtır. Zemin katın döşemesinin altındaki cehennemlik bölümünde dolaşan, döşeme ve duvarları ısıtan sıcak hava ve duman, tüteklik adı verilen düşey duman

bacaları ile dışarı atılır. Genel olarak ocağa en uzak noktalarda toplanan bu bacalar cehennemlik katından başlar. Düşey duman kanalları belirli kotlarda birbirine bağlanır. Bunun amacı yatay bağlantılarla duvarları ısıtmak ve cehennemliğe açılan düşey duman kanallarının çatıya çıkmasını önlemektir. Yapıda sadece HZ04 nolu (ılıkılık) mekânın güneydoğu duvarının iki köşesinde bulunan duman kanalları bu köşelerdeki sıvalar kırıldığı için belirlenebilmiştir. Diğer duman kanalları hakkında herhangi bir veri olmadığı için bir yorumda bulunulamamaktadır. Bu duman kanallarında iç çapı 9 cm. olan pişmiş toprak borular kullanılmıştır. Su deposunda kaynayan suyun buharının HP7 nolu buhar penceresinden HZ05 nolu (sıcaklık) mekâna ve oradanda hamamın diğer mekânlarına yayılması ile bir ısı elde edilmektedir.

5.2.5.2. Su Tesisatı

Yapıya suyun hangi kaynaktan ve nasıl ulaştığı tespit edilememiştir. İlk yapıya ait hamam bölümünde HZ04 nolu (ılıkılık) mekânın kuzeybatı duvarının dış yüzeyinde köşedeki tuğla örgünün yanında +2.22 kotunda ve 70 cm. genişlikte ve 30 cm. derinlikte bir niş bulunmaktadır. Bu nişin içinden gelen pişmiş toprak borunun düşeyde de devam ederek zemine kadar indiği görülmektedir. Bu nişin içindeki borunun yapıya su sağlayan kaynaktan geldiği düşünülebilir ancak bu verilerle kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Kaynaktan gelen suyun yapı içindeki dağılımına ait su şebekesi hakkında bir fikir yürütmek oldukça güçtür. Duvarlar sağlam olduğu için su borularına ait herhangi bir ize rastlanılamamıştır.

Yapıda sadece sıcak su deposu bulunmaktadır. Bu depoya gelen suyun dağılımı da belirlenememiştir. Kurnaların üzerindeki 5 cm. çapında üstüste iki delikten sıcak ve soğuk su bağlantılarının olduğu görülmektedir, ancak tam bir ilişkilendirme için yeterli veri elde edilememiştir.

5.2.6. Cepheler

Yapının kuzeybatı cephesinde ahşap iki katlı konut bölümü bulunmaktadır. Yapı ahşap iskeletli arası zemin katta kabayonu moloztaş duvar birinci katta kerpiç dolguludur. İki kat arasında ahşap kat silmesi bulunmaktadır. Cephenin zemin katta

kuzeydoğu köşesinden K2 nolu kapıya kadar olan duvar bölümü sıvalı devamı ise sıvasızdır. ahşap silmeye kadar zemin katın her iki köşesinde 22 / 2.5 cm. boyutunda tahta kaplı ahşap dikmeler bulunmaktadır. Birinci kat duvar yüzeyleri 102 nolu (sofa) mekân dışında 20 cm. öne taşmaktadır (Foto 184). Ahşap iskeletli, kerpiç dolgulu, bağdadi üzeri kerpiç sıvalı olan birinci kat duvarlarının sıvaları dökülmüştür.

Cephede Z04 nolu (ahır) mekânı K1 nolu kapı ile, Z02 nolu (talık) mekânı K2 nolu kapı ile ve Z01 nolu (hamam girişi) mekânı K3 nolu kapı ile sokağa bağlayan üç dış kapı bulunmaktadır. K2 ve K3 nolu kapıların üzerinde birer üst pencere de bulunmaktadır. Zemin kattaki pencereler, Z03 nolu (oda) mekânda bulunan P3 ve P4 nolu düşey kanatlı ve önü parmaklıklı penecereleler dışında mazgal pencerelerdir. Bu mazgal pencerelerden P5, P6 ve P7 nolu pencereler Z02 nolu (taşlık) mekânda, P8 nolu pencere ise Z01 nolu (hamam girişi) mekânda bulunmaktadır. Bu pencerelerin ahşap kapaklarına ait herhangi bir iz bulunmamaktadır.

Birinci katta dokuz düşey hareketli (giyotin) ve iki daha geniş çift kanatlı pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin sadece ahşap kasaları günümüze ulaşabilmiştir. P11, P12, P13 nolu pencereler 101 (oda 3), P14, P15, P16 nolu pencereler 102 (sofa) , P17, P18, P19 nolu pencereler 103 (oda 2) ve P20, P21 nolu pencereler 104 (oda 1) nolu mekânlarda bulunmaktadır.

Cephede çatının 104 nolu (oda 1) mekânın üzerine gelen bölümü tamamen yıkılmıştır. Saçaklar boyunca tahta kaplamalarda buzolmalar görülmektedir. Yıkılan bölüme doğru gidildikçe yatayda bir sarkma gözlenmektedir. Alaturka kaplı çatının strüktürel açıdan müdahaleye ihtiyacı olduğu görülmektedir. (Foto 185-186)

Kuzeydoğu cephesinde yapının iki ayrı dönemine ait bölümler bulunmaktadır. Cephenin kuzeybatısında III. dönem mimari ek olarak kabul edilen ahşap karkas konut bölümü, diğer bölümünde ise HZ01 nolu (soyunmalık) II. dönem mimari ek olarak kabul edilen mekân bulunmaktadır.

Konut bölümünün zemin ve birinci kat duvarları, ahşap kat silmesi kuzeybatı cephesinde anlatılan özelliktedir. Konutun birinci katında yer alan 104 nolu (oda 1) mekânının kuzeydoğu duvarının bulunması gereken cephede bu duvar tamamen yıkılmıştır (Foto 187). Zemin katta ise K4 nolu Z01 nolu (hamam girişi) mekâna geçişi sağlayan kapı bulunmaktadır.

HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın bu cepheye ait duvarı, yığma sistemli, ahşap hatıllı, köşeleri kesme taşlı kabayonu moloztaş duvardır. Ahşap hatılların arasında bir pencere dizisi bulunduğu günümüze kadar ulaşabilmiş olan HP2, HP3 ve HP4 nolu pencerelerden anlaşılmaktadır. Pencerelerin önlerinde demir parmaklık izine rastlanmaktadır. Duvar, HP2 nolu pencereden itibaren alt ahşap hatıl seviyesi olan +3.15 kotuna kadar yıkılmıştır. Cephede çatı görülmemektedir. Sadece HZ01 nolu mekânın duvarları üzerinde çatı makası ve mertek izleri görülebilmektedir.

Güneydoğu cephesinde yapının iki ayrı bölümüne ait duvarlar bulunmaktadır. Cephenin kuzeybatısında HZ01 nolu (soyunmalık) mekâna ait yığma sistemli, ahşap hatıllı, köşelerde kesme taşlı, kabayonu moloztaş duvarı, diğer bölümde ise üzeri harpuştalı ilk dönem yapısı olarak kabul edilen kârgir hamam bölümünü çevreleyen kabayonu taş duvar bulunmaktadır. HZ01 nolu (soyunmalık) mekâna ait duvar +4.30 kotunda bulunan üstteki ahşap hatıl seviyesinden itibaren bozulmalar ve yıkılmalar göstermektedir. Bu bölümün üzerindeki çatı tamamen yıkılmış, harpuştalı duvarla kesiştiği yerde mertek izi görülmektedir. Hamamı çevreleyen duvarda harpuştalı taşlarının bazıları yok olmuş, taş duvarın ise derzleri boşalmıştır. Bu duvarın arkasında, hamamın en büyük mekânı olan HZ05 nolu (sıcaklık) mekâna ait kubbe görülmektedir. Daha arkada ise konut bölümünün üzerinde bulunan çatıya ait ahşap kalkan duvar görülmektedir. (Foto 188-190)

Güneybatı cephesi iki ayrı döneme ait bölümlerden oluşmaktadır. Cephenin güneydoğu tarafında hamamı çevreleyen üzeri harpuştalı derzleri boşalmış, kabayonu moloz taş duvar, kalan bölümde ise III. dönem mimari ek olarak kabul edilen konut bölümü bulunmaktadır. Konut bölümünde birinci kat duvarın kerpiç dolgusu tümüyle boşalmış, ahşap iskelet açığa çıkmış durumdadır. 101 nolu (oda 3) güneybatı

duvarının bulunduğu cephede P₉ ve P₁₀ nolu düşey kanatlı (giyotin) pencereler bulunmaktadır. Zemin kat duvarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Bu bölümün çatısında güneydoğu yönünde bir sarkma görölmektedir. Üzeri harpuştalı kabayonu taş duvarın derzleri boşalmış ve harpuştta taşlarının bir kısmı yok olmuştur. Bu duvarın arkasında hamamın HZ05 nolu (sıcaklık) mekâna ait kubbesi görölmektedir.

BÖLÜM 6. YAPIDAKİ BOZULMALAR

6.1. Konut Bölümü

III. dönem mimari ek olarak kabul edilen ve iç ve dış nedenlerden kaynaklanan bozulmaların görüldüğü bölümdür. Son elli yıldır terkedilmiş olmasından dolayı gereken sürekli bakımın yapılamaması ve bağımsız bir konut olarak değil eklendiği yapıya göre düzenlenmesi sonucu oluşan sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bozulmalar konut bölümünün strüktür, yapı ve malzemelerinde görülmektedir.

6.1.1. İç Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının kendisine ve bulunduğu çevreye ait özelliklerden kaynaklanan bozulmalardır. Yapım aşamasında hatalı kararlardan, kötü, uygun olmayan malzeme ya da yapım tekniklerinden, yanlış ya da kötü işçilikten ya da bulunduğu arazinin zemin özelliklerine uygun olmamasından kaynaklanır. Başından beri var olan hataların zaman içinde yapıyı etkilemesi sonucu ortaya çıkan bu bozulmalar konut bölümünün strüktür, yapı ve malzemelerinde görülmektedir.

6.1.1.1. Strüktürel Bozulmalar

Konut bölümünde iç bozulmalara bağlı strüktürel bozulmalar daha çok birinci katta ve çatıda görülmektedir. Zemin katta ise büyük boyutta bir strüktürel bozulma yoktur. Tümüyle ahşap iskeletli yapının zemin katında büyük kesitli 20 / 20 cm. boyutunda ahşap dikme ve 20 / 25 cm. boyutunda kirişler kullanıldığı için tavan ve duvarlarda strüktürel sorun görülmemektedir. Z02 nolu (taşlık) mekânla 102 nolu (sofa) mekân arasında bağlantıyı sağlayan merdiven sebebiyle 102 nolu mekânın döşeme kirişleri oldukça zayıftır (Foto 56,58,154). Zemin suyundan kaynaklanan rutubete karşı temel sisteminde hiç bir önlem alınmaması, ahşabın rutubet muhtevasının yükselmesine (ahşabın % 20 olan üst sınırının üzerinde olduğu ahşap

yapı elemanlarında görülen çürüklük ve mantar oluşumlarından anlaşılmaktadır.) sebep olmuştur. (Foto 50-53)

Birinci katın taşıyıcı sistemini oluşturan ahşap dikmeler zemin kata oranla daha ince kesitlidir. Duvarları oluşturan kerpiç dolgu ve sıva suyla teması önleyemediği ve su tuttuğu için duvarın ahşap iskeletinde de ahşap bozulmaları görülmektedir. Bu nedenle birinci katta daha büyük boyutta strüktürel sorunlar bulunmaktadır (Foto 67,68,76,83).

105 nolu (helâ) mekânın güneybatısında yer aldığı, döşeme ve tavandaki izlerden belirlenen abdesthane bölümünün döşemesinde boyutları ve yeri Bölüm 5.2.1.1.9. ' da tanımlanan bir delik bulunmaktadır. Islak mekân olarak kullanıldığı halde suya karşı önlem alınmadığı için ahşap kirişlerin çürümesi ve evyenin altında kalan bölümün ağırlığa dayanamayarak çöktüğü düşünülmektedir(Foto 90,92,93). 106 nolu (mutfak) mekânda da yine su yalıtımı bulunmadığı ve 10 cm. kalınlığında ağır taş bloklarla kaplı olduğu için döşemede, Bölüm 5.2.1.1.10.' da konumu ve boyutları tanımlanan bir çökme görülmektedir (Foto 59,95,96,99,100).

Yapının çatısı bağımsız bir konut çatısı değildir. Çatının bozulmasında en önemli etken binanın formundan çok, önceki dönemde binaya eklenen soyunmalık bölümünün üzerindeki çatıyla uyum sağlama zorunluluğudur. Var olan çatı eğiminin kullanılması sonucu geniş yüzeyli ve az eğimli bir çatı ortaya çıkmıştır (Foto 35). Bu çatı yağmur sularının akıtılmasında yetersiz kalmış, dolayısıyla özellikle HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın çatıyla bağlantısının yapıldığı 104 nolu (oda 1) mekânın üzerindeki ve 106 nolu (mutfak) mekânın üzerindeki çatı bölümü tamamen, 101 nolu (oda 3) mekânın üzerindeki çatının ise mahyadan kuzeydoğu duvarına kadar olan bölümü yıkılmıştır. Düzgün bir çatı oluşturulamadığı için ortaya çıkan yüksek kalkan duvarlar çatının dengesinin sağlanmasını zorlaştırmıştır. (Foto 70,161-164)

6.1.1.2. Yapısal Bozulmalar

Konut bölümünde, zemin katta yapım tekniği ya da malzemeden ötürü büyük bir bozulma görülmemiştir. Ancak birinci katta ahşap dikmelerin arasındaki kerpiç dolgu

ve önlerindeki kerpiç sıva su tutan ve ahşabın havalanmasına engel olan bir malzeme olduğu için ahşap ve kerpiç birleşimi iyi bir sonuç vermemiş, kerpiç sıva ve dolgu gereken düzenli bakım da yapılamadığından dökülmüştür. Bağlayıcılık özelliği kalmayan kerpiç sıva ve kerpiç dolgu döküldüğü için birinci katın bütün bölme duvarlarının ahşap iskeleti ortaya çıkmıştır (Foto 67,68,75,157). Zemin katta Z03 nolu (oda) mekânın kuzeydoğu ve güneydoğu duvarlarında da aynı durum görülmektedir (Foto 56,57,156).

6.1.1.3. Malzeme Bozulmaları

Yapıda ağırlıklı olarak ahşap malzeme kullanılmıştır. Özellikle yapının, zemin sularından ve iklimsel bozulmalardan dolayı ahşap malzemelerde rutubet muhtevasının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple ahşap malzemede mantarlaşma ve böceklenme sonucu bozulmalar ortaya çıkmıştır. Zemin katın tavan kaplamasında, özellikle çatının yıkılması nedeniyle iklimsel bozulmalara açık olan 101 (oda 3) ve 104 (oda 1) nolu mekânların altında kalan mekânların tavan kaplamalarında büyük ölçüde mantarlaşmalar oluşmuştur (Foto 46,50-53). Ahşap malzemenin yapısında bulunan selülozla beslenen mantarlar malzemenin kimyasal yapısını bozmaktadır. Ayrıca böceklerin larvaları ahşap malzemenin lifleri doğrultusunda, kanallarında yuvalanıp beslenerek kelebek aşamasında uçuş deliği açarak malzemede delikler meydana getirmektedir [13]. Böylelikle ahşap malzemenin kesitleri zayıflamaktadır.

6.1.2. Dış Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının bulunduğu çevreye ait özellikler ve kullanım şekliyle doğan bozulmalardır. İklimsel özellikler, zemin suları ya da verilen işlevin uygulanması sırasında oluşan bu bozulmalar konutun strüktür, yapı ve malzemesinde görülmektedir.

6.1.2.1. Çevresel Etkenlere Bağlı Bozulmalar

Kastamonu' nun Karadeniz kıyılarında bulunan bölümlerinde iklim ılıktır. Ama bu iklim kıyı boyunca uzanan İsfendiyar Dağları ve kentin güneyinde bulunan Ilgaz Dağları ile çevrelenen iç kısımlarında görülmez. Bu iç kısımlar, İç Anadolu'nun sert

iklimi ile Karadeniz kıyılarının bol yağışlı ılık iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliğindedir. Kastamonu' da merkezde kar iki üç ay yerde kalır. Yıllık sıcaklık ortalaması 9.9 °C olan Kastamonu'nun en soğuk ay ortalaması -1.8 °C , en sıcak ayın ise 22.3 °C dir. Kaydedilen 20 yıllık en düşük ve en yüksek sıcaklıklar 38 °C ve -27 °C dir. Yıllık ortalama yağış 450 mm.' dir. [15, s. 400]

İklimin sert, yağışlı, uzun süre karlı ve rutubetin yüksek olduğu Kastamonu' da ormanlık alanların çokluğu nedeniyle genellikle ahşap yapım sistemleri kullanılmıştır. Konut bölümünün yaklaşık elli yıldır terkedilmiş olması ve gereken düzenli bakımın yapılmaması nedeniyle yapı iklimsel bozulmalara açık durumdadır. Çevresel etkenlere bağlı bozulmalar konut bölümünün strüktür, yapı ve malzemelerinde görülmektedir.

6.1.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar

Konut bölümünün özellikle birinci katında tavan, döşeme ve çatısında görülen ve rutubete bağlı olarak ahşap yapı elemanlarının birleşim detaylarında görülen bozulmalar sonucu yıkılmalar aynı zamanda iklimsel bozulmaların bir sonucudur. Bölüm 6.1.1.' de belirtilen bozulmalar sonucunda herhangi bir önlem alınmadığı için konut bölümü sürekli olarak iklimsel bozulmaların etkisi altındadır. (Foto 101)

6.1.2.1.2. Yapısal Bozulmalar

Birinci katta 101 nolu mekândaki kerpiç ocak çatının yıkılması sonucu bacasını ve rutubet nedeniyle kerpiç harcın dayanımının ve bağlayıcılığının azalması sonucu ateş yerine ait duvarlarını kaybetmiştir. 103 nolu mekândaki ocağın ise sadece rutubet dolayısıyla odaya bakan ön yüzündeki duvarı yıkılmıştır (Foto 71,80-82). Pencereilerin ahşap doğramaları yokolmuş, kasaları ise çürümüştür. (Foto 68,69,79,83-87,175-178)

6.1.2.1.3. Malzeme Bozulmaları

Birinci kat, çatı yıkıldığı için tümüyle dış hava koşullarına açık durumdadır. Dolayısıyla özellikle birinci katta olmak üzere bütün yapı elemanlarında kullanılan ahşap malzemelerde Bölüm 6.1.1.3.' de belirtildiği üzere bozulmalar oluşmuştur.

Ayrıca kerpicein fiziksel yapısında nem dolayısıyla bozulmalar oluşmuş, bağlayıcılık ve dayanımı azalmıştır.

6.1.2.2. Kullanımdan Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının, ilk yapımından günümüze kadar geçen süre içerisinde, aldığı işlevlerden, kullanım şekli ve kullanıcı özelliklerinden kaynaklanan bozulmalardır. Konut bölümü, 19. yy. sonu, 20. yy. başı üçüncü dönem ekidir. Hamamcı konutu olarak kullanıldığı düşünülen yapının, tam olarak ne zaman terkedildiği belirlenememiştir. Ancak zamanla yapı evsiz kişilerin barındığı, düzensiz olarak kullanılan bakımsız ve harap bir duruma gelmiştir.

6.1.2.2.1. Strüktürel Bozulmalar

Zemin katta, Bölüm 5.2.1.1.3. ve 5.2.1.1.4.' de boyutlarının ve yerinin tanımlandığı Z03 nolu (oda) mekânın döşemesinde ve Z04 nolu (ahır) mekânın tavanında bir delik bulunmaktadır. Döşeme kaplaması ve kirişlerinin ısınmak amacıyla yakılan ateş ya da sigara izmaritinden dolayı yanmasıyla oluşmuştur. Döşemenin dayanımının zayıflamasına neden olan bu bozulma Nisan 1995 ' ten sonra meydana gelmiştir.

6.1.2.2.2. Yapısal Bozulmalar

Yapı terkedilmiş ve korunmasız durumda olduğu için özellikle ahşap olan konut bölümü, çevre halkının yakacak deposu ve yeni inşaatlarda kullanılmak üzere malzeme deposu halini almıştır. Aynı zamanda evsiz ve alkolik kişilerin konutu durumunda olan yapı sürekli olarak bir bozulma içindedir.

Yapıda çalışılmaya başlandığı tarih olan Ekim 1994' ten, son olarak gidilen Nisan 1996 tarihine kadar yapı çok belirgin bir bozulma süreci geçirmiştir. Zemin katta rölöve çizimlerine aktarılabilen Z03 nolu (oda) mekânın kuzeydoğu duvarının ahşap iskeleti tamamen yok olmuştur. Sürekli olarak ahşap kaplamaların, döşeme tahtalarının, kapı kasalarının, pervazların, ahşap dolap kapaklarının sökülerek alındığı görülmektedir. Yapının zemin katına ait pervazlar sökülmüştür. Birinci katta tahta döşeme ve tavan kaplamalarının çoğu, kapıların pervazları, kanatları ve

pencerelerin doğramaları sökülmüştür. 101 (oda 3) ve 103 (oda 2) nolu mekânlarda bulunan dolapların kapakları sökülmüştür. (Bölüm 5.2.1.1.' de bu bozulmalar tanımlanmıştır.)

Z03 nolu mekânda ocak bulunmadığı için ısıtma problemi için P4 nolu pencerede ve mekânın güneybatı duvarında iki baca deliği açılmıştır (Foto 63). Birinci katta 106 nolu (mutfak) mekân ıslak hacim olarak kullanıldığı için rutubete daha çok maruz kalmıştır. 6.1.1.2.. bölümünde belirtildiği gibi suya karşı herhangi bir izolasyon yapılmadığı ve ağır taş bloklarla kaplı olduğu için çürüyen ahşap kirişler zayıflamış ve Bölüm 5.2.1.1.10.' de tanımlandığı üzere döşemenin bir bölümü çökmüştür.

6.1.2.2.3. Malzeme Bozulmaları

Birinci katta 106 (mutfak) ve 105 (helâ) nolu mekânlar ıslak hacim olarak kullanıldığı için ahşap malzeme rutubete daha çok maruz kaldığı için mantarlaşma ve böceklenmelerden kaynaklanan bozulmalar oluşmuştur. (Foto 59,90-93,95-97,99,100)

6.2. Hamam Bölümü

17. yy. sonu, 18. yy. başlarına tarihlenen birinci dönem kârgir hamam bölümü 19. yy. sonu, 20.yy. başlarında eklenen ikinci dönem soyunmalık ve üçüncü dönem konut bölümleriyle karşılaştırıldığında oldukça iyi durumdadır. Yapıda büyük boyutta strüktürel, yapısal ve malzeme bozulmaları yoktur. Ancak hamamın, yöresel yapım teknikleri ve malzemeleriyle yapılan ikinci dönem soyunmalık bölümünün strüktür, yapı ve malzemelerinde iç ve dış nedenlerden kaynaklanan bozulmalar görülmektedir.

6.2.1. İç Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının kendisinden ve bulunduğu çevreden kaynaklanan bozulmalardır. Kötü, uyumlu olmayan malzeme, yapım tekniği ya da yanlış veya kötü işçilik gibi nedenler ilk yapıldığı andan günümüze kadar hamamın strüktür, yapı ve malzemesinde etkili olan bozulmalardır. İç nedenlerden kaynaklanan bozulmalar, genelde hamam

bölümüne ikinci dönemde eklenen soyunmalık mekânında daha yoğun olarak görülmektedir.

6.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar

İlk döneme ait hamam bölümünde strüktürel bir bozulma görülmemiştir. Oldukça küçük boyutlu olan hamamın küçük açıklıklar geçen örtü sistemleri, her kubbenin diğer kubbe eteğine dayanarak çekme kuvvetlerini dengeliyor olması ve taşıyıcı duvarların kalın, örtülerin ince kesitli olması strüktürel bir bozulma olmamasında en önemli etkindir. Eğimli bir arazide kurulu olan yapının kuzeydoğu ve güneybatı duvarları toprak altındadır ve üst örtüsü zaman içinde toprak ve bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Hamamın HZ05 nolu (sıcaklık) mekânı dışında kubbeleri toprak altındadır. Dolayısıyla örtüler tam olarak belirlenememiştir (Foto 36,190). Ancak sıcaklık mekânını örten kubbenin kabayonu moloztaş dolgulu kasnağının büyük bölümü yıkılmıştır. Zemin sularına ve iklimsel bozulmalara sürekli açık olan kubbe kasnağı, kullanılan kerpiç harcın bağlayıcılığının rutubet dolayısıyla azalması sonucu yıkılmıştır. (Foto 167-169)

Soyunmalık bölümü ise oldukça kötü durumdadır. Çatı tümüyle çökmüştür. Bölüm 6.1.1.1.' de belirtildiği gibi konut bölümünün çatısı soyunmalığın çatısıyla birleştirilmiştir. Dolayısıyla düzgün bir çatı oluşmadığı için özellikle birleşim yerlerinden yıkılmıştır. Çatının altında bulunan ahşap tavan ve kirişler de yıkıldığı için mekân bütün iklimsel bozulmalara açık bir duruma gelmiştir (Foto 102,103,105,107). Mekânın güneydoğu duvarına dayalı ahşap iskeletli hamamcı köşkü çatı olmadığı için iklimsel bozulmalar sonucu oluşan bozulmalarla, özellikle düğüm noktalarındaki ahşap kesitlerin zayıflamasından dolayı yıkılmıştır. Çatı seviyesinden sonra mekânın güneydoğu, güneybatı ve kuzeybatı duvarları Bölüm 5.2.1.2.6.' de tanımlandığı üzere yıkılmıştır. Kırıktı kerpiç harç, kerpiç sıva ve üzeri kireç sıvalı dış yüzeyi sıvasız, ahşap hatıllı kabayonu moloztaş duvarlar, zemin suları ve çatı yıkıldığı için dış hava koşullarına açık olması sebebiyle sürekli olarak rutubete maruz kalmıştır. Kerpiç harç ve sıva rutubetten dolayı bağlayıcılığını yitirdiği için duvar Bölüm 5.2.1.2.1.' de tanımlandığı üzere yıkılmıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. (Foto 106,165,166,181-183,188-190)

6.2.1.2. Yapısal Bozulmalar

Hamamın ilk yapıldığı döneme ait bölümünde, yapım sistemi ya da kullanılan malzeme dolayısıyla herhangi bir bozulma görülmemiştir. Yapının duvarları ve Z05 nolu (sıcaklık) mekân dışındaki üst örtüleri toprak altında bulunduğu için artan rutubet dolayısıyla sıva yüzeylerinde kabarma ve dökülmeler görülmektedir. (Foto 125,127-129,137,140,141,145)

İç nedenlerden kaynaklanan yapısal bozulmalar soyunmalık mekânında daha yoğun olarak görülmektedir. Bölüm 6.2.1.1.' de belirtildiği gibi çatının yıkılması sonucu mekân tamamen dış hava koşullarına açık bir durumdadır. Dolayısıyla oluşan nemli ortam bütün ahşap yapı elemanlarında etkili olmaktadır.

6.2.1.3. Malzeme Bozulmaları

Hamamın ilk dönemine ait bölümünde iç nedenlerden kaynaklanan büyük boyutta bir bozulma görülmemiştir. Nemli ortam nedeniyle kireç sıvasının fiziksel yapısı bozulduğu için kabarma ve dökülmeler bulunmaktadır. Soyunmalık mekânında ise çatının yıkılması nedeniyle mekân tüm dış hava koşullarına açık olması sonucu kerpiç harç ve sıvanın kimyasal ve fiziksel yapısındaki bozulmalardan dolayı dayanımı ve bağlayıcılık özelliği zayıflamakta, ahşap malzemelerde ise böceklenme ve mantarlaşmalar görülmektedir.

6.2.2. Dış Nedenlerden Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının bulunduğu çevre özelliklerine ve kullanımına bağlı olarak oluşan bozulmalardır. Zemin suları, iklimsel özellikler ya da kullanım şekli ve kullanıcı gruplarına bağlı olarak oluşan bu bozulmalar hamamın özellikle soyunmalık bölümünün strüktür, yapı ve malzemelerinde görülmektedir.

6.2.2.1. Çevresel Etkenlere Bağlı Bozulmalar

Kastamonu, Bölüm 6.1.2.1.' de belirtildiği gibi rutubetli, yağışlı ve uzun süre karın kalkmadığı bir geçiş iklimi özelliğindedir. Özellikle soyunmalık mekânında zemin suları ve iklimsel özellikler sonucu strüktür, yapı ve malzemelerde bozulmalar görülmektedir.

6.2.2.1.1. Strüktürel Bozulmalar

Hamamın ilk dönemine ait bölümünde strüktürel bozulmalar görülmemiştir. Soyunmalık mekânında ise Bölüm 6.2.1.1.' de belirtilen bozulmalarda iklimsel koşulların etkisi olmuştur. Bütün iç ve dış nedenlerden kaynaklanan bozulmalar sürekli olarak etkileşim halindedir. Soyunmalık mekânının çatısı yıkılmış olduğu için dış hava koşullarına açık olan mekânda neme dayalı, Bölüm 6.2.1.1.' de belirtilen bozulmalar görülmektedir.

6.2.2.1.2. Yapısal Bozulmalar

İlk döneme ait hamam yapısının üzeri zaman içinde toprakla dolduğu için HZ05 nolu (sıcaklık) mekân dışında bu bölümün bütün mekânları karanlıktır. Karanlık, pis ve rutubetli ortam nedeniyle duvar ve kubbe yüzeylerinde mikroflaralar, küçük bitki ve yosunlar ve yoğun bakteri kolonileri görülmektedir (Foto 115,117,118-123,127,136,137,139,140-147). Kurnalarda ise aynı ortam nedeniyle mermer yüzeylerinde bozulmalar vardır (Foto 131-133,135,138). Hamamın soyunmalık mekânında ise Bölüm 6.2.1.2.' de belirtilen bozulmalarda, dış bozulma nedenlerinden olan iklimsel özellikler etkili olmuştur.

6.2.2.1.3. Malzeme Bozulmaları

Hamamın ilk dönemine ait bölümünde sıva yüzeylerinde, rutubet ve karanlık ortam sebebiyle oluşan toprak kaynaklı bakteriler, yosunlar, küçük bitkilerden dolayı horasan ve kireç sıvasının kimyasal yapısında bozulmalar olmuştur. Soyunmalık mekânında ise iklimsel özelliklerden kaynaklanan rutubet dolayısıyla ahşap yapı elemanlarında ve çamur harcın yapısında bozulmalar görülmektedir.

6.2.2.2. Kullanımdan Kaynaklanan Bozulmalar

Yapının ilk yapımından itibaren günümüze kadar geçirdiği süre içerisinde aldığı işlevler ve kullanıcı guruplarına bağlı olarak ortaya çıkan bozulmalardır. Bu bozulmalar daha çok soyunmalık mekânında görülmektedir.

6.2.2.2.1. Strüktürel Bozulmalar

Hamamın ilk dönemine ait bölümünde strüktürel bir bozulma yoktur. Soyunmalık bölümü ise yakacak kaynağı olarak kullanılmaktadır. Sürekli olarak ahşap yapı elemanları sökülmekte ve yapı günden güne büyük bir hızla değişmektedir. Ahşap hatılları sökülen duvarların dayanımı azalmaktadır. Rölövesi yapılan ahşap merdiven Nisan 1995 tarihinden sonra sökülerek alınmıştır.

6.2.2.2.2. Yapısal Bozulmalar

Hamamın hem ilk dönemine ait bölümü, hem de soyunmalık bölümü kötü müdahaleler, bakımsızlık ve bilinçsizlik nedeniyle kötü bir durumdadır ve hiçbir koruma önlemi alınmadığı için bu bozulmalar halen devam etmektedir.

Hamamın ilk döneme ait bölümünün üst örtüsü, toprakla dolmuş olduğu ve üzerinde gezilebildiği için çocukların oyun alanı durumundadır. Zamanla kırılan fil gözlerinin HZ05 nolu (sıcaklık) mekânın kubbesi dışında bitki örtüsü ile kaplanmış olması çocuklar için tehlikeli olduğundan belediye tarafından üzerleri 30 x 30 cm. boyutunda beton bloklarla kapatılmıştır. Bu sebeple iç ortam çok daha karanlık bir hale gelmiştir. Bu bölümün mekânları içinde evsiz ve alkolik kişilerin yaşadığı belirlenmiştir. HZ06 (halvet 1) ve HZ07 (halvet 2) nolu mekânlarda ateş yakıldığını gösteren izler sıva yüzeylerinde ve döşemelerde görülmektedir. Mekânlarda çeşitli moloz, kağıt, çöp, şişe, paçavra kumaşlardan oluşan yığınlardan dolayı özgün döşeme görülememektedir. Mekânların, bu pis, rutubetli ve karanlık ortamda ve toprak altında olması dolayısıyla toprak kaynaklı bakteri kolonileri, yosun, küçük bitkiler ve biyolojik oluşumlar sonucu sıva yüzeylerinde kararmalar oluşmuştur. Ayrıca toz, kir ve örümcek ağı bütün sıva yüzeylerini kaplamıştır. Z05 nolu (sıcaklık) mekânda Bölüm 5.2.1.2.5.' de tanımlandığı üzere sebebi belirlenememekle birlikte döşemeden bir kireç taş blok sökülmüştür. (Foto 130)

İkinci dönem eki olan soyunmalık mekânında, üzeri örtülü olmadığı için hamam ve konut bölümlerinde olduğu gibi barınılamamaktadır. Ancak ahşap malzemenin ağırlıklı olarak kullanıldığı mekân bir yakacak deposu durumundadır. Yapı, terkedilmiş olduğu ve korunamadığı için sürekli olarak ahşap yapı elemanlarını

kaybetmektedir. Bozulmalar sonucu yıkılan, kırılan ahşap elemanlar sökülerek alınmaktadır. Ekim 1994' te rölövesi alınabilen parçalardan Nisan 1995' te hamamcı köşkü ve çatıya ait tüm ahşap yapı elemanları sökülerek alınmış, Nisan 1995' ten sonra ise ahşap merdiven yok olmuştur. Hatta duvarların içinde bulunan ahşap hatıllar bile sökülmeaktadır. Yapının acilen koruma ve kontrol altına alınması gerekmektedir.

6.2.2.2.3. Malzeme Bozulmaları

Hamamın birinci dönemine ait olan bölümünde 6.2.2.2.2. bölümünde belirtildiği üzere oluşan bozulmalar sonucu kireç taşının mineralojik ve fiziksel yapıları etkilenmektedir.

BÖLÜM 7. RESTİTÜSYON

Kastamonu Saray Hamamı' nın tarihi ve mimari kimliğine ait belgeler kısıtlıdır. Restitüsyon çalışmaları bu sebeple ağırlıklı olarak yapıdan elde edilen fiziksel verilere dayandırılmış, ayrıca aynı döneme ait hamamlar ile Kastamonu ve çevresindeki hamamlardan elde edilen verilerden de yararlanılmıştır.

7.1. Yapıdan Elde Edilen Fiziksel Veriler

Yapının, yapılan tarihsel araştırmalar ışığında 17. yy. sonu, 18. yy. başlarına ait bir Osmanlı hamamı olduğu [7, fiş no: 59], ancak günümüzdeki durumuna ilk yapıldığı dönemden sonra iki ayrı mimari dönem daha geçirerek ulaştığı sonucuna varılmıştır.

Yapının HZ02 (giriş holü), HZ03 (helâ), HZ04 (ılıkılık), HZ05 (sıcaklık), HZ06 (halvet 1), HZ07 (halvet 2), HZ08 (halvet 3), HZ09 (sıcak su deposu) ve HZ10 (külhan) nolu mekânları ilk dönem hamam yapısına ait bölümlerdir fakat o dönemde yapının tümünün nasıl olduğu bilinmemektedir. Hamam, plan şeması açısından Semavi Eyice' nin sınıflandırmasında birbiri içinden geçilen eş odalar halindeki ılıkılık, sıcaklık ve halvetlerden oluşan özel hamam ya da saray hamamı olarak adlandırılan hamam tipolojisindedir [3]. Hamamın saray hamamı olduğu düşünülmekle birlikte ait olduğu saraya ya da konağa ait bir iz ya da belge bulunamamıştır.

Hamamın ilk yapıldığı döneme ait bölümün kuzeydoğusuna daha sonraki bir dönemde HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın eklendiği düşünülmektedir. Yapım tekniği ve malzemeye dayanılarak büyük ihtimalle 19. yy. sonu 20. yy. başlarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Hamama eklenen diğer bir bölüm ise ikinci dönem yapısının kuzeybatısında inşa edilmiş olan ahşap karkas konut yapısıdır. Bu yapının soyunmalık mekânından daha sonra yapılmış olduğu malzeme ve yapım tekniğinden tam olarak anlaşılamasa da ikinci dönem soyunmalık mekânının kuzeybatı duvarının bir cephe duvarı iken konutun dayanması sonucu bir iç duvar haline geldiği kalan HP1 nolu pencereden anlaşıldığı için konut bölümünün daha sonraki bir dönemde yapıldığına karar verilmiştir. Üçüncü dönem konut bölümü de 19 yy. snu 20. yy. başlarına tarihlenmektedir.. Son derece yalın, sade ve basit yapım tekniklerinin kullanıldığı bir yapıdır.

Bütün bu yapıya ait mimari değişim evrelerinde kesin sonuçlara varılacak belge ya da bir iz bulunamamıştır. Dolayısıyla birinci ve ikinci dönem yapısına ait restitüsyon çalışmaları tahmin aşamasından biraz ileriye gidebilmiştir.

7.1.1.İşlevsel Özellikler

Birinci dönem yapısı olduğu kabul edilen hamama ait bütün mekânlar tümüyle ölçülendirilmiş ve işlevleri belirlenmiştir. Sadece mekânların tekil örtülerinin üst bölümleri temizleme ve kazı çalışmaları yapılamadığı için tam olarak çözülememiştir. Ayrıca cehennemlik katı da tam olarak girilemediği için ölçülendirilememiş sadece gözlem yapılabilmektedir.

HZ02 nolu mekânın oturma sekili, kurnasız, girişe yakın bir ara mekân olması dolayısıyla ılıklik mekânı olduğu belirlenen HZ04 nolu mekân ile içindeki helâ taşı dolayısıyla helâ olduğu anlaşılan HZ03 nolu mekân arasındaki bir servis ya da geçiş alanı ve hamamın giriş holü olduğu belirlenmiştir.

HZ05 nolu mekân hamamın en büyük ve yüksek mekânıdır. İçinde göbek taşı, iki kurna ve kuzeybatı duvarında bir buhar penceresi bulunan mekânın sıcaklık mekânı olduğu ve bu mekândan hücre şeklinde, birer kurnalı halvet mekânlarına geçildiği anlaşılmıştır. Cehennemlik katının külhan ve kanallarla ilişkisi tam olarak ölçülendirilememiş fakat hamamın bütün mekânlarının altında dolaştığı belirlenmiştir.

İkinci dönemde eklenen bölümün soyunmalık mekânı olduğu, ortasındaki havuzdan ve hamamcı köşkünden anlaşılmaktadır.

Üçüncü dönemde yapıya eklenen ahşap karkas konut bölümünün zemin katının o yörede yaygın bir anlayışa uygun olarak depo ve kış odası işlevleri için kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak Z01 nolu sokaktan eve ve hamam girişin sağlanabildiği mekânın tam olarak ne işleve sahip olduğu belirlenememiştir. Z02 nolu mekân tümüyle sokak, zemin kat ve birinci kat bağlantılarının sağlanması açısından taşlık olarak nitelendirilmiştir. Bu mekânda hamamın külhan ve helâsının da bulunduğu ve daha önceden odunluk olarak farklı bir mekânın da yer almış olabileceği düşünülmektedir. Z03 nolu mekân zemin katta tek yaşanabilir odadır. Bu mekânın alt katında bulunan basık tavanlı, kuzeybatı duvarında bulunan K1 nolu kapının iki yanındaki delik biçiminde pencereler dışında ışık almayan Z04 nolu mekânın ahır olduğu düşünülmektedir. Zemin kattan birinci kata merdivenlerle çıkıldığında varılan 102 nolu mekân birinci katın bütün mekânları arasında yer alması ve bu mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlaması açısından sofa olarak nitelendirilmiştir. 101 nolu mekân bu katın en büyük boyutlu içinde ocak ve dolabın da bulunduğu odasıdır. Bu mekânın içindeki ahşap duvarla ayrılmış bölümün hangi işlevi üstlendiği ise anlaşılamamıştır. Çünkü oda mekânı içinde yer alan belirgin bir tiplmeye girmemektedir. 103 nolu mekân diğer ocaklı ve dolaplı odadır. 106 nolu mekânın güneydoğu duvarında bulunan ocak kalıntısı ve kuzeybatı duvarında bulunan su teknesi bu mekânın mutfak olduğunu göstermektedir. 105 nolu mekânın zemin katta görülen pis su borusundan dolayı helâ olduğu ve bu mekânın güneydoğusunda yer alan aynı boyutlardaki diğer bölümün ise kendi içinden helâyâ geçildiği için bu mekânla yakından ilişkili olan abdesthane olduğu düşünülmektedir. Birinci katta işlevsel açıdan koridor ve 104 nolu mekânın konut bölümünün diğer mekânlarıyla ilişkisi tam olarak çözülememiştir. HZ01 nolu (soyunmalık) mekândan merdivenlerle ulaşılabilen bu mekândan koridor kullanılarak evin diğer mekânlarına geçilmektedir. Ancak restitüsyon çalışmaları sırasında bu koridorun daha sonradan 103 nolu (oda 1) mekânın içinden 70 cm. genişliğinde ve oda boyunca devam eden bir parça alınarak oluşturulmuş olabileceği üzerinde durulmaktadır. Çünkü 104 nolu bu mekân bir

konuta ait olmaktan çok soyunmalık bölümü ile birleştirilmiş ayrı bir mekân iken yine konuta uymayan dar bir koridorla konut bölümüne katılmış bir mekân izlenimi uyandırmaktadır. Bu mekânda ocak ya da dolap olmaması da bu görüşü desteklemektedir.

7.1.2. Yapısal Özellikler

Yapının birinci dönemine ait hamam bölümü kârgir, moloztaş ve tuğla örülü horasan sıvalıdır. Geçiş eleman ve örtüleri tuğladır. Fakat üst örtüleri belirlenememiştir. İkinci dönemde hamama eklenen HZ01 nolu (soyunmalık) mekânın güneybatı duvarı hamamın duvarları üzerinde bugün yıkılmış durumda olan çatının +4.80 olan alt kotuna kadar ve yine hamamın helâ mekânının duvardan itibaren ahşap hatıllı köşelerde kesme taşlı kabayonu moloztaş örgülü yığma duvarlı olarak yapılmıştır. Mekânın kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları ile K5 kapısının bulunduğu kuzeybatı duvarının, ahşap evin birinci kat seviyesi olan +2.45 kotuna kadar devam eden kısmı yine aynı yapım sistemindedir. Bu duvarların sıvası hamam duvarlarından daha farklıdır. Kerpiç harç, keten lifli kerpiç sıva, ince alçı sıva ve üzeri kireç badanalıdır. İkinci dönem soyunmalık duvarları kerpiç harçlı olduğu için ilk dönem hamam yapısının duvarları kadar dayanıklı olmamıştır. Kuzeydoğu duvarında bulunan alt ve üst yüzeylerinde duvar boyunca ahşap hatılların devam ettiği pencere dizisi ve güneybatı yönündeki HZ04 nolu (ılıkılık) mekânın kuzeydoğu duvarının üstüne örülen duvarda bulunan pencerenin detayları kalan parmaklık ve kepenk izlerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Kuzeybatı duvarına yaslanan ahşap konut bölümünün birinci kat döşemesinin +2.45 kotunda bu duvarın üzerine oturduğu ve üçüncü dönem yapımı sırasında duvarın bu kota kadar yıkılarak yerine günümüzde sadece ahşap iskelet olarak kalan duvarın ve 104 nolu mekâna merdivenlerle çıkıldığında girilen K9 nolu kasa ve kanadı yok olmuş kapının izinin kaldığı başka bir duvar yapılmıştır.

Üçüncü dönem eki yapılmadan önce mekânın kuzeybatı duvarında bulunan kesme taş söveli K5 kapısı ve biri günümüze kadar ulaşabilmiş fakat şu an arkasında konut bölümü bulunduğu için kapanmış durumda olan HP1 nolu pencere bu duvarın sokakla doğrudan bağlantıyı sağlayan bir cephe duvarı olduğunu kanıtlamaktadır.

Üçüncü döneme ait konut bölümünde zemin katta Z02 (taşlık) nolu mekânın kuzeydoğu duvarının, kalan ahşap dikme ve üzerine oturduğu taş sömelden anlaşıldığı kadarıyla daha sonra ince bir duvar halini alan aslında zemin katın diğer dış duvarlarında görülen ahşap karkas ve ahşap hatıllı arası yüzeyleri kabayonu içte moloztaş dolgulu ve kerpiç sıvalı kireç badanalı bir duvar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca K6 nolu kapının diğer dış kapılarda olduğu gibi üst penceresinin bulunması sebebiyle bu duvarın bir dış duvar olabileceği görüşünü güçlendirmektedir.

Yapının zemin katının bileşenleri; pencere ve kapıları ya da kaybolan herhangi bir strüktürel elemanı, yapım sistemi belirgin olduğu için restitüsyon çalışmaları sırasında oluşturulabilmiştir. Yıkılan merdivenin sahanlık ve basamakları ya da yıkılan duvarlar, ocaklar, dolaplar aynı yapım tekniğinde bulunan sağlam duvarlardan hareketle restitüe edilmiştir.

Yapının birinci katında da yapısal verilerden hareketle restitüsyon çalışmalarında yok olan pencere, kapı, duvar detayları belirlenebilmiştir. 105 nolu iki bölümlü helâ hacminde abdestlik bölümünün duvarları tamamen yok olmuştur, ancak tavan ve döşemede yıkılan duvaralara ait iz son derece belirgin olduğu için mekân rahatlıkla tanımlanabilmiştir.

101 nolu (oda 3) mekânda ahşap dolap ve masif kerpiç ocak büyük hasar görmüş, ancak yapım sistemlerinden hareketle tanımlanabilmiştir. Aynı durum 106 nolu (mutfak) mekânın güneydoğu duvarında bulunan ocak içinde geçerlidir.

Yapının HZ01 nolu mekân ve konut üzerinde bulunan çatısı büyük hasar görmüştür. Özellikle HZ01 nolu mekânın ve mutfak bölümünün üzerinde bulunan çatı tamamen yok olmuştur. Kalan izlerden çatının oturtma sistemli kırma atı olduğu anlaşılmakta fakat bütün çatının nasıl olduğu sadece yapısal özelliklerine bakılarak anlaşılamamaktadır.

7.2. Yapı Dışındaki Kaynaklardan Elde Edilen Veriler

7.2.1. Yazılı Kaynaklar

Kastamonu Saray Hamamı çok fazla incelenmiş ya da Kastamonu' da çok yaygın bir tipolojiye sahip değildir. İlk dönem yapısına ait plan şeması dolayısıyla saray hamamı olarak nitelendirilen yapı hakkındaki belgeler ise eski arkeoloji müze müdürü Ahmet Gökoğlu' nun hazırladığı Paphlagonia adlı kitap [6, s.363-369] ve 1950 'lerde hazırlanmış anıt fişleriyle sınırlıdır [7, fiş no: 70]. Herhangi bir kaynaktaki adına rastlanmayan bu yapının 19. yy. sonlarındaki durumu İl Kültür Müdürlüğü' nden elde edilen bir fotoğrafla (Foto 35) belirlenebilmiştir. Yüksek bir noktadan çekilmiş olan fotoğraf özellikle çatının durumunu göstermesi açısından önemli bir belgedir. Ayrıca 106 nolu (mutfak) mekânda farkedilebilen ocak izinin varlığının kanıtlanması açısından bakanın yerinin görülmesi destekleyici bir belge olmuştur. Yine bu fotoğraftan yararlanılarak soyunmalık mekânının alaturka kiremit kaplı çatısı üzerinde bir fener olduğu anlaşılmıştır.

7.2.2. Analojik Yaklaşımlar

Çalışmanın bu aşaması için Kastamonu ve çevresindeki bütün hamam yapıları taranmıştır. (bkz. 3.1.3) Bu çalışmalar, hamam yapılarının plan tipolojilerini, yöredeki yapılarda kullanılan malzemeleri ve yapım tekniklerini belirlemede yararlı olmuştur. Fakat Kastamonu Saray Hamamı' nın diğer hamamlara göre plan şeması, işlev düzeni ve geçirdiği dönemler açısından oldukça farklı olması dolayısıyla restitüsyon çalışmalarında kullanılacak kesin veriler elde edilememiştir. Yine de İsmail Bey Hamamı ve İsfendiyar Bey Hamamı soyunmalık bölümlerinin önlerinde bulunan ahşap konut kısmı ve ortası fenerli ahşap çatılı soyunmalık bölümleri ile ve yine Dede Hamamı ve Vakıf Hamamı' nın ortası fenerli ahşap çatılı soyunmalık mekânlarının benzer olması dolayısıyla restitüsyon çalışmaları sırasında soyunmalık mekânının kuruluşu, çatısı, çatı feneri ve pencere, kapı gibi yapı bileşenlerine ait özelliklerin belirlenmesinde yararlanılmıştır.

BÖLÜM 8. RESTORASYON

Kastamonu Saray Hamamı, plan şeması, mimari boyutu ve geçirdiği tarihsel gelişim nedenleriyle bu yörede bulunan diğer hamamlardan farklı bir konumdadır. 17. yy. sonu, 18. yy. başı Osmanlı dönemine ait özel hamam tipolojisindeki plan şemasıyla Kastamonu' daki tek hamam olma niteliğindedir. 19. yy. sonu, 20. yy. başlarında ikinci dönem eki olan soyunmalık mekânı ile daha sonra yine aynı dönemlerde üçüncü dönem eki olan konut bölümü, yapıda hem anıtsal kârgir, hem de yöresel malzeme ve yapım tekniklerinin gözlenebildiği farklı bir birleşim oluşturmuştur.

Günümüzde, son elli yıldır terkedilmiş olmasından dolayı harap ve bakımsız durumda bulunan yapının, çeşitli koruma yöntemleri kullanılarak ve yapıya uygun yeni bir işlev kazandırılarak Kastamonu mimarisine ve kültürel yaşamına katılması gerektiği düşünülmektedir.

8.1. Yeni İşlev Gerekçeleri

Restorasyon çalışmalarında, yapının günümüzdeki durumunu basit onarımlarla çözmenin ancak bir süre için geçerli olacağı düşünülmekte ve çözüm olarak yapının yeni bir işlev verilerek kullanılması önerilmektedir. Çünkü yaşayan bir yapının düzenli bakımının sağlanacağı düşünülmektedir. Elli yıldır kullanılmayan hamam yapısına aynı işlev verilemeyeceği ve sadece onarımlarla kendini sergileyecek olan yapının, konut bölümünün aynı işlevi sürdürmesinin mümkün olamayacağı düşünüldükçe yeni işlev verilmesine karar verilmiştir. Kentin yönetim ve kültür merkezi içinde yer alan ve İl Kültür Müdürlüğü' ne ait olan yapının kültürel bir işlev olarak geleceğe aktarılmasının kent yaşamı açısından yararlı olacağına inanılmaktadır. Yapının onarımı sırasında yeni işlevin düşünülmüş olmasının ve bu işleve uygun olarak düzenlemeler yapılmasının, daha sonradan yapıyı değerlendirmek

amacıyla uygulanacak ve belki de yapıya zarar verecek olan müdahaleleri önlemek açısından da yararlı olduğu düşünülmektedir.

Bu gerekçeler göz önüne alınarak, yapının kültür evi ve müze olarak kullanılması kararı alınmıştır. Bu işleve uygun olarak yapıda mekânsal değişiklikler ve büyük müdahaleler yapılmaksızın gereken onarım çalışmalarının yapıldığı bir restorasyon projesi ön görülmektedir.

8.2. Yeni İşlev Programı

Yapıya verilen yeni işlev, yapı boyutları ve mekân düzenine bağlı olarak şekillendirilmiş, tüm işlevsel dağılım, sirkülasyon ve servis mekânları yapı olanaklarıyla çözümlenmiştir. Müze ve kültür evi işlevi, İl Kültür Müdürlüğü' nün sahip olduğu yapıyı, bu kurumu destekleyen bir mekân olarak kullanmak istemesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Kültür Müdürlüğü' nün yan etkinlikleri için uygun olduğu düşünülen yapıda dinlenme ve sosyal tesis ağırlıklı istekler de göz önünde bulundurularak, yapı sanat etkinliklerinin düzenlendiği bir merkez konumuna getirilmektedir.

Yapının ilk dönemine ait hamam bölümü, restitüsyon verilerine dayanılarak onarılıp müze haline getirilmesi düşünülmektedir. Bu bölümde sadece teknik kapasitenin artırılması gerekmektedir. Sergileme ve müze işlevini görmesi için iyi bir aydınlatma sistemi kurulmalıdır.

Kültür evi işlevlerinin, yapının soyunmalık ve konut bölümünde bulunan mekânlara yerleştirilmesi düşünülmektedir. Z01 nolu (hamam girişi) mekân müze ve sergi bölümüne doğrudan girişin, ayrıca kültür eviyle de bağlantının sağlandığı mekândır. Bu mekânda hamama ve diğer anıtsal yapılara ait dökümanların bulunduğu bir satış bölümü düşünülmektedir. Z02 nolu (taşlık) mekân kültür evine ait giriş holü olarak kullanılmaktadır. Mekânda kültür evinin tanıtımı ve yapılacak aylık ya da haftalık sanat etkinlikleri ile ilgili tanıtım panoları ve çağdaş ek olarak yapılması düşünülen helâ ve lavabolar ile Z03 nolu mekânın güneydoğusunda kalan dörtgen alana yerleştirilen ısıtma merkezi yine bu mekânda bulunmaktadır. Yani Z02 nolu

(taşlık) mekân önceki işlevinde olduğu gibi geçiş alanı özelliğini yitirmemiştir. Z03 nolu (oda) mekânın kültür evinin idari bölümü, Z04 nolu (ahır) mekânın ise kültür evine ait evrak ve belgelerin saklandığı arşiv bölümü olarak kullanılmaktadır.

HZ01 nolu (soyunmalık) mekân, restitüsyon çalışmalarından elde edilen verilere göre düzenlenmiştir. Bu bölüm tamamıyla sergileme alanı olarak ayrılmıştır. Şirvanın alt bölümünde geçici sergi alanları bulunmaktadır. Üst bölümü 104 nolu (oda) mekân ile birleşmektedir. Bu kat, gerektiğinde 104 nolu mekân panolar yardımıyla kapatılarak şiir ve müzik dinletileri, edebiyat söyleşileri ve bunun gibi sanat etkinliklerinin gerçekleştirilebildiği gibi tümüyle sergileme alanı olarak da kullanılmaktadır. 104 nolu mekânın güneybatı duvarında bulunan bir kapıyla mekân kültür evi bölümüne bağlanmaktadır.

Birinci katta bulunan 104 nolu mekân dışındaki mekânlara kültür evine ait işlevler verilmiştir. 101 nolu mekân toplantı odası ve kitaplık olarak, 102 nolu mekân küçük oturma salonu, 103 nolu mekân dinlenme ve çay salonu, 105 nolu mekân yine helâ olarak ve 106 nolu mekân yine mutfak olarak kullanılmaktadır.

8.2.1. Yeni İşlevin Yapının Volümetrik Kapasitesine Uygunluğu Açısından Bir Değerlendirme

Yapının, müze ve kültür evi olarak kullanılması için mekânsal açıdan büyük değişiklikler geçirmesi gerekmemektedir. Yeni işlev programı, yapının mekânsal özellikleri ve boyutlarına uygun olarak düzenlendiği için, ek mekânlar ya da mekân içinde değişiklikler yapılmaksızın sadece üçüncü döneme ait restitüsyon projesinden elde edilen verilere göre yapı düzenlenmektedir.

Müze ve kültür evi, yapının mekânsal kurgusuna uygun olarak oluşturulacağı için, küçük boyutlu; kültürel etkinliklerin düzenlendiği, kalıcı bir müze, geçici sergileme, idare ve çeşitli sanat etkinlikleri işlevlerine sahiptir. Yapıda var olan mekânlara bu işlevler yerleştirilerek mekânsal kurgu gerçekleştirilmektedir. Yapının boyutsal açıdan yetersiz olduğu söylenemese de bazı teknik mekân ve W.C.'lerin yapıya eklenmesi gerekmektedir. Bu uygulamanın yeni yapım olduğu belli olmalı ve

mekânlar için en uygun alan seçilmelidir. Isıtma merkezi, zemin katta Z02 nolu mekânda Z03 nolu mekânın güneydoğusunda kalan bölümde W.C.' ler ise HZ03 nolu (helâ) mekânın kuzeybatısında yerleştirilmiştir.

8.2.2. Yeni İşlevin Yapının Teknik Kapasitesine Uygunluğu Açısından Bir Değerlendirme

Günümüz şartlarında, verilen yeni işlev için gereken teknik kapasitesinin, elli yıldır terkedilmiş, bakımsız ve harap durumda bulunan yapıdan müdahale yapılmaksızın sağlanabilmesi olanaksızdır.

Yapının konut bölümünde, su ve elektrik tesisatına ait bazı izlere rastlanmıştır. Yapıda elektrik olduğu, eski tip anahtarlardan ve kapı üstlerindeki bazı elektrik kablolarından anlaşılmaktadır. Ancak tesisatın geneline ait veri elde edilememiştir. Su tesisatında ise sadece hamamdan soyunmalık duvarını boydan boya aşarak konuta ulaşan boruyla suyun yapıya girişi belirlenmiştir. Ayrıca yapının 105 nolu (helâ) mekânından zemin kata kadar inen düşey pis su borusu görülmektedir. Soyunmalık ve hamam bölümünde ise elektrik tesisatına ait hiçbir ize rastlanmamıştır. Hamam bölümünde su tesisatına ait eski ve yeni borular görülmektedir. Bu bölüm müze olarak kullanılacağı için restorasyonda sadece elektrik tesisatı eklenmektedir. Konut bölümünde zemin kat ve birinci katta su tesisatı yeniden kurulmaktadır. Zemin katta ek helâ mekânları ve lavabolar için gereken tesisat birinci katta 105 (helâ) ve 106 nolu (mutfak) mekânları için gerekmektedir. Yapının tümünde elektrik tesisatı kurulmaktadır. Hamam bölümünde iyi bir aydınlatma ve ses düzeni gerekmektedir. Yapıda, hamam bölümünün ısıtma sistemi ve konut bölümündeki ocaklar artık kullanılmayacağı için yeni bir ısıtma sistemi kurulması gerekmektedir. Isıtma sistemi olarak kalorifer kullanılması düşünülmüştür. Ayrıca müze, konut ve soyunmalık bölümlerinde nem dengeleyici cihazlar gerekmektedir. Yapının ısıtma merkezi zemin katta Z02 nolu mekânda Z03 nolu mekânın güneydoğusunda yer almaktadır.

8.3. Onarıma İlişkin Öneriler

Yapının önerilen yeni işleve bağlı olarak onarılması için endirekt koruma, temizleme, sağlamlaştırma, bütünleme, yeniden yapma ve çağdaş ek yöntemlerinin kullanılması öngörülmektedir.

8.3.1. Endirekt Koruma

Yapının sürekli olarak bozulmasına yol açan etkenleri ortadan kaldırmak ve onarımı sırasında oluşacak bozulmalara engel olmak için bu yöntem kullanılmaktadır. Bu koruma öncelikle eğimli arazide bulunan yapıyı zemin sularından koruyarak rutubeti önlemek ve ahşap malzemeye yerinde yapılan müdahalelerle malzemenin daha fazla zarar görmesine engel olmayı amaçlamaktadır.

8.3.1.1. Zemin Sularının Drenajı

Yapının konut bölümüne ait duvarları hariç bütün duvarları ve özellikle ilk dönem yapısına ait hamam bölümünün duvarları toprak altında bulunduğu ve zemin sularından korunmadığı için rutubet oranının yüksek olmasından dolayı hem soyunmalık mekânında hemde ahşap konut bölümünde rutubet sonucu oluşan bozulmalar görülmektedir. Restorasyon çalışmaları sırasında ve sonrasında önceden zemin sularının drenajı yapılmazsa sürekli yapıyı etkileyen bozulma ortamı devam edecek ve onarılan bölümleri de bozacaktır. Bu nedenle bütün onarım çalışmalarından önce bu işlemin yapılması gerekmektedir.

8.3.1.2. Malzemeye Yerinde Müdahale

Yapının özellikle ahşap iskeletli bölümünde onarım çalışmalarının öncesinde ahşap malzemede gözlenen böcek ve mantarlar sonucunda oluşan bozulmalara çözüm getirmek gerekmektedir. Bu bozulmalar yapıda sürekli olarak devam etmekte ve malzemenin çürümesine, ahşap iskeletin düğüm noktalarında çözülmelere neden olmaktadır. Ahşap malzemedeki bu bozulmalar önceden belirlenmeli, gerekli askı sistemleri yapıldıktan sonra kesilip bu kısımlar yapının dışına çıkarılarak yakılmalı ve böylelikle diğer ahşap malzemeler kurtarılmalıdır. Bu işlemten sonra ahşap malzeme yerinde permethrin grubu ilaçlarla ilaçlanarak daha fazla bozulması

önlenmelidir. Böylelikle yerinde yapılan bu müdahale ile sağlam olan malzeme bu tür bozulmalara karşı korunmuş olmaktadır.

8.3.2. Temizleme

Yapıda bulunan ikinci ve üçüncü dönem 19. yy. sonu, 20. yy. başı mimari ekler, yöreye ait yapım tekniklerini ve malzemeyi ortaya koymaktadır. Yapı eklerle birlikte korunmalıdır. Bunun dışında yapıda yakın döneme ya da günümüze ait eklere rastlanmamıştır. Yapının iç ve dış mekânlarında ve özellikle hamam yapısının üzerinde bulunan moloz ve toprağın atılması, yapı ve çevresinin bu birikintilerden temizlenmesi gerekmektedir.

Birinci dönem hamam yapısının kubbe ve duvar yüzeyleri üzerinde bulunan toz, kir, örümcek ağı ve biyolojik bozulmalar temizlenmelidir. Yumuşak fırçalarla yüzeysel tozlar alınmalı, daha sonra biyolojik bozulma görülen yüzeyler temizlenmelidir. Sıva üzerinde görülen mikroflara tabakaları için biosid, küf mantarlı tabakalar için fungusid sürülür, daha sonra suyla yıkanır. Daha sonra diğer kirler için iyonlaşmayan deterjanlı su kullanılarak aynı işlem yinelenebilir. Böylelikle yosun ve biyolojik oluşum temizlenecektir.

8.3.3. Sağlamlılaştırma

Bu yöntemin, üçüncü dönem konut bölümündeki yapısal bozulmalarda kullanılması düşünülmektedir. Zemin katta ahşap iskelet arasında bulunan kabayonu-moloztaş dolgulu duvarların harcı sağlamlştırılmalıdır. Özgün harcı kerpiç olan ve rutubet dolayısıyla bağlayıcı özelliğini kaybeden harç, kil + %10-20 beyaz çimento + 4 mm. altı dere kumu ile yapılan onarım harcı kullanılarak bağlayıcılığı ve dayanıklılığı artırılarak sağlamlştırılmalıdır.

8.3.4. Bütünleme

Yapının restorasyonunda estetik ve işleve ait zorunluluklar nedeniyle, restitüsyon çalışmaları sonucu yeterli veri elde edilen bölümlerde bütünleme çalışması yapılması kararlaştırılmıştır.

Birinci dönem hamam yapısı iç mekânlarında sıva yüzeylerinin bütünlenmesi gerekmektedir. HZ05 nolu mekânda kırılan döşeme taşının boşluğu kapatılmalıdır. Hamamın mekânlarına ait tekil örtüler, temizleme çalışmaları sonucunda ortaya çıkarıldıktan sonra restitüsyon verilerine bağlı olarak ararlarındaki ilişkiler tamamlanmalıdır. Kubbe ve tonozların üstünde bulunan fil gözleri temizleme çalışmalarından sonra bütünlenmeli ve mekânlar iklimsel bozulmalara karşı korunmalıdır. Kubbeler alaturka kiremitle kaplanmalıdır. Kiremitler kubbeye akrilik katkılı su itici bir horasan harcı ile oturtulur. Bu horasan harcının altında su yalıtımı için pestil türü bir malzeme, onun altında da kubbe yüzeyini düzeltten büyük agregalı buhar çıkışına izin veren bir horasan harcı bulunmalıdır.

Hamam yapısını çevreleyen, üzeri harpuştalı kabayonu-moloztaş duvarda derzlerin boşalmış olduğu görülmektedir. Bu duvarlarda derz onarımları yapılmalıdır.

İkinci dönem soyunmalık mekânının kuzeydoğu ve güneydoğu duvarlarının, restitüsyon çalışmaları sonucu elde edilen verilerle yıkılan bölümleri tamamlanmalıdır. Bu uygulamada aynı malzeme ve teknikler kullanılmalı fakat duvarın harç ve sıvasının dayanıklılığını arttıran düzenlemeler yapılmalıdır. Bu duvarlarda genelde dökülmüş olmakla birlikte ince lif katkılı (buğday sapı) kerpiç sıva ve ince bir kireç sıva bulunmaktadır. Bu sıva %10 çimento + kum katılması yoluyla daha dayanıklı duruma getirilmelidir. Duvarlar kerpiç harçlıdır ve bütünleme çalışmaları sırasında özgün harca %10 çimento ve kum katılmasıyla elde edilen daha dayanıklı bir onarım harcı kullanılmalıdır.

Üçüncü dönem eki olan konut bölümünde, ahşap malzemeye yönelik ilaçlama yapıldıktan sonra zemin kat, birinci kat ve çatıda yok olan ahşap yapı elemanları tamamlanmalıdır. Ahşap yapı elemanlarının tümü korunmaya alınıp kötü durumda olanlar yapıdan çıkarıldıktan sonra bu bölümlerin tamamlanması için şantiyede emprenye edilen ağaç kullanılmalıdır. Böylelikle ahşap malzeme, mantar ve böcek bozulmalarına karşı baştan korunmaya alınmış olacaktır. Bütünleme işleminde zemin katta meşe, birinci katta sarı çam olmak üzere aynı cins ağaç kullanılmalıdır. Yapının strüktürüne eklenen yeni ahşap yapı elemanlarının lif dokularının özgün malzemeye

uyumlu olması gerekmektedir. Böylelikle çekme ve burkulmaya karşı yeni ve eski malzemelerin farklı çalışması ve ek yerlerinden ayrılması önlenmiş olacaktır. Yeni ahşap malzemelerin böcek ve mantar oluşumuna karşı korunması için rutubet içeriğinin %20 'nin altında olması, dolayısıyla iyi kurutulmuş olması gerekmektedir.

Bütünleme çalışmaları sırasında yapım tekniklerinin birbirinden çok farklı olmamasına dikkat edilmelidir. Ahşap yapı elemanlarında balta ve keserle yontma tekniği kullanılmıştır. Yeni ahşap elemanların planyadan çıkmış olması büyük farklılık yaratabilir. Dolayısıyla otantik işçiliğin devam ettirilmesinde yarar görülmektedir. [13,s. 1-30]

Konut bölümünün zemin katında ahşap iskelet arasında bulunan kabayonu moloztaş dolgulu duvarlardaki sıva eksikleri tamamlanmalıdır. Z01 ve Z02 nolu mekânların duvarları, Z01 nolu mekânın güneybatı duvarı ile Z02 nolu mekânın K5 nolu kapısından Z03 nolu mekânın bitimine kadar olan kuzeybatı duvarı dışında sıvasızdır. Bu duvarlardaki özgün sıva, kil (5) / beyaz çimento (1) + ince kum + alçı sıva (2-3 mm.) ile dayanımı artırılarak oluşturulan onarım harcı ile tamamlanmalıdır.

Konut bölümünün birinci katındaki ahşap iskelet arası kerpiç dolgulu duvarlardaki sıva ve dolgu malzemesinde bozulmalar gözlenmektedir. Bu duvarlardaki eksik kerpiç bloklar aynı boyutta yeni kerpiç bloklarla tamamlanmalıdır. Sıva onarımları ve bütünlemeleri, %10 çimento + 2 mm. altı dere kumu katkılı bağlayıcılığı ve dayanımı artırılmış sıva onarım harcı ile yapılmalıdır.

Bütünleme çalışmaları sırasında üretilen sıva ve harçların mevcut olanlarla benzer fiziksel ve mekânîk özelliklerde olması ve uygulandığı noktalarda uyumlu bir birleşim göstermesi sağlanmalıdır. Bu sebeple laboratuvarında yapılan basit analizler ve şantiye koşullarında gözlemler gerekmektedir.

Konut bölümünde yapı bileşenlerinde de bütünleme yapılmalıdır. Pencere ve kapılarda yok olan kasa, kanat ve pervazlar, dolap kapıları ve ocaklar restitüsyon verilerine göre tamamlanmalıdır.

8.3.5. Yeniden Yapma

Verilen yeni işlevin uygulanabilmesi için yapıda tamamen yıkılmış bölümlerde bu yöntemin uygulanması düşünülmektedir.

Yapının ilk dönemine ait hamam bölümünde yapısal bir kayıp olmadığı için bu boyutta bir müdahaleye gerek yoktur. Bu yöntemin yapının en çok zarar gören ikinci dönem soyunmalık mekânında uygulanması öngörülmektedir. Çatı ve galeri katını (şirvan) kaybetmiş olan mekânın restitüsyon çalışmaları sonucu elde edilen verilerle yeniden yapılmasına karar verilmiştir. Restitüsyon çalışmalarından elde edilen verilere göre ahşap kirişli, kırlangıç taşırtmalı, kademeli tavan ve ahşap kırma çatı ile bu mekânın kuzeybatı duvarına yaslanan üçüncü dönem bölümünün konut çatısı birleştirilmelidir. Konut bölümünde de soyunmalığın çatısı ile birleşen 104 nolu mekân ve 106 nolu mekânın üzerindeki çatı tamamen yıkılmıştır. Bu uygulama sırasında mevcut çatı ile yeni yapılan çatının yapım sistemi ve malzemelerinin birbiriyle uyuşması sağlanmalıdır.

Konut bölümünün 106 nolu (mutfak) mekânın kuzeydoğu duvarında bulunan ocağa ait ateş yakma yerinin kemerinden hareketle ve restitüsyon çalışmaları sonucunda yeniden yapılmasına karar verilmiştir. 105 nolu (helâ) ve 106 nolu (mutfak) mekânların yeniden yapılması sırasında ahşap kirişli döşemenin üzerine ahşabın rutubet sebebiyle çürümesini önleyecek bir yalıtım yapılması gerekmektedir.

8.3.6. Çağdaş Ek

Yapıya verilen işlev, yapının mekânsal kurgusuna uygun olarak düzenlenmiş ve mekânlarda büyük değişiklikler gerektirecek bir işlev programından kaçınılmıştır. Yapının mekânlarının boyut ve formlarına müdahale getirilmemiştir, ancak yeni işlev gereğince mekânsal açıdan W.C.' ler ve ısıtma merkezi, teknik kapasite açısından ise elektrik, su ve ısıtma tesisatı yapıya en uygun şekilde eklenmelidir.

Yeni W.C.' ler Z02 nolu mekânın kuzeydoğusunda soyunmalık mekânının duvarına dayalı, hafif panel elmanlar ve iyi çözülmüş detaylarla en az dikkat çekecek

şekilde uygulanmalıdır. Yapının ısıtma merkezinin ve elektrik tesisatına ait panoların, Z02 nolu mekânda, Z03 nolu mekânın güneydoğu duvarıyla hamam duvarı arasında kalan dörtgen mekâna yerleştirilebileceği düşünülmektedir. Isıtma sistemi kalorifer olarak düşünülmektedir. İklimlendirme kontrolü için kültür evi ve müzede nem dengeleyici cihazlar kullanılmaktadır. Bağıl nem, 15-20 °C iç sıcaklık için %50-60 arasında tutulmalıdır.

Elektrik tesisatı için minimum çelik boru kullanılmalı, en az anahtar gerektirecek şekilde lokal olarak ana panonun kullanılması sağlanmalıdır. Müzede sergilenecek objeler için aydınlatma türü ve ışık şiddetinin uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. [14]

SONUÇ

Saray Hamamı, Kastamonu mimarisinde, mimari boyutu, plan şeması, yapısal özellikleri ve geçirdiği dönem etkileri ile farklı konumda bir yapıdır.

İlk döneme ait olan, 17. yy. sonu, 18. yy. başı Osmanlı dönemi kârgir hamam bölümünün, birbiri içinden geçilen eş odalar halindeki plan şemasıyla, bugün izine rastlanılamayan bir saraya ya da konağa ait özel hamam tipolojisinde olduğu kabul edilmektedir. Yapı, günümüzdeki durumuna 19. yy. sonu, 20. yy. başlarında yakın aralı iki ayrı dönemde önce soyunmalık daha sonra konut bölümünün eklenmesiyle ulaşmıştır. Bu düzenlemelerden itibaren elli yıl öncesine kadar halk hamamı olarak kullanılan yapı, daha sonra terk edilmiştir.

Saray Hamamı, günümüzde kentsel kimliğini kaybetmekte olan Kastamonu' nun sahip olduğu, hem anıtsal yapı özelliklerinin, hem de yöresel malzeme ve yapım tekniklerinin içiçe bulunduğu önemli bir kültürel mirastır.

Günümüzde son derece harap ve bakımsız durumda olan yapı, acil önlemlerle korunmaya alınmalıdır. Korumanın sürekliliği açısından yapının, uygun yeni bir işlevle kullanılması düşünülmüştür. Kentin yönetim ve kültür merkezi içinde yer alan yapının, bu konuma uygun olması için ve kentin kültürel yapısına katkıda bulunması açısından müze ve kültür evi olarak kullanılması düşünülmüştür.

Kastamonu Saray Hamamı, belirlenen kültürel ve mimari kimliği ve bu kimliğe uygun olarak kazandırılan yeni işleviyle kentin mimari yaşamında yerini almalı ve geleceğe aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] ARU, K.A., Türk Hamamları Etüdü, İstanbul 1949, s. 27-52.
- [2] ARU, K.A., "Hamam" Maddesi, Meydan Larousse, İstanbul 1971, cilt 5, s. 568-570.
- [3] ÜLGEN, A.S., "Hamam" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt 5/1, s. 174-178
- [4] EYİCE, S., "İznik' te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", Tarih Dergisi, İstanbul 1960, cilt 2, sayı 15, s. 108-120
- [5] EYÜPGİLLER, K., Kastamonu Kent Tarihi (Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- [6] GÖKOĞLU, A., Paphlagonia, Kastamonu 1952, s. 363-369.
- [7] GÖKOĞLU, A., Kastamonu Arkeoloji Müzesi Eski Eser Fişleri, Kastamonu, 1952. Fiş No: 9,20,29,34,37,40,49,53,59,60,67,68,70,129
- [8] KÜÇÜKERMEN, Ö., Türk Evi, İstanbul 1985.
- [9] ESKİ, M., "Tarih Boyunca Kastamonu", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul 1995, sayı 27, s. 9-11.
- [10] TANYELİ, U., "Kastamonu", Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11. - 15. yy.) Doktora Tezi, İstanbul 1987, s. 52-53.

- [11] BİLİCİ, Z.K., "Kastamonu' da Türk Devri Mimarlık Eserleri", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul 1995, sayı 27, s.5-8
- [12] KAFESÇİOĞLU, R., Kuzeybatı Anadolu'da Ahşap Ev Yapıları, İstanbul 1955 s. 42-126
- [13] ARTEL, T., Yapı Malzemesi, İstanbul 1969, s. 421-427
- [14] ASHURST, J.,N.,Practical Building Conservation, Cilt 5, Gower Technical Press., Londra, 1989, s. 1-30
- [15] DARKOT, B., "Kastamonu" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 399-403
- [16] KUBAN, D., "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982, s. 197

Foto 1. Vakıf Hamamı - Taş duvarlı soyunmalık mekanının alaturka (04/1995)
kiremit kaplı, ortası fenerli ahşap çatısı

Foto 2. Vakıf Hamamı - Soyunmalık mekanının üzerindeki ahşap çatı (04 1995)
fenerinin içten görünüşü

Foto 3. Vakıf Hamamı -
Soyunmalık
mekanı
(04/1995)

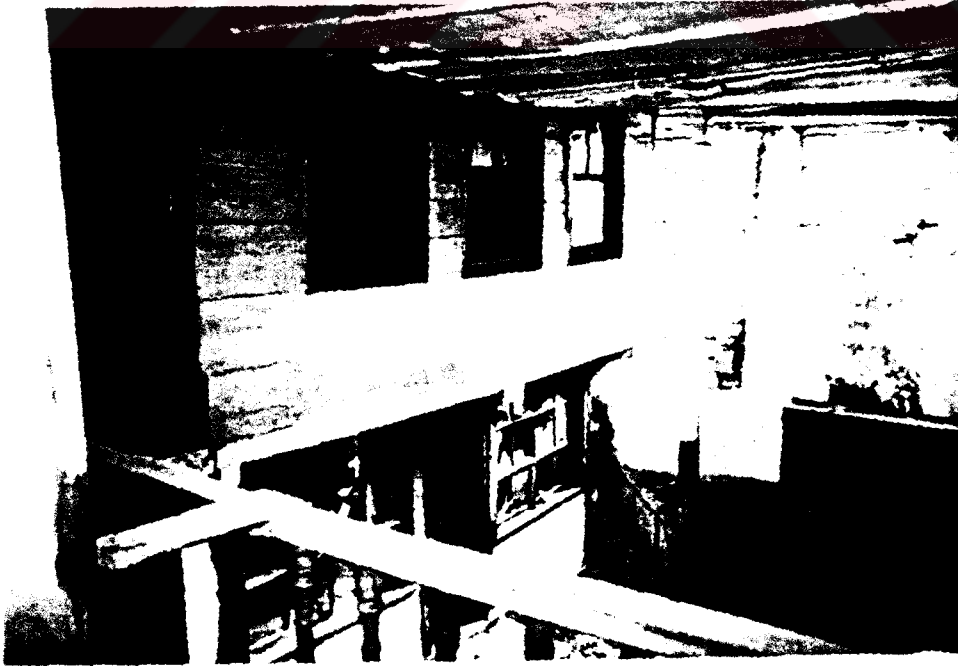

Foto 4. Vakıf Hamamı - Soyunmalık mekânı - Şirvan ve hamamcı
köşkü (04 1995)

Foto 5. Vakıf Hamamı -
Odunluk ve
külhan inişi
(04/1995)

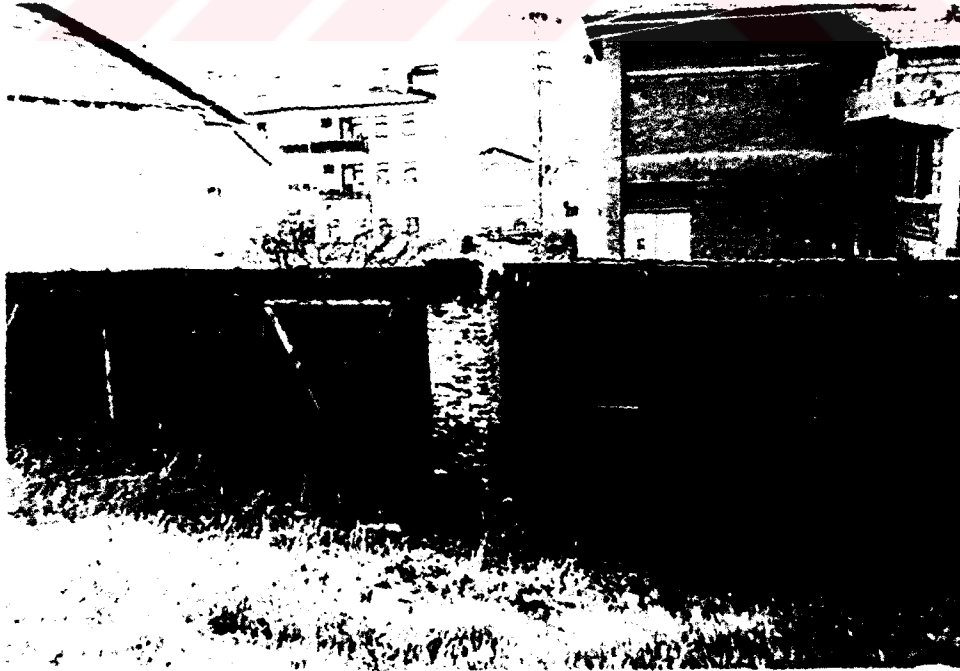

Foto 6. Vakıf Hamamı - Külhan bacası ve odunluk

(04/1995)

Foto 7. Vakıf Hamamı - Külhan

(04 1995)

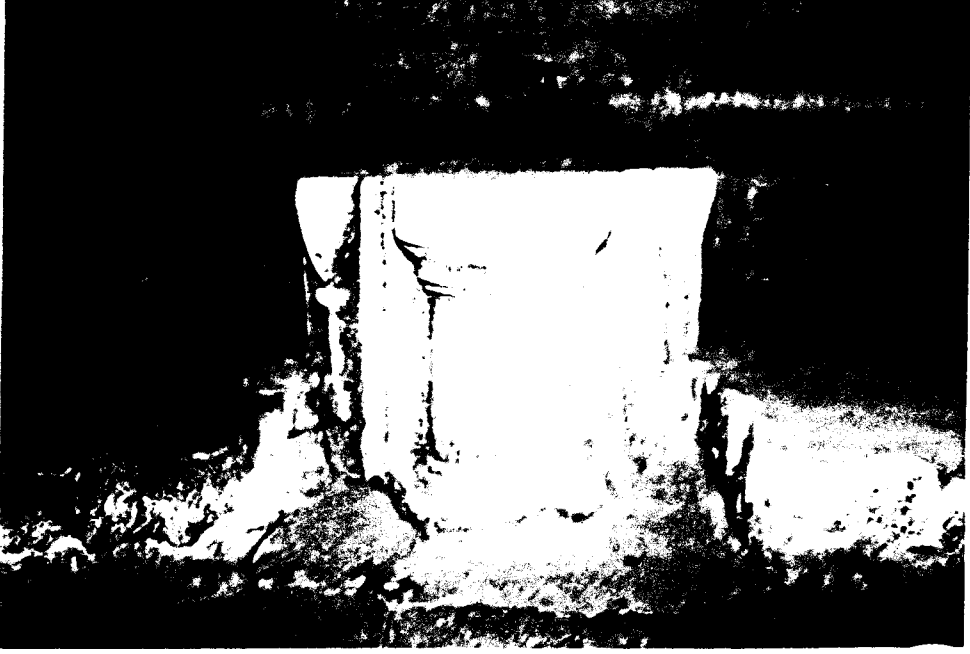

Foto 8. Vakıf Hamamı - Kurna

(04/1995)

Foto 9. Vakıf Hamamı - Kurna

(04 1995)

Foto 10. Vakıf Hamamı - Su deposu

(04/1995)

Foto 11. Vakıf Hamamı - Su deposu. Kazan

(04 1995)

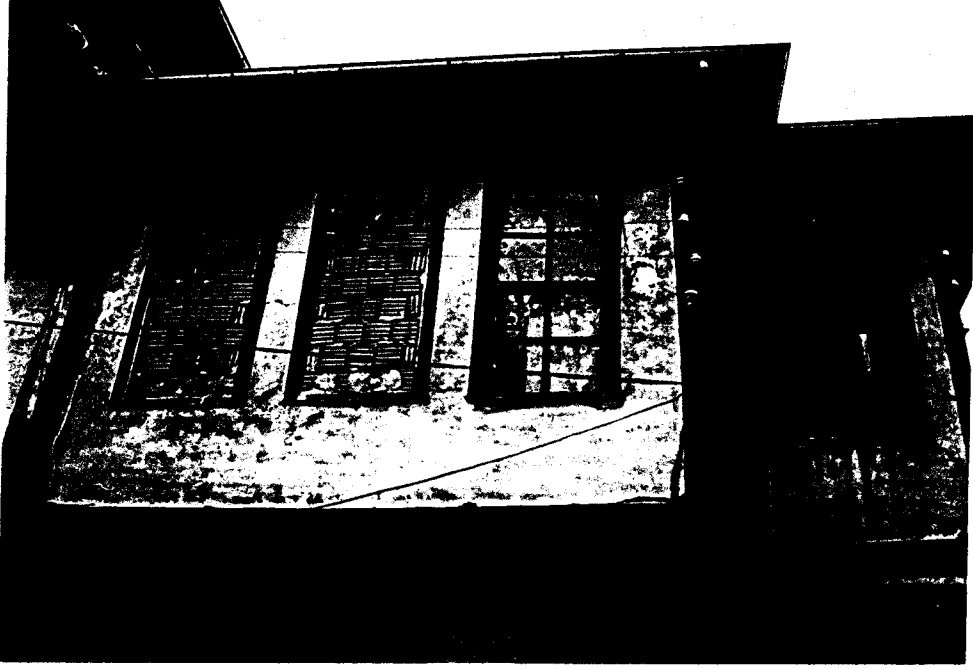

Foto 12. Bey Hamamı - Yapının soyunmalık mekanının önündeki ahşap yapı (04/1996)

Foto 13. Bey Hamamı (04 1996)

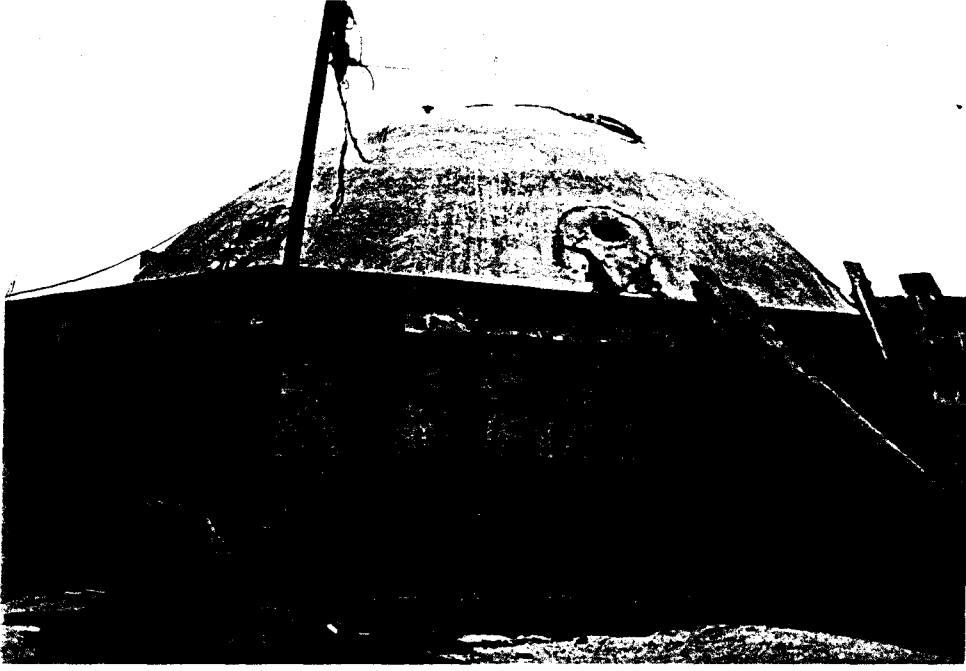

Foto 14. Bey Hamamı - Yapının restore edilen sıcaklık kubbesi ve kasnağı (04/1996)

Foto 15. Bey hamamı - Onarım gören hamamın üst örtüsü (04/1996)

Foto 16. Bey Hamamı - Soyunmalık mekânı, şirvan ve fenere ait pencereler

(04 1996)

Foto 17. İsmail Bey hamamı - Hamamın üzerinde yer alan ahşap yapı (04/1996)

Foto 18. İsmail Bey Hamamı

(04 1996)

Foto 19. Soyunmalığa ait
kesme taş söveli
kapı
(04/1995)

Foto 20. İsmail Bey Hamamı - Hamamın önünde yer alan yapının
iç mekanı (04/1995)

Foto 21. İsmail Bey Hamamı

(04-1995)

Foto 22. Dede Hamamı -
Basık kemerli
soyunmalık
giriş kapısı
(04/1995)

Foto 23. Dede Hamamı

(04 1995)

Foto 24. Dede Hamamı - Kargir duvarlı, ahşap çatılı soyunmalık ve kargir hamam cephesi (04/1995)

Foto 25. Dede Hamamı - Kargir hamam bölümü (04 1995)

Foto 26. Dede Hamamı - Soyunmalık mekânı

(04/1995)

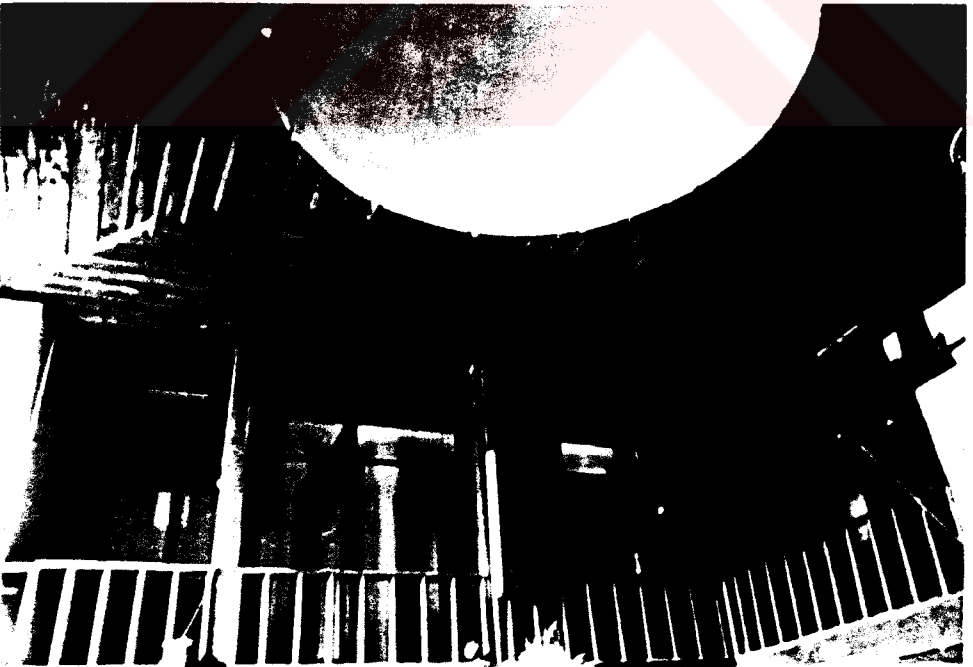

Foto 27. Dede Hamamı - Soyunmalık mekanının tavanı

(04 1995)

Foto 28. Kale Hamamı - Ahşap soyunmalık cephesi

(04/1995)

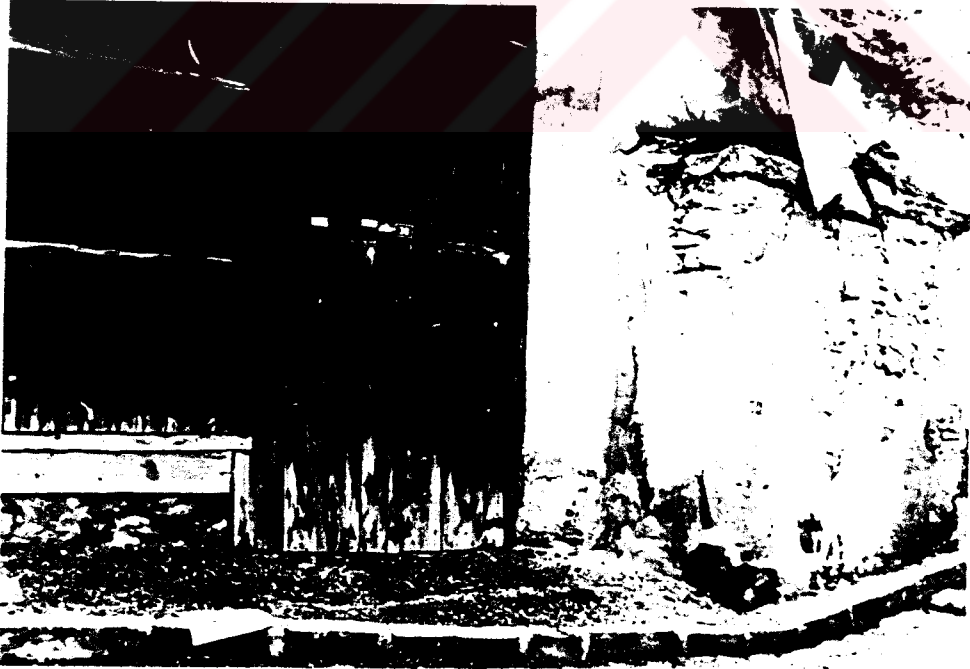

Foto 29. Kale Hamamı - Ahşap soyunmalığa ait dış kapı

(04 1995)

Foto 30. Kale Hamamı - Soyunmalık mekânı, hamamcı köşkü (04/1995)

Foto 31. Kale Hamamı - Soyunmalık mekanının tavanındaki soyunmalık feneri (04 1995)

Foto 32. Kale Hamamı - Giriş holü

(04/1995)

Foto 33. Kale Hamamı - Hela taşı

(04 1995)

تصویر حمام سارای کاستامونو - ۱۹۰۴

Foto 35. 19. yy. sonlarında Kastamonu Saray Hamamı
(Kaynak : İl Kültür Müdürlüğü Arşivi)

(04/1995)

Foto 36. Kastamonu Saray Hamamı - Güneybatıdan bakış

(04/1995)

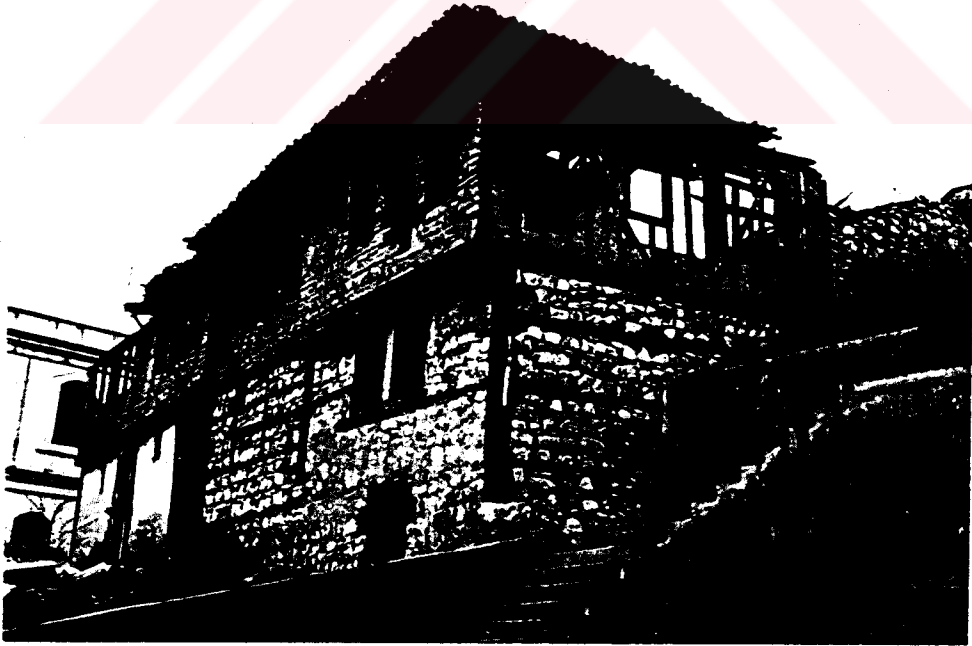

Foto 37. Ahşap karkas konut bölümü - Batıdan bakış

(04 1996)

Foto 38. Ahşap karkas konut bölümü ve hamamı çevreleyen kabayonu moloztaş duvar (güneybatı cephesi)

(04/1996)

Foto 39. Kuzeydoğu cephesi - Soyunmalık duvarı

(04 1996)

Foto 40. Konut bölümü - Güneybatı yönünden bakış

(04.1995)

Foto 41. K2 nolu kapı

(04 1996)

Foto 42. K3 nolu kapı

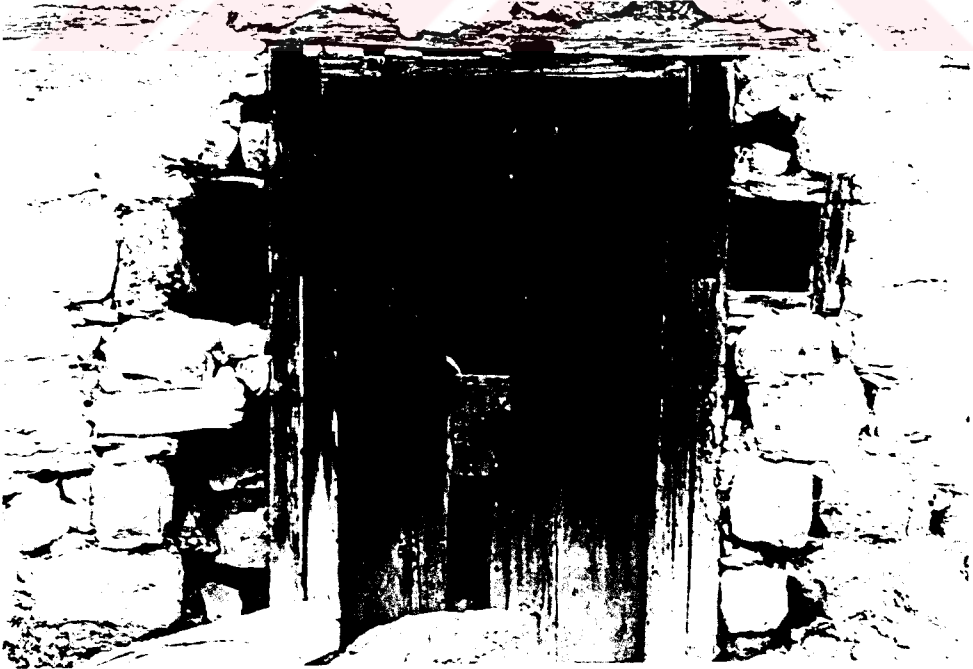

Foto 43. K1 nolu kapı

(04 1996)

Foto 44. Z01 nolu mekan kuzeybatı duvarı - K3 nolu kapı - P8 nolu (04/1996)
mazgal pencere

Foto 45. Z01 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - K4 nolu kapı (04 1996)

Foto 46. Z01 nolu mekan
ile soyunmalık
mekanının
birleşimine ait
ara kesit
(04/1996)

Foto 47. Z01 nolu mekan güneybatı duvarı - K5 nolu kapı

(04 1996)

Foto 48. Z01 nolu mekan güneybatı duvarı - K6 nolu kapı

(04/1996)

Foto 49. Z01 nolu mekan kuzeybatı duvarı - Ps nolu pencere

(04 1996)

Foto 50. Z01 nolu mekan - Tavan döşemesi

(04/1995)

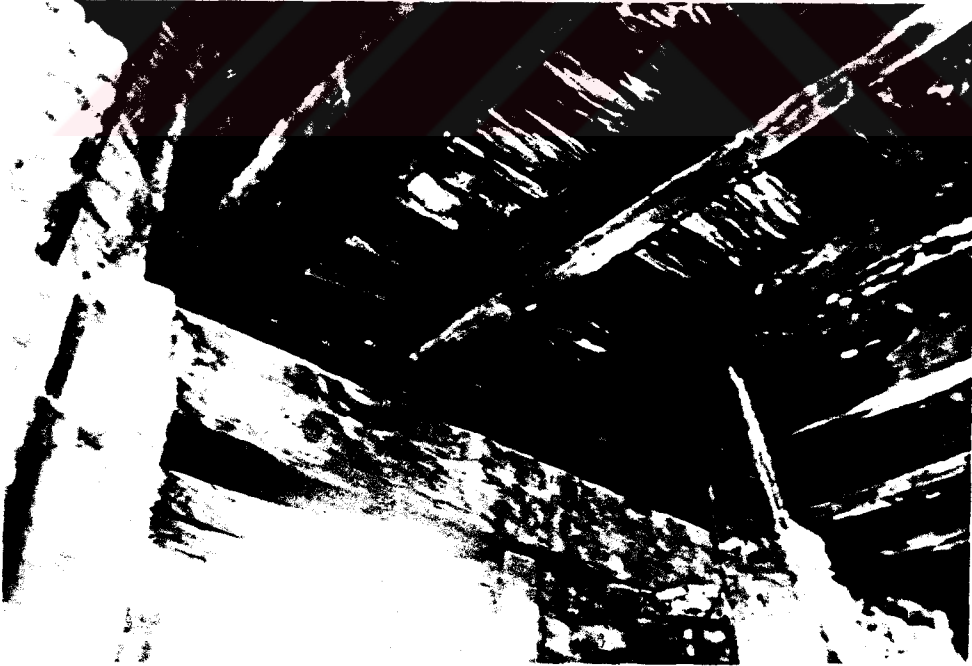

Foto 51. Z01 nolu mekan - Tavan döşemesi

(04 1995)

Foto 52. Z01 nolu mekan - Tavanda mantar bozulmaları

(04/1995)

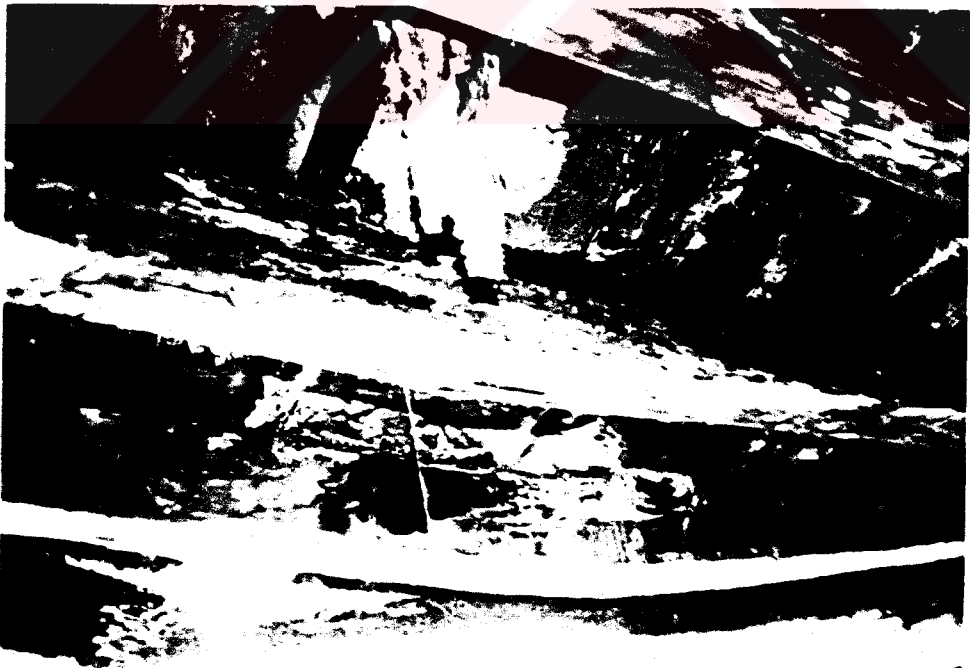

Foto 53. Z01 nolu mekan - Tavan kirişlerindeki burkulma

(04/1995)

Foto 54. Z02 nolu mekan
kuzeybatı duvarı
K2 nolu kapı
(04/1996)

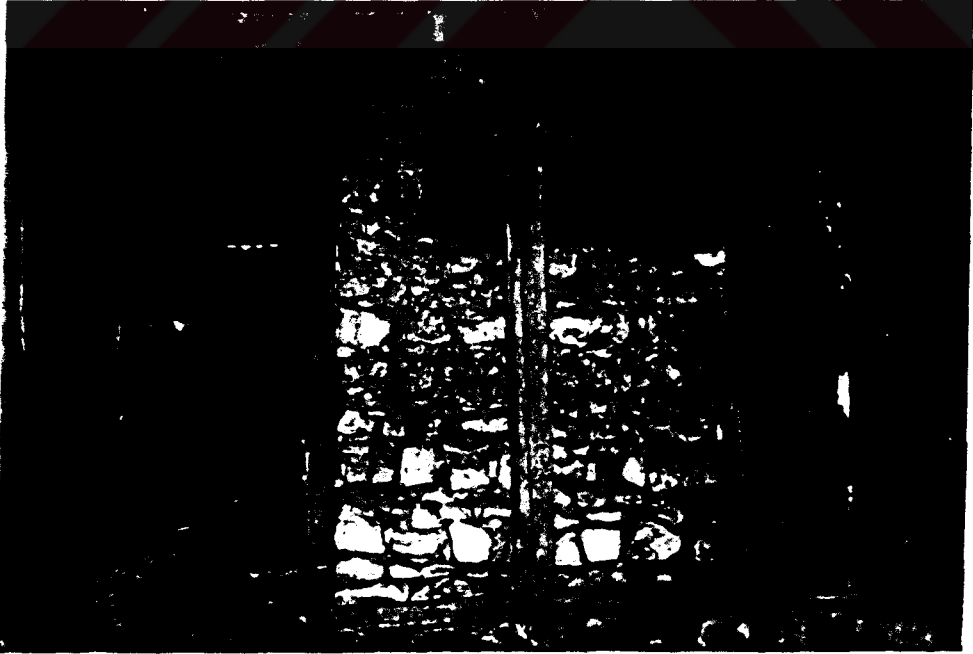

Foto 55. Z02 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - K6 nolu kapı

(04 1996)

Foto 56. Z02 nolu mekan - Ahşap merdiven

(04 1996)

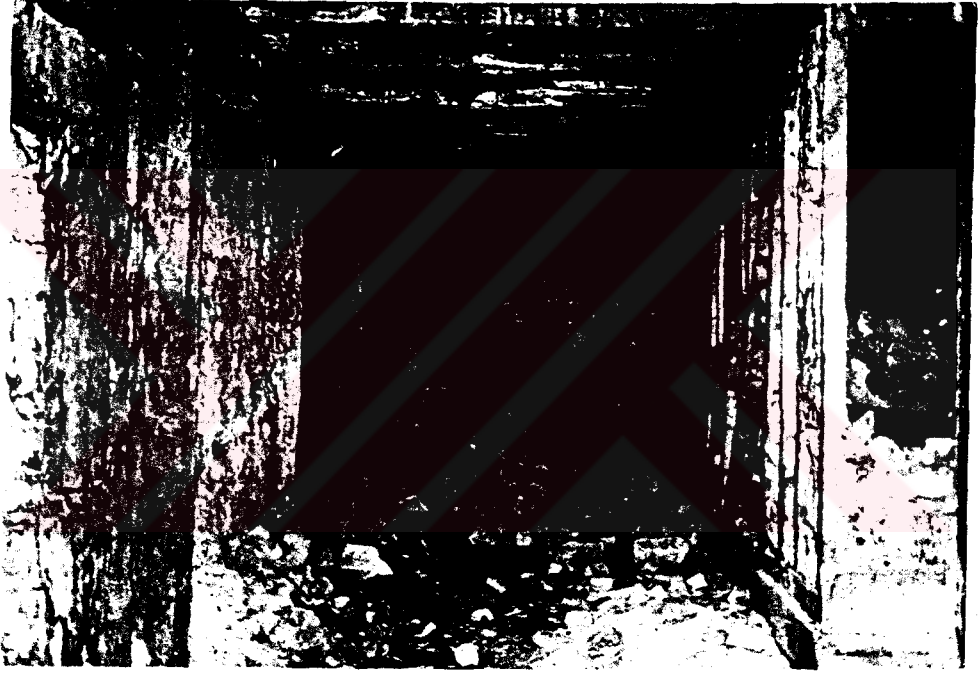

Foto 57. Z02 nolu mekan - Hamam duvarıyla konutun ahşap iskeletinin birleşimi

(04 1996)

Foto 58. Z02 nolu mekan - Külhan yönünde bakış

(04/1996)

Foto 59. Z02 nolu mekan - Hamam duvarı ile mutfak mekanının
döşeme kirişlerinin ara kesiti

(04 1996)

Foto 60. Z02 nolu mekan - Ks nolu kapı

Foto 61. Z02 nolu mekan
kuzeybatı duvarı
P7 nolu mazgal
pencere
(04/1996)

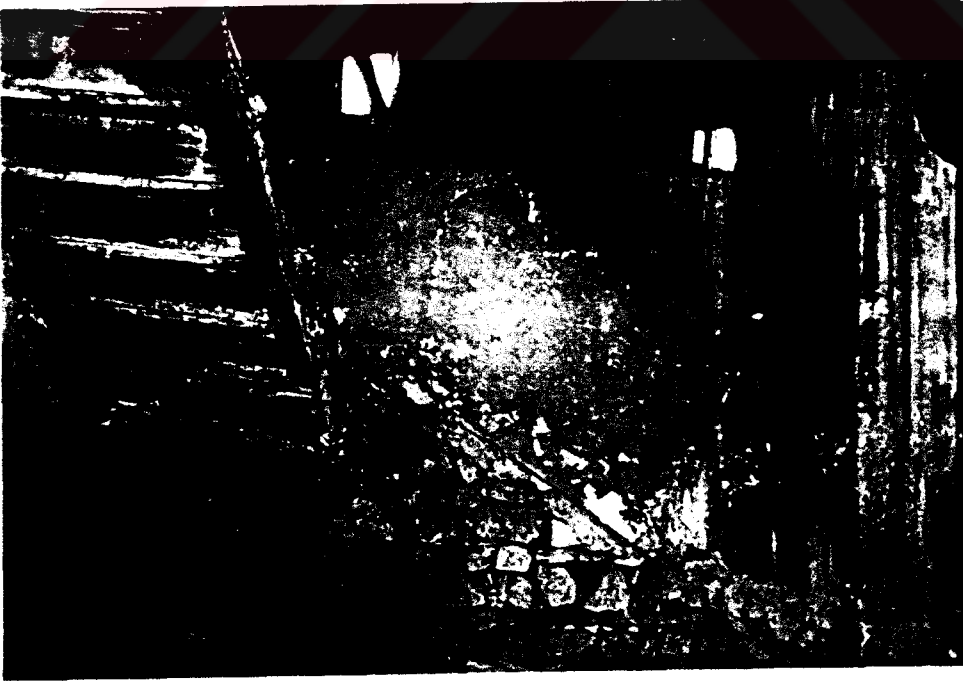

Foto 62. Z02 nolu mekan - P5 ve P6 nolu mazgal pencereler

(04 1996)

Foto 63. Z03 nolu mekan kuzeybatı duvarı - P₃ ve P₄ nolu pencereler (04 1996)

Foto 64. Kuzeybatı duvarının güneybatı duvarıyla kesiştiği köşede bulunan ahşap dikme

(04/1996)

Foto 65. Kuzeybatı cephesinde Z03 nolu mekana ait ahşap dikme ve (04 1996)
bu dikmenin oturduğu taş sömel

Foto 66. Z04 nolu mekan - P1 ve P2 nolu pencereler - K1 nolu kapı (04/1996)

Foto 67. 101 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - K14 nolu kapı

(04 1996)

Foto 68. 101 nolu mekan güneybatı duvarı - P9 ve P10 nolu pencereler (04/1996)

Foto 69. 101 nolu mekan kuzeybatı duvarı - P11, P12 ve P13 nolu pencereler (04/1995)

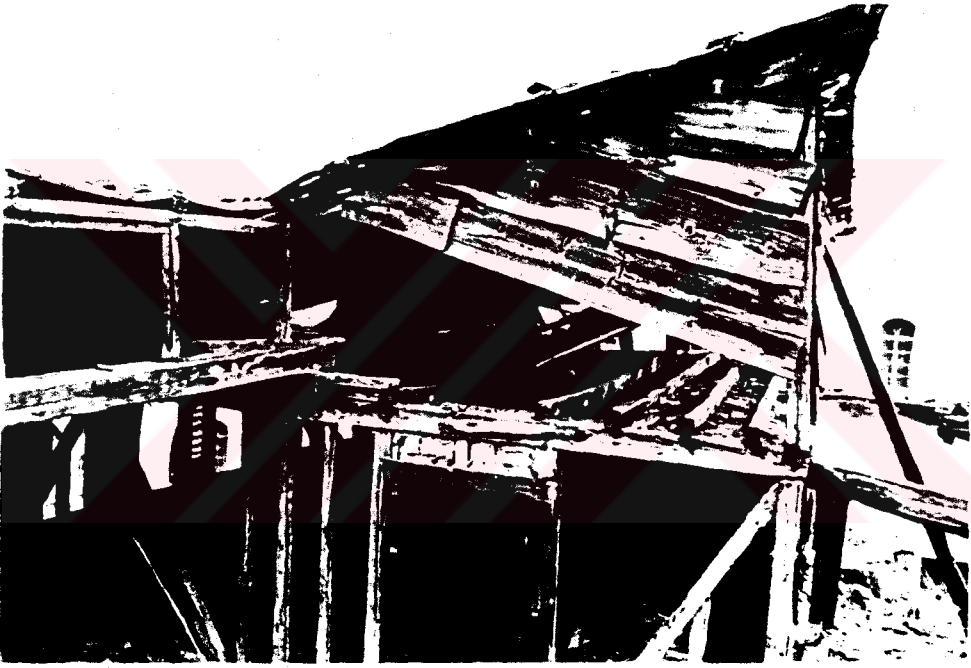

Foto 70. 101 nolu mekan kuzeydoğu duvarı ve yıkılan çatıya ait ahşap (04 1995)
kalkan duvar ve çatı kirişleri

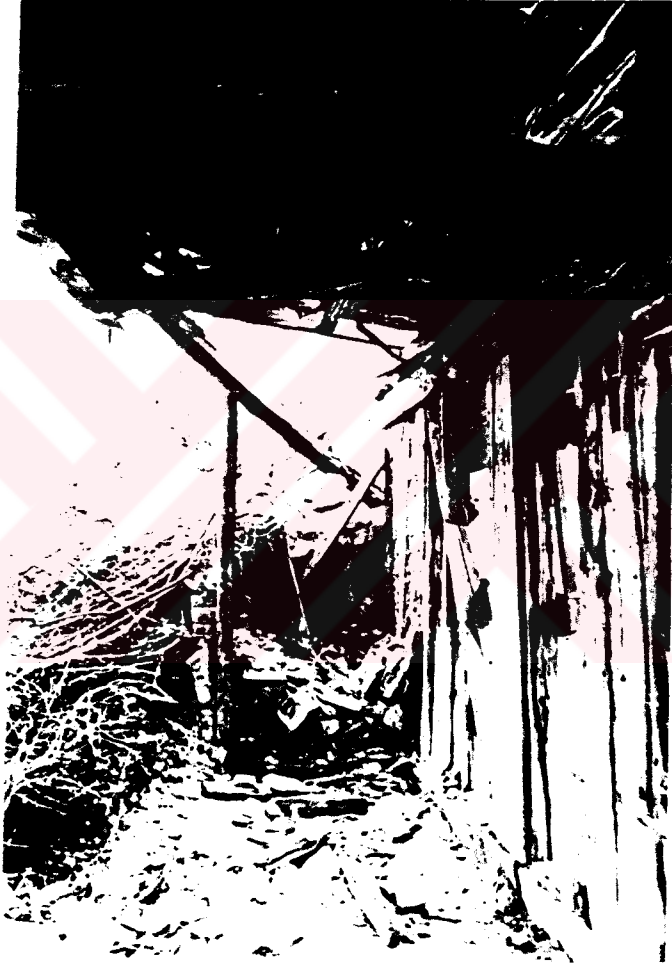

Foto 71. 101 nolu mekan güneydoğu duvarı - Yıkılan ocak ve dolap izi (04 1995)

Foto 72. 101 nolu mekan - Döşeme kaplaması

(04/1995)

Foto 73. 101 nolu mekan - Tahta tavan kaplaması ve ahşap kirişler (04/1995)

Foto 74. 101 nolu mekan - Yıkılan çatı bölümü (04/1995)

Foto 75. 102 nolu mekan kuzeydoğu duvarı

(04/1996)

Foto 76. 102 nolu mekan güneydoğu yönüne bakış

(04 1996)

Foto 77. 102 nolu mekan güneydoğu duvarı - Dolap izi

(04 1996)

Foto 78. 103 nolu mekan - Döşeme

(04 1995)

Foto 79. 103 nolu mekan - P17, P18 ve P19 nolu pencereler (04/1996)

Foto 80. 103 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - Ahşap dolap, ocak ve yüklük (04 1995)

Foto 81. 103 nolu mekan - Ocağın ateş yerine ait detay

(04/1995)

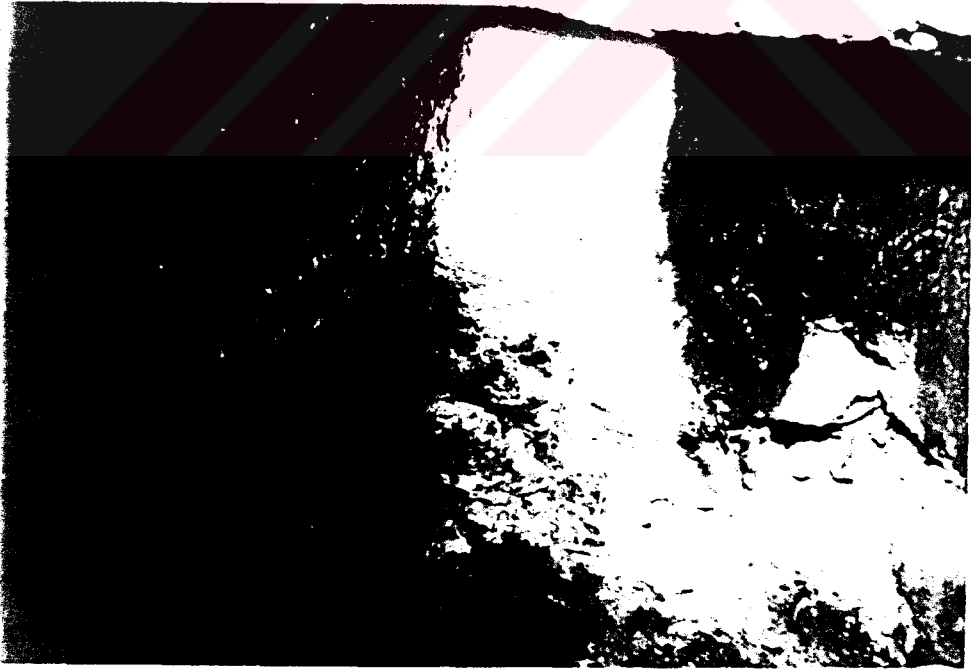

Foto 82. 103 nolu mekan - Baca

(04 1995)

Foto 83. 104 nolu mekan - Batı yönünde bakış

(04 1996)

Foto 84. 104 nolu mekan kuzeybatı duvarı - P20 ve P21 nolu pencereler (04/1996)

Foto 85. 104 nolu mekan - Batı yönünde bakış

(04 1996)

Foto 86. 104 nolu mekan güneybatı duvarı

(04/1996)

Foto 87. 104 nolu mekan güneydoğu duvarı

(04/1996)

Foto 88. Koridor -
K10 nolu kapı
(04/1996)

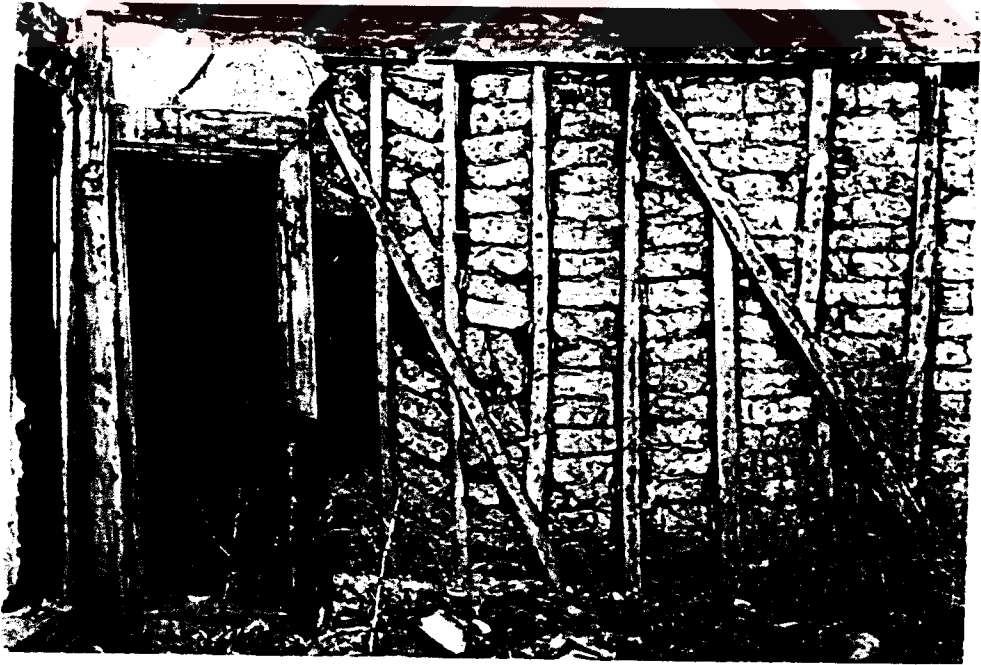

Foto 89. 104 nolu mekan güneybatı duvarı - K10 nolu kapı

(04 1996)

Foto 90. 105 nolu mekan

(04 1996)

Foto 91. 105 nolu mekanın yıkılan abdesthane bölümüne ait tavan izi (04/1996)

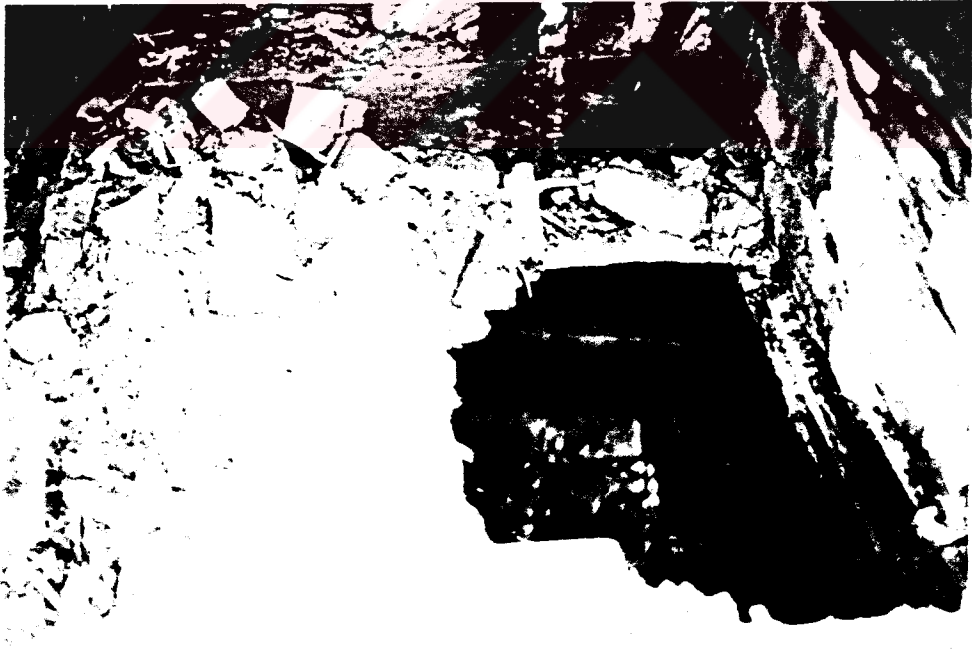

Foto 92. 105 nolu mekanın yıkılan abdesthane bölümüne ait döşeme izi (04/1996)

Foto 93. 105 nolu mekanın döşemesindeki yarığın Z02 nolu mekanın (04 1995) tavanından görünüşü

Foto 94. 106 nolu mekan
Su teknesi
(04/1996)

Foto 95. 106 nolu mekan kuzeybatı duvarı - Su teknesi

(04 1995)

Foto 96. 106 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - Eyye

(04'1996)

Foto 97. 106 nolu mekan güneydoğu duvarı - Ocağa ait tuğla kemer izi (04/1996)

Foto 98. 106 nolu mekana ait güneydoğu duvarının külhan boşluğundan(04 1995) görünüşü

Foto 99. 106 nolu mekan - Döşeme

(04/1995)

Foto 100. 106 nolu mekan - Döşeme kirişleri

(04 1995)

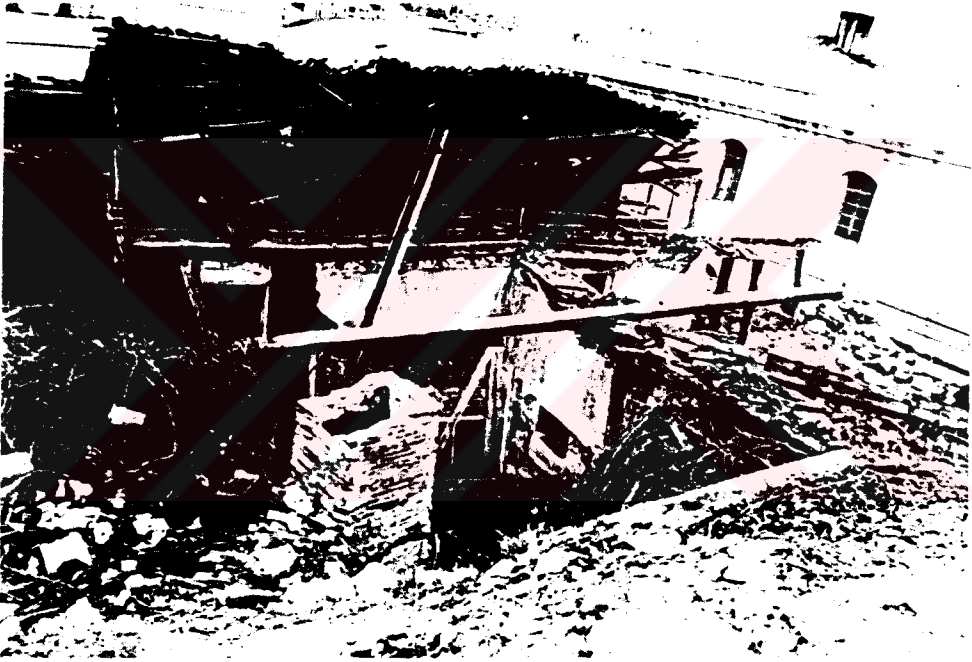

Foto 101. Konut bölümüne ait yıkılan çatı bölümü

(04 1995)

Foto 102. HZ01 nolu mekan - Çatı izleri - Güneydoğu yönünde bakış (04/1995)

Foto 103. HZ01 nolu mekan - Kuzeybatı yönüne bakış (04 1995)

Foto 104. HZ01 nolu
mekan
kuzeybatı duvarı
K3 nolu kapı
(04/1995)

Foto 105. HZ01 nolu mekan kuzeybatı duvarı

(04/1995)

Foto 106. HZ01 nolu mekan

(04 1995)

Foto 107. HZ01 nolu mekan güneybatı duvarı

(04/1996)

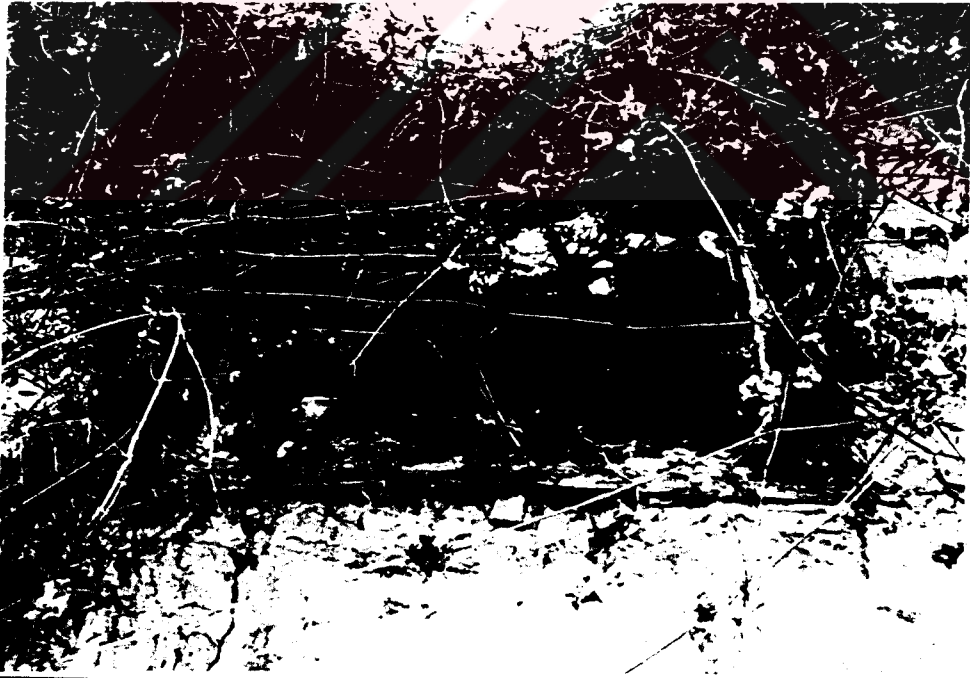

Foto 108. HZ01 nolu mekan güneybatı duvarı HP's nolu pencere

(04 1996)

Foto 109. HZ01 nolu mekan kuzeybatı duvarı - 104 nolu mekanla bağlantı (04/1995)

Foto 110. HZ01 nolu mekanın kuzeybatı duvarına yaslanan konut bölümüne ait koridorun duvarı ile kapanan HP1 nolu pencere (04 1995)

Foto 111. HZ01 nolu mekan - Havuz

(04/1995)

Foto 112. Havuzun metal kenetleri

(04 1995)

Foto 113. HZ01 nolu mekana ait tavan kaplaması

(04 1995)

Foto 114. HZ02 nolu mekan
Güneydoğu yönüne
bakış -
HK1 ve HK3
nolu kapı ve
aydınlık feneri
(04/1995)

Foto 115. HZ02 nolu mekan - Aydınlık feneri

(04/1995)

Foto 116. HZ02 nolu mekan
kuzeybatı duvarı
HK2 nolu kapı
(04/1995)

Foto 117. HZ02 nolu mekan güneybatı duvarı - Taş su haznesi

(04 1995)

Foto 118. HZ03 nolu mekan
HP6 nolu pencere
(04/1995)

Foto 119. HZ03 nolu mekan - Özgün hela taşı

(04 1995)

Foto 120. HZ04 nolu mekan kuzeybatı duvarı - HK3 nolu kapı (04/1995)

Foto 121. HZ04 nolu mekan - Aynalı tonoz örtüsü (04 1995)

Foto 122. HZ04 nolu mekan - Güneydoğu yönüne bakış - Oturma sekisi (04/1995)

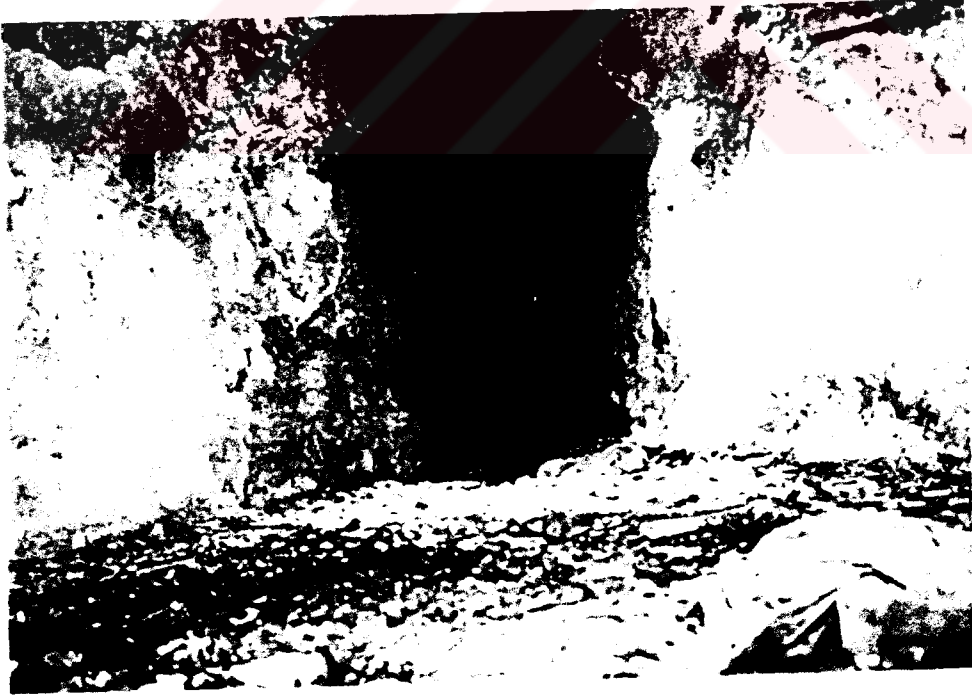

Foto 123. HZ04 nolu mekan - Mekanın doğu köşesinde bulunan tüteklik izi (04 1996)

Foto 124. HZ05 nolu mekan - Kuzeydoğu duvarı - HK4 nolu kapı (04/1996)

Foto 125. HZ05 nolu mekan - Güneybatı duvarı - HK5 nolu kapı

(04/1995)

Foto 126. HZ05 nolu mekan - Kubbe ve aydınlatma gözleri (04/1995)

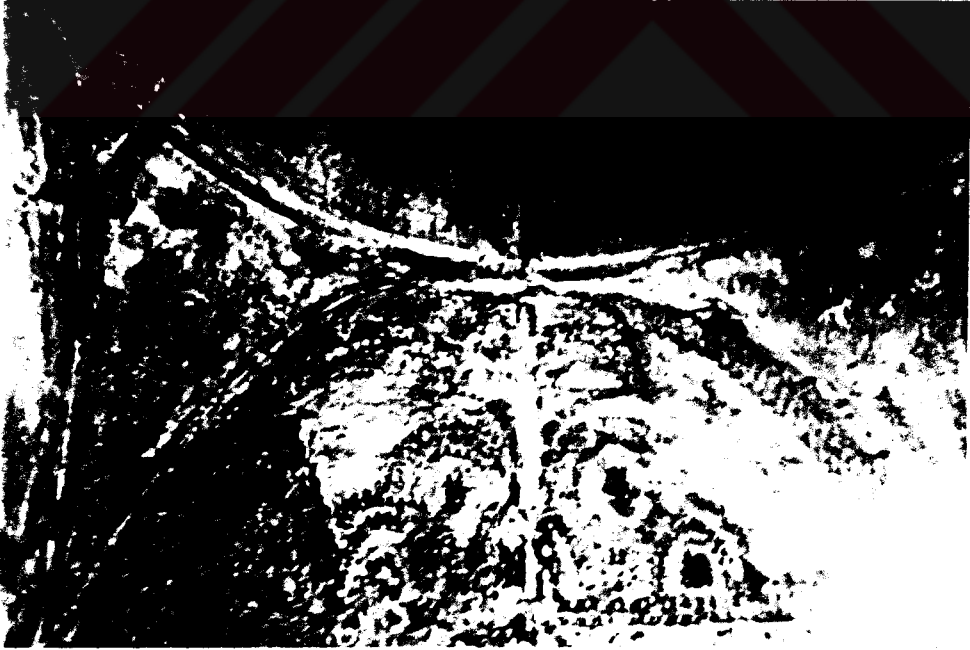

Foto 127. HZ05 nolu mekan - Pandantifli kubbe (04 1995)

Foto 128. HZ05 nolu mekan - Güneydoğu yönüne bakış - Taş parapet (04/1995)

Foto 129. HZ05 nolu mekan - Kuzeybatı yönüne bakış - Taş parapet (04 1995)

Foto 130. HZ05 nolu mekan - Güneydoğu yönüne bakış - Kurna ve döşemedeki delik (04 1996)

Foto 131. HZ05 nolu mekan
Kurna
(04/1995)

Foto 132. HZ05 nolu mekan - Kurna

(04 1995)

Foto 133. HZ05 nolu mekan - Taş su haznesi ve çeşmesi

(04 1995)

Foto 134. HZ05 nolu mekan
kuzeybatı duvarı
HP7 nolu buhar
penceresi
(04/1995)

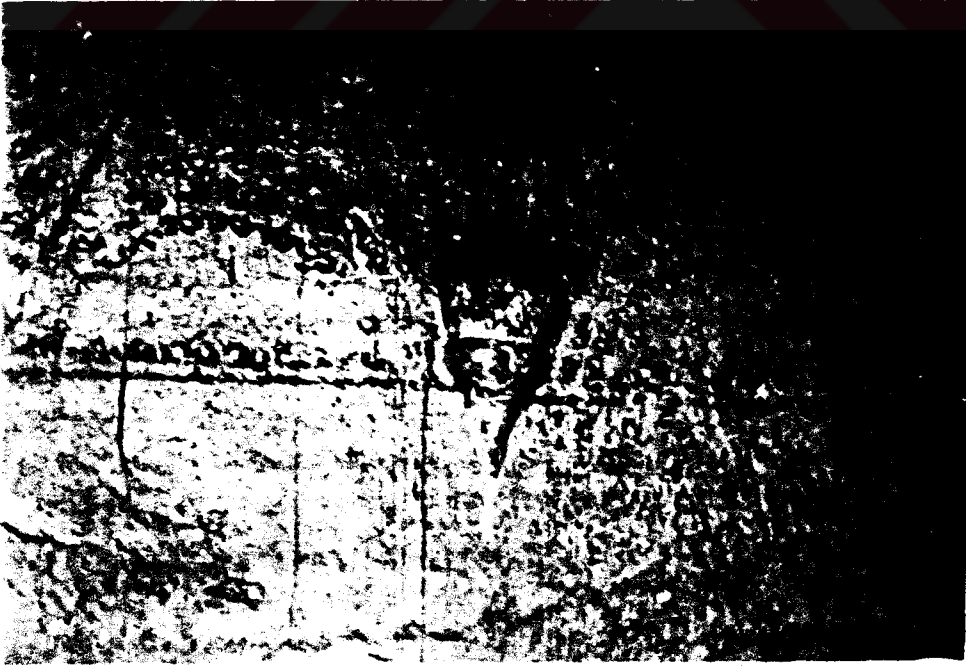

Foto 135. HZ05 nolu mekan kuzeybatı duvarı - Kandillik

(04 1995)

Foto 136. HZ06 nolu mekan kuzeybatı duvarı - HK6 nolu kapı (04/1995)

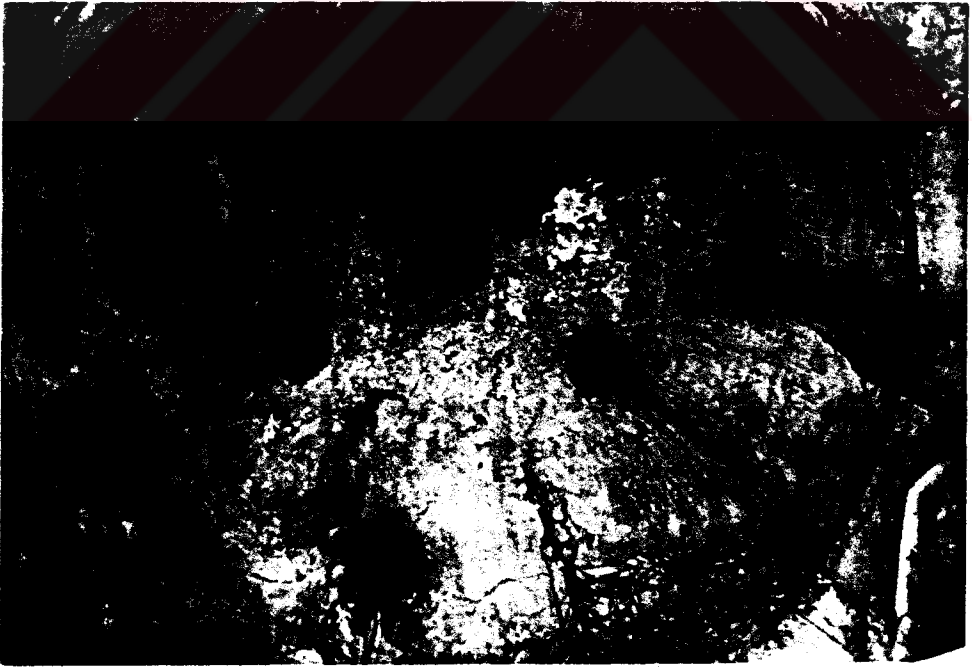

Foto 137. HZ06 nolu mekan - Pandantifli kubbe (04 1995)

Foto 138. HZ06 nolu mekan kuzeydoğu duvarı önündeki kubbe

(04 1995)

Foto 139. HZ07 nolu mekan - Kubbe ve fil gözleri

(04/1995)

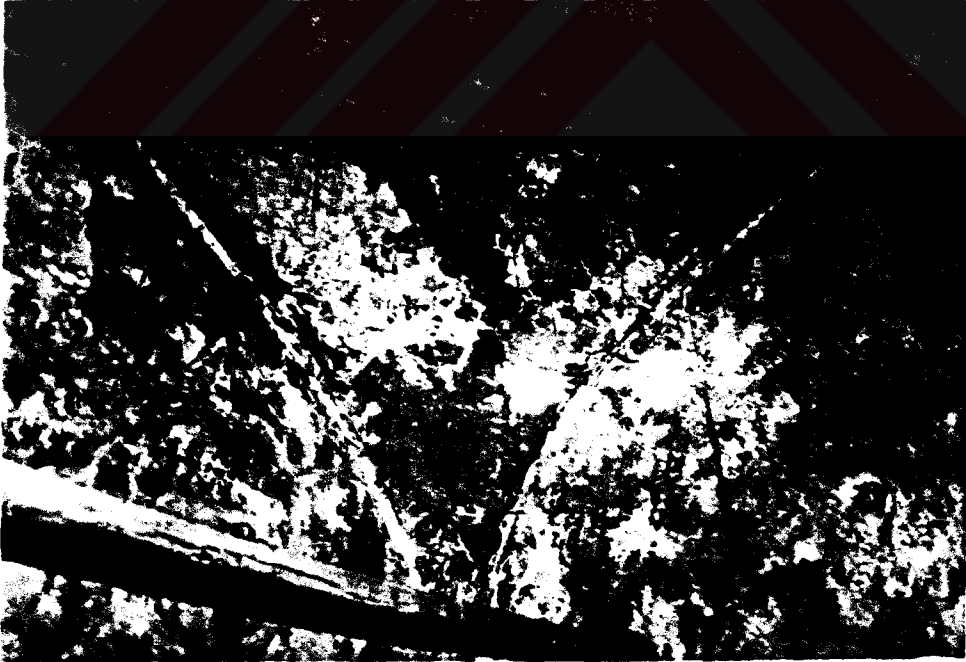

Foto 140. HZ07 nolu mekan - Pandantif

(04 1995)

Foto 141. HZ07 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - Kurna

(04/1995)

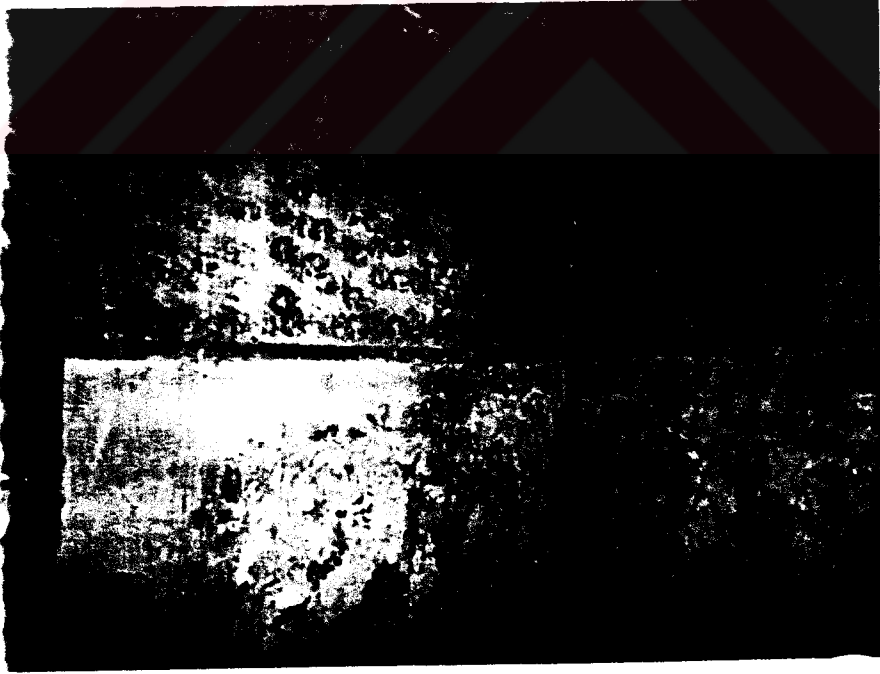

Foto 142. HZ07 nolu mekan - Kuzey yönüne bakış - Ahşap gergi

(04 1995)

Foto 143. HZ08 nolu mekan güneydoğu duvarı - HK7 nolu kapı

(04/1995)

Foto 144. HZ08 nolu
mekanı örten
tromp geçişli
kubbe
(04/1995)

Foto 145. HZ08 nolu mekan - Tromp

(04 1995)

Foto 146. HZ08 nolu mekan - Kubbe içindeki küçük kubbe ve
fil gözleri

(04/1995)

Foto 147. HZ08 nolu mekan güneybatı duvarı - Kandillik

(04 1995)

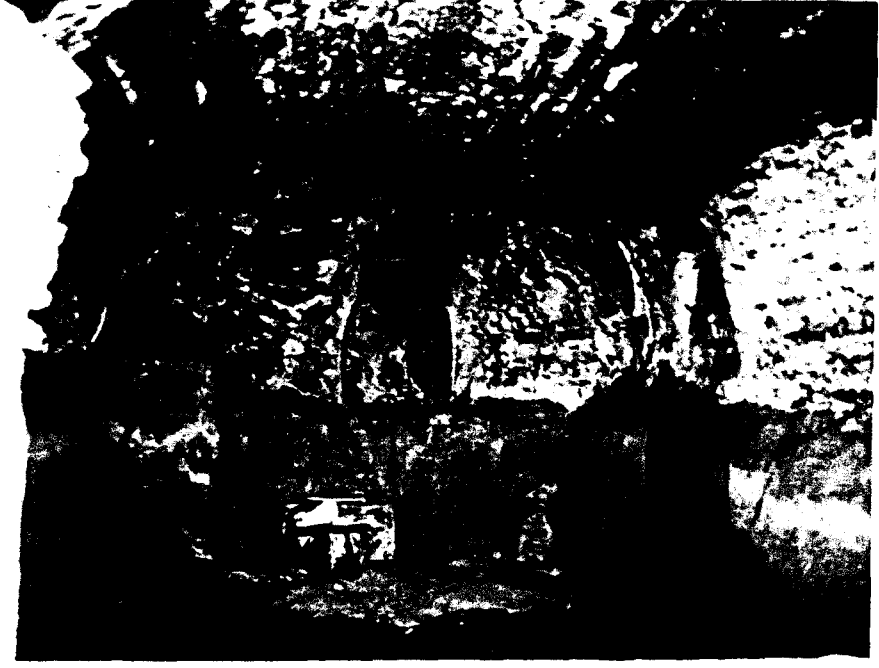

Foto 148. HZ09 nolu mekan - Güneydoğu yönüne bakış - HP7 nolu pencere (04/1995)

Foto 149. HZ09 nolu mekan kuzeybatı duvarı

(04 1995)

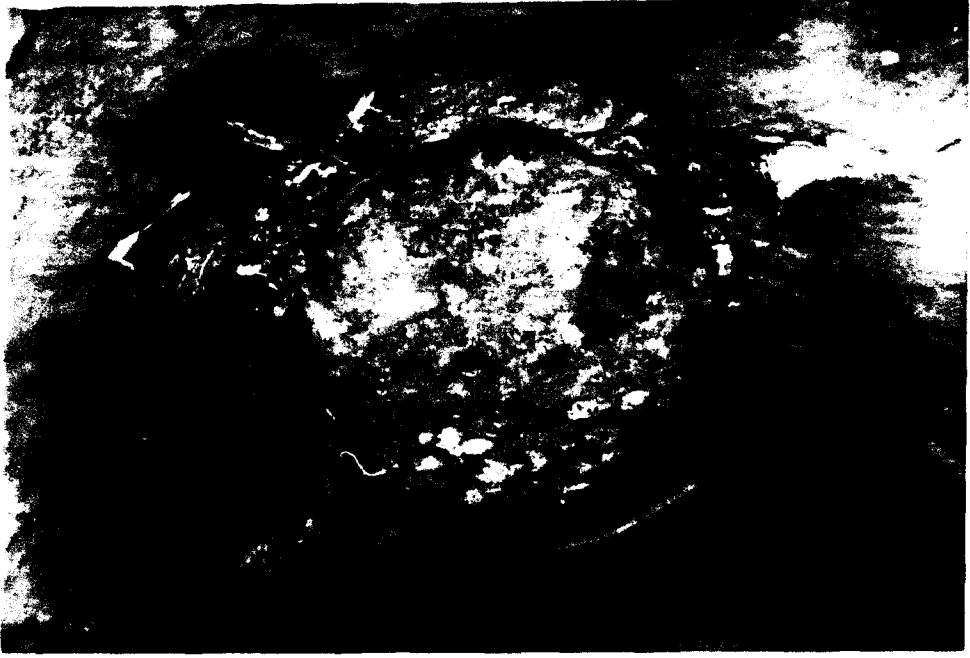

Foto 150. HZ09 nolu mekan - Kazan

(04/1995)

Foto 151. HZ09 nolu mekan - Beşik tonoz üzerindeki duman kanalı

(04 1995)

Foto 152. HZ10 nolu mekan - Külhan - Baca

(04/1995)

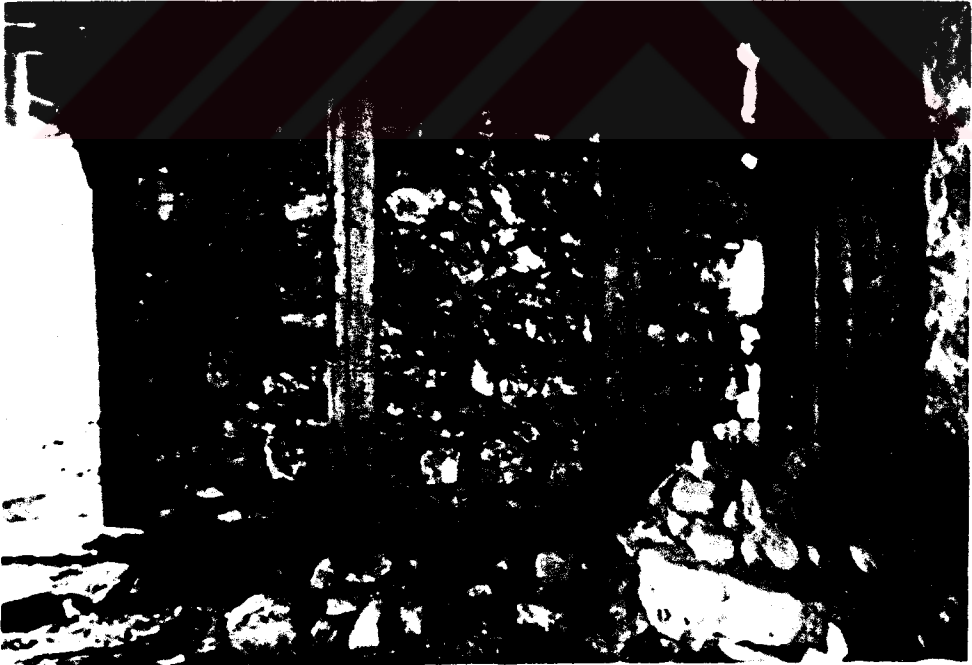

Foto 153. Z02 nolu mekan - Ahşap dikme ve üzerine oturduğu tekil taş sömel

(04 1995)

Foto 154. 102 nolu mekan - Merdiven

(04 1995)

Foto 155. Z02 nolu mekan
Ahşap karkas
sistem
(04/1996)

Foto 156. Z03 nolu mekan - Güneydoğu duvarının ahşap iskeleti (04 1996)

Foto 157. 101 nolu mekan güneybatı duvarının ahşap iskeleti (04/1995)

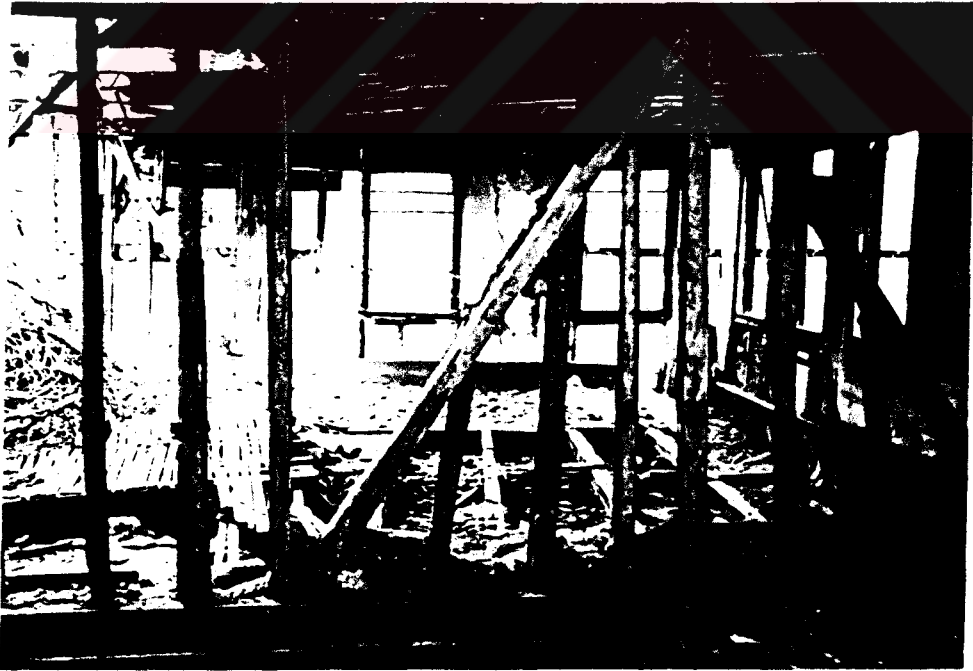

Foto 158. 102 nolu mekan güneybatı duvarının ahşap iskeleti (04 1995)

Foto 159. Z01 nolu mekanın kuzeybatı duvarı - Moloz dolgu

(04 1996)

Foto 160. 101 nolu mekan kuzeydoğu duvarı

(04/1995)

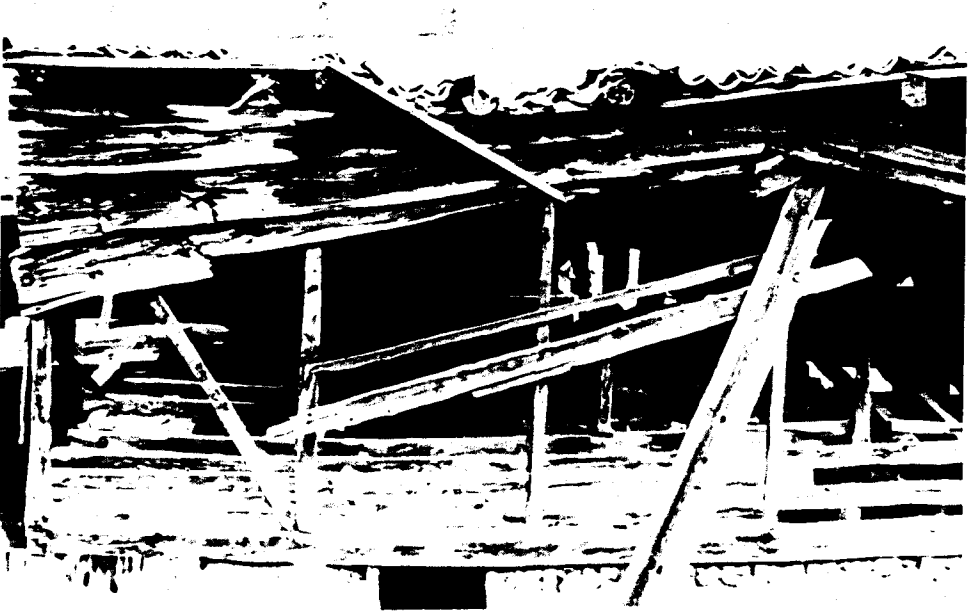

Foto 161. Çatı - Güneydoğusundaki kalkan duvar

(04/1995)

Foto 162. Çatı - Güneydoğusunda kalkan duvarın bitimi ve çatı arası

(04 1995)

Foto 163. Çatının ahşap
kalkan duvarına
ait taşıyıcı
dikmeler ve aşık
(04/1996)

Foto 164. Çatının taşıyıcı sistemi

(04 1996)

Foto 165. HZ01 nolu mekan
güneybatı duvarı
(04/1996)

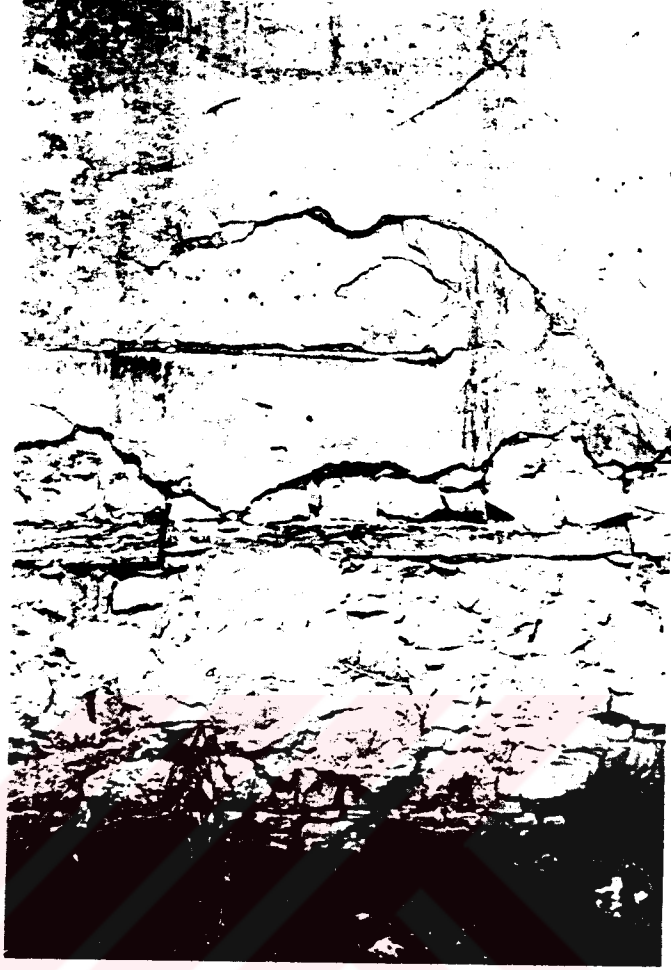

Foto 166. HZ01 nolu mekan güneybatı duvarı

(04 1996)

Foto 167. HZ05 nolu mekanın kubbesi

(04/1995)

Foto 168. HZ05 nolu mekanın kubbesi

(04 1995)

Foto 169. HZ05 nolu mekanın kubbesi ve hamamı çevreleyen üzeri harpuştalı kabayonu moloztaş duvar (04/1995)

Foto 170. Kuzeybatı cephesi - P₁ ve P₂ nolu pencereler - K₁ nolu kapı (04/1995)

Foto 171. Kuzeybatı cephesi - P₃ ve P₄ nolu pencereler (04/1996)

Foto 172. Kuzeybatı cephesi
P8 nolu pencere
(04/1996)

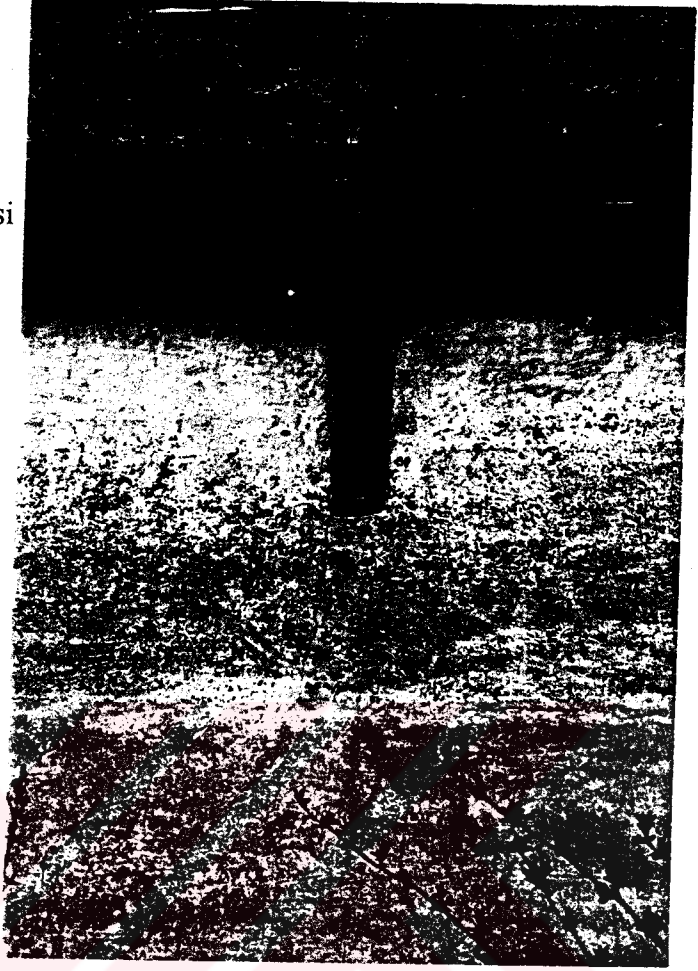

Foto 173. Kuzeybatı cephesi - P5 ve P6 nolu pencereler

(04/1996)

Foto 174. Kuzeybatı cephesi - P6 ve P7 nolu pencereler - K2 nolu kapı (04/1996)

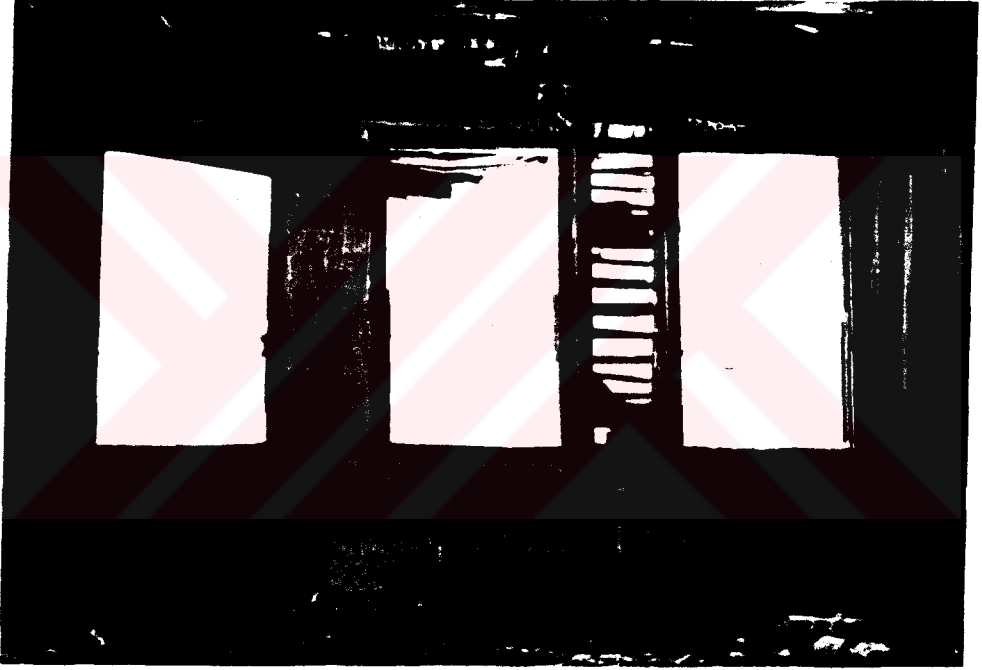

Foto 175. 102 nolu mekan kuzeybatı duvarı - P14, P15 ve P16 nolu pencereler

(04/1996)

Foto 176. Kuzeybatı cephesi - P11, P12 ve P13 nolu pencereler

(04/1996)

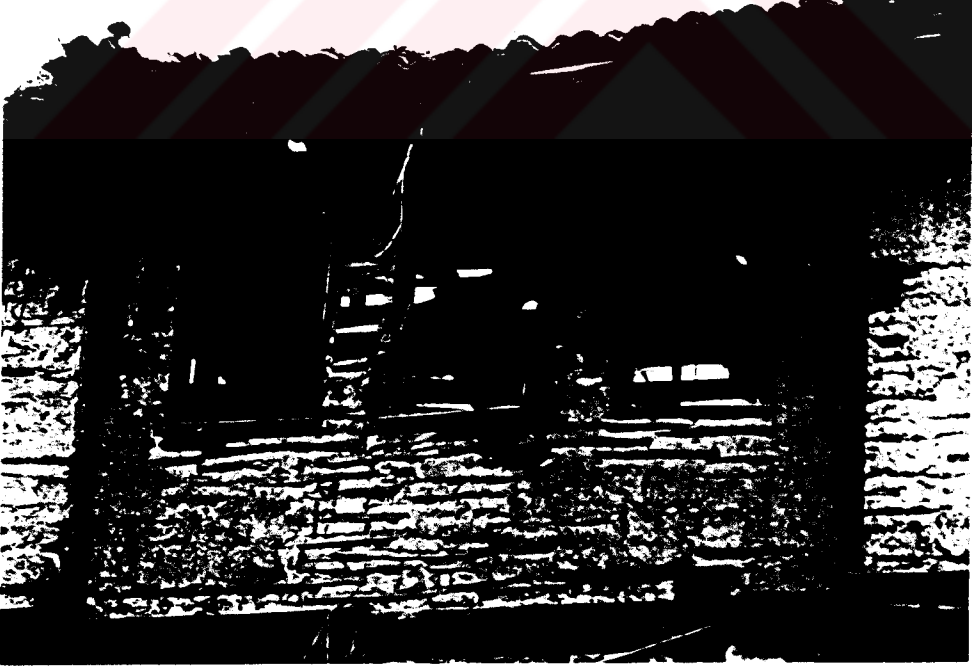

Foto 177. Kuzeybatı duvarı - P14, P15 ve P16 nolu pencereler

(04/1996)

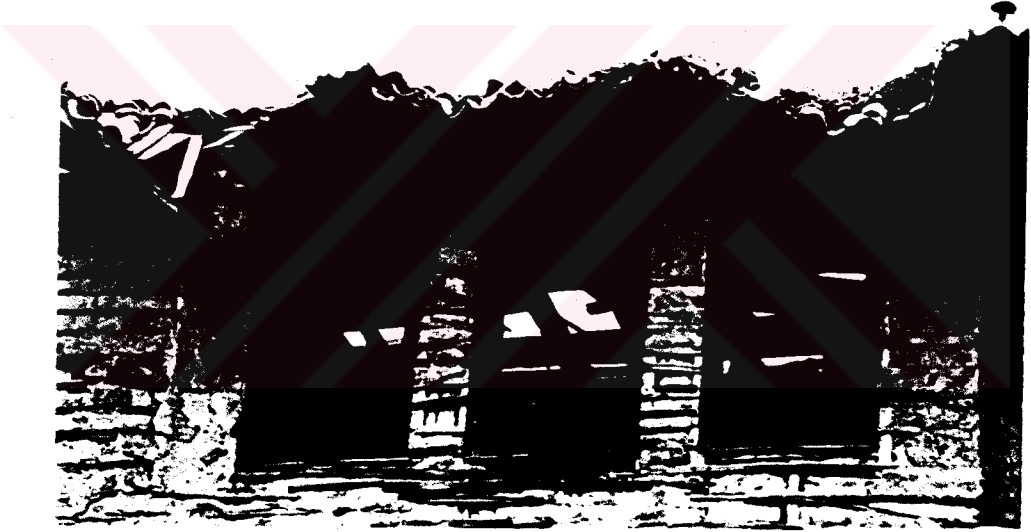

Foto 178. Kuzeybatı duvarı - P17, P18 ve P19 nolu pencereler

(04 1996)

Foto 179. Kuzeydoğu duvarı - K4 nolu kapı

(04/1996)

Foto 180. HZ01 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - HP1 nolu pencere (04/1996)

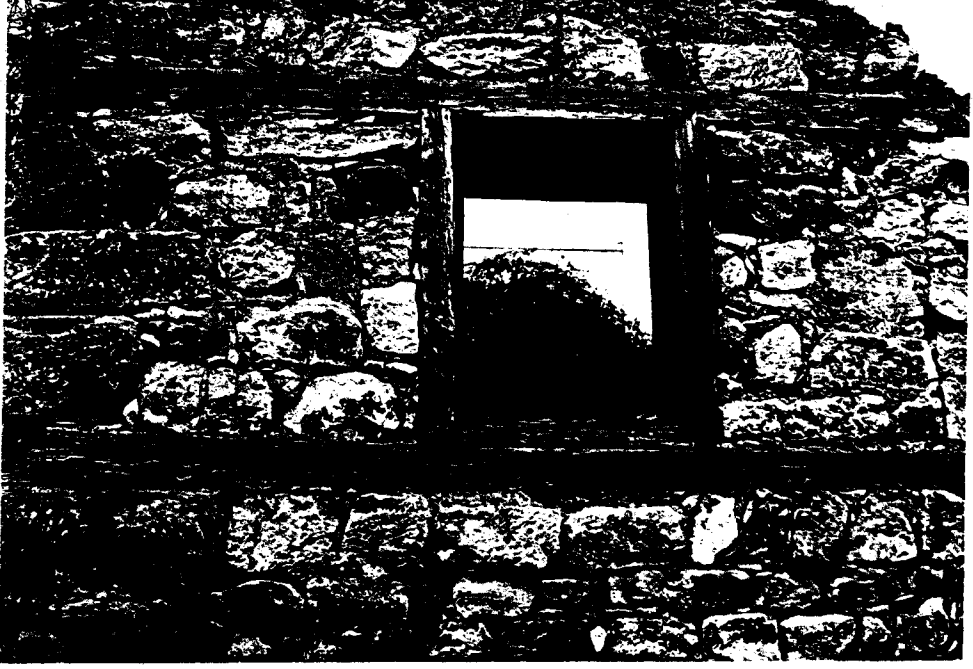

Foto 181. Kuzeydoğu cephesi - HP4 nolu pencere

(04/1996)

Foto 182. HZ01 nolu mekan kuzeydoğu duvarı - HP2, HP3 ve HP4
nolu pencereler

(04 1996)

Foto 183. HZ04 nolu mekanın kuzeybatı duvarı dış yüzeyinde bulunan (04 1996)
su tesisatına ait niş ve pişmiş toprak boru

Foto 184. Kuzeybatı cephesi

(04 1995)

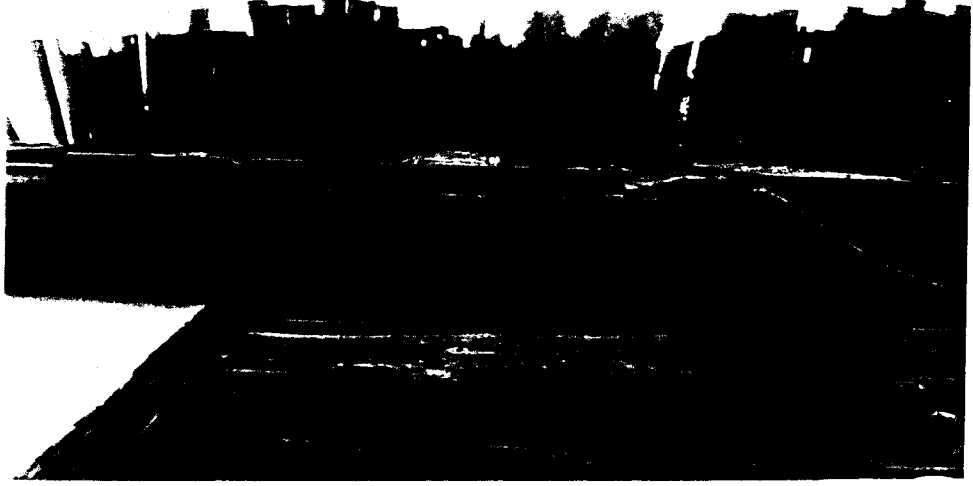

Foto 185. Kuzeybatı cephesi - Saçak altı kaplaması

(04/1995)

Foto 186. Kuzeybatı cephesi - Saçak altı detayı

(04 1996)

Foto 187. Kuzeydoğu cephesi

(04/1996)

Foto 188. Güneydoğu cephesi

(04/1996)

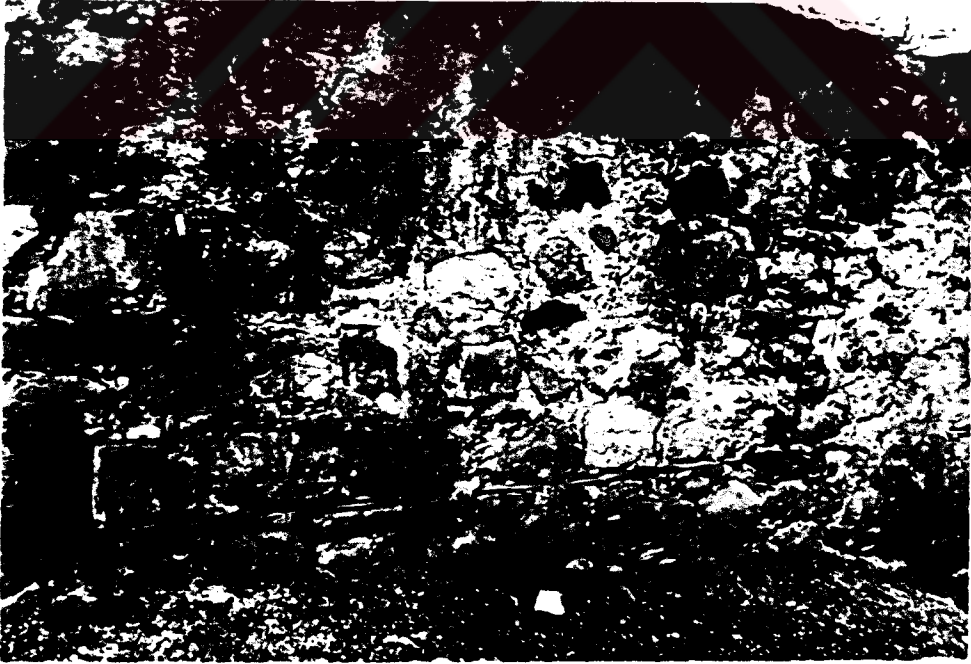

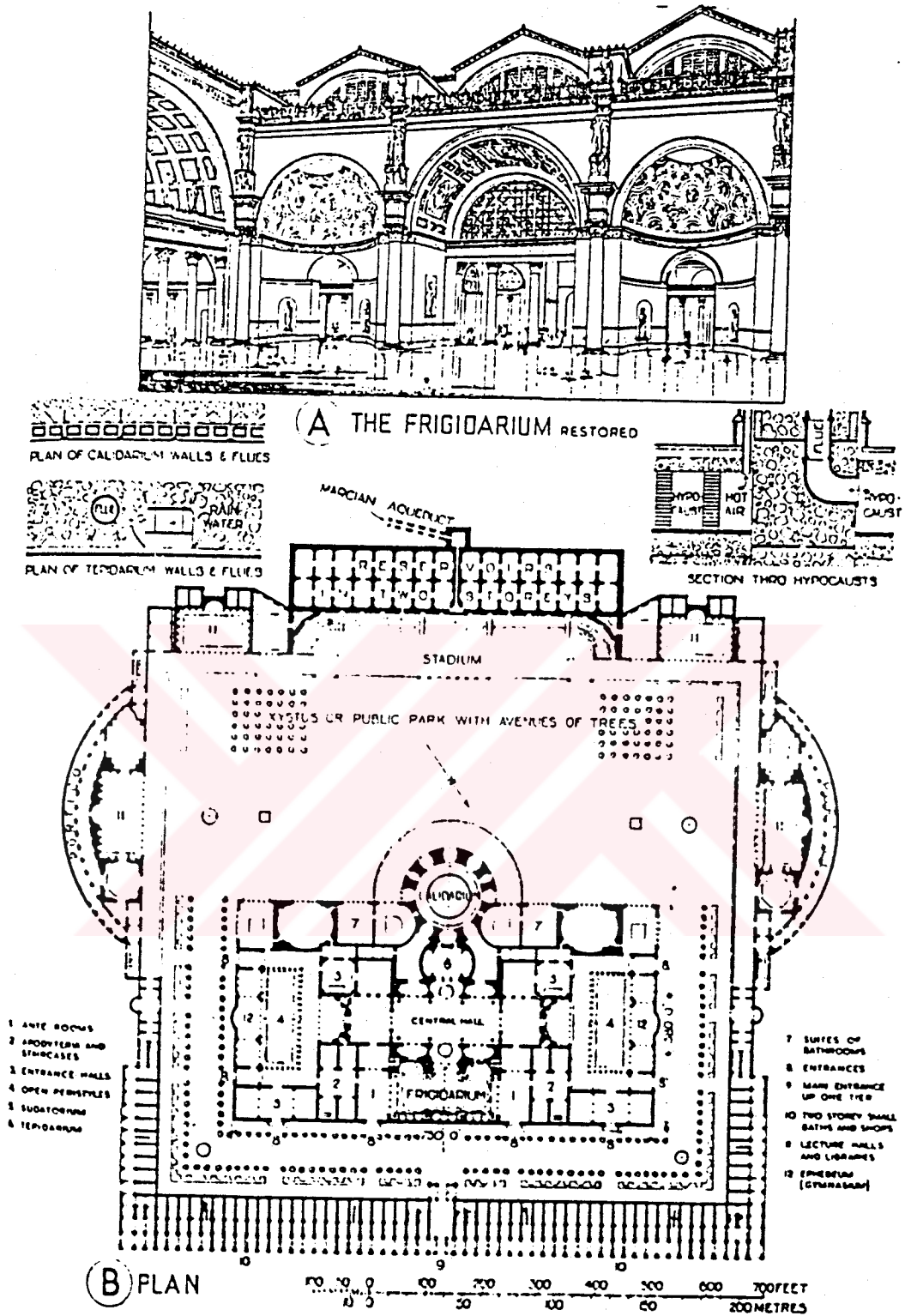
Foto 189. Güneydoğu cephesi - Hamamı çevreleyen üzeri harpuştalı
kaboyonu moloztaş duvar

(04 1996)

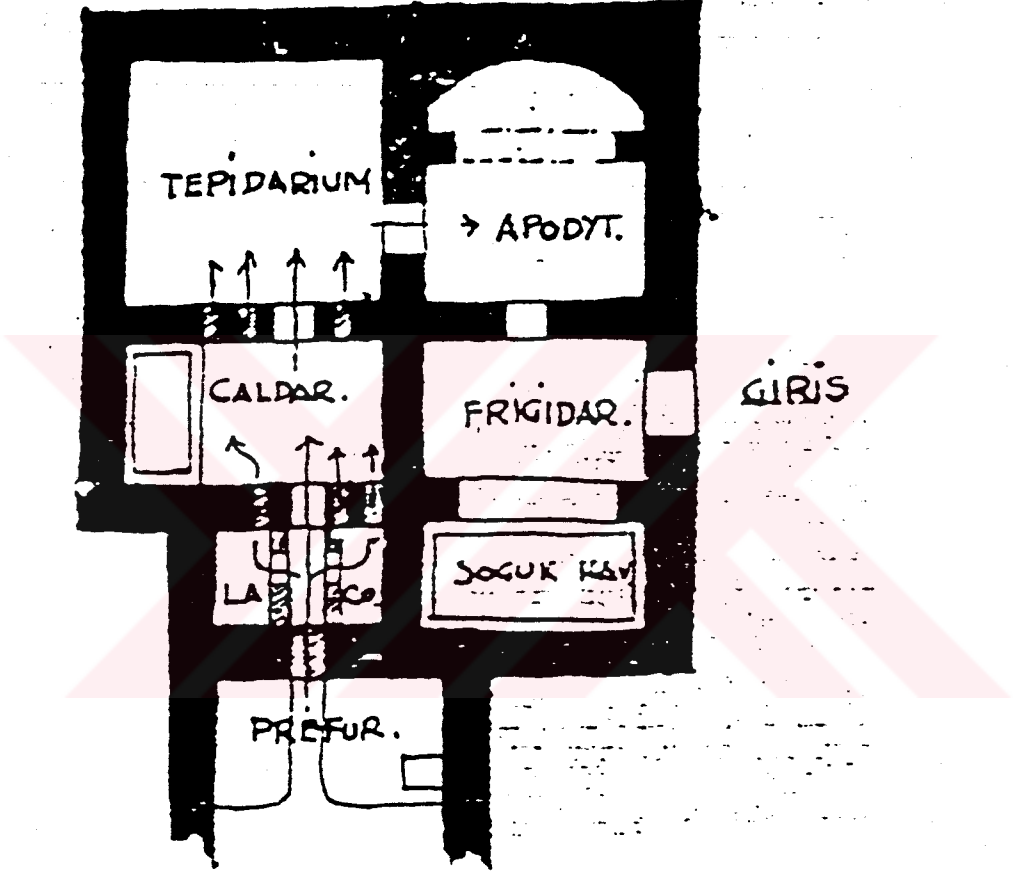

Foto 190. Güneydoğu Cephesi

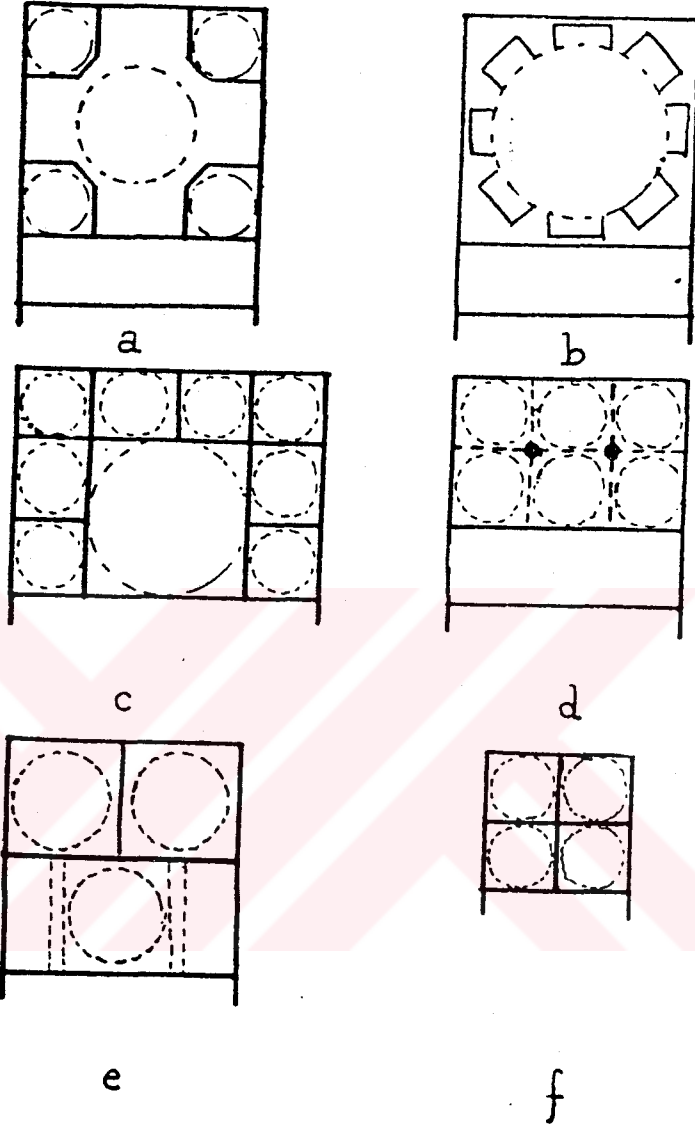
(04/1995)

Şekil 1. Caracalla Hamamı, Roma - Plan (Fletcher, B., A History of Architecture on the Comparative Method, sf. 203)

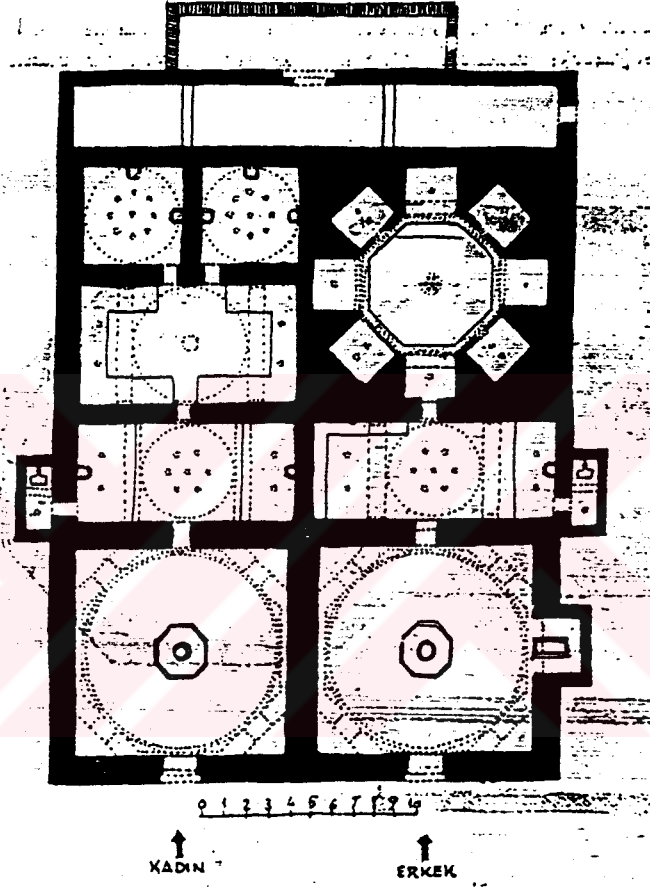

Şekil 2. Roma Hamamı şeması (Aru, K.A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 17)

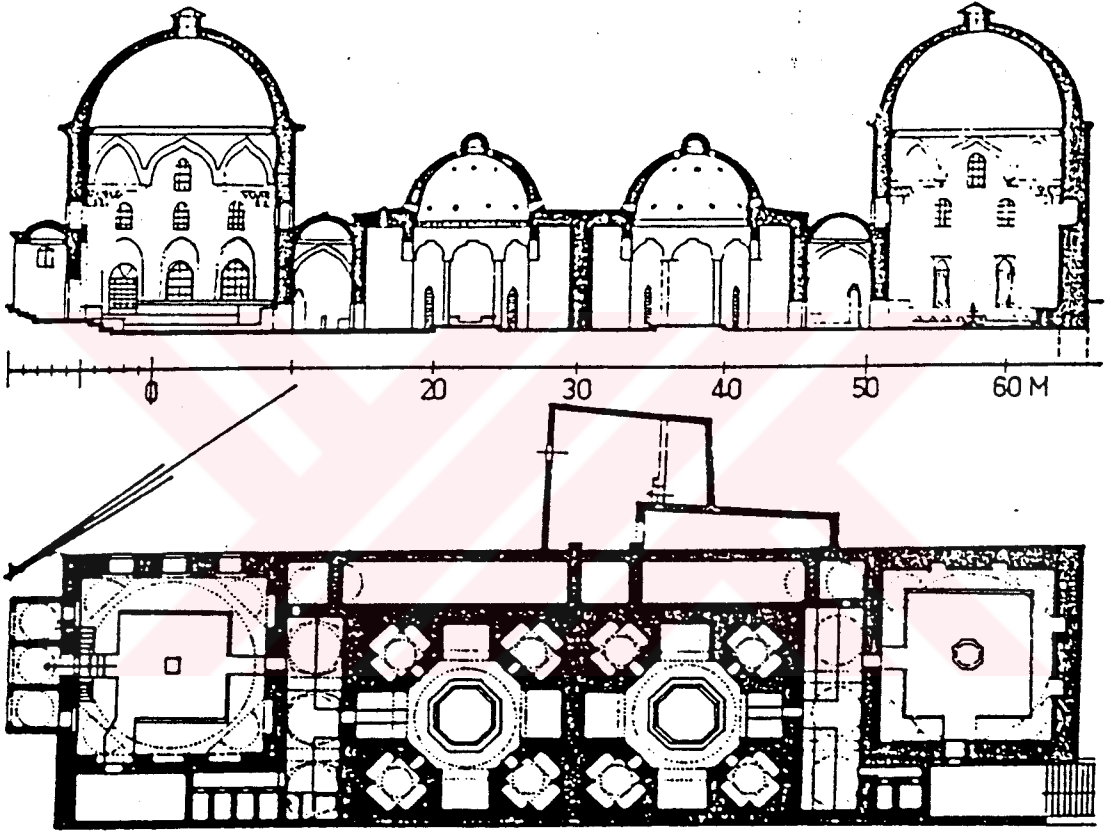

Şekil 3. Osmanlı hamamlarında sıcaklık ve halvetlere bağlı gruplandırma (Eyice, S., İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Cilt 2, Sayı 15, sf. 120)

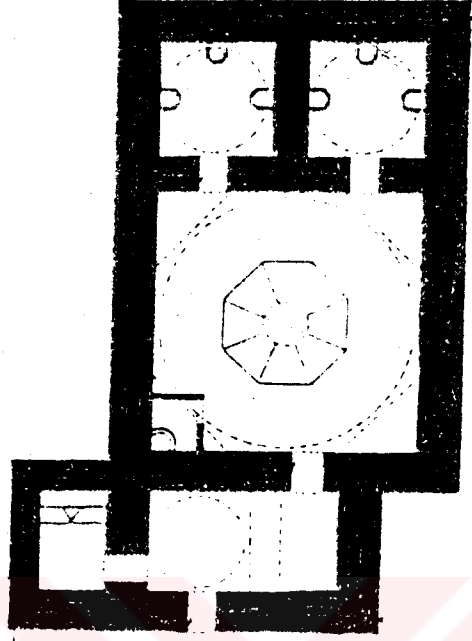
- a. Haçvari, dört eyvanlı ve köşe hücreli tip
- b. Yıldızvari sıcaklıklı tip
- c. Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip
- d. Çok kubbeli sıcaklıklı tip
- e. Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı çifte halvetli tip
- f. Ilıklık, sıcaklık ve halvet bölümleri eş odalar halinde olan tip

Şekil 4. Çifte Hamam, Yenisehir - Plan (Aru, K.A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 138)

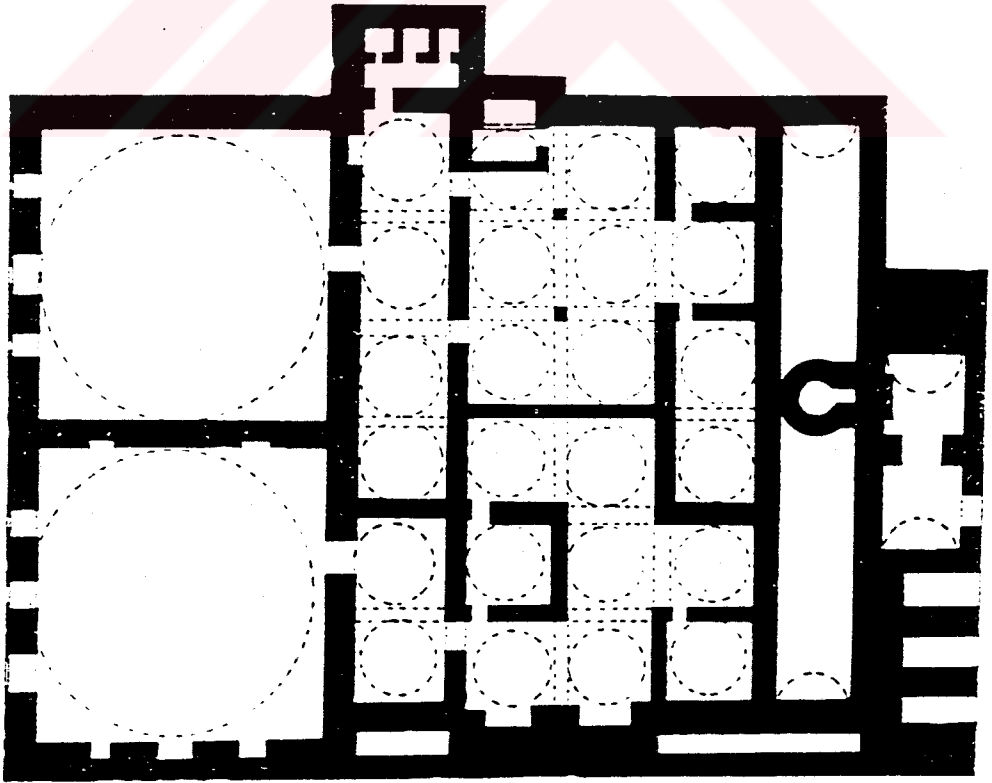

Şekil 5. Haseki Hürrem Sultan (Ayasofya) Hamamı - Plan ve kesit (Müller-Wiener, W. Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls, sf. 329)

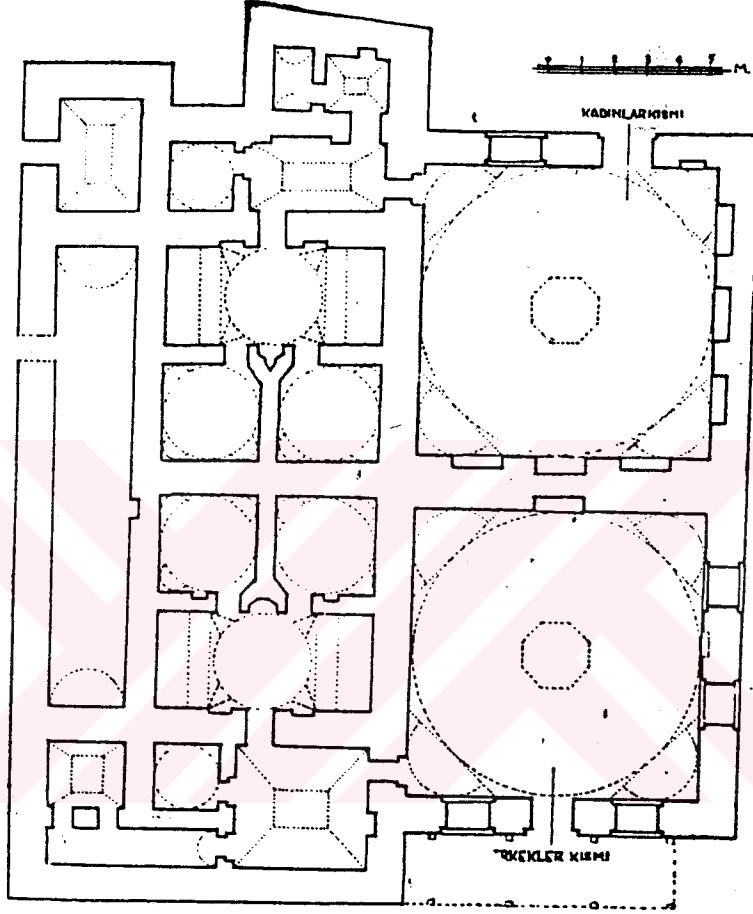

Şekil 6. Sinan Bey Hamamı,
İnegöl - Plan (Klinghardt, K.,
Türkische Bäder, sf. 36)

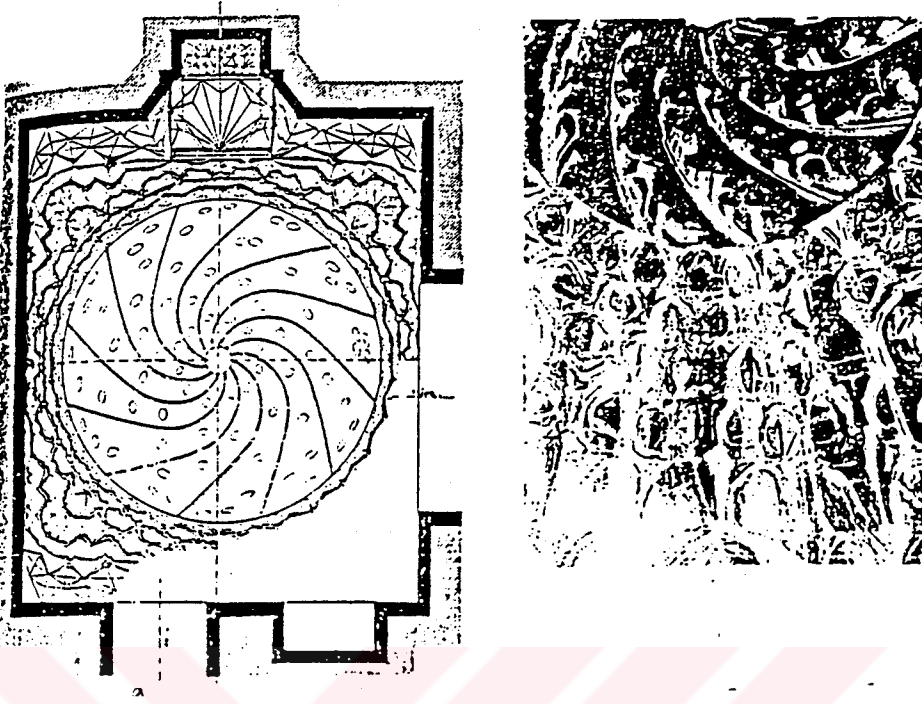
VORHALL

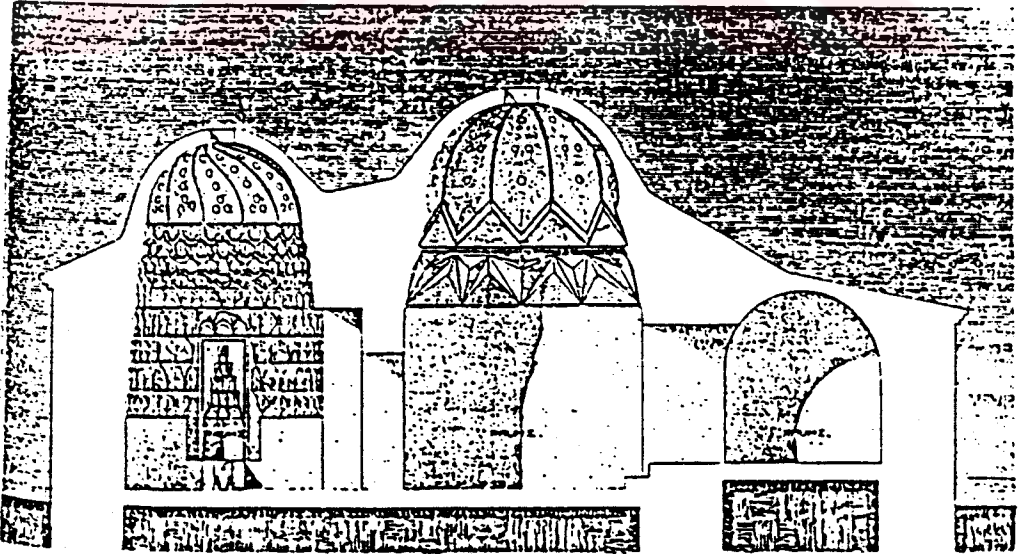
Şekil 7. Haseki Hürrem Sultan Hamamı - Plan (İslam Ansiklopedisi, Hamam
maddesi, Cilt 5 / 1)

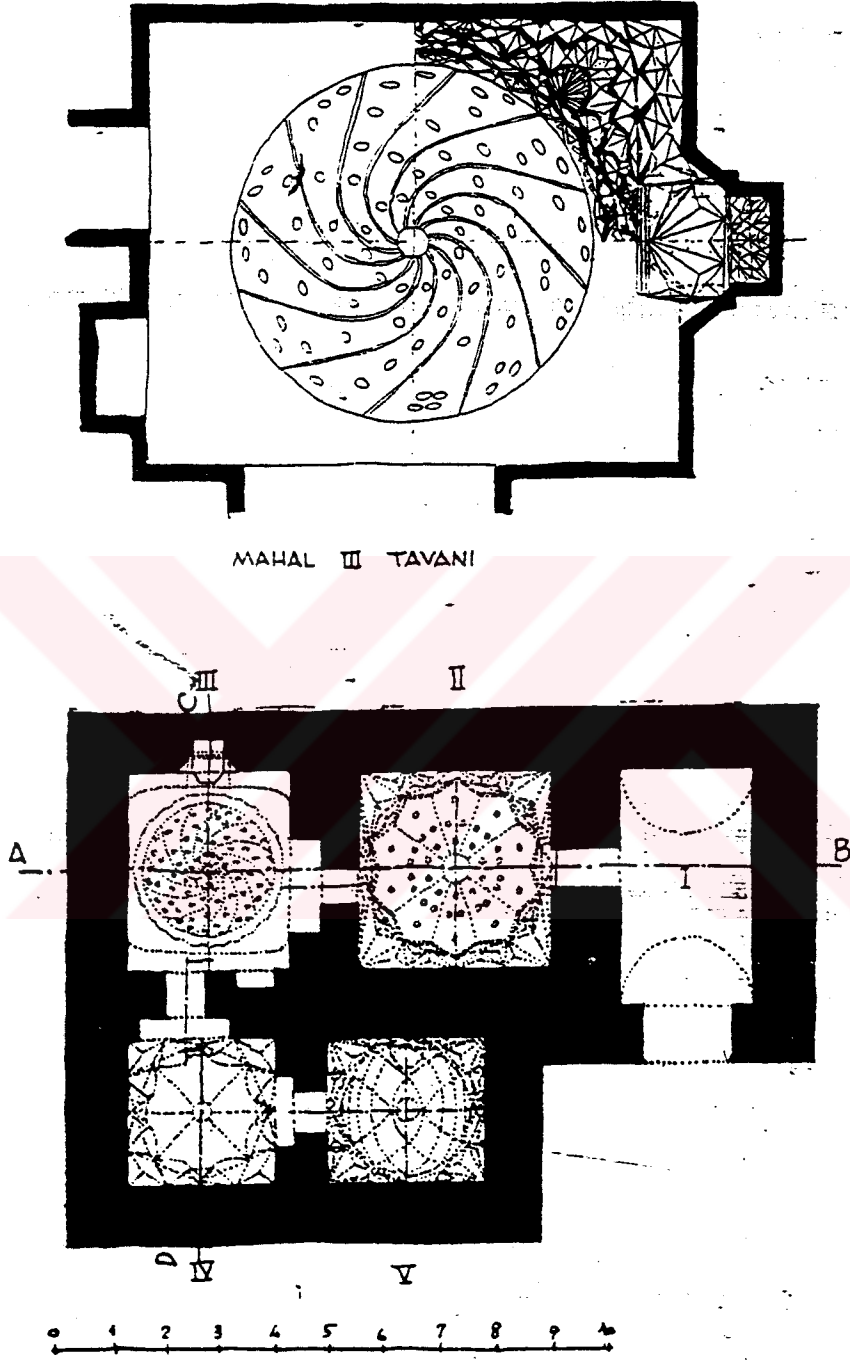
Şekil 8. Büyükhamam, İzmit - Plan (Eyice, S., İzmit'te Büyükhamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Cilt 2, Sayı 15, sf. 119)

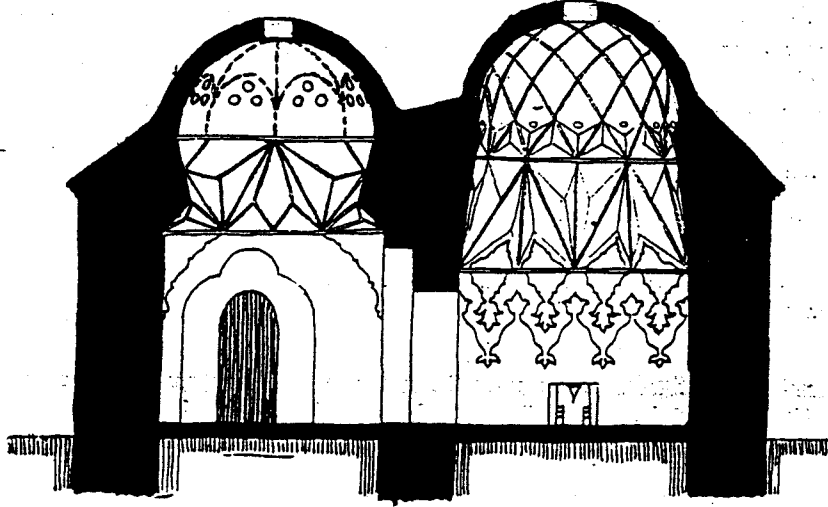
Şekil 9. İsmail Bey Hamamı, İzmit - Kubbe Planı (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 44)

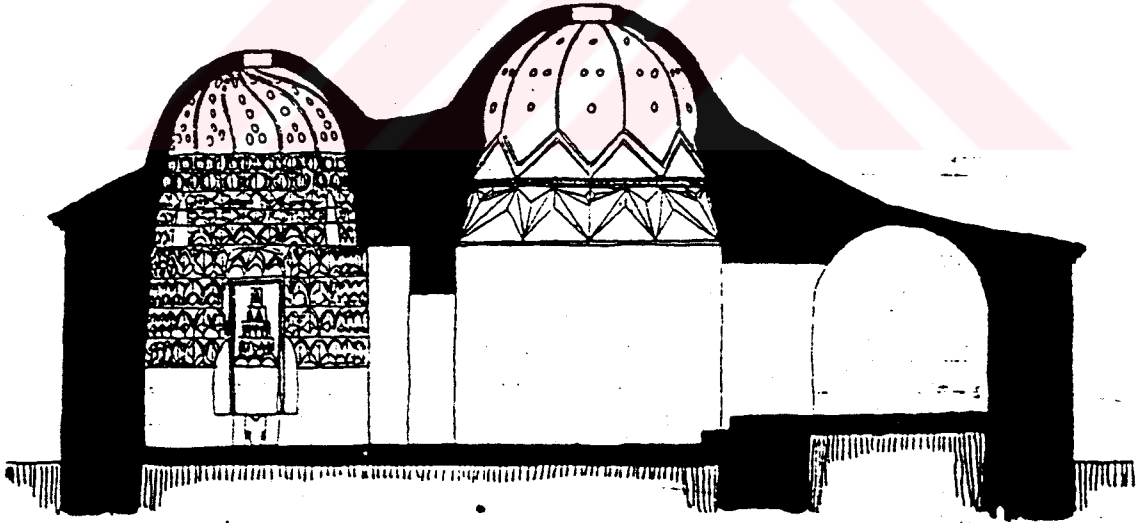
Şekil 10. İsmail Bey Hamamı, İzmit - Kesit (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 42)

Şekil 11. İsmail Bey Hamamı, İzmit - Plan (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, s. 142)

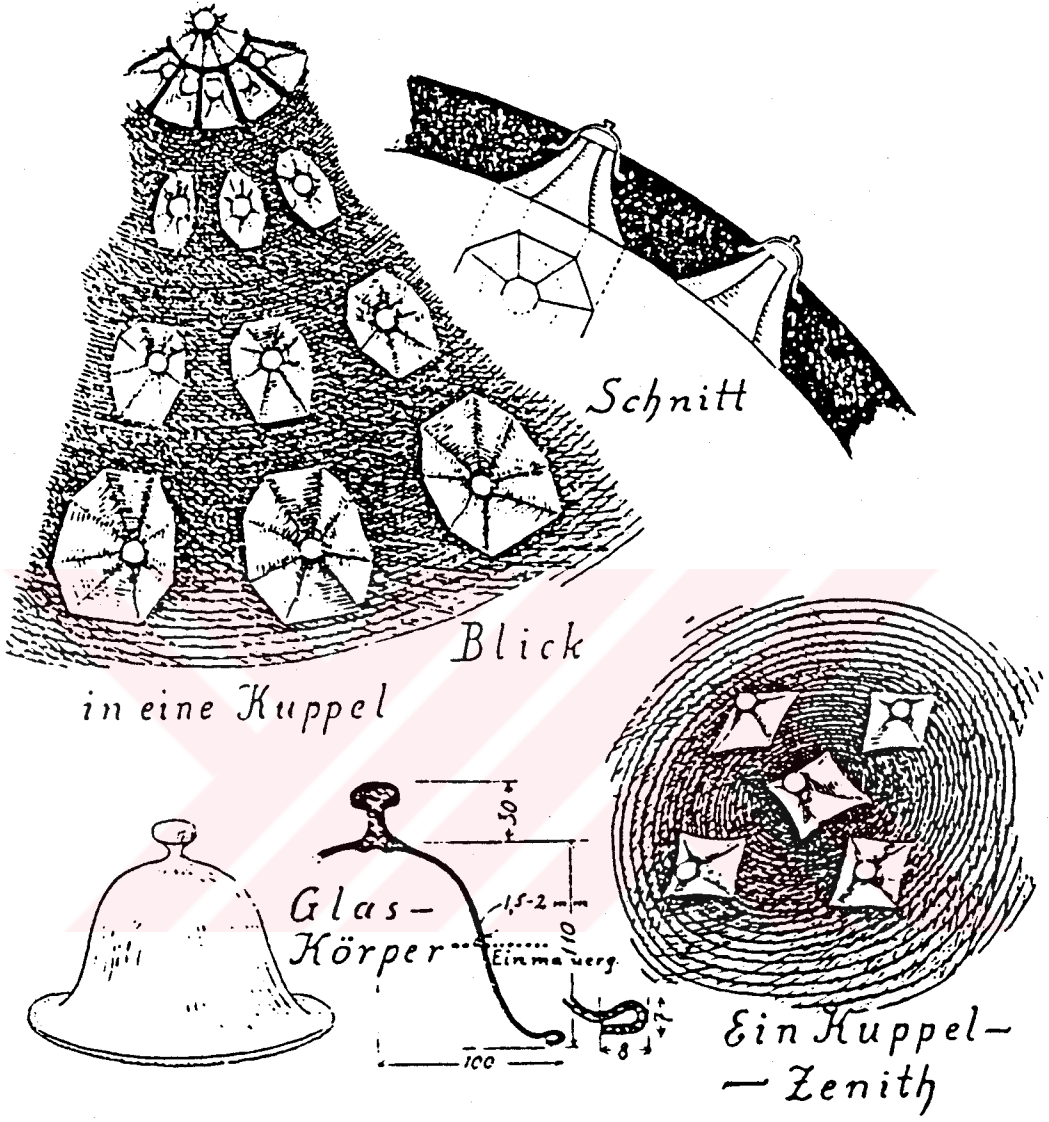

C-D KESİMİ

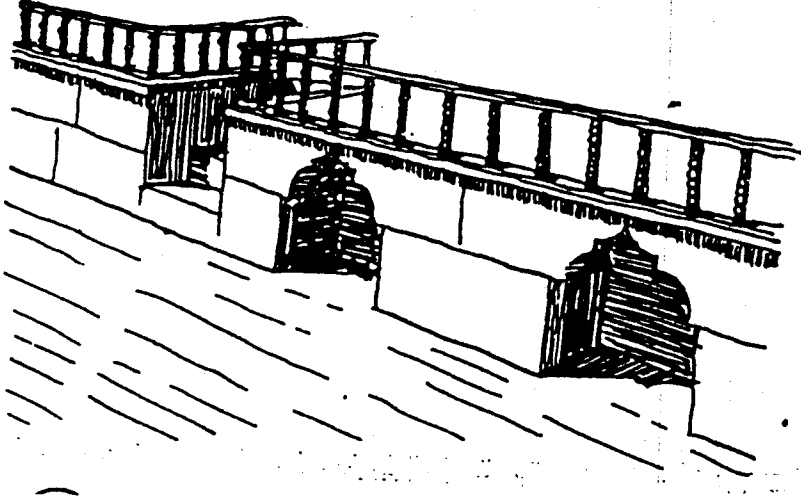

A-B KESİMİ

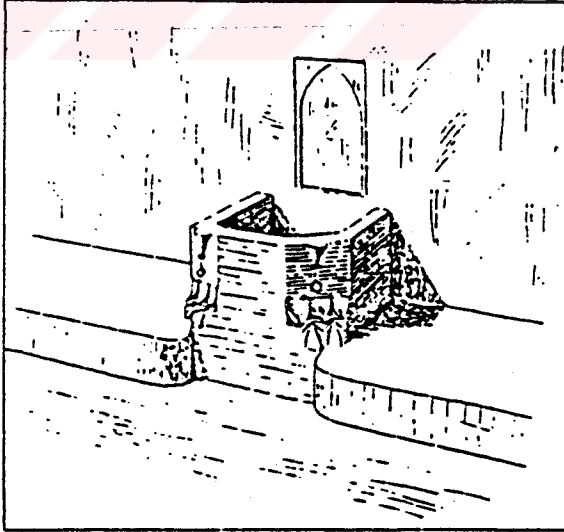
Şekil 12 İsmail Bey Hamamı, İznik - Kesit (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 140)

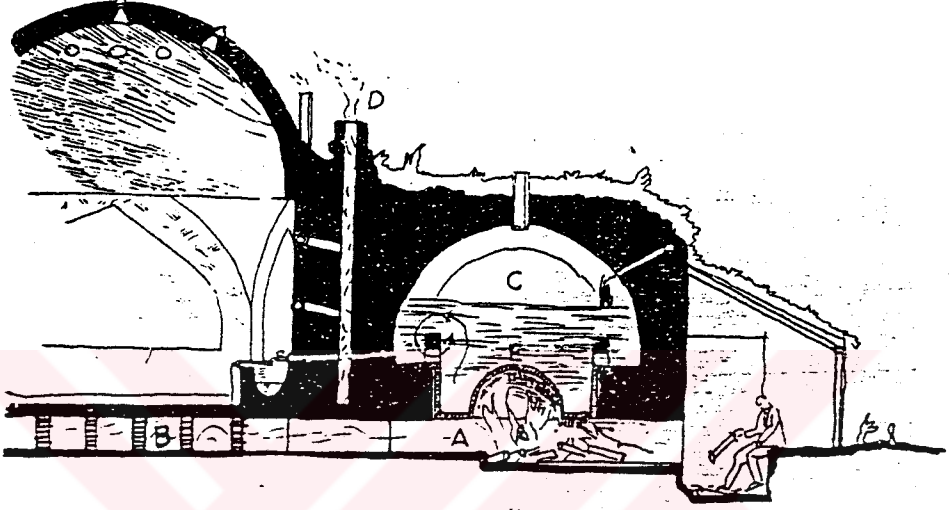
Şekil 13. Fil gözleri (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 20)

Şekil 14.Soyunma sediri (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 9)

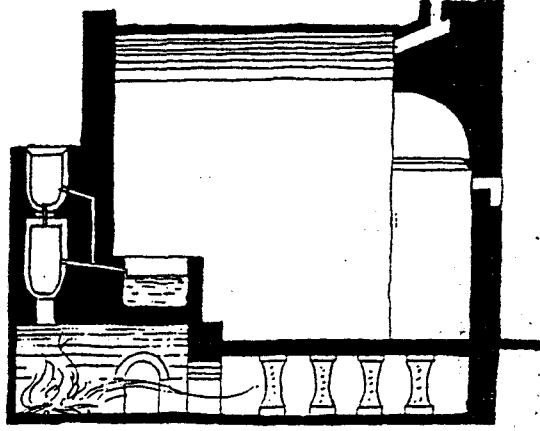

Şekil 15.Kurna ve seki (Klinghardt, K., Türkische Bäder, s. 42)

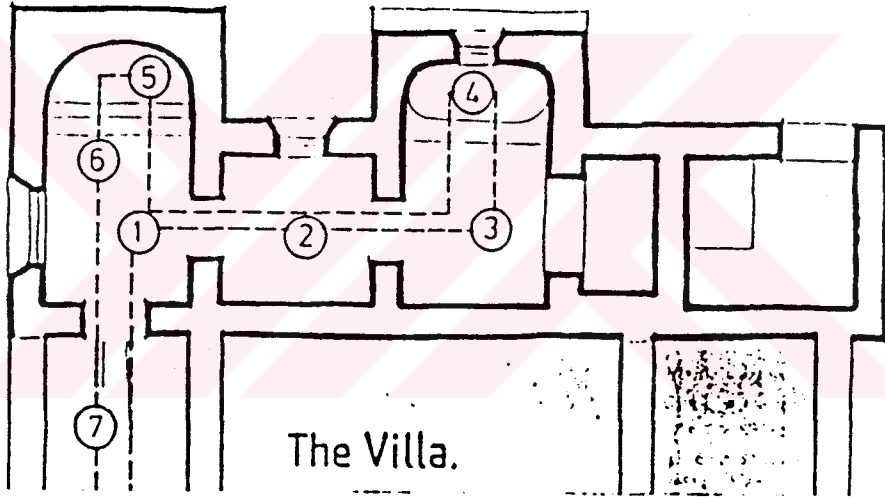

Şekil 16. Isıtma Düzeni (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 37)

- A. Ateşlik
- B. Cehennemlik katı
- C. Su deposu
- D. Tüteklik
- E. Bakır kazan

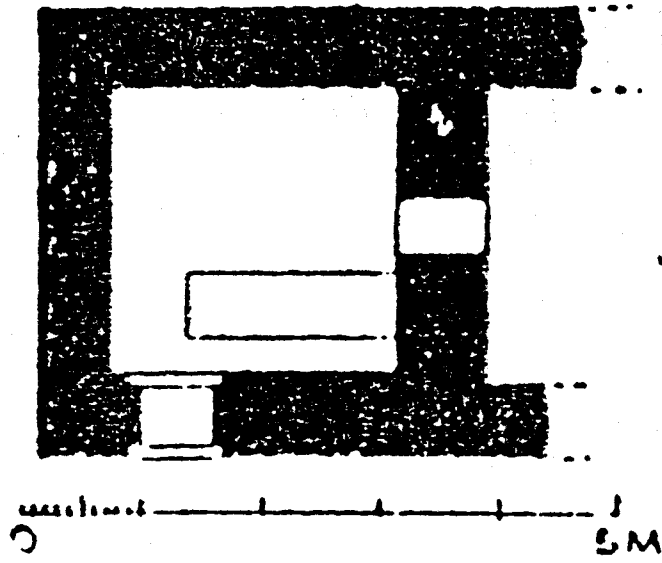

Şekil 17. Roma' da bir ev hamamı (Aru, K, A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 14)

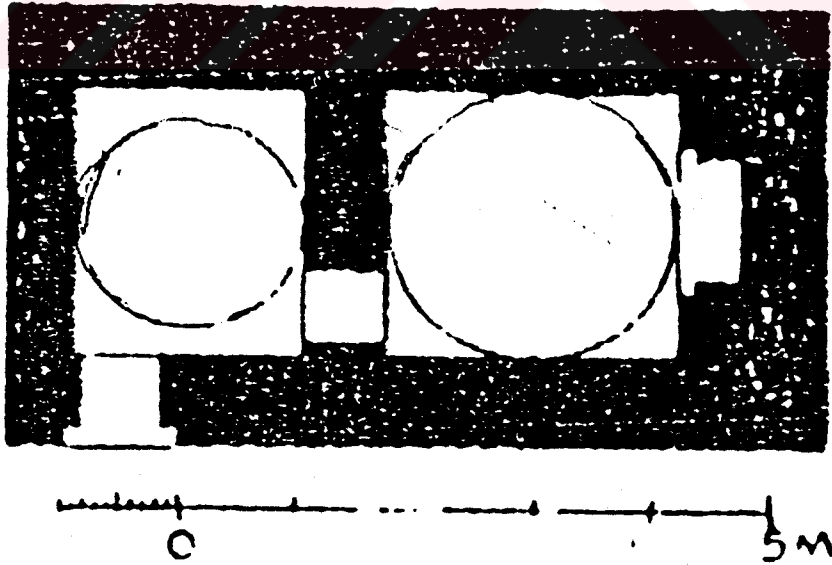

Şekil 18. Welwyn Roma Hamamı - Kullanım şeması (Rook, T., Welwyn Roman Baths, sf. 4)

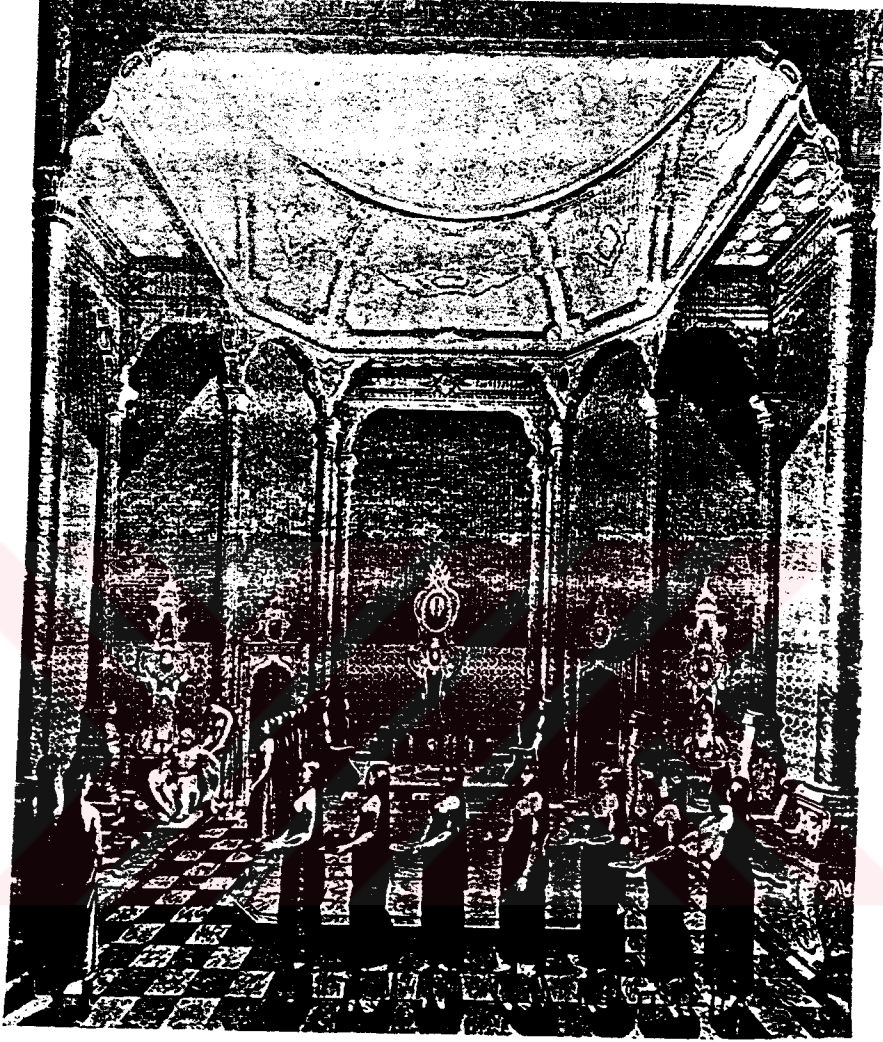
1. Soyunma
2. Yağlanma ve Isınma
3. Terleme
4. Sıcak su banyosu
5. Soğuk su banyosu
6. Giyinme
7. Konuta dönüş

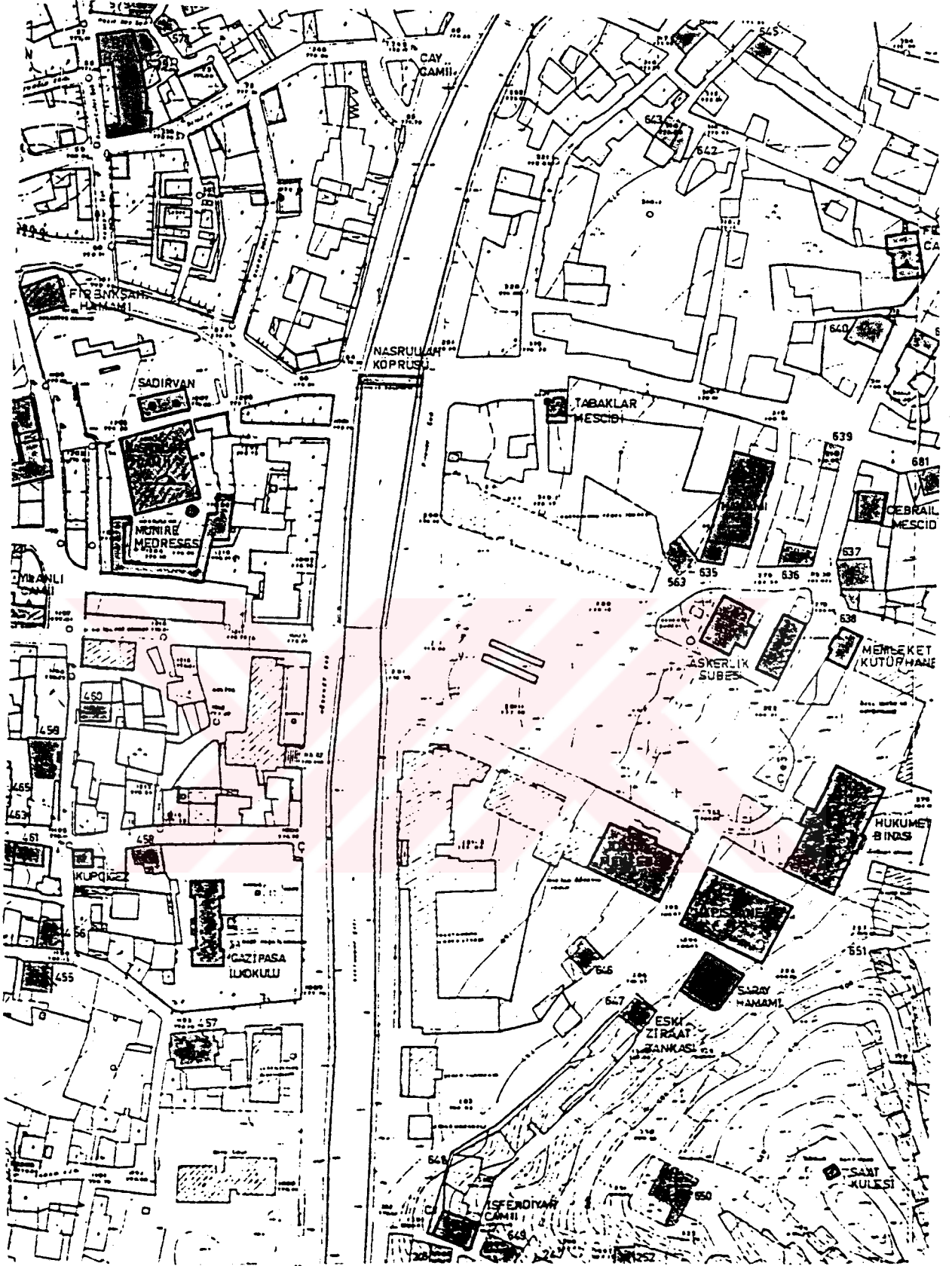
Şekil 19. Eşrefi Rumi Cami'si yakınında özel hamam - Plan (Ottodorn, K., Das Islamische İznik, sf. 101)

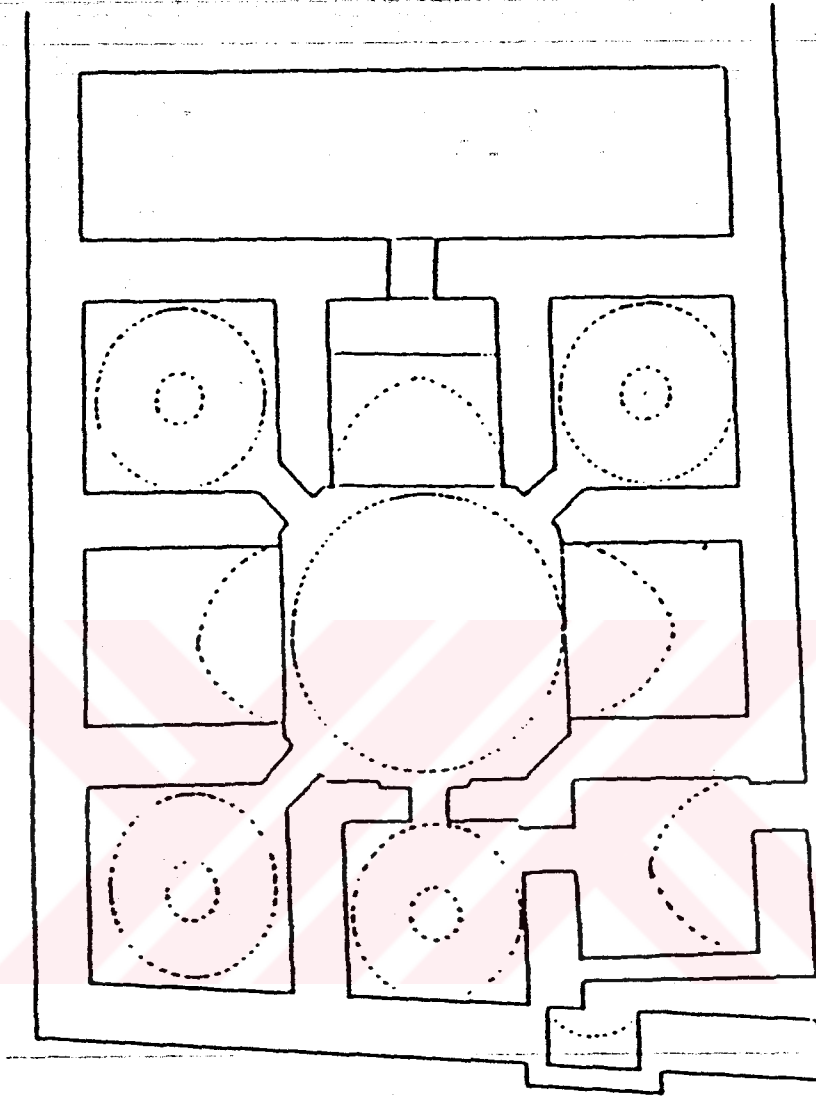
Şekil 20. Yenişehir Kapısı yakınında özel hamam - Plan (Ottodorn, K., Das Islamische İznik, sf. 101)

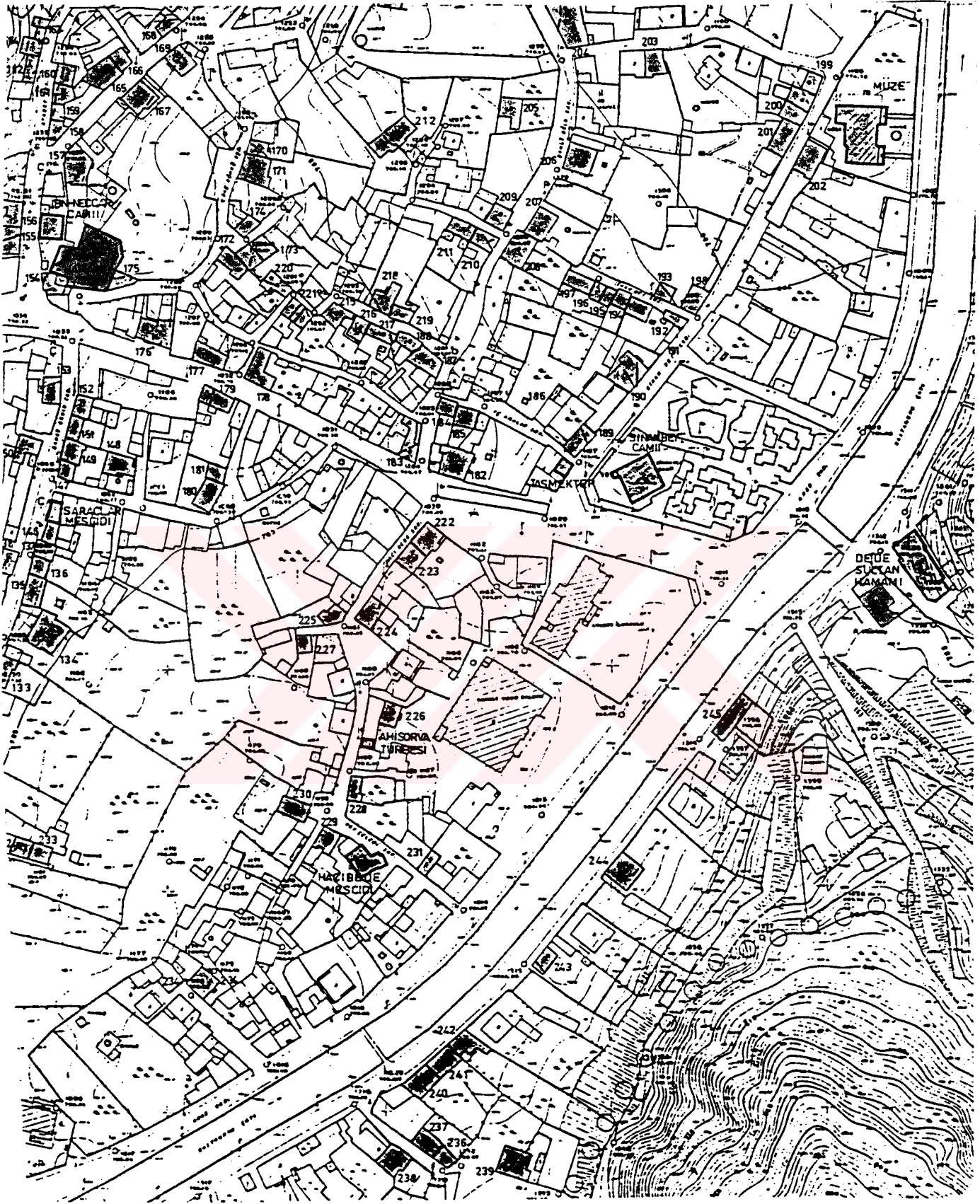
Şekil 21. Bir saray hamamı (Aru, K. A., Türk Hamamları Etüdü, sf. 33)

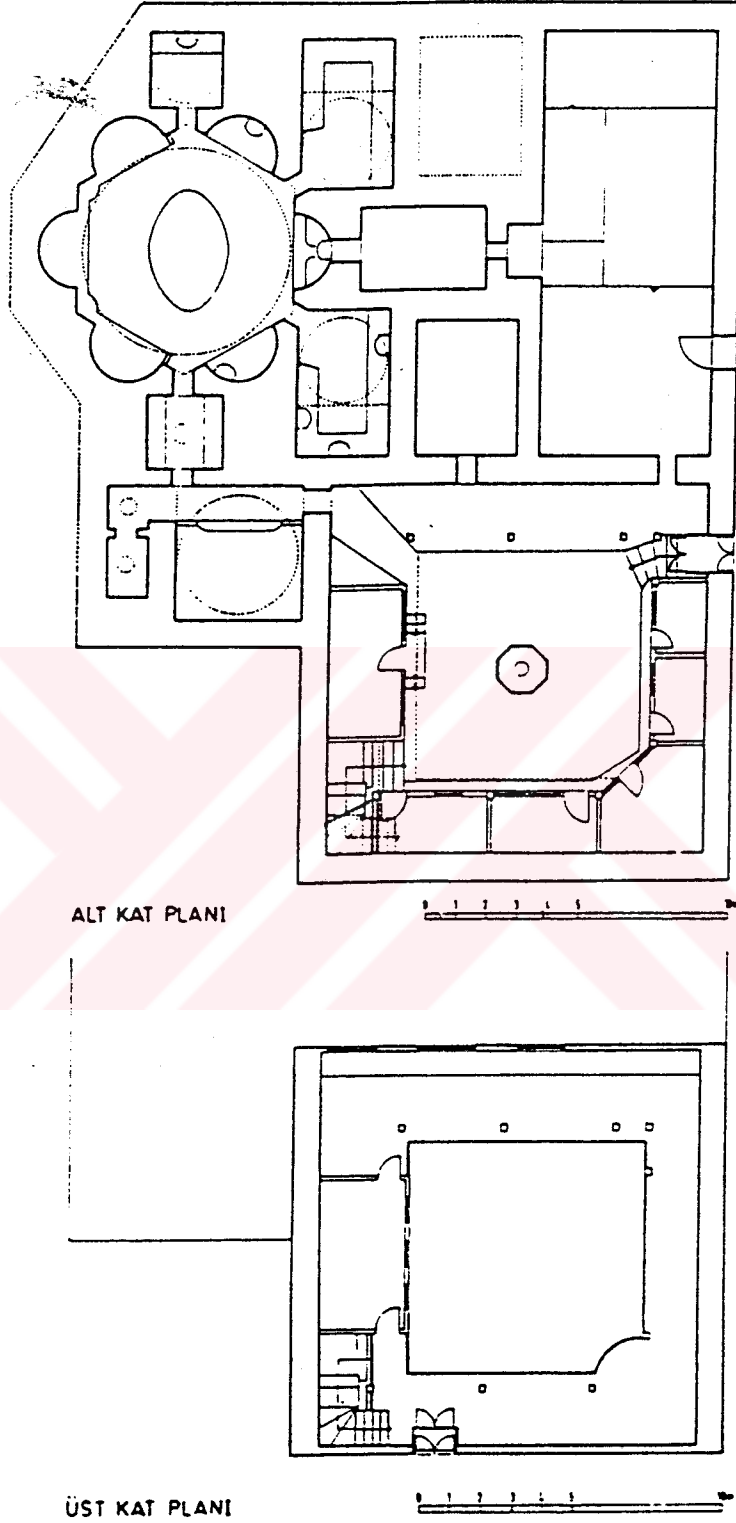
Şekil 22. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi ; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A2)

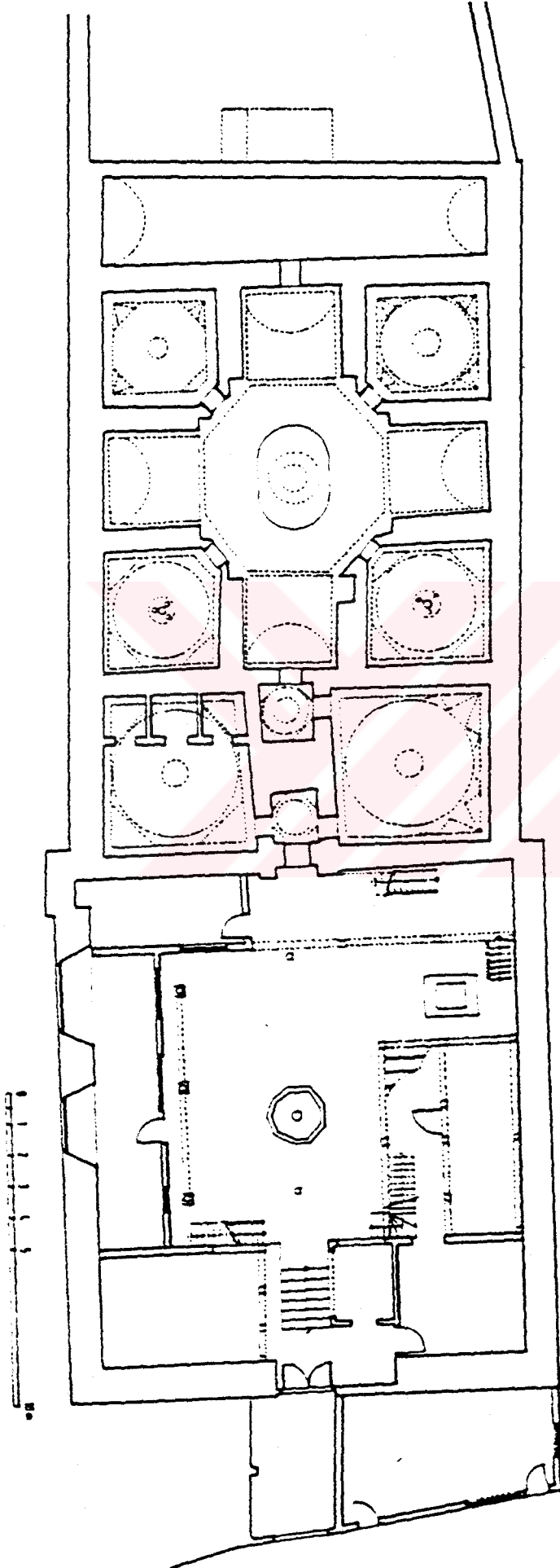
Şekil 23. Firenksah Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B7)

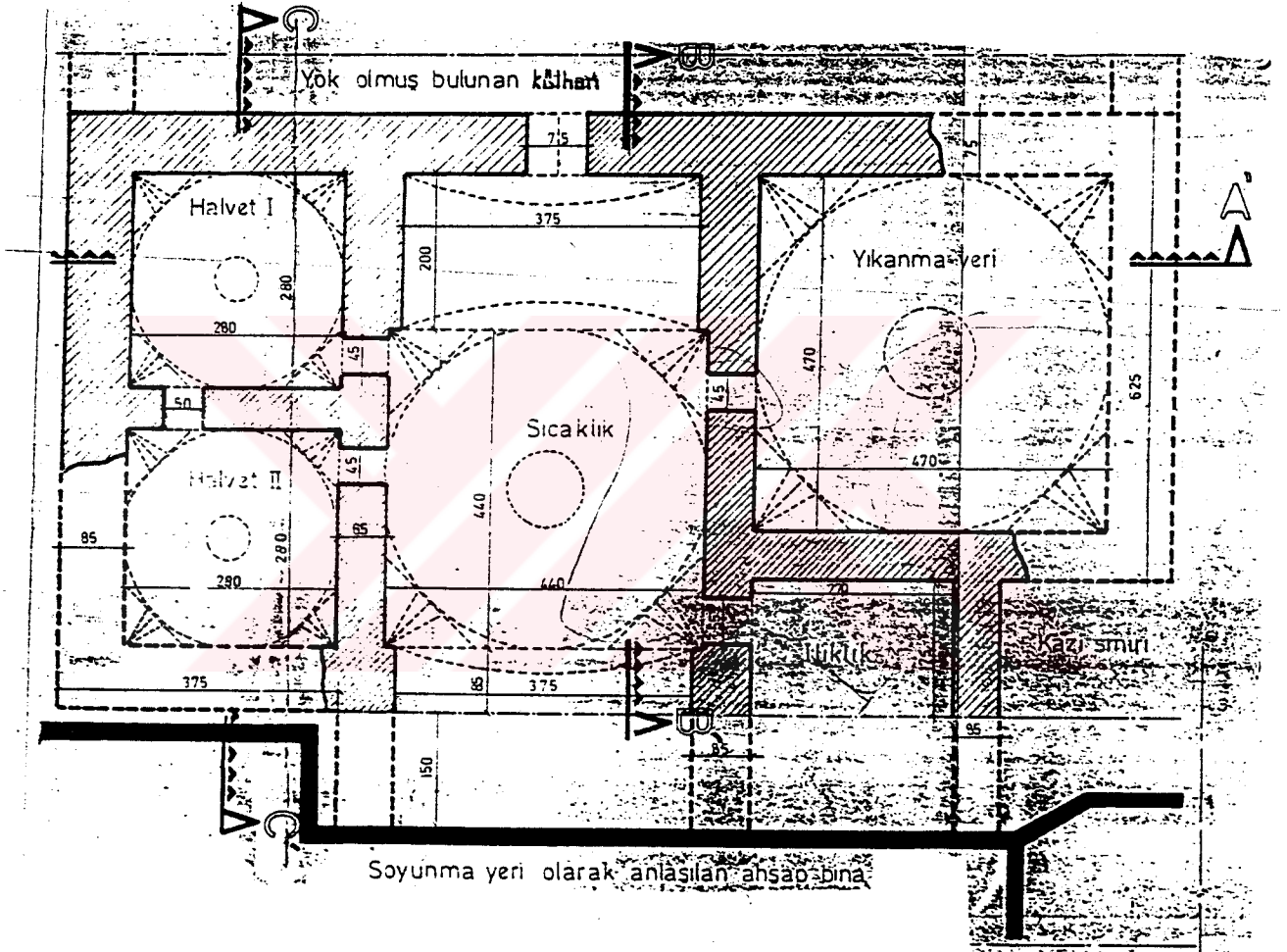
Şekil 24. Kastamonu planı, Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A5)

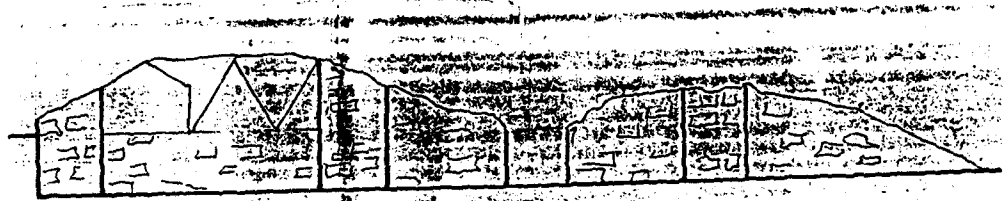
Şekil 25. Vakıf Hamamı (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B8)

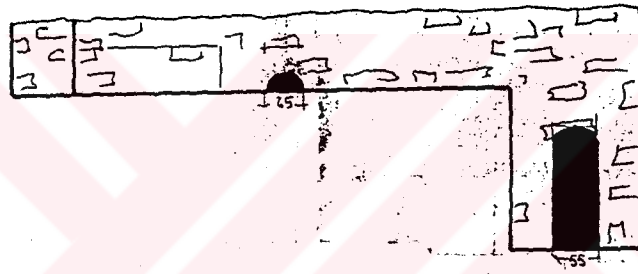
Şekil 26.İsfendiyar Bey Hamamı- Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B16)

Şekil 27. Honsalar Hamamı - Plan (Kastamonu Arkeoloji Müzesi)

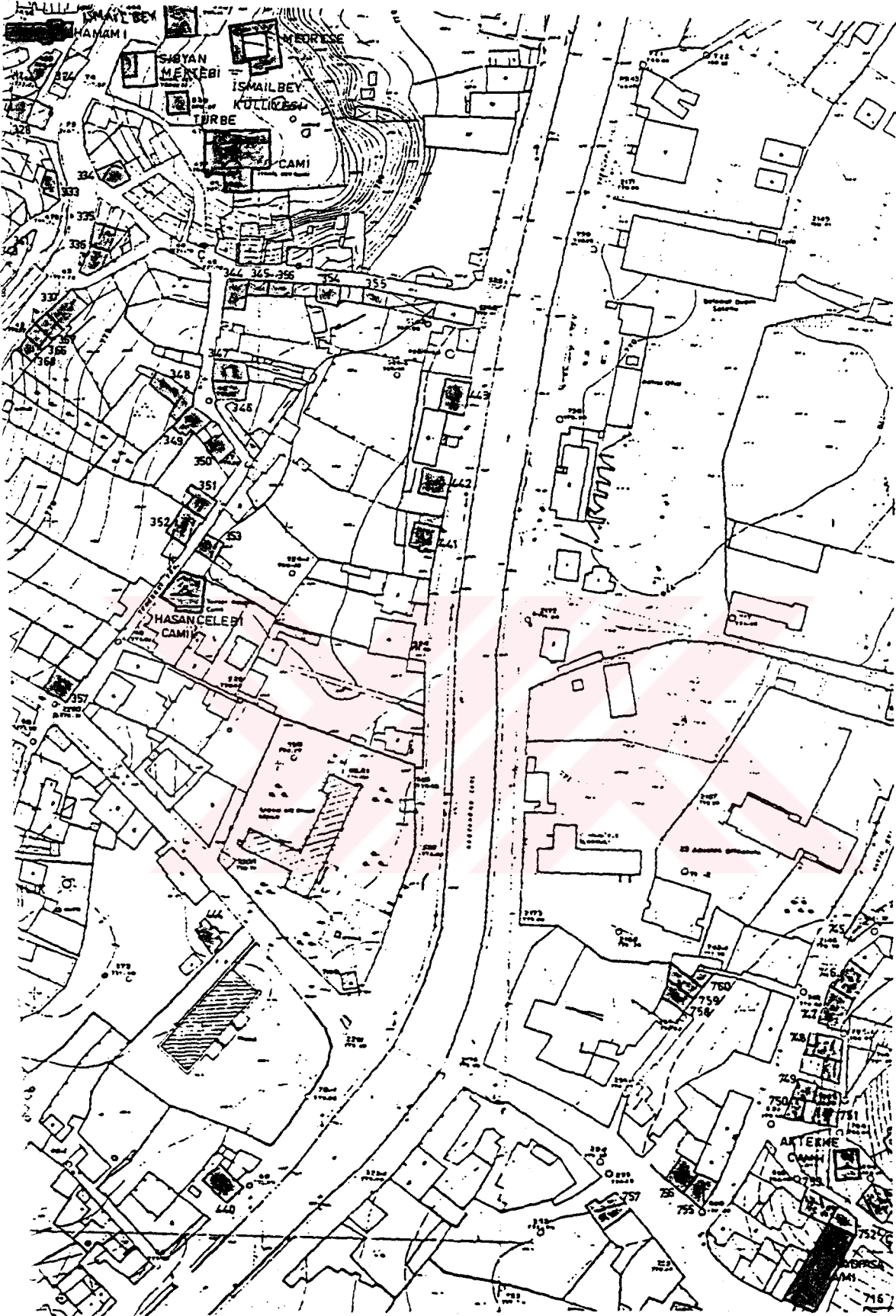

A A' - Kesiti

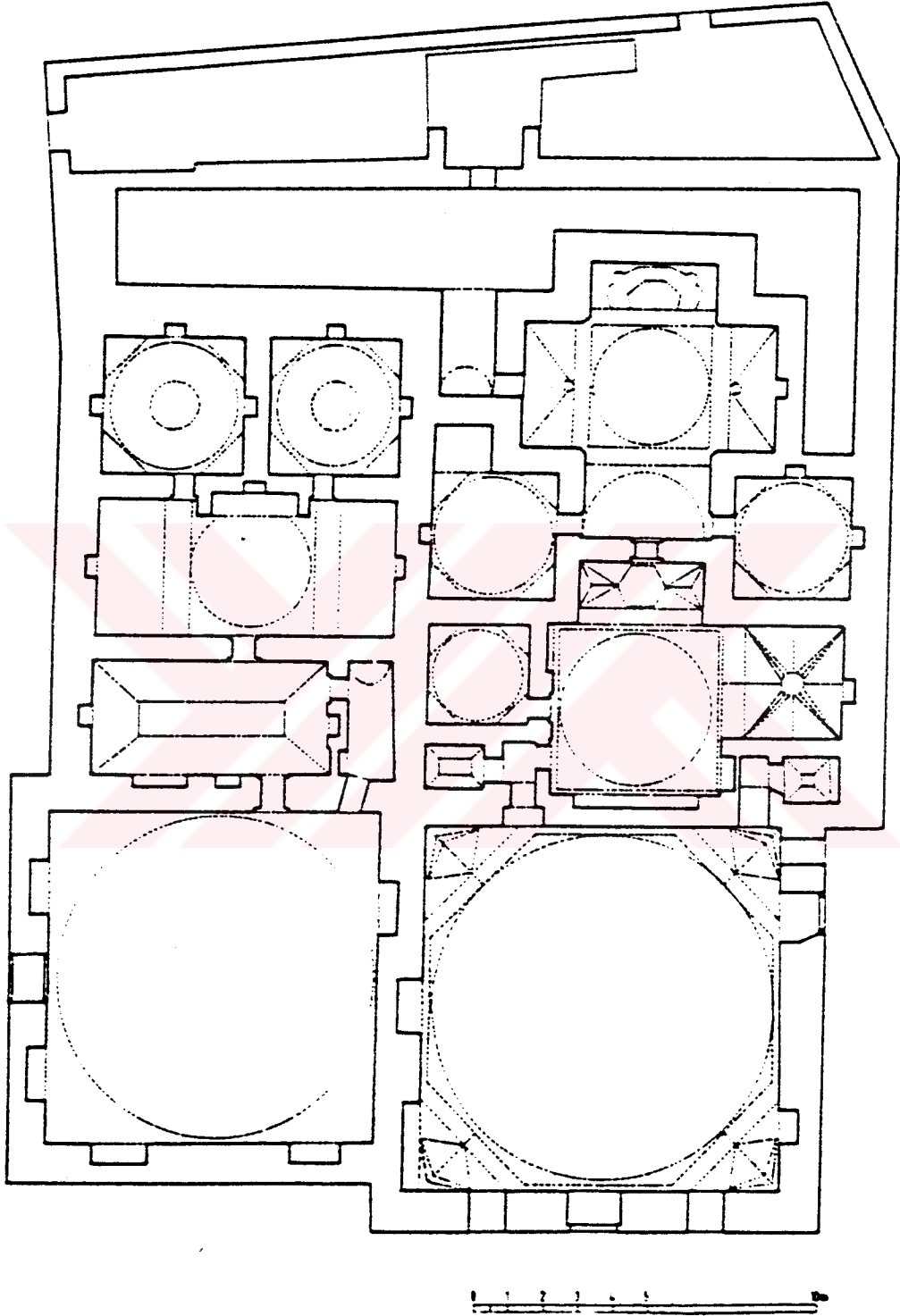

C C' - Kesiti

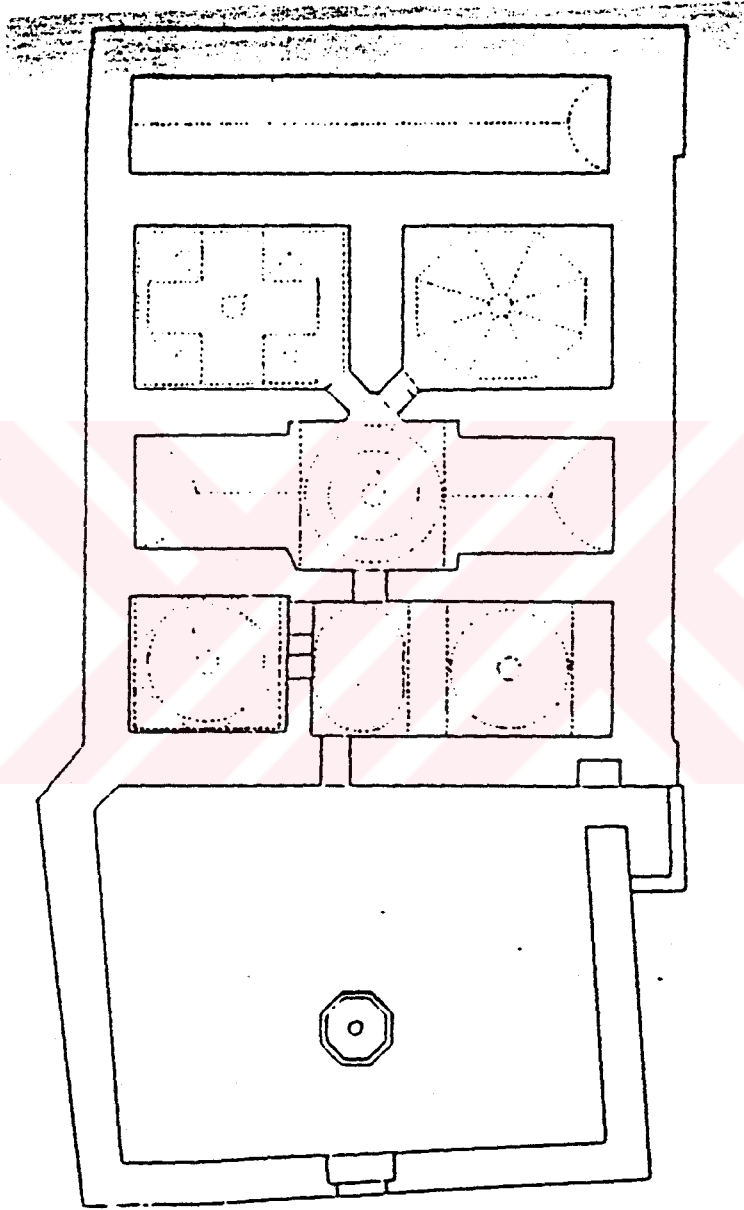
Şekil 28. Honsalar Hamamı - Kesit (Kastamonu Arkeoloji Müzesi)

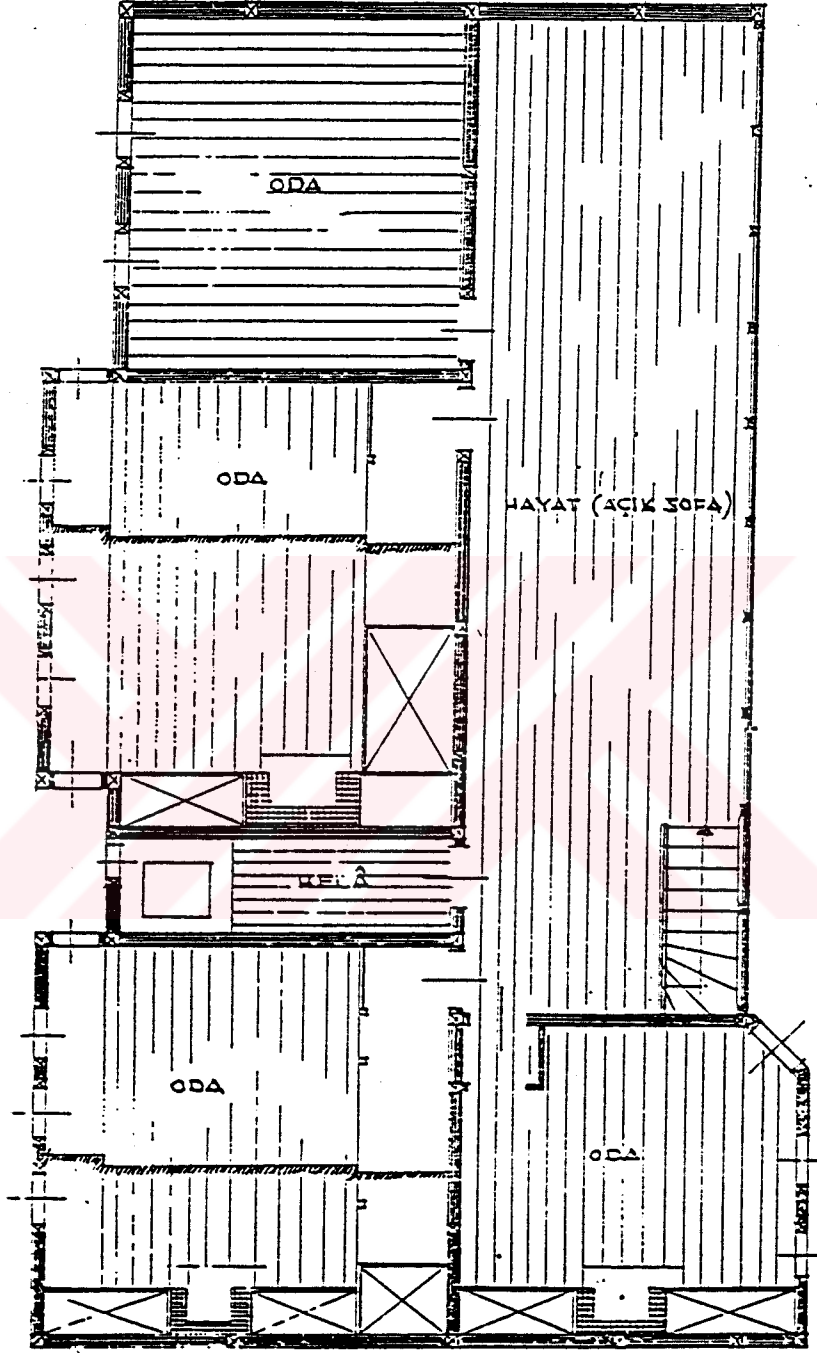
Şekil 29. Kastamonu planı. Ölçek : 1/2500 (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil A2)

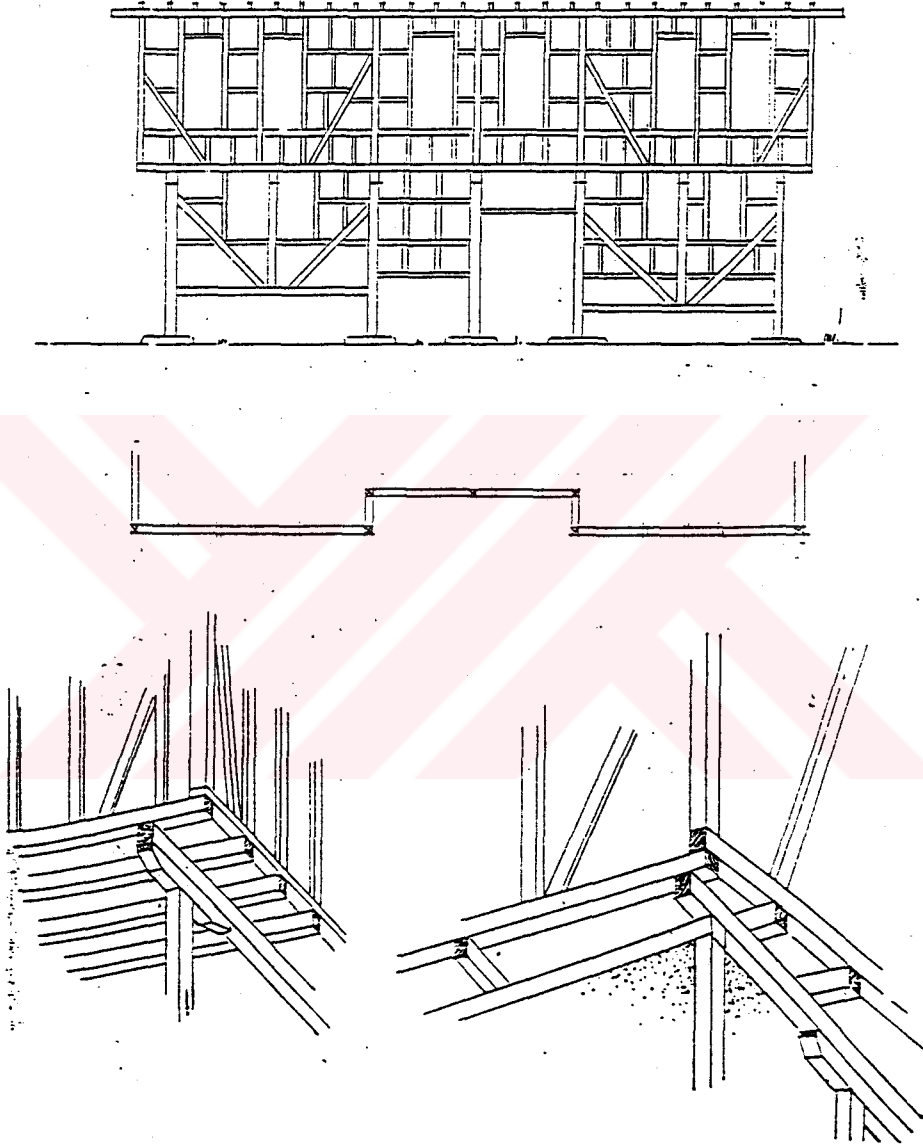
Şekil 31. Arabapazarı Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi; Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1995, Şekil B30)

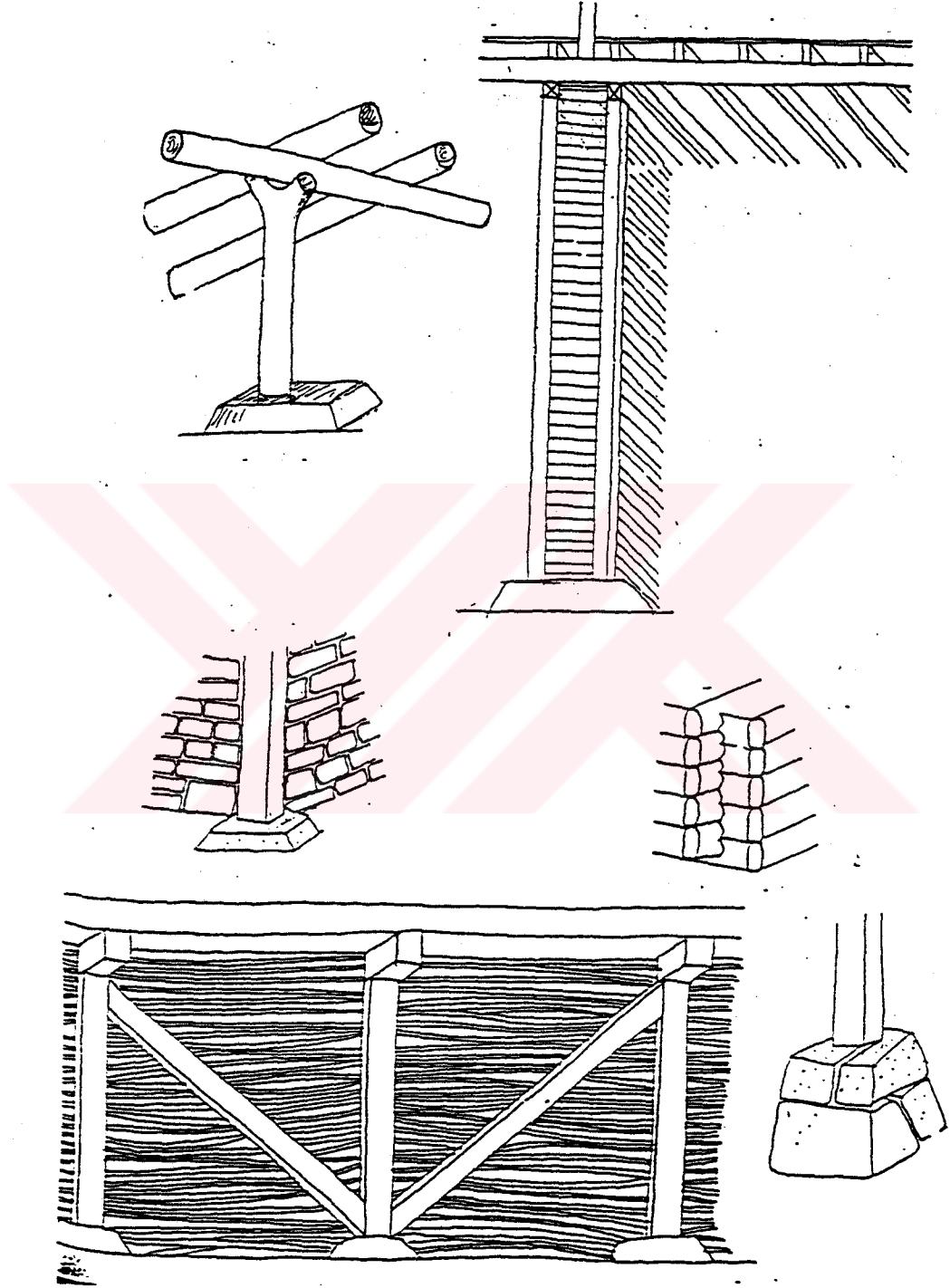
Şekil 32.Dede Hamamı - Plan (Eyüpgiller, K., Kastamonu Kent Tarihi;
Fiziksel Gelişimi Anıtsal Yapıları ve Konutları, İ.T.Ü. Doktora
Tezi, 1995, Şekil B31)

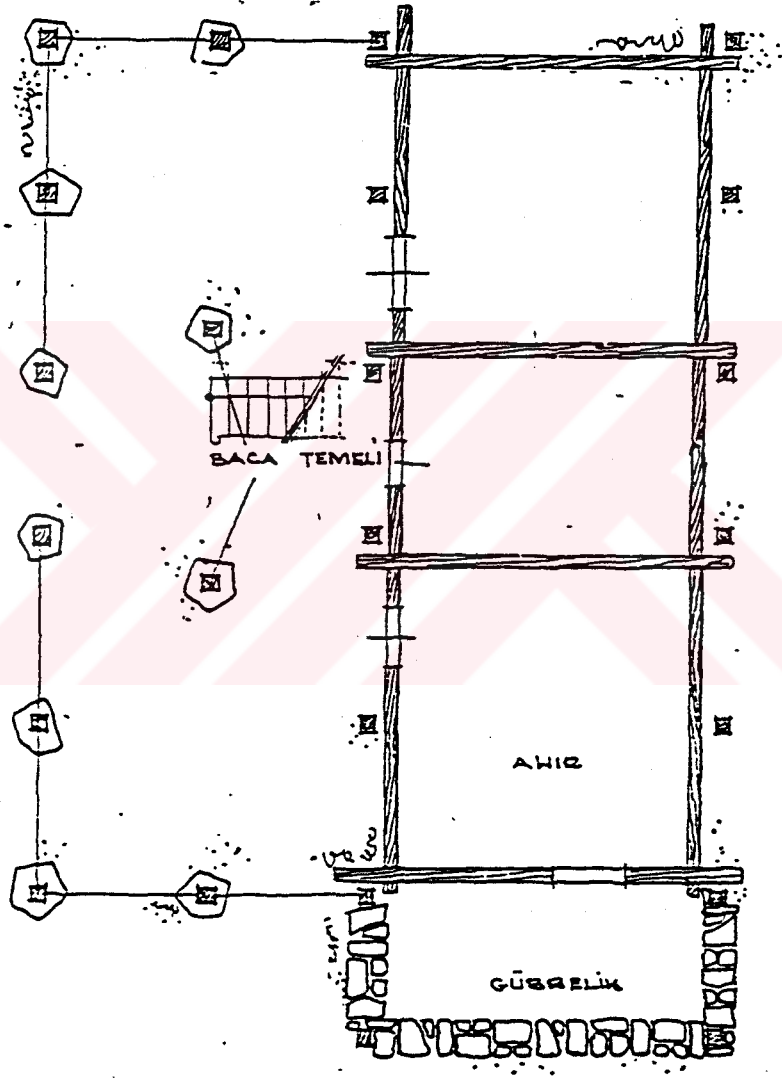
Şekil 33. Hüseyin Konyalıoğlu Evi - Üst kat planı, Ölçek : 1/100 (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-17)

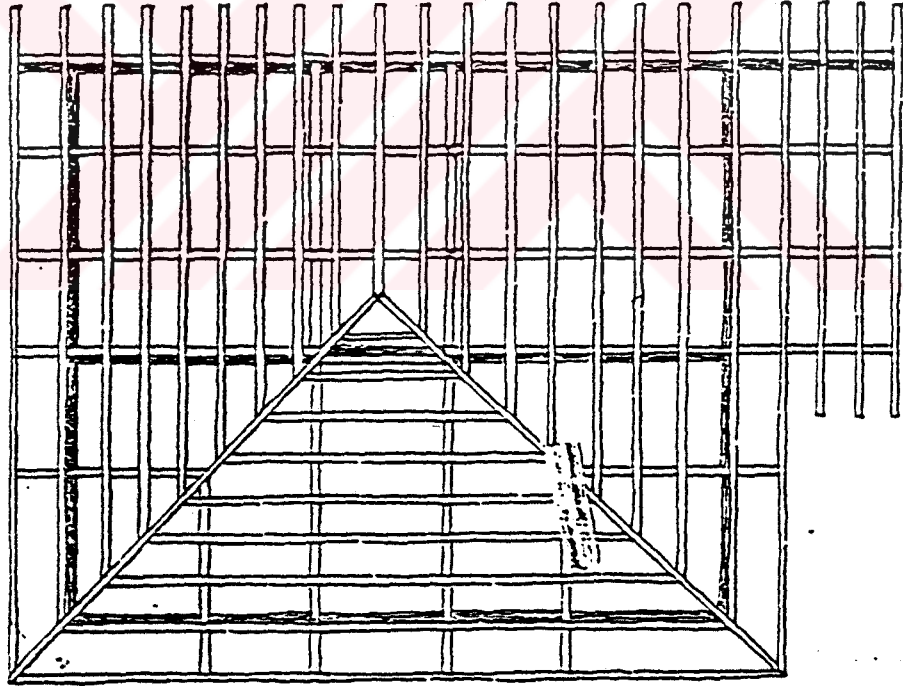
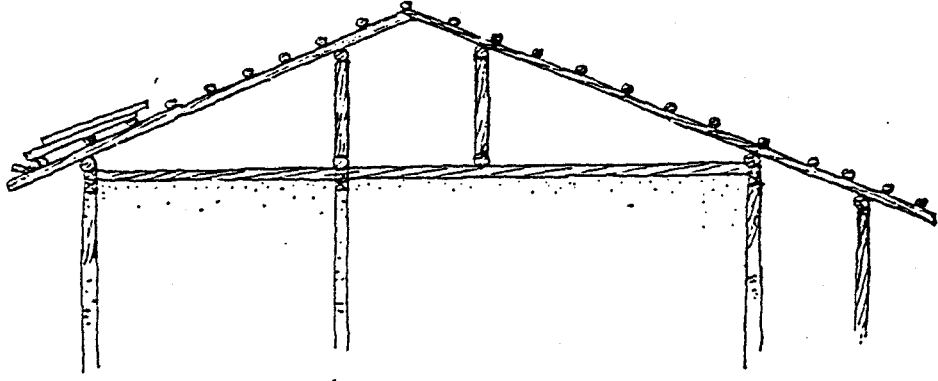
Şekil 34. Ahşap iskelet (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-23)

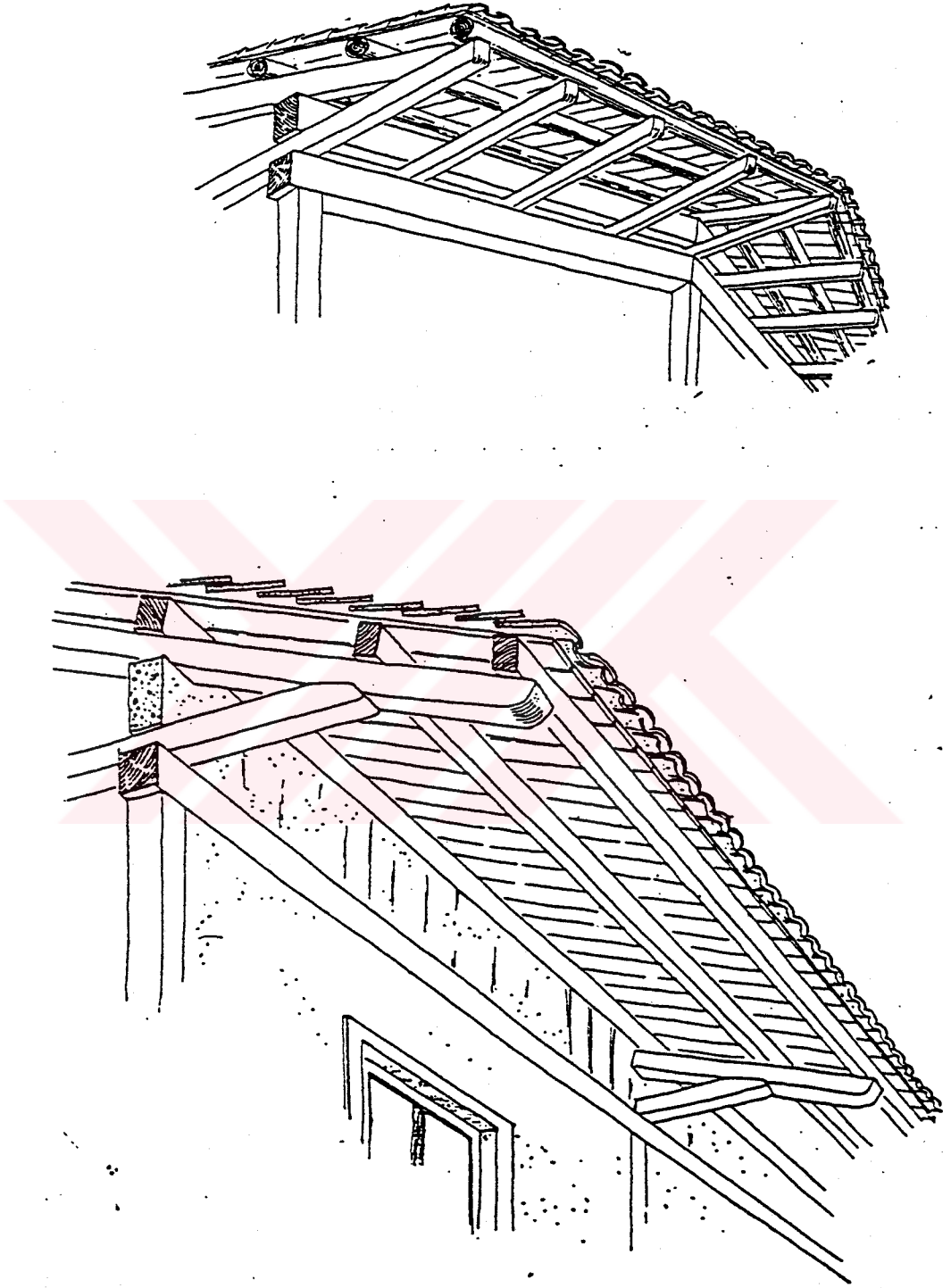
Şekil 35. Temel tipleri (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-19)

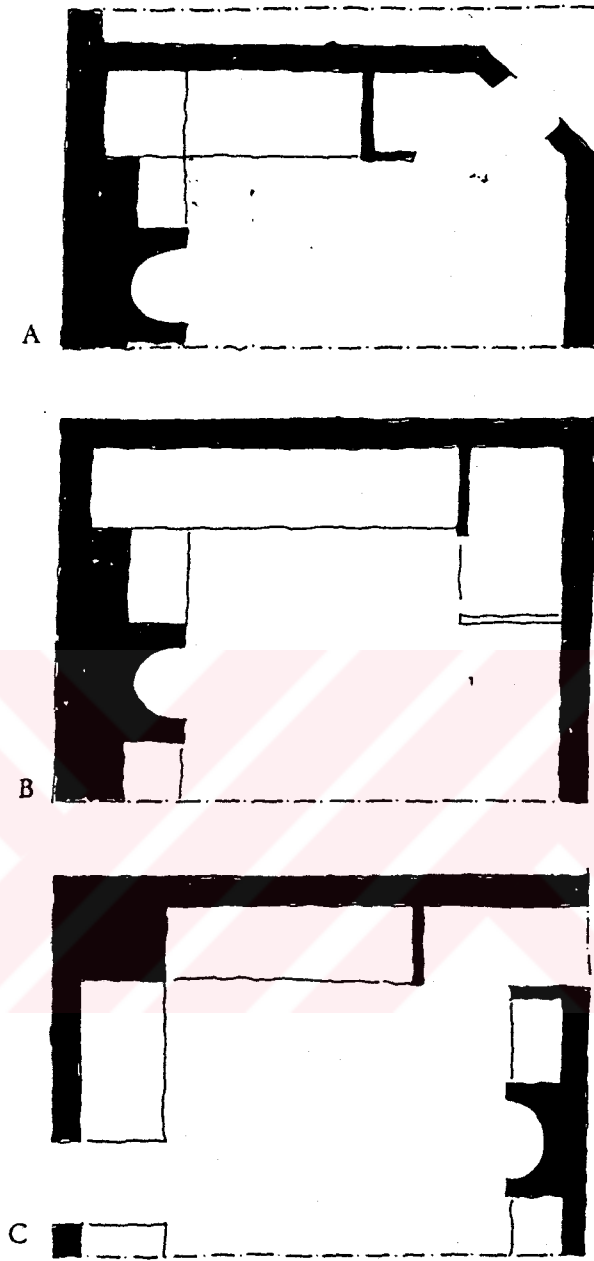
Şekil 36. Ahşap konut - Zemin kat planı (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-22)

Şekil 37. Ahşap kırma çatı - Plan ve kesit (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-33)

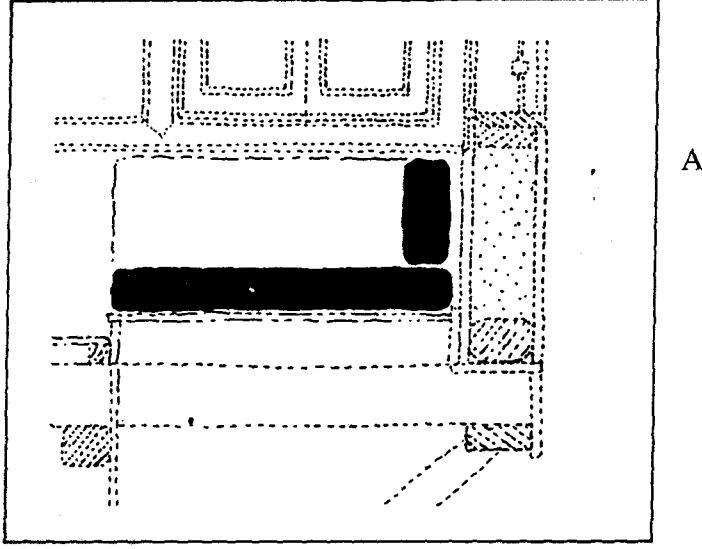

Şekil 38. Saçak Detayı (Kafesçioğlu, R., Kuzeybatı Anadolu' da Ahşap Ev Yapıları L-37)

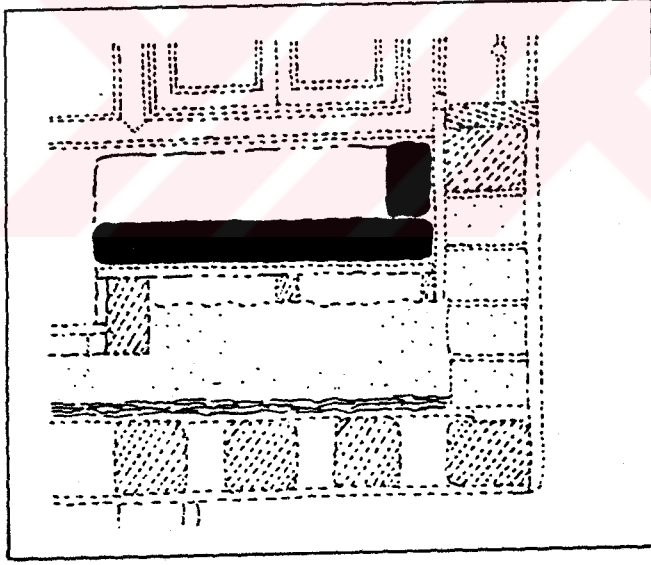

Şekil 39. Türk evinde oda - Plan (Küçükerman, Ö., Türk Evi, sf.176)

- A. Bir duvarda iki yönlü dolap, diğer duvarda ise ocağın iki yan dolabı düzenlenmiştir.
- B. Dolaplar iki duvarda düzenlenmiş ve odanın birkaç duvar yüzeyine yayılmıştır.
- C. Dolaplar odanın üç duvarında düzenlenmiştir.

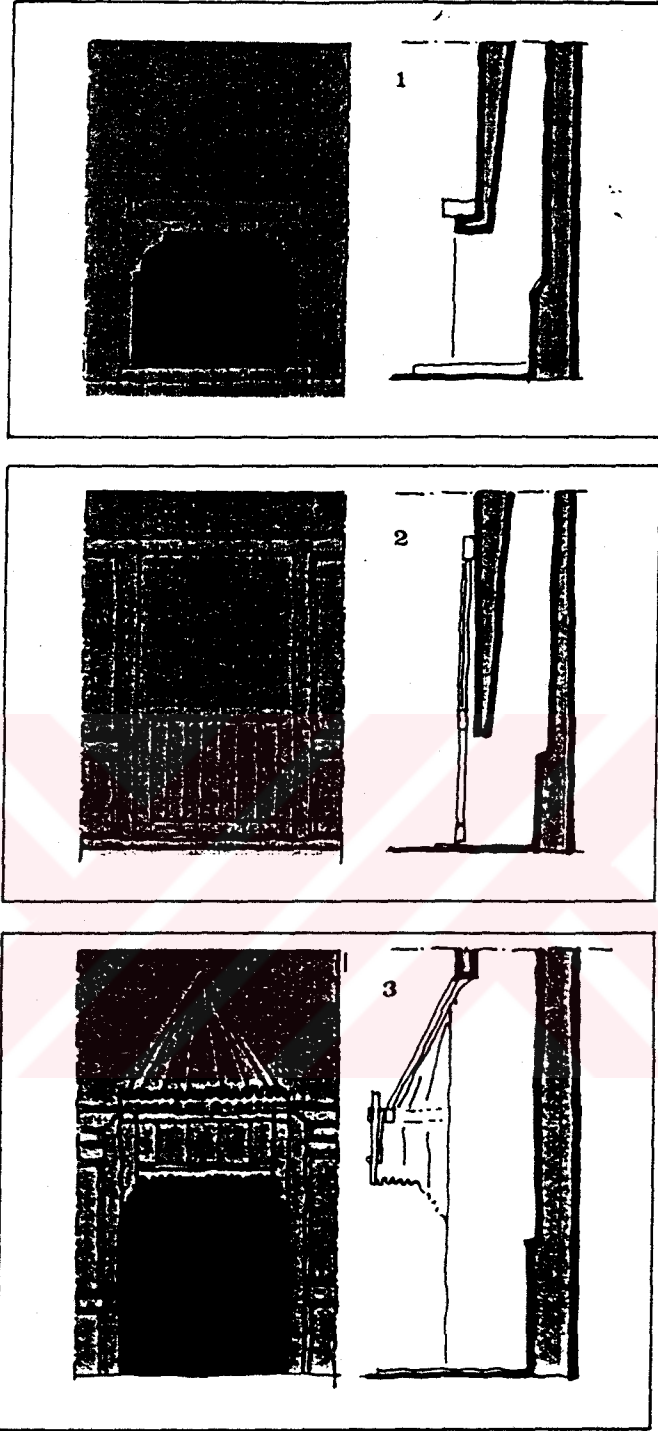
A

B

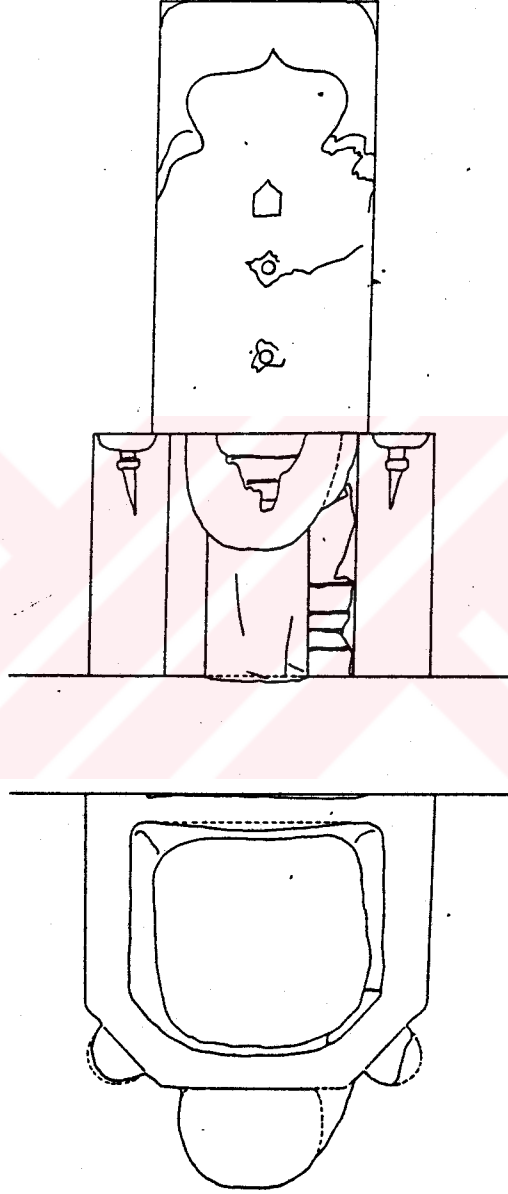
Şekil 40. Türk evinde sedirin konumu (Küçükerman, Ö., Türk Evi, sf.156)

- A. Ilıman iklim bölgesindeki bir yapı içinde sedirin konumu
- B. Sert iklim bölgesi içinde sedirin konumu

Şekil 41. Türk evinde ocağın kuruluşu (Küçükerman, Ö., Türk Evi, sf.183)

1. Basit ve yalın konutlarda yaygın olarak uygulanan ateş yeri ve bacadan oluşan ocak.
2. Açık ocağın daha gelişmiş durumu, ocak ağzı bir kapakla örtülmektedir.
3. Ocağın etkili bir çevresel öge etkinliği kazanması

Şekil 42. Kurna detayı - Plan ve görünüş

ÖZGEÇMİŞ

1969 yılında İstanbul' da doğan F. Hande Kanbay ilköğrenimini 1979-80 ders yılında Beykoz İshakağa İlkokulunda, ortaöğrenimini 1985-86 ders yılında Üsküdar Kız Lisesinde tamamladı. 1991-92 ders yılı kış yarıyılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü bitirdi. 1991 yılından itibaren çeşitli mimarlık bürolarında restorasyon projeleri üzerine çalışırken aynı zamanda 1992-93 ders yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Kürsüsü Yüksek Lisans Programına başladı.

